

ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА

ЗБІРНИК ТЕЗ

XXIX ЩОРІЧНОЇ ЗВІТНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ,
ДОКТОРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ

**«УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»**

27 березня 2025 року
м. Хмельницький

УДК 351:342.9

З 41

Збірник тез ХХІХ щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави» (м. Хмельницький, 27 березня 2025 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2025. 191 с.

З 41

ISBN 978-617-7572-91-5

У збірнику представлені тези доповідей, які були подані на ХХІХ щорічну звітну наукову конференцію науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова 27 березня 2024 року. Наукове видання розраховане на наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти та наукових установ, здобувачів вищої освіти, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

Організаційний комітет ХХІХ щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави» не завжди поділяє думку учасників конференції. Основний матеріал доповідей подано в авторській редакції. Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи університету, які рекомендували ці матеріали до друку.

УДК 351:342.9

ISBN 978-617-7572-91-5

© Колектив авторів, 2025
© Хмельницький університет
управління та права імені
Леоніда Юзькова, 2025

Шановні науково-педагогічні працівники, аспіранти та докторанти Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова!

Щиро вітаю вас із початком роботи ХХІХ щорічної звітної наукової конференції «Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави»! Університет традиційно залишається провідним науковим і освітнім осередком, який формує висококваліфікованих фахівців та сприяє розвитку правової науки. Сьогодні Україна продовжує боротьбу не лише на полі бою, а й на дипломатичному, інформаційному, економічному та науковому фронтах, тому спільно працюємо над тим, щоб наша держава не лише вистояла, а й зміцніла як демократична правова країна в європейському просторі. Цьогорічна конференція охоплює широке коло актуальних питань, серед яких теоретичні та історичні аспекти розвитку держави і права, актуальні проблеми конституційного, муніципального, адміністративного, фінансового та інформаційного права, правове регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права, питання кримінального права і процесу, кримінально-виконавчого права, кримінології, криміналістики, діяльності прокуратури, адвокатури і судоустрою, правове забезпечення трудових, земельних, екологічних та господарських відносин як умов сталого розвитку, міжнародний та європейський правопорядок в сучасних умовах, актуальні питання розвитку фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, сучасні проблеми та перспективи розвитку менеджменту, економіки та статистики в умовах цифрової трансформації, публічне управління та адміністрування в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України, сучасні виклики розвитку туризму і рекреації, актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук, глобальні та локальні здобутки й перспективи у сфері філології, а також соціальне забезпечення в Україні в контексті досягнення Цілей сталого розвитку.

Впевнений, що конференція стане продуктивним майданчиком для фахових дискусій та обміну науковими здобутками, які сприятимуть подальшому розвитку правової системи та державного управління. Бажаю всім учасникам натхнення, плідної роботи, цікавих наукових відкриттів та нових звершень задля майбутнього нашої країни!

З повагою
ректор університету

Олег ОМЕЛЬЧУК

СЕКЦІЯ 1

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТИ

Вовк Вікторія Миколаївна,
*докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри теорії та історії
держави і права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

«ЦИФРОВИЙ ГУМАНІЗМ» ТА ПРОБЛЕМИ, ПОРОДЖЕНІ НИМ

Одним із соціокультурних наслідків Четвертої промислової революції є формування цифрового гуманізму. Поняття «цифровий гуманізм» є двоєдиним за своєю суттю, поєднуючи в собі цифрові технології та гуманістичні цінності і прагнучи підкреслити особливу важливість поєднання технологічного розвитку з людськими потребами і цінностями. В контексті цифрового гуманізму технології покликані слугувати покращенню життя людей, а тому ці технології трактуються як засіб (не мета) покращень в соціальній сфері. Разом з цим цифровий гуманізм пов'язаний з низкою проблем, найсуттєвішими серед яких є: 1) інформаційна (цифрова) нерівність та ексклюзія); 2) цифрова дискримінація; 3) культурна гомогенізація; 4) нові форми залежності та нові види інформаційної зброї.

Нерівномірний доступ до цифрових технологій прослідковується як на рівні країн, так і на рівні населення у формі цифрової ексклюзії. Країни, в яких розвиток цифрових технологій відбувається повільно, стикаються з цифровою нерівністю. В сучасності інформаційно-комунікаційні технології сприяють економічному розвитку, зростанню добробуту населення, а також змінюють підходи в управлінні, є складовою безпеки та оборони. Для населення нерівний доступ до сучасних технологій (що є різновидом соціальної ексклюзії як конкретизації соціального відчуження, соціальної інтеграції, соціальної справедливості) означає наявність так званого «цифрового розриву» (не усі члени суспільства мають рівний доступ до цих технологій), що засвідчує не лише недоступність до технологій (в силу різних чинників), але і здатність їх використання. Проблемні питання доступності до новітніх технологій відображаються у концепції цифрової доступності, основний зміст якої полягає в ідеї повноцінної участі людей у цифровій взаємодії і в тому, щоб бути активним учасником цифрового світу незалежно від стану здоров'я і здібностей. Тому з необхідністю постає питання реалізації цифрової інклюзії. Поняття цифрової або інформаційної інклюзії є похідним від загального поняття інклюзії. Інклюзія як поняття сформувався в 70-х роках ХХ століття у Франції внаслідок переосмислення феномену прав людини і першопочатково означало розширення можливостей соціальної реалізації осіб з фізичними або розумовими труднощами. В сучасності поняття інклюзія охоплює значне коло проблем і протистоїть соціальній ексклюзії (відчуженню). В українській мові поняття «інклюзія»

є англомовним (від англійського «inclusion») і означає залучення в різні сфери життя суспільства усіх людей, без врахування їх відмінностей і особливостей.

Інформаційна дискримінація як явище передбачає: 1) поділ людей на дві групи за критерієм доступності до інформації; 2) «digital divide» – цифровий розрив або цифрова прірва. У низці міжнародних документів закріплюється «право на Інтернет». Прикладами таких нормативних документів є Декларація ОБСЕ від 28.05.2003 року. (4 принцип), доповідь Спеціального доповідача по праву на заохочення і свободу думки та їх поширення «Про свободу комунікації в Інтернеті» 66/290 від 10.08.2011 року (п. 45-75). В положеннях «Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства: рекомендації країн «вісімки» про принципи і напрямки розвитку інформаційного суспільства» закріплено, що усі повсюди, без винятку повинні мати можливість користуватися перевагами глобального інформаційного суспільства, а стійкість глобального інформаційного суспільства має засновуватися на демократичних цінностях, які стимулюють розвиток людини.

Культурна гомогенізація виявляється у розмиванні ідентичності, розриві із культурно-історичним мисленням, традиціями, у формуванні культурної прірви між поколіннями. Щодо останньої зауваги, то люди похилого віку менш адаптовані до цифрових технологій та навичок користування гаджетами, що призводить до зниження якості спілкування, одержання нової інформації та користування різними сервісами, а також робить їх вразливими для шахрайських дій.

З розвитком інформаційно-цифрової сфери з'явилися нові форми залежності та нові види інформаційної зброї. Інформаційна зброя сьогодні, за своєю результативністю, прирівнюється до зброї масового ураження, а її основними характеристиками є скритність, масштабність та універсальність.

Місінкевич Леонід Леонідович,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЯКІВ ГАЛЬЧЕВСЬКИЙ – КОМАНДУЮЧИЙ ПОДІЛЬСЬКОЮ ПОВСТАНСЬКОЮ ГРУПОЮ

У цей визначальний для нашої країни період, коли триває жорстока російсько-українська війна, стає очевидною справжня природа сучасного російського режиму, який, як і сто років тому, намагається знищити прагнення українців до незалежності. У ці важкі часи український народ із вдячністю згадує видатних діячів, що своєю відданістю та боротьбою сприяли утвердженню державності й надихають на опір.

Однією з таких історичних постатей є Яків Васильович Орел-Гальчевський – легендарний командир українських повстанських загонів на Правобережжі в найскладніший період національно-визвольної революції 1917–1920 років. Коли армія УНР відійшла за Збруч, а більшовицькі війська окупували Україну, він підняв повстанський рух, що розгорнувся від Поділля до всієї Правобережної України.

Доля Якова Гальчевського була нерозривно пов'язана з Поділлям та Летичівським краєм. Він народився 22 жовтня 1894 року в селянській родині в селі Гута Літинська (нині Малинівка) Літинського повіту Подільської губернії, що нині розташоване у Вінницькій області. Після завершення навчання у двокласній учительській школі в 1913 році почав працювати вчителем у селі Сахни Летичівського повіту (тепер Летичівська громада Хмельницької області). Його вважали талановитим педагогом, який не лише навчав дітей, а й виховував їх у національному дусі, розповідаючи про видатних історичних постатей – Богдана Хмельницького, Івана Гонту та Устима Кармелюка. Він навчав дітей народних пісень, читав їм твори Тараса Шевченка, створив церковний хор та організував осередок «Просвіти» [1, с. 54–55].

Проте його вчителювання тривало недовго – у 1915 році він був мобілізований до війська. Після закінчення Житомирської школи прапорщиків Я. Гальчевський брав участь у Першій світовій війні, служив у російській армії та отримав звання штабс-капітана [2].

Революція 1917 року докорінно вплинула на долю Якова Гальчевського, який активно займався українізацією частин російської армії, а після демобілізації повернувся до роботи в освіті: спочатку викладав, а згодом очолив школу в селі Брусленів. З проголошенням незалежності України став членом повітової шкільної ради. Водночас вступив до Українського національного союзу, об'єднавши навколо себе людей, готових зі зброєю в руках боротися за свободу своєї держави.

На початку 1919 року Я. Гальчевський заявив про себе як учасник національно-визвольної боротьби, взявши разом з отаманом Ананієм Волинцем участь у ліквідації більшовицького повстання – так званої Меджибозької республіки, що виступила проти Директорії УНР. У квітні, маючи вже звання сотника, очолив 61-й імені Симона Петлюри піхотний полк Армії УНР. Протягом цього часу вів бої з Червоною армією на території Поділля та Київщини. У травні, за наказом Симона Петлюри, розпочав повстансько-підпільну боротьбу на окупованому більшовиками Поділлі [3].

Повстанський загін Якова Гальчевського діяв у Літинському, Вінницькому та Летичівському повітах Подільської губернії. До літа й осені 1919 року його чисельність сягала 150 осіб. Повстанці нападали на більшовицькі війська, знищували червоноармійські обози та завдавали ударів по ворогу. Наприкінці жовтня вони приєдналися до української армії, а вже в листопаді увійшли до складу 1-ї Запорізької дивізії, штаб якої містився біля села Голенищево.

У кінці 1920 року, після відступу армії УНР разом із установами Директорії за кордон, Гальчевський вирішив залишитися в Україні, повернувшись до Брусленова, де працювала його дружина. Намагався продовжити навчання в Кам'янець-Подільському університеті [4, с. 56], проте через прихід більшовицької влади опинився під загрозою арешту і змушений був повернутися на Літинщину.

Із січня 1921 року Я. Гальчевський активно займався пропагандою, розвідувальною діяльністю та відновленням повстанського загону. 1 квітня того ж року поблизу Брусленова, в лісі біля села Слобідка, відбулася перша нарада повстанців, на якій його обрали отаманом під псевдонімом «Орел» [3].

Повстанський загін Орла-Гальчевського активно долучився до антибільшовицького повстання з початком Другого зимового походу. Головну роль у бойових діях відіграла Подільська група під керівництвом підполковника Михайла

Палія-Сидорянського. Після переможного бою під Старою Гутою до двох тисяч червоноармійців розпочали переслідування повстанців. Щоб відвернути їхню увагу, Я. Гальчевський організував напад на обоз 9-го полку Червоного козацтва в Кусиківцях. Операція була успішною: 600 кавалеристів противника спрямували на переслідування загону Гальчевського, що дозволило Подільській групі уникнути бою з чисельно переважаючим ворогом та передислокуватися на Волинь [5, арк. 200].

У січні-лютому повстанці Орла діяли у Літинському повіті, проводячи підпільну агітацію, поширюючи відозви та здійснюючи каральні акції проти радянських прибічників. У квітні 80 бійців загону несподівано атакували село Бохни, захопивши сторожову охорону артшколи, відібравши 20 коней і телефонний апарат [6, арк. 19]. Пізніше вони здійснили напад на міліцейський кінний взвод у Зіновинцях, заволодівши ще 10 кіньми та 12 сідлами. До середини квітня 1922 року загін налічував 45 осіб і активізував партизанську боротьбу.

Щоб підвищити мобільність загону, зменшити його помітність для більшовицької влади та розширити терористичний вплив на місцеве населення, Я. Гальчевський вирішує розділити підрозділ на три бойові групи. Перша, чисельністю до 30 вершників із двома кулеметами «Люїса», залишалася під його особистим командуванням. Другу, що складалася з 10 піших і кінних бійців, очолив Євген Ковбасюк. Третю, яка налічувала 28 вершників, керував Федорюк – офіцер колишньої царської армії [7, арк. 36].

У спробі згуртувати подільських повстанців Яків Гальчевський запланував партизанський з'їзд на 1 травня поблизу села Майдан Вербецький. Для поширення інформації про цей захід він у квітні здійснив агітаційний рейд через Брусленів, Янів, станцію Калинівка, Вороновицю, Тульчин, Ямпіль і Кам'янець-Подільський [8, с. 191].

На з'їзд прибули 36 делегатів із усіх повітів, за винятком Балтського. Я. Гальчевський виступив із доповіддю, у якій підсумував свою півторарічну діяльність у повстанському русі. За результатами з'їзду було ухвалене рішення про створення Подільської повстанської групи, комендантом якої обрали самого Я. Гальчевського. До кінця року планувалося сформувати 10 загонів, а для виконання складних завдань об'єднувати по 3–4 загони під керівництвом Орла. Для координації дій запровадили щомісячні збори, а діяльність окремих отаманів мала здійснюватися відповідно до затвердженого плану з дозволу Гальчевського. Було також вирішено, що кожен отаман повинен використовувати одне псевдо між двома з'їздами, а на місцях активніше створювати «пасивні» організації. Очікувалося, що влітку вибухне масштабне повстання, під час якого «пасивні» групи приєднаються до бойових частин. Крім того, здібних козаків рекомендували призначати на 2–3 тижні командирами сотень для набуття необхідного військового досвіду.

Яків Гальчевський, як командир Подільської групи, отримав повноваження, рівнозначні командирі дивізії. Він мав право карати старшину та козаків за порушення дисципліни, а за відвагу на полі бою підвищувати окремих бійців до підхорунжих і бунчужних. Було сформовано штаб групи, при якому діяли надзвичайний суд і чота повстанської жандармерії, що виконувала винесені вироки, затверджені Гальчевським.

Начальником штабу призначили Конопенка (псевдо Помста-Лютий). До загону приєднався Петро Погиба разом із 14 козаками, і Орел призначив його своїм заступником. Григорій Кохан отримав посаду коменданта штабу та очолив розвідку

Подільської групи. Євген Ковбасюк був призначений ад'ютантом штабу, Бабієнко – комендантом польової жандармерії, а Грабик – начальником постачання [8, с. 191–192].

10 травня загін Я. Гальчевського прибув до села Ходакська Слобідка. Увечері, взявши із собою добровольців-селян із підводами та загін сотника Погиби, повстанці вирушили до міста Ялтушків, де здійснили напад на кооператив і цукровий завод. У ході операції було роззброєно охорону, знищено телефонний зв'язок, захоплено всіх коней і 8 возів із продовольством, що належали Новоушицькому повітпродагенту.

Після успішного нападу чисельність повстанського загону зросла до 300 осіб, з яких 100 вершників мали у своєму розпорядженні два кулемети «Максим» і п'ять «Люїсів». Усі повстанці були озброєні гвинтівками, шаблями та бомбами [9, арк. 34]. Трофеї, отримані внаслідок операції, піхотинці відправили під охороною назад до Ходакської Слобідки, тоді як кавалерія вирушила до радянської економії в Ялтушків-Підлісний, де рекувізувала всіх коней і запаси вівса. Повернувшись до Ходакської Слобідки, загін, маскуючись під червоноармійців, дістався до села Бебихи, де, використовуючи підроблені документи, вилучив овес, призначений для відправки на зсипний пункт. Після цього повстанці вирушили в Літинський повіт.

19 травня повстанці під командуванням Орла здійснили напад на Уладівську гуральню, ліквідувавши голову завкому. У відповідь більшовицька влада направила проти партизанів 7-й і 10-й полки червоного козацтва, які 20 травня наздогнали загін Гальчевського поблизу села Майдан Літинський. У запеклому бою загинули 10 повстанців, однак завдяки маневруванню загін уникнув остаточного розгрому та відступив у напрямку села Нова Гута. Не залишаючи без відповіді цю атаку, 29 травня повстанці здійснили напад на загін Летичівської міліції в селі Шийнці. У ході операції було знищено помічника начальника повітової міліції, продподаткового уповноваженого та трьох міліціонерів, а також захоплено кулемет «Максим». Напади продовжилися й надалі: 8 червня загін Гальчевського чисельністю близько 50 вершників атакував станцію Комаренці, ліквідувавши чотирьох агентів кримінального розшуку та голову комнезаму. Черговий удар завдали 6 липня, коли група Орла, що налічувала близько півсотні вершників, захопила містечко Віньківці. Під час операції було знищено начальника районної міліції, керівника кримінального розшуку та двох міліціонерів, після чого канцелярії міліції й карного розшуку спалили. Завершивши операцію, загін вирушив у село Осламове, де було знищено двох співробітників військкомату та спалено канцелярію волвиконкому [10, арк. 105, 25].

7 липня 1922 року неподалік Вовковинецьких хуторів Подільська повстанська група розділилася на чотири частини. Основний загін, очолюваний Я. Гальчевським, вирушив у Літинський повіт. Від нього відокремився отаман Хмара, який разом із 14 козаками попрямував у Летичівський повіт. Ще одна частина загону, під керівництвом Петра Погиби, вирушила на південь і отримала назву «Південна група». Вже незабаром її залишив Галюк, який із 23 козаками відокремився, залишивши Погибу лише з 9 повстанцями. У середині липня загін Галюка напав на село Женишківці, погромивши приміщення виконавчого комітету. Згодом він перемістився до Новоушицького та Кам'янецького повітів, тоді як загін Погиби рушив у Могилівський повіт. 16 липня в селі Підлісний Мукарів повстанці атакували підрозділ «всеобучу», роззброїли його, знищили гвинтівки та спалили архів волосного виконкому. 26 липня аналогічний напад стався в селі Косиківці: було ліквідовано міліціонера, спалено архіви

сілради та знищено телефонний зв'язок. Наступного дня повстанці здійснили напад на містечко Шатаву та Маківський цукровий завод, розстрілявши кількох працівників.

Серпневі події продемонстрували високу активність повстанців, що змусило більшовиків розпочати операцію з їхнього знищення. З 26 серпня 1922 року радянська влада почала стягувати війська до всіх населених пунктів, де діяли загони Якова Гальчевського. Уникаючи відкритих сутичок із регулярною армією, отаман продовжував маневрувати. Однак 29 серпня біля села Михайлівці загін Гальчевського, що налічував 120 вершників, потрапив під удар винищувального загону 3-го червоноармійського полку під командуванням Івана Щербакова. Унаслідок бою повстанці втратили 20 чоловік загиблими, багато було поранених. Щоб уникнути повного розгрому, Орел відступив у бік польського кордону. 1 вересня його загін здійснив успішну атаку на Левадську цукроварню, а вже наступного дня, 2 вересня, перетнув річку Збруч, перейшовши на польську територію. Це був перший випадок, коли Гальчевський опинився по той бік кордону, однак боротьба з радянською владою тривала.

Список використаних джерел:

1. Вовкодав В. Яків Гальчевський – народний герой. Тези доповідей п'ятнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. Вінниця, 1996. С. 54–55.
2. Повстанський отаман Орел. URL : <https://szru.gov.ua/history/stories/povstanskyi-otaman-orel>
3. Український інститут національної пам'яті. URL : <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar>
4. Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю: 33 біографії. К. : Правда Ярославичів, 1998. 615 с.
5. Галузевий державний архів СБ України в Хмельницькій області. Спр. П 26404. Арк. 200.
6. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). Ф. Р. 925. оп. 8. спр. 84. Арк. 19.
7. ДАВО. Ф. Р. 925. оп. 8. Спр.84. Арк. 36.
8. Стегній П. А. Подільська повстанська група отамана Орла. *Поділля в контексті української історії* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Вінниця. ВДПУ, 2001. С. 190–199.
9. Державний архів Хмельницької області (далі ДАХО). Ф. Р. 1010. оп. 1. Спр.120. Арк. 34.
10. ДАХО. Ф. Р. 273. оп.21. Спр.19. Арк. 105.; ДАВО. Ф. Р. 925. оп. 8. Спр.84. Арк. 25.

Савенко Віктор Васильович,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОНТОЛОГІЯ ПРАВОВОГО ЗАКОНУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Проблема осмислення філософських аспектів онтологічної природи правового закону є одним із ключових напрямків дослідження філософії права, головним завданням якої є пошук відповіді на питання: як універсальні закони буття пов'язані з законами суспільства, і як вони впливають на якість життя людей? Розуміння сутності закону завжди залежить від трактування природи права, яке, у свою чергу, піддається впливу різних ідеологічних течій свого часу. У цьому контексті важливою є думка М. М. Цимбалюка щодо феномену історико-цивілізаційних трансформацій права. Він зазначає, що перехід від «безроздільного панування традиційних форм цивілізації» (заснованих на пріоритеті державності) до фази «ліберальної домінанти», в якій на перший план виступає свобода самореалізації особистості, призвів до значного переосмислення самої сутності права. Зокрема, право перестало сприйматися лише як право влади і поступово стало визнаватися як право людини. Внаслідок цього виникла потреба в розмежуванні прав, що «даруються» волею держави, і тих, які мають статус «природних» і є об'єктивними, незалежними від волі будь-якої інстанції [1, с. 184].

У результаті трансформацій частина прав отримала «об'єктивне» трактування, орієнтуючись на антропологічний вимір сучасної світоглядної парадигми. Перехід до антропологічного розуміння сучасності став черговим етапом розвитку правознавчої свідомості, яка відступила від вивчення об'єктивної реальності і зосередила увагу на важливості людини у всіх її аспектах. Така тенденція особливо проявилася в екзистенційному напрямку філософії, де гостро постала проблема розуміння цінності та унікальності людського існування серед інших феноменів людської свідомості.

Проте, захоплення антропологічним виміром не означало ігнорування інших аспектів реальності. Як зазначає А. Баллок, західна думка розглядає людину і космос через три різні призми: надприродну (трансцендентальну), наукову та гуманістичну. Перша зосереджується на Бозі і розглядає людину як частину божественного творіння; друга орієнтується на природу і трактує людину як частину природного порядку; третя, гуманістична, зосереджена на людині та її досвіді як основі для пізнання себе, Бога та природи [2, с. 224]. З усіх підходів особливо популярним став гуманістичний, який поставив людину в центр всього суцього, зробивши її «призмою» сприйняття об'єктивної реальності.

Централізація людської особистості знайшла відображення у характеристиках гуманістичної традиції, зокрема, визнанні пріоритету людського досвіду. Вся інша реальність при цьому розглядається як сутність, яка доступна людині лише через призму її свідомості. Іншою важливою характеристикою гуманістичної традиції є зосередження на цінностях, притаманних людській особистості. Розуміння важливості свободи та гідності людини в цьому контексті слугує основою для формування фундаментальних пріоритетів її правосвідомості. Онтологічна позиція індивіда визначає напрямки для створення ідеологічних орієнтирів, що стосуються сфери існування людської особистості. Факт існування людської свободи є необхідною

умовою для реалізації всіх інших людських можливостей. У цьому контексті держава повинна дотримуватись принципу мінімального втручання у сферу особистої свободи громадян. Кінцевою метою політичної та освітньої практики, що відповідає цьому принципу, є максимальна реалізація потенціалу кожної особи.

Третя характеристика акцентує увагу на ідеях вираження людського духу, де перевага надається історичному вивченню конкретного людського досвіду, вираженого у вигляді символів у різноманітних культурно-історичних контекстах, а не абстрактним системам мислення [2, с. 225]. Гуманістичний акцент, що знайшов відображення в різних вимірах (в тому числі й правовому) людського буття, стимулює аналіз проблеми співвідношення людської свободи та інституцій, що обмежують цю свободу.

Свобода, з одного боку, сприймається як незаперечна істина, захист від свавілля неправильно використаної влади та гарантія від її централізації, що може призвести до тоталітаризму. З іншого боку, свобода є символом централізованої держави з дієвою правовою базою, органами влади та правопорядку. Однак важливо зазначити, що структура суспільства не однорідна, де є не лише психічно, інтелектуально та духовно здорові люди, здатні усвідомлювати відповідальність, пов'язану із свободою, але й ті, хто, з певних причин, не усвідомлюють соціальної відповідальності та не можуть нести відповідальність за свої вчинки. У таких випадках виникає потреба в інституціях, здатних контролювати та регулювати свободу волевиявлення громадян, забезпечуючи функціонування навіть ідеальних ліберальних суспільств через справедливо розроблену правову систему.

У правових державах цю роль виконують уряди. Як зазначає М. Фрідман, уряд «забезпечує правопорядок, визначає права власності, виступає механізмом, через який можна змінювати ці права та інші економічні правила, вирішує суперечки щодо інтерпретації правил, гарантує виконання угод, сприяє конкуренції, підтримує грошову систему та запобігає технічним монополіям, а також вирішує питання щодо безвідповідальних осіб, таких як божевільні або діти» [3, с. 783]. Влада, якою наділений уряд, має подвійну природу. З одного боку, вона є засобом боротьби з внутрішньою ентропією, властивою кожному суспільству.

У цьому випадку закони виконують функцію підтримки правопорядку. З іншого боку, влада є результатом зовнішніх загроз, що вимагають самоорганізації та нарощування міцності для протистояння цій загрозі. Така складна структура влади, що залежить як від внутрішніх, так і зовнішніх факторів, може бути порівняна з дифузною енергією, описаною Ж. Баландьє. Існує ймовірність, що розуміння філософського виміру правового закону буде поступово розвиватися в рамках парадигмальних змін у суспільстві. Водночас очевидно, що основні принципи, на яких ґрунтується сучасне розуміння правового закону, залишатимуться незмінними. Подальший розвиток філософії права буде спрямований на збагачення нинішнього розуміння правового закону, яке синхронізуватиметься з все глибшими знаннями в антропологічному, філософському, соціальному та правовому контекстах.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк М. М. Онтологія правосвідомості: теорія та реальність : монографія. Київ: Атіка, 2008. 288 с.
2. Дейвідсон Л. Філософські основи гуманістичної психології. Гуманістична

психологія: Антологія : навчальний посібник : в 3-х т. Київ: Пульсари, 2001. Т.1. С. 222–245.

3. Фрідман М. Роль Уряду у вільному суспільстві. Лібералізм: Антологія. Київ : Простір, 2009. С. 774–783.

Стеньгач Надія Олександрівна,
*кандидатка історичних наук, доцентка, професорка кафедри теорії та історії
держави і права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ УКРАЇНСЬКИХ ФЕМІНІТИВІВ

Українські фемінітиви мають давню історію, що сягає ще праслов'янських часів. Вони активно використовувалися в середньовічних текстах, літературі XIX століття та народній мові. Зокрема, у староукраїнській (давньоруській) мові жіночі форми слів творився природним способом через суфікси, що позначали жіночий рід. наприклад: княгиня (від князь), бояриня (від боярин), дружина (від друга – у значенні «члена військового загону»), попадя (від піп), вдова (від вдовий – той, хто втратив дружину) [1, с. 16–18]. Багато з фемінітивів були питомими українськими й природно існували в народній мові.

У період Речі Посполитої та козацькій державі – Гетьманщині (XVI–XVIII ст.) правовий статус жінки регулювався Литовськими статутами та Магдебурзьким правом та був досить високим. Жінки мали певні права у сфері власності та спадкування, могли виступати в суді, брати участь у громадському житті та навіть очолювати родинні підприємства у разі відсутності чоловіків, що відображалося в мовних формах: фемінітиви використовувалися для позначення жіночих професійних та соціальних ролей, наприклад: господиня, сотникова, вчителька, шинкарка, кравчиня тощо [2]. Такі мовні форми підкреслювали активну участь жінок у суспільному та економічному житті козацької держави і свідчить про те, що фемінітиви активно вживалися в українській мовній традиції, відображаючи реальні соціальні ролі жінок у суспільстві.

Українські класики XIX століття активно використовували фемінітиви у своїх творах. наприклад:

1. Тарас Шевченко: «Чи чули, як плаче писарка?».
2. Іван Франко: «Учителька з натхненням розповідала дітям про давні часи».
3. Леся Українка: «Я поетеса, так мене називайте» [2].

Літературна традиція того часу показує, що фемінітиви були невід'ємною частиною мови, і ніхто не вважав їх «штучними» чи «надуманими».

У XX столітті, особливо за радянських часів, почалося поступове витіснення фемінітивів з офіційної мови, що було пов'язано з такими факторами, як:

1. Пропаганда рівності чоловіків і жінок без наголосу на їхніх мовних відмінностях.
2. Стандартизація професійної лексики (жінок стали називати інженер, директор, професор замість інженерка, директорка, професорка).

3. Вплив російської мови, де фемінітиви використовувалися рідше [3, с.160].

В офіційних документах, пресі та навіть у словниках багато жіночих назв професійних зникли, однак у розмовній мові продовжували існувати.

З початку 2000-х років в Україні почався процес повернення фемінітивів, що пов'язано з усвідомленням гендерної нерівності в мові та орієнтацією на європейські і мовні практики (наприклад, у польській мові активно використовувалися форми типу *prezydentka*, *naukowczyni*) [3, с. 162], а також з боротьбою з радянською мовною спадщиною та поверненням до питомої української мовної традиції. У 2019 році Український правопис офіційно закріпив утворення фемінітивів, що зробило їх вживання нормативним [4].

Використання фемінітивів – це не лише питання мовної норми, а й відображення змін у суспільстві, де жінки займають активні позиції в різних професіях. Тому визнання та вживання фемінітивів є кроком у розвиток сучасної української мови та культури.

Список використаних джерел:

1. Космеда Т. А. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман; за наук. ред. проф. Т. А. Космеди. Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/9cbc3a8a-0e0c-4679-a329-037c8f29e2b7>

2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові : генеза, еволюція, функціонування / автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. Спеціальність 10.02.01 – українська мова. 2020. 40 с.

3. Нестеренко Т. До проблеми творення й уживання фемінітивів у сучасному українському дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 36, Том 2, 2021. С. 159–165. URL : https://www.apfn-journal.in.ua/archive/36_2021/part_2/27.pdf

4. Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010 : Наказ Міністерства економіки від 18.08.2020 р. № 1574. URL : <https://surl.li/tlqevo>

СЕКЦІЯ 2

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО, МУНІЦИПАЛЬНОГО, АДМІНІСТРАТИВНОГО, ФІНАНСОВОГО ТА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Гуцул Інна Анатоліївна,

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕФОРМУВАННЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ

Європейська інтеграція України передбачає поступове приведення митної політики у відповідність до стандартів Європейського Союзу (далі – ЄС). Одним із ключових напрямів цього процесу є адаптація національного митного законодавства до норм ЄС, впровадження сучасних ІТ-рішень та створення сприятливих умов для чесного бізнесу. Україна вже зробила значні кроки у цьому напрямі, приєднавшись до програм ЄС, реформувавши митні процедури та впроваджуючи систему Авторизованого економічного оператора (далі – АЕО).

Одна з визначальних сфер, що має забезпечити повноцінну інтеграцію України до Європейського Союзу, – це митне законодавство. Варто відзначити, що внаслідок повномасштабної війни Україна суттєво наростила експортні потоки до країн ЄС, зміцнивши свої позиції на міжнародному ринку в цьому регіоні. У зв'язку з цим виникла нагальна потреба модернізації митних процедур, що сприятиме ефективному функціонуванню економічних відносин [2]. Особливо актуальним це питання стає в контексті триваючої митної реформи в Європейському Союзі. Центральними елементами цієї реформи є створення нового Митного органу ЄС (EU Customs Authority) та Центру митних даних ЄС (EU Customs Data Hub). Основна мета структур – спрощення митних процедур, удосконалення механізмів контролю та розвиток єдиної цифрової системи митних органів ЄС.

Поточні реформи митної системи України спрямовані на підготовку до майбутнього приєднання до європейського Митного союзу. Визначальним орієнтиром у цьому процесі є 2030 рік, коли очікується наступний етап розширення ЄС, що формує чіткий графік імплементації необхідних заходів та критеріїв, які Україна має виконати для повноправного членства. Уже реалізовані зміни, зокрема запровадження «митного безвізу», інституту АЕО, механізмів ухвалення та оскарження рішень, а також подальші ініціативи, такі як удосконалення митних режимів, запровадження контрактної служби в митних органах, розвиток інституту митного представництва та врегулювання питань митного боргу, є частиною єдиної стратегії вступу України до ЄС. Водночас важливо не лише досягти відповідності стандартам ЄС на момент вступу, а й забезпечити

здатність української митниці функціонувати в унісон із митними органами ЄС після набуття членства. Як член ЄС, Україна стане частиною спільного митного простору, де відсутні внутрішні митні кордони, а контроль здійснюється лише на зовнішньому кордоні ЄС. Європейський Митний союз базується на уніфікованому законодавстві, єдиних процедурах та регламентах, ефективне виконання яких забезпечується митними органами та цифровими системами. Взаємопов'язані ІТ-платформи відіграють ключову роль у координації та обміні інформацією між митницями країн-членів, що сприяє їхній гармонізованій роботі.

Філософія функціонування Європейського Митного союзу ґрунтується на кількох ключових пріоритетах: сприянні міжнародній торгівлі, забезпеченні контролю за безпекою вантажів, що ввозяться до ЄС, ефективному стягненні митних платежів, спрощенні митних процедур для легального бізнесу та протидії незаконним схемам ухилення від законодавства. Для досягнення цих цілей митна система ЄС побудована за принципом безпаперової роботи (електронної митниці – Е-Митниця), що закріплено на законодавчому рівні. Основним інструментом є стандартизовані ІТ-системи, розвиток яких відбувається згідно з узгодженим планом (MASP-C). Впровадження сучасних ІТ-рішень дозволяє мінімізувати вплив людського фактора та забезпечує уніфікацію митних процедур.

Європейська комісія у своїх Висновках (Глава 29: «Митний союз») регулярно відзначає основні напрямки реформування митної системи України, що слугують як індикатором досягнень України, так і орієнтиром для подальших змін. Головним завданням у цьому процесі є гармонізація українського митного законодавства із законодавством ЄС, що передбачає ухвалення нового Митного кодексу України на основі положень Митного кодексу ЄС та суміжних нормативних актів. Крім того, важливим аспектом є створення, запуск та тестування необхідних митних ІТ-систем, які забезпечать належне функціонування митних процедур відповідно до європейських стандартів. У сфері безпеки товаропотоків та боротьби з контрабандою особливу увагу приділено захисту прав інтелектуальної власності (IPR) та криміналізації контрабандної діяльності. Підтримка доброчесного бізнесу здійснюється через механізм авторизацій, зокрема, статусу АЕО та спрощень у межах спільного транзиту (NCTS). У ЄС така система активно розвивається, щоб митні спрощення були відчутними для підприємців і стимулювали їх до прозорої діяльності. В Україні європейський підхід до спрощень поступово замінює національні механізми.

Україна зможе завершити переговорний процес щодо Глави 29 «Митний союз» після повного узгодження митного законодавства з нормами ЄС та підтвердження сумісності ІТ-систем з інформаційними системами Євросоюзу. Важливим кроком у стало рішення про розробку нового Митного кодексу України на основі Митного кодексу ЄС, робота над яким уже ведеться експертними групами [3]. Новий Митний кодекс України буде функціонувати у комплексі з імплементаційними підзаконними актами, подібно до практики ЄС, де чинний Митний кодекс доповнюється приблизно 60 регламентуючими документами. Важливим завданням для України є оптимальний розподіл норм між базовим кодексом, який складно змінювати, та більш гнучкими імплементаційними актами, що дозволять швидко адаптувати митну систему до нових викликів. Уряд привів у відповідність до Митного кодексу ЄС неpreferенційні правила визначення країни походження товарів, що дозволило ефективно застосовувати захисні

заходи в межах санкційної політики та торговельного захисту, використовуючи єдині з ЄС підходи. Впроваджено механізм прийняття рішень митними органами, включаючи їх перегляд, скасування, анулювання та застосування «права бути почутим», що відповідає європейським стандартам.

Україна продовжує перехід від національних спрощень до європейських форматів, зокрема системи АЕО, спрощень у межах спільного транзиту (NCTS) та можливостей для надійних підприємств користуватися перевагами митного оформлення, незалежно від статусу АЕО. Програма АЕО демонструє значний прогрес: наразі в Україні вже 80 компаній отримали відповідний статус, що дає їм додаткові переваги під час митного оформлення. Також здійснено важливі кроки для уніфікації процедур декларування військової техніки та інших товарів відповідно до стандартів ЄС і НАТО. У 2023 році Україна приєдналася до Програми ЄС «Митниця», що відкриває доступ до переваг співпраці, зокрема вдосконалення ІТ-систем, обміну інформацією та впровадження кращих практик між митними органами країн-учасниць. Крім того, запроваджено альтернативні правила походження, що дають змогу переробляти в Україні товари з ЄС та ЄАВТ і надавати українське походження для подальшого експорту на ринки, що є так званою діагональною кумуляцією в межах Конвенції Пан-Євро-Мед.

З 1 січня 2024 року набув чинності Закон України про криміналізацію контрабанди підакцизних товарів, а з 1 липня 2024 року запроваджується кримінальна відповідальність за контрабанду всіх товарів. Мінфін спільно з Держмитслужбою, за підтримки Програми ЄС з управління державними фінансами (EU4PFM) та Команди підтримки реформ при Мінфіні, розпочав розробку нового Митного кодексу України. Презентація його проєкту запланована на грудень 2024 року, після чого розпочнеться обговорення з бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Паралельно з розробкою нового кодексу Уряд подав до Верховної Ради законопроект щодо імплементації окремих положень Митного кодексу ЄС у чинне митне законодавство [1].

Таким чином, українському бізнесу варто заздалегідь підготуватися до нових митних правил, оскільки їх впровадження вплине на зовнішньоекономічну діяльність і вимагатиме адаптації до змін. Оптимальним рішенням буде звернення до кваліфікованого фахівця, який допоможе ефективно організувати процес митного оформлення в нових умовах. Реформування митної системи України відповідно до вимог ЄС є стратегічним завданням, що має ключове значення для інтеграції країни до єдиного митного простору ЄС. Протягом останніх років здійснено значні кроки щодо гармонізації митного законодавства, зокрема шляхом приведення непреференційних правил визначення країни походження товарів у відповідність до норм ЄС, запровадження механізмів перегляду митних рішень та переходу від національних до європейських спрощень, таких як система АЕО та транзитна система NCTS. Важливим кроком є розробка нового Митного кодексу України, що ґрунтується на положеннях Митного кодексу ЄС, а також внесення змін до чинного законодавства для його поступової імплементації, що сприятиме не лише виконанню вимог для вступу до ЄС, а й підвищенню прозорості митних процедур, спрощенню митного оформлення для чесного бізнесу та посиленню митного контролю з метою боротьби з контрабандою та ухиленням від сплати митних платежів. Українському бізнесу необхідно адаптуватися до нових митних правил та активніше використовувати можливості, що надає

європейська система митних спрощень. Успішне завершення реформ та впровадження ефективних ІТ-рішень сприятиме формуванню сучасної, прозорої та ефективної митної системи, що відповідатиме стандартам ЄС.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу № 3939-IX від 03.09.2024 р. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43539>
2. Митне оформлення в умовах воєнного стану. *Офіційний сайт державної митної служби України*. URL : <https://customs.gov.ua/mitne-oformlennia-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovakh-voennogo-stanu>
3. Про організацію роботи над підготовкою проекту нового Митного кодексу України : Наказ Міністерства фінансів України від 29.02.2024 № 100. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/na_shliakhu_do_ies_u_kiievi_vidbulasia_persha_robocha_zustri_ch_shchodo_rozrobki_novogo_mitnogo_kodeksu_ukraini_na_osnovi_mitnogo_kodeksu_ies-4480

Мазур Ярослав Павлович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах глобальної цифровізації, діджиталізації та вільного користування інтернетом, доступ до інформації може отримати кожна особа. Якщо у минулому столітті люди були обмежені інформацією з радіо, телебачення та газет, а небажані для населення відомості піддавалися державній цензурі, то сьогодні така можливість значно ускладнена. Завдяки інтернету кожен може знайти будь-яке джерело інформації, включаючи ресурси, що поширюють маніпулятивні або дезінформаційні матеріали, що особливо небезпечно під час повномасштабної війни.

В умовах воєнного стану забезпечення національної безпеки потребує особливих заходів, зокрема обмеження доступу до певної інформації. Однак такі дії мають бути співмірними, обґрунтованими та відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини. В Україні питання доступу до інформації регулюється низкою нормативно-правових актів, а його обмеження в умовах воєнного стану, викликає юридичні та етичні дискусії. Дотримання балансу між безпекою держави та правом громадян на отримання інформації є критично важливим у сучасних умовах.

На території України, обмеження доступу до інформації під час воєнного стану регулює: Конституція України [1], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [3], Закон України «Про державну таємницю» [4], Закон України «Про інформацію» [5].

В умовах повномасштабного вторгнення, бойових дій в прифронтових зонах та режиму воєнного стану, діє заборона на публікацію даних про переміщення військових частин та з'єднань Збройних Сил України, результати обстрілів, роботу стратегічно

важливих об'єктів військово-промислового комплексу, логістика, тощо. Рада національної безпеки і оборони України та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, здійснюють блокування сайтів, що поширюють дезінформацію та фейки. У зонах активних бойових дій, впроваджені спеціальні правила акредитації журналістів, виконують моніторинг та обмеження поширення фейкової інформації та чутливих даних у соціальних мережах спрямовані на запобігання загрозам обороноздатності країни.

Попри необхідність обмеження доступу до інформації в умовах війни, існують ризики надмірного такого обмеження, тому окрім офіційних джерел інформації, для громадян в першу чергу має бути збережений вільний доступ до соціальних мереж, як альтернативного джерела інформації та іноземної преси, з обов'язковим дотриманням інформаційної гігієни.

Обмеження доступу до інформації в умовах воєнного стану є необхідним заходом для захисту національної безпеки та оборони, проте воно має здійснюватися відповідно до принципів законності, пропорційності та демократичного контролю.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-V *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
4. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
5. Про інформацію» : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>

Левандовський Чеслав Чеславович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ ЯК МИСТЕЦТВО КОМПРОМІСУ (ART OF COMPROMISE) ІНТЕРЕСІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД, ПІДРЯДНИКІВ БУДІВНИЦТВА ТА МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Децентралізація як ключовий інструмент реформування адміністративного управління набуває все більшої актуальності в сучасних умовах, особливо в контексті розвитку територіальних громад та удосконалення публічних закупівель. Адміністративне право, виконуючи функцію регулятора взаємовідносин між публічним інтересом органів місцевого самоврядування та приватним інтересом суб'єктів господарської діяльності – підрядників будівництва забезпечує правову базу та

відповідний потенціал для забезпечення ефективності публічного урядування територіальних громад.

Відповідно до ч. 1 преамбули Закону України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII від 25.12.2015 р. (далі – Закон), що визначає правові та економічні засади здійснення закупівель товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави, територіальних громад та об'єднаних територіальних громад [1]. За змістом цієї норми преамбули Закону є очевидним, що забезпечення потреб територіальних громад у роботах, послугах та товарах є одним із головних завдань публічних закупівель, яке відображає публічний інтерес. Згідно до пп. 1 п. 1 Ст. 2 Закону замовниками публічних закупівель є органи місцевого самоврядування та об'єднання територіальних громад, відтак в їх повноваженнях знаходиться компетенція планування та реалізації публічних закупівель в тому числі для розвитку територій. Таким чином є всі підстави вважати, що публічні закупівлі є потужним інструментом публічного адміністрування у місцевому самоврядування та йому повинна приділятися належна увага.

Однією з існуючих особливостей профільного Закону України «Про публічні закупівлі» є те, що задекларовані у ньому мета, завдання та принципи повинні формувати баланс публічного та приватного інтересу, тобто йдеться про компроміс цих інтересів. У ч. 2 преамбули Закону зазначається, що метою цього Закону є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції. З огляду на природу діяльності учасників закупівлі – підрядників будівництва, ця норма відображає частину їх приватного інтересу, оскільки можливість належного доступу до публічних закупівель будівельних робіт та послуг, як суттєвої частини ринкових можливостей будівельного бізнесу, залежать від забезпечення публічним урядуванням ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, залежать від запобігання проявам корупції у цій сфері та розвитку добросовісної конкуренції. Іншою частиною приватного інтересу є максимізація прибутку, як одного з найважливіших показників успішного розвитку будівельного підприємства [2]. До предмета публічних закупівель відповідно до пп. 21 та 27 п. 1 ст. 1 Закону належать в тому числі роботи з будівництва нових, розширення, реконструкції, капітального ремонту та реставрації існуючих об'єктів і споруд виробничого та невиробничого призначення та послуги з їх поточного ремонту, відтак такі роботи та послуги природньо знаходяться у сфері публічного інтересу місцевих територіальних громад. Положення Закону України «Про публічні закупівлі», крім звичайних регулюючих положень, передбачають зовнішнє фінансування та містить особливі положення з іноземним елементом, на які варто звертати увагу замовникам публічних закупівель – органам місцевого самоврядування та територіальним громадам. Наприклад, відповідно до п. 37 п. 2 ст. 1 Закону, учасником публічної закупівлі може бути не лише вітчизняний суб'єкт господарської діяльності, але й нерезидент – іноземна компанія або об'єднання нерезидентів із створенням або без створення юридичної особи. Участь іноземних компаній у публічних закупівлях, що оголошуються територіальними громадами повинно позитивно впливати не лише на ефективність місцевих закупівель та публічних фінансів, але й на формування інвестиційного клімату, залучення іноземних інвестицій

та розвитку інновацій. На підставі п. 5 ст. 16 Закону, у разі участі у закупівлі об'єднання учасників, підтвердження відповідності кваліфікаційним критеріям здійснюється з урахуванням узагальнених об'єднаних показників кожного учасника такого об'єднання на підставі наданої об'єднанням інформації. Така особливість є надзвичайно важливою, оскільки об'єднавшись у об'єднання, легше і простіше відповідати одному або декільком кваліфікаційним критеріям, які встановлюються замовником відповідно до п. 2 ст. 16 Закону. Особливою особливістю публічних закупівель у будівельній галузі є те, що якщо для закупівлі робіт або послуг замовник встановлює кваліфікаційний критерій, такий як наявність обладнання, матеріально-технічної бази та технологій та/або наявність працівників, які мають необхідні знання та досвід, то учасник може для підтвердження своєї відповідності такому критерію залучити спроможності інших суб'єктів господарювання як субпідрядників на підставі п. 3 ст. 16 профільного Закону в порядку субпідрядних робіт згідно ст. 838 ЦК України [3]. Теж свої особливості має і фінансування публічних закупівель. Так, відповідно до п. 2 та 3 ст. 6 Закону, закупівля робіт та послуг в тому числі у будівництві, можуть здійснюватися не лише на кошти бюджету, але й за кошти кредитів, позик, грантів, що надаються відповідно до міжнародних договорів України міжнародними фінансовими організаціями, тобто та умовах зовнішнього фінансування, в тому числі на основі співфінансування з замовником. Такі кошти зовнішнього фінансування в Україні зазвичай вважаються міжнародною технічною допомогою та залучаються відповідно до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 153 від 15.02.2003 р. Порядку залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги [4] та відповідно до затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 70 від 15.02.2003 р. Порядку підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями [5]. Концептуальною підставою міжнародним фінансовим організаціям для надання такого фінансування в Україні є Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги [6].

Крім цього, важливо зазначити, що відповідно до п. 1 та 2 ст. 6 Закону, міжнародні організації можуть для проведення публічних закупівель в Україні використовувати власні правила та процедури, якщо це погоджено в міжнародному договорі з Україною. Таким чином кожна окрема міжнародна фінансова організація, приймаючи рішення про зовнішнє фінансування, керується власними інтересами у кожному конкретному випадку, в залежності від специфіки цієї організації. Враховуючи вищевказане, у аксіологічному аспекті можна з впевненістю стверджувати, що публічні закупівлі будівельних робіт та послуг за участю як вітчизняних так і іноземних учасників за кошти зовнішнього фінансування є потужним та перспективним інструментом публічного адміністрування. Необхідність у дотриманні балансу багатоаспектних інтересів усіх суб'єктів закупівельного процесу будівельних робіт та послуг на замовлення територіальних громад за кошти міжнародної допомоги формує висновок про те, що публічні закупівлі – це мистецтво компромісу інтересів територіальних громад, підрядників будівництва та міжнародних фінансових організацій.

Список використаних джерел:

1. Про публічні закупівлі : Закон України № 922-VIII від 25.12.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
2. Жовтяк Г., Серьогіна Д., Жовтяк А. Напрями підвищення прибутковості діяльності будівельних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск № 50/2023. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2386/2307>
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України № 153 від 15.02.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>
5. Порядок підготовки, реалізації, проведення моніторингу та завершення реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями : Постанова Кабінету Міністрів України № 70 від 15.02.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2016-%D0%BF#n15>
6. Паризька декларація щодо підвищення ефективності зовнішньої допомоги. Міжнародний документ №325/2007 від 19.04.2007 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_271#Text

Сторожук Ірина Петрівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ФАКТОР МАНІПУЛЮВАННЯ ПРАВОСВІДОМІСТЮ

У сучасному суспільстві інформація відіграє ключову роль у формуванні світогляду людей, впливаючи на їхнє розуміння законів, прав та обов'язків. Проте цей вплив не завжди є позитивним. У руках певних суб'єктів інформація може стати засобом маніпуляції правосвідомістю громадян, що, у свою чергу, може призводити до серйозних соціальних, політичних та правових наслідків.

Професор П. Рабинович стверджує, що правосвідомість – це система понять, поглядів, уявлень і почуттів з приводу чинного або бажаного юридичного права, а також діяльності, пов'язаної з правом. На його думку, це свідомість осіб, які входять до складу відповідних органів держави, тобто погляди, уявлення цих людей щодо цілей, змісту і форми правил поведінки, встановлених державою [1, с. 79–80].

Правосвідомість – це система поглядів, оцінок та уявлень людини про право, його сутність, зміст і механізми реалізації. Вона формується під впливом багатьох чинників, серед яких – освіта, правова культура, суспільні традиції та інформаційне середовище. Вразливість правосвідомості полягає в тому, що вона піддається зовнішньому впливу через мас-медіа, соціальні мережі та політичні дискурси.

Розвиток глобальної мережі Інтернет, масштабне впровадження швидких і безкоштовних онлайн-сервісів не тільки розширили можливості доступу до інформації,

але й змінили засади комунікації суспільства. Внаслідок спрощення механізмів створення та розповсюдження новин через Інтернет, а також фізичної неможливості перевірити величезні обсяги інформації, що циркулює в мережі, різко збільшилися обсяги поширення дезінформації та фейкових новин [2, с. 175]. Саме дезінформація та поширення фейкових новин є найбільш поширеними методами маніпулювання правосвідомістю. Зростання масштабів дезінформації та її негативних наслідків призвело до значного зацікавлення цією проблемою серед наукової та експертної спільноти, а також до активного пошуку шляхів її подолання. Міжнародні організації приділяють велику увагу аналізу цього явища, його сутності та ознак. Зокрема, у Спільній декларації про свободу вираження думки, «фейкові новини», дезінформацію і пропаганду, ухваленій у 2017 році представниками ООН, ОБСЄ та інших правозахисних організацій у сфері свободи слова, підкреслюється, що дезінформація найчастіше спрямована на введення людей в оману та перешкоджання їхньому праву на доступ, пошук і поширення інформації [3].

Проблема дезінформації у правовій сфері набуває все більшої актуальності. Фейкові новини, маніпуляції з правовими нормами та неправдива інтерпретація законодавства можуть суттєво впливати на суспільство, формуючи хибне уявлення про права та обов'язки громадян. Останнім часом, можемо спостерігати, масові вкиди до соцмереж інформації про «нові» закони, які насправді не приймалися або дезінформація щодо змін у законодавстві на найболючіші теми для даного суспільства. Навмисне спотворення фактів про чинне законодавство або судові рішення може викликати паніку, змінювати суспільну думку та формувати недовіру до державних інституцій.

Дезінформація може бути і з боку самої держави, а саме деякі аспекти законів або правових норм можуть висвітлюватися лише з певного ракурсу, створюючи викривлене уявлення про їхній зміст та значення. Крім того використання складної термінології або маніпулятивних інтерпретацій законів для введення громадян в оману щодо їхніх прав та обов'язків. Можливе також використання правової дезінформації для досягнення політичних цілей, що може призвести до радикалізації суспільних настроїв та спотворення демократичних процесів.

Для запобігання маніпуляціям правосвідомістю необхідно: підвищувати рівень правової освіти серед населення; розвивати критичне мислення у суспільстві для аналізу та перевірки інформації, отриманої з різних джерел.

Інформація – це потужний інструмент впливу на правосвідомість людини. Завдання демократичного суспільства – розвивати механізми захисту від інформаційних загроз, щоб забезпечити об'єктивне правове мислення громадян та зміцнити довіру до правової системи.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Х. : Консул, 2005. 8-ме вид., стереотипне. 160 с.
2. Тищенко В. С., Мужанова Т. Н. Дезінформація і фейкові новини: ознаки та методи виявлення в мережі інтернет. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»*, 2(18). С. 175–186.
3. The Joint Declaration on Freedom of Expression and «Fake News», Disinformation and Propaganda. *Organization for Security and Co-operation in Europe*. 2017. URL : <https://www.osce.org/fom/302796>

СЕКЦІЯ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ І МАЙНОВИХ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Сидоренко Денис Іванович,

*кандидат юридичних наук, докторант Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА ЖИТИ ТА ВИХОВУВАТИСЯ У СІМ'Ї ЯК СУБ'ЄКТИВНОГО СІМЕЙНОГО ПРАВА

Право дитини жити та виховуватися в сім'ї є одним із фундаментальних суб'єктивних сімейних прав, закріплених у міжнародних та національних правових актах. Це право має комплексний характер, адже охоплює як особисті немайнові, так і майнові аспекти правовідносин між дитиною, її батьками та державою. Значення цього права виходить за межі сімейного законодавства, оскільки воно тісно пов'язане з реалізацією прав людини, забезпеченням найкращих інтересів дитини та виконанням державою її соціальної функції. Разом із тим, у науковій доктрині відсутній єдиний підхід до визначення цього права, його юридичної природи та змісту. Немає прямої вказівки на це право і у сімейному законодавстві України. Зокрема, низка статей Сімейного кодексу України визначає права дитини: бути забраним із пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я, бути зареєстрованою як така, що народилася, в органах державної реєстрації актів цивільного стану, отримати ім'я, прізвище та по батькові, на виховання, фізичний, духовний та моральний розвиток, на здобуття освіти, повагу, не стати об'єктом експлуатації та покарань з боку батьків, що принижують людську гідність дитини, на належне батьківське виховання та на захист від неналежного виконання батьками своїх обов'язків, на захист з боку інших членів сім'ї та родичів, на спілкування із батьками, іншими членами сім'ї та родичами [1]. Ці суб'єктивні сімейні права, викладені у ст. 143 – 151, 153, 257 – 261 Сімейного кодексу по суті є проявом права дитини жити і виховуватися у сім'ї, однак про це право прямо не зазначається у законодавстві.

Міжнародні документи також не містять чітко визначеного поняття права дитини жити і виховуватися в сім'ї. Водночас, у ст. 7 Конвенції ООН про права дитини закріплено, що кожна дитина має бути зареєстрована одразу після народження та має право на ім'я, набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і отримувати їхнє піклування. У ст. 9 зазначається, що держави-учасниці повинні гарантувати, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їхньому бажанню, за винятком випадків, коли судові рішення визнає таке розлучення необхідним в інтересах дитини. Про право дитини на особисте і сімейне життя зазначається у ст. 16 Конвенції ООН про права дитини [2; 3]. Таким чином, як у міжнародному, так і в національному праві передбачено низку норм, які прямо або опосередковано стосуються права дитини жити в сім'ї. До них, зокрема, належать положення про право дитини бути переданою до сім'ї батьків після виписки з медичного закладу, обов'язок батьків забезпечити належне

виховання дитини, право дитини на спілкування з іншими членами сім'ї та на нерозлучення з батьками, а також інші сімейні права, що сприяють реалізації цього фундаментального права. Якщо звернутися до доктринальних джерел, можемо зазначити, що право дитини жити і виховуватися у сім'ї визначається через категорію складного суб'єктивного права у складі таких елементів як: право дитини знати своїх батьків, на турботу батьків, на спільне проживання з ними, на виховання, на забезпечення інтересів, всебічний розвиток, повагу людської гідності [4, с. 221; 5, с. 151]. При цьому, найчастіше право дитини жити і виховуватися у сім'ї визнається або елементом права дитини на сім'ю [6, с. 256; 7, с. 261-262], синонімом цього права [8, с. 336–344] або самостійним сімейним правом [9, с. 102–103].

Отже, у національних та міжнародних правових актах, що визначають зміст сімейних прав дитини, виокремлюються положення, тісно пов'язані з правом дитини жити та виховуватися в сім'ї. Зокрема, це право бути переданою в сім'ю батьків після народження та виписки з медичного закладу, обов'язок батьків (що кореспондує відповідному праву дитини) забезпечити належне виховання, право дитини на спілкування з іншими членами сім'ї та гарантія не бути розлученою з батьками. Також до цих положень належать інші сімейні права дитини, які узгоджуються з відповідними правами батьків і сприяють повноцінній реалізації права дитини на життя та виховання в сім'ї. При цьому, в сімейно-правовій доктрині існує три основні підходи до розуміння цього права: як самостійного сімейного права дитини, як складової частини права на сім'ю та як прояву загального права фізичної особи на сім'ю у правовідносинах між батьками і дітьми [2].

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10 лютого 2002 року. *Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Сидоренко Д. І. Право дитини жити та виховуватися у сім'ї: питання змісту та реалізації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 13. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-13-01-09/2024-13-01-09>
3. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. *Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Красицька Л. В. Про право дитини знати своїх батьків. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, (м. Харків, 24 травня 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 90–93.
5. Сімейне право України : підручник; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. К. : Юрінком Інтер, 2011. 260 с.
6. Синегубов О. В. Загальні положення здійснення права дитини на сім'ю. *Форум права*. 2013. № 4. С. 367–373.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: дис... д-ра юрид. Наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2007. 541 с.
8. Ватрас В. А. Право особи на сім'ю у практиці Європейського суду з прав людини та національній правовій доктрині. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2023. № 2 (54). С. 101–107.
9. Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. К. : Правова єдність, 2009. 500 с.

СЕКЦІЯ 4

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛІСТИКА, ПРОКУРАТУРА, АДВОКАТУРА І СУДОУСТРІЙ

Белякова Анна Володимирівна,
аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ РОЛІ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

Сфера діяльності державних органів та установ, зокрема у запобіганні злочинності, обмежується складним механізмом внесення змін до законодавства та нерідко недостатнім фінансуванням. На нашу думку, завдяки залученню можливостей неурядових організацій, їх гнучкості та прогресивному розвитку запобігання злочинності може стати більш ефективним. На сучасному етапі наша держава потребує значного реформування системи запобігання злочинності; і використання досвіду запобігання злочинності неурядовими організаціями як в Україні, так і зарубіжних країнах буде позитивним рушієм у цьому напрямку.

З'ясувавши юридичну природу неурядових організацій, визначивши основні напрямки у яких вони можуть залучатися до міжнародної співпраці у запобіганні злочинності, а також їх місце і роль у системі міжнародно-правового механізму запобігання злочинності суб'єкти запобіжної діяльності зможуть ефективно реформувати усю вітчизняну систему запобігання злочинності, у якій поки що роль державних органів превалює.

У науковій літературі підкреслюється автономність неурядових організацій, які являють собою своєрідну альтернативу, протилежність або ж, навіть «виклик» урядовим організаціям. Перевагою даних організацій є те, що вони можуть діяти на різних рівнях: національному, субрегіональному, регіональному або міжнародному.

Також існують різноманітні форми участі неурядових організацій у запобіганні злочинності. Серед форм визначаються: 1) патрулювання; 2) надання інформації про злочинців або факти вчинених злочинів; 3) участь в антикорупційних заходах; 4) сприяння у ресоціалізації правопорушників; 5) надання допомоги жертвам злочинів; 6) посилення захищеності власного майна; 7) участь в інформаційних антикриміногенних заходах; інші форми [1, с. 140].

В Україні питання запобігання злочинності входить до кола інтересів багатьох неурядових (громадських) організацій. Зокрема, сьогодні на перший план виходять запобігання корупційним правопорушенням, злочинам, пов'язаним із нелегальним перетином державного кордону, військовим злочинам. Актуальною стає взаємодія неурядових організацій із Службою безпеки України, Державною прикордонною службою України.

Основними напрямками взаємодії між цими суб'єктами називають: обмін інформацією та реалізація інституту громадського контролю за діяльністю Служби безпеки України, сприяння захисту прав фізичних та юридичних осіб, незалежно від сфери відносин в яких ці суб'єкти взаємодіють та яка їхня роль [2, с. 48]. Окреме місце також займають неурядові організації з охорони громадського порядку і державного кордону. Застосування можливостей цих організацій на практиці значно підсилює ефективність діяльності державних суб'єктів. Серед них: інформування про злочини, що готуються; сприяння виявленню та розкриттю злочинів з порушення режиму державного кордону; сприяння військовослужбовцям Прикордонних військ України; участь у рятувальних заходах тощо.

У сфері антикорупційної діяльності вплив неурядових організацій здійснюється через: формування й реалізацію антикорупційної політики, оцінювання антикорупційних державних механізмів, збір і обробка інформації випадків корупційних злочинів, виявлення корупційних ризиків, організація освітніх заходів з роз'яснення антикорупційної діяльності, надання правової допомоги громадянам тощо. Також неурядові (громадські) організації мають неабиякий вплив на реформування органів поліції в Україні. Серед форм взаємодії між цими суб'єктами, такі: консультації з громадськістю, участь у робочих групах та громадських радах, громадські експертизи, слухання, моніторинги, інформаційні запити до органів влади та інші. Взаємодія неурядових організацій із органами поліції є одним із головних критеріїв оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів.

Однією з провідних неурядових організацій із запобігання злочинності в Україні є громадська організація «Україна без тортур» [3]. Метою діяльності якої є викорінення в Україні катувань та жорстокого поводження з особами в місцях несвободи, розвиток національного превентивного механізму в Україні.

Головна ідея національного превентивного механізму в Україні полягає у запровадженні системи регулярних незалежних відвідувань будь якого місця, що перебуває під юрисдикцією та контролем держави, де утримують чи можуть утримувати осіб, позбавлених волі, за розпорядженням державного органу чи за його вказівкою, або з його відома чи мовчазної згоди. Такі відвідування здійснюють з метою посилення захисту таких осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських, або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, що у свою чергу, сприяє запобіганню злочинності у місцях несвободи [4, с. 161].

Постійний розвиток неурядових організацій, розширення співпраці із державними органами та установами, розвиток нових шляхів комунікації між громадянським суспільством та державними інституціями є особливо важливою роллю неурядових організацій у запобіганні злочинності. У сучасному світі неурядові організації невпинно розширюють свій вплив на усі сфери життя, в тому числі запобігання злочинності. Доповнюючи зусилля державних суб'єктів із запобігання злочинності, охоплюють широкий спектр соціальних проблем, які певним чином породжують злочинність. Серед можливостей неурядових організацій: охорона публічного порядку та безпеки; освітні та інформаційні заходи; програми для молоді, спрямовані на соціальну інтеграцію; запобігання маргіналізації вразливих груп населення; реабілітація та реінтеграція осіб, які звільнилися з місць несвободи; захист прав людини та юридична допомога; збір доказів для міжнародного кримінального суду

(особливо актуально для сьогоденних умов в Україні); участь у розробці та впровадженні державної політики із запобігання злочинності тощо.

Список використаних джерел:

1. Шрамко С. С. Суб'єкти запобігання злочинності за участю громадськості: зарубіжний досвід. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2018. № 2(11). С. 138–154.
2. Косяченко К. Е. Окремі напрямки взаємодії неурядових організацій зі службою безпеки України у сфері протидії злочинності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. № 67. 2024. С. 48–51.
3. Україна без тортур. *Україна без тортур*. URL : <https://notorture.org.ua> (дата звернення: 12.03.2025).
4. Соломяна А. В. Національний превентивний механізм як форма участі громадян у запобіганні злочинності. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. 2017. № 1(1). С. 154–164.

Виговський Дмитро Леонідович,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИЗНАЧЕННЯ ОКРЕМИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

Людині, яка народилась в УРСР, пам'ятає часи занепаду СРСР, зростала в Україні одразу після отримання нею Незалежності, пригадує лихоліття 1990-х років, фраза «В Україні складна економічна ситуація» видається позбавленою будь-якого сенсу – оскільки сприятливої економічної ситуації в Україні пригадати навряд чи вдасться. Звісно, можна, опираючись на ті, чи інші дані статистики визначити періоди, коли ситуація в економіці дещо покращувалась. Але, по перше, даним офіційної статистики навіть спеціалісти в сфері економіки пропонують вірити дуже обережно, а по-друге, тимчасову зупинку у падінні основних показників економіки можна називати «покращенням економічної ситуації» вельми умовно. Разом з тим, навіть у період відносного «пожвавлення економіки» типовий «пересічний громадянин», а інакше – представник соціально-значущої професії, не пов'язаної з можливістю користуватись пільгами і преференціями зі сторони можновладців (вчителі, рядові працівники видобувної та обробної промисловості, лікарі та інші особи, що отримали напівпрезирливе прізвисько «бюджетники») знаходився на межі виживання. Офіційна заробітна плата «бюджетників» ледве дозволяла і в «найкращі часи» задовольняти найприродніші потреби: в харчуванні, одягу, житлі, медичному обслуговуванні тощо. Зрозуміло, що отаке відверте зубожіння цілих прошарків населення країни виявилось вельми поживним середовищем до породження окремих видів злочинності. Слід нагадати, що ще давньогрецький філософ Арістотель, який жив більш як 2000 років

тому, вважав: «...бідність – джерело обурень та злочинів» [1]. Це можна пояснити тим, що, незважаючи на зміну історичних епох, науково-технічний прогрес, генезу соціальних формацій і державного ладу, закономірності людського суспільства залишаються, попри зовнішні відмінності, одними й тими ж. Зокрема, тема жадібності людини до матеріальних благ і пов'язана з цією жадібністю злочинна діяльність (яка розглядається як гріх проти Бога) є сюжетом не однієї з притч різних частин Біблії, як Старого Заповіту, так і Нового. Зокрема, у Першому посланні Апостола Павла до Тимофія зазначається: «Бо корінь усякого зла – грошолобство. Через цю пожадливість декотрі відійшли від віри й завдали собі багатьох мук» (1 Тимофію 6:10). Як можна зауважити, окремі детермінанти корисливої злочинності особистісного характеру мало змінилися за тисячі років.

Втім, зводити основні причини корисливої злочинності (до однієї з груп яких належить і економічна злочинність) лише до детермінант, пов'язаних із схильністю потенційного злочинця, апріорі буде хибним. Тому вважаємо за доцільне визначити найбільш загальні причини та умови проявів економічної злочинності, як їх розглядають сучасні українські фахівці в галузі кримінології.

Для початку запропонуємо визначити економічну злочинність як частину корисливої злочинності, що становить собою сукупність кримінальних правопорушень, які проявляються у порушенні законодавства, яке регулює суспільні відносини у сфері економіки. Це визначення, засноване на поглядах О. М. Костенко, на нашу думку, найбільш загально дозволяє визначити сутність економічної злочинності.

До основних детермінант злочинності, не пов'язаних безпосередньо з суб'єктивними переконаннями потенційного злочинця, можна умовно віднести наступні.

1) Економічна ситуація в країні. Як зауважували В. І. Поклад і О. С. Звонко, «економіка як соціальний інститут – це відповідь на потреби отримувати все необхідне для життєдіяльності, що здійснюється в процесі виробництва, розподілу, обміну матеріальних і нематеріальних благ. Соціальні еспектації населення, пов'язані з економікою, можна звести до двох: 1) отримання якісних товарів і послуг, 2) отримання гідних доходів. Таким чином, економіку, як соціальний інститут, можна визначити стійкою системою способів задоволення потреб населення в товарах, послугах і доходах» [2, с. 104–105]. Відповідно, неналежна реалізація потреб суспільства призводить до зростання соціальної напруги і пошуку особами, що бажають покращити своє матеріальне становище, своєрідних «лазівок» для зловживань у сфері економіки. Як зауважив В.Ф. Оболенцев, «Кореляційний аналіз дозволяє зробити висновок, що кримінальна активність незайнятого населення у п'ять разів перевищує кримінальну активність серед працюючих громадян. За таких умов не дивно що населення дезорієнтовано й у моральних цінностях. Цьому також сприяє поява найбільш «успішних» власників, капітали яких співвідносяться з розмірами валового внутрішнього продукту країни: до цього часу 10 % громадян із найвищим рівнем доходів отримують 1/3 від загальної суми усіх грошових доходів населення. Існування такої диспропорції у масовій свідомості ставило під сумнів можливість легального матеріального забезпечення і спонукало до вчинення протиправних дій [3, с. 129].

2) Організаційно-управлінські детермінанти економічної злочинності. На думку Б. М. Головкина, вони полягають у наявності розширених управлінських дозвольно-розпорядчих та контролюючих повноважень центральних та місцевих органів влади щодо приватизації, оренди державного майна, фондового ринку, фінансування державних цільових програм, проведення тендерних процедур при державних закупівлях, визначення переможців конкурсів, розпорядження коштами державних і місцевих бюджетів, надання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, переваг при укладанні контрактів, а також у надмірному адмініструванні ціно і тарифоутворення тощо [4, с. 123].

3) Неврегульованість та недосконалість нормативно-правових актів, що регулюють діяльність в сфері економіки. Ситуація, коли чесна підприємницька діяльність є банально нерентабельною для підприємця через непродуманий, надмірний податковий тиск на підприємство є вагомим поштовхом для «тінізації» економіки, що, як відомо, є мало не типовою для сучасної України.

4) Бездіяльність чи недостатньо ефективна діяльність правоохоронних органів. Особливо гостро стоїть проблема з протидією так званому «рейдерству». Як зауважує Я.В. Пшеничка: «доводиться констатувати: чинне кримінальне законодавство з ряду об'єктивних та суб'єктивних причин не здатне забезпечити захист власності від силового захоплення, яке отримало назву «рейдерство» [5, с. 521]. Зауважимо, що причиною відсутності реакції правоохоронців на силовий захват підприємства чи фірми бувають не лише прогалини в законодавстві, але й прояви корупції та кумівства.

Вищезазначеними детермінантами, безсумнівно, не вичерпується перелік причин та умов економічної злочинності, та в даному випадку метою нашої доповіді був огляд найбільш загальних із них. При цьому слід зазначити, що детермінанти соціально-психологічного характеру, пов'язані із схильністю особи до вчинення корисливих правопорушень у сфері економіки найтіснішим чином переплітаються із детермінантами цілком об'єктивного характеру. У зв'язку з цим і пошук засобів протидії економічного характеру слід здійснювати комплексно, із врахуванням найбільш загальних закономірностей.

Список використаних джерел:

1. Арістотель. Політика / пер. з давньогрец. О. Кислюк. Київ : Основи, 2000. 239 с. URL : <http://litopys.org.ua/aristotle/arist.htm> (дата звернення: 10.03.2025).
2. Поклад В. І., Звонок О. С. Соціологічні та психологічні аспекти кримінології : монографія. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2020. 202 с.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін. Харків : Право, 2009. 288 с.
4. Головкин Б. М. Поняття злочинності у сфері економіки. *Форум права*. 2013. № 3. С. 128–133.
5. Пшеничка Я. В. Проблема рейдерства в Україні та шляхи її вирішення. *Молодий вчений*. 2018. № 12 (64) С. 519–522.

Вітушинська Олександра Олександрівна,
аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

**ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ДЛЯ
ВИРІШЕННЯ ПРОГАЛИН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОГО
КОНТРОЛЮ РІШЕНЬ СЛІДЧОГО СУДДІ, ЯКІ
НЕ ПІДЛЯГАЮТЬ ОСКАРЖЕННЮ**

Оцінюючи правову природу судового контролю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню цілком можна ствердно сказати, що він спрямований на відновлення порушених прав, а в окремих випадках і на попередження незаконного обмеження прав особи. Відсутність чітко врегульованої форми кримінальної процесуальної діяльності з такого контролю компенсується за рахунок субсидіарного застосування норм права щодо окремих процесуальних дій, але, в цілому, вирішення цього завдання має засновуватись на реалізації положень ч. 6 ст. 9 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України про те, що у випадках, коли положення КПК України не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України [1].

На нашу думку, для врегулювання цього необхідно застосовувати комплекс засад кримінального провадження, які можна поділити на 3 групи щодо досліджуваного правозастосування: 1. Загальні. 2. Функціональні. 3. Змістовні. Водночас, обмежений обсяг тез зумовлює детальний опис лише окремої групи. Зупинимось детально на функціональних, опосередковано перераховуючи загальні засади та зазначаючи про використання змістовних.

1. До загальних, на нашу думку, необхідно віднести, ті, у яких визначені гарантії прав та свобод людини:

- 1) верховенство права;
- 2) законність;
- 3) рівність перед законом і судом;
- 4) повага до людської гідності;
- 5) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- 6) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
- 7) забезпечення права на захист.

2. Функціональні (ті, що урегульовують процес судового контролю під час підготовчого судового провадження щодо ухвал слідчого судді, які оскарженню не підлягають, а заперечення проти них можуть бути висловлені під час підготовчого провадження):

1) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень. Передбачений у ч. 3 ст. 309 КПК України механізм подання заперечень на ухвали слідчих суддів є сам по собі способом реалізації такої засади;

2) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості. В аспекті реалізації цієї засади, цілком прийнятним буде надати іншій стороні право висловити власну думку щодо заявлених заперечень;

3) безпосередність дослідження показань, речей і документів. На нашу думку, для реалізації такої засади суд має дослідити ухвалу щодо якої подаються заперечення. Мотивація наступна: будь-яке процесуальне рішення, якщо з ним не погоджується учасник провадження і оскаржується – воно досліджується, будь-який доказ, які сторони надали суду – також досліджується за виключенням очевидно недопустимих. Тому не правильно оголошувати заперечення на те, що суд не зможе дослідити, адже тоді логіко-мислинева діяльність судді буде «зв'язана» суб'єктивними думками того, хто подає заперечення, а також тих, то висловлює свою думку щодо них і не заснована на об'єктивізмі;

4) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності. Досліджуваний механізм є засобом забезпечення реалізації такого права;

5) диспозитивність. Перш за все необхідно розглядати право сторін на подання таких заперечень і судова практика показує, що це не постійно застосований сторонами механізм, по-друге, у контексті того, що суд у кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесено до їх повноважень, які передбачені КПК України, то у цьому випадку законодавець надав вказівку на те, що за результатами реалізації права на подання заперечень суд має вирішити таке питання;

6) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами, що стосується загальної процедури проведення підготовчого судового провадження та віднесена нами до категорії тих, які регулюють процес реалізації права на заперечення на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню;

7) мова, якою здійснюється кримінальне провадження, що стосується загальної процедури проведення підготовчого судового провадження та віднесена нами до категорії тих, які регулюють процес реалізації права на заперечення на ухвали слідчого судді, які не підлягають оскарженню.

3. Змістовні (ті, щодо порушення прав та свобод яких можуть бути подані такі заперечення). Аналізуючи систему засад кримінального провадження, можна ствердно сказати, що щодо порушення усіх засад кримінального провадження і ті, які визначили як загальні, і ті, які визначили як функціональні, а також ті, які не увійшли до переліку вище (зокрема, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, публічність, розумність строків) можу бути подані заперечення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n432>

Голуб Анна Євгенівна,

аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОСЯГАННЯМ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ

В жодного з нас не виникає сумніву про те, що об'єкти культури є набагато ціннішими (інколи навіть «безцінними») від звичайних речей, визначених родовими ознаками: на це і спрямоване поняття «культурна цінність» – означити те, що цей об'єкт не є просто власністю, річчю, предметом, спадщиною, а комбінуючи усе це стає цінністю для певної групи людей, народу, нації, тощо. Проте така градація у цінності не відображена у кримінальному законодавстві: у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) немає розмежування, до прикладу, крадіжки звичайних родових речей, до прикладу, телефона, та предмету мистецтва. Все це набуває зовсім іншої ваги у разі збройного конфлікту, коли культурні цінності стають досить часто предметом злочинів, вчинених комбатантами воюючої сторони, цивільними, в тому числі колаборантами. А самі культурні цінності стають як фінансовим, так і ідеологічним важелем: культурні цінності нерідко продаються країною-загарбником для фінансування подальших збройних дій, а також використовуються для позначення власної роздутої величі, а в нашому випадку і в контексті ідеології про «великий російський народ» та відсутність власної національної ідентичності українців.

Крім цього з огляду на практику інших держав, таких як Італія, Франція, Казахстан, КНР та багато інших [1, с. 72–73; 2, с. 2, 7], а також 2 Протоколу до Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей під час збройного конфлікту [3], де чітко зазначені рекомендації по додатковій криміналізації діянь, пов'язаних із посяганням на культурні цінності (п. 2 статті 15 2-го Протоколу). Звичайно, не будемо відкидати того, що КК України все ж містить норми, де предметом посягання є саме культурна спадщина та інші об'єкти в розумінні Закону України «Про культурну спадщину», проте все ж бачимо недостатнє правове регулювання кримінальної відповідальності за посягання на культурні цінності, оскільки фактично в українському праві зараз немає норм, за якими можна було б притягнути винну особу до відповідальності саме за злочини проти культурних цінностей в умовах збройного конфлікту.

З огляду на все вищезазначене не виникає сумніву у тому, що додаткова криміналізація діянь, пов'язаних із посяганням на культурні цінності в умовах збройного конфлікту, дійсно потрібна. Не зупиняючись на самій суті вказаних змін (оскільки це тема для більш ширшого дослідження), варто вказати, що поруч із цим існує декілька передумов додаткової криміналізації цих діянь: уніфікація поняття та видів культурних цінностей у законодавстві України, а також встановлення чіткої всеукраїнської системи обліку та реєстрації культурних цінностей.

Таким чином, згодні, що слід в окремих правових актах, які спрямовані на імплементацію міжнародно-правових норм, вказувати різні поняття в залежності від мети акту та контексту та конкретних об'єктів, які підпадають під охорону. Разом з тим

слід уніфікувати розуміння цих понять, оскільки чітке розуміння ієрархії та значення цих категорій дає можливість забезпечити максимально повне коло тих чи інших культурних цінностей. На наше переконання, для розширення переліку об'єктів правового регулювання слід витіснити в правовому полі поняття «культурна спадщина» (як-от навіть в самій назві Закону України «Про охорону культурної спадщини»), а замінити його більш широким поняттям «культурні цінності». Така прискіпливість до чіткого визначення поняття «культурні цінності» зумовлена тим, що навіть при додатковій криміналізації діянь, пов'язаних із посяганням на культурні цінності, виникає потреба у чіткому означенні об'єкта та предмета таких кримінально караних діянь, а звуження такого переліку предметів шляхом застосування, до прикладу, більш звужуючої категорії «культурна спадщина», на нашу думку, може стати передумовою незахищеності багатьох культурних цінностей.

Окрім цього відсутність чіткого обліку культурних цінностей, перш за все, призводить до наступних наслідків: відсутність чіткого розуміння про кількість та сутність існуючих в Україні культурних цінностей та неможливість встановлення обсягу збитків, спричинених збройною агресією; відсутність можливості доведення власності українського народу на певні культурні цінності в тому числі перед світовим товариством (фактично, походження деяких цінностей може бути доведене лише експертним шляхом); неможливість забезпечення ефективного захисту в контексті кримінального права культурних цінностей, що не визначені в жодному Реєстрі чи переліку, окрім як в обліку на місцях, внаслідок не досягнення повного об'єму об'єктів, що можуть перебувати на тій чи іншій території; неможливість оперативної евакуації та збереження культурних цінностей під час збройного конфлікту, тощо.

Фактично, наразі в Україні діє лише три реєстри, які мають відношення до культурних цінностей: Державний реєстр нерухомих пам'яток України [4], Реєстр національного культурного надбання (з лише 226 об'єктами) [5] та неймовірний, ґрунтовний Національний перелік об'єктів нематеріальної спадщини [6], який міститься на сайті Міністерства культури та інформаційної політики. Проте ми розуміємо, що цей перелік неповний, а сам об'єм культурних цінностей необлікований досконально та розпорошений по різних реєстрах, музейних балансах і т.д.

З огляду на це для подальшої дуже важливої додаткової криміналізації діянь, пов'язаних із захистом культурних цінностей в тому числі під час збройного конфлікту, слід встановити певний нормативно-правовий та практичний базис для вдалої імплементації норм 2-го Протоколу до Гаазької конвенції 1954 року.

Список використаних джерел:

1. Гулкевич В. Д. Загальна характеристика кримінально-правової охорони культурних цінностей в Італійській республіці. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. Серія: Право. Ужгород, 2018. Вип. 48, т. 2. С. 69–74.

2. Базелюк В. В. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за посягання на культурні цінності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_34

3. Second Protocol to the Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague, 26 March 1999. UNESCO UNESDOC Digital Library. URL : <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000130696>

4. Державний реєстр нерухомих пам'яток України: *Офіційний портал Міністерства культури та інформаційної політики України*. URL : <https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyu-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/> (дата звернення: 11.03.2025).

5. Державний реєстр національного культурного надбання. *Єдиний державний веб-портал відкритих даних*. URL : <https://data.gov.ua/dataset/014aba3a-63ed-4edf-b6b1-b26f1ad29953>

6. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України : Наказ Міністерства культури України від 12 лютого 2018 року № 105. *Офіційний портал Міністерства культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/nacziionalnyj-perelik-elementiv-nks-1.pdf> (дата звернення: 12.03.2025).

Когут Іван Анатолійович,

*асистент кафедри кримінального права та процесу, аспірант
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОГОДЖЕННЯ КЛОПОТАНЬ ПРОКУРОРОМ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СЛІДЧИМ ТА ДІЗНАВАЧЕМ

Взаємодія слідчого та дізнавача із прокурором реалізується через надання вказівок, доручень, погодження клопотань та інших процесуальних механізмів. У цьому аспекті існує необхідність збалансованого поєднання наглядової функції прокурора з його активною участю у процесуальному керівництві, що дозволяє уникнути формального характеру взаємодії.

Дослідження зосереджене на особливостях погодження прокурором клопотань як одного з механізмів процесуальної взаємодії зі слідчим та дізнавачем. Необхідно врахувати, що погодження прокурором клопотань може розглядатися по-різному. Чинне кримінальне процесуальне законодавство чітко регламентує вимогу погодження прокурором клопотань слідчого та дізнавача до слідчого судді щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Питання щодо необхідності погодження клопотань прокурором має дискусійний характер з огляду на низку аспектів:

1) погодження клопотань може сприйматися як втручання в процесуальну діяльність слідчого чи дізнавача;

2) прокурор може керуватися не лише законом, а й суб'єктивними факторами, наприклад, відносини, які склалися зі слідчим чи дізнавачем;

3) у разі перевантаженості прокуратури прокурори можуть не встигати якісно аналізувати клопотання, що призводить до формального підходу їх розгляду.

А. В. Лапкін наголошує, що чинне законодавство не допускає подання клопотання про обрання запобіжного заходу, якщо це суперечить процесуальній позиції прокурора або відбувається без його відома. Зокрема, у ситуації, коли слідчий вважає за необхідне застосувати певний запобіжний захід, але прокурор має протилежну точку зору, остаточне рішення щодо подання такого клопотання залишається за прокурором вищого рівня [2, с. 59].

У цьому контексті доцільно звернутися до погляду М. О. Каліновської, яка зазначає, що звернення до прокурора для погодження клопотань становить невід'ємну складову та логічний підсумок роботи слідчого й дізнавача над підготовкою таких документів. Цей процес є обов'язковою передумовою для запуску механізму застосування запобіжних заходів, адже без схвалення прокурора ключові рішення, ухвалені на етапі досудового розслідування, не отримують юридичної сили [3, с. 146].

В. В. Луцик і Т. В. Кордіяка наголошують, що погодження прокурором клопотань слідчого відіграє значну превентивну роль. Процесуальні дії, які санкціонує слідчий суддя на основі клопотання, погодженого прокурором, часто призводять до суттєвого обмеження конституційних прав особи. У зв'язку з цим прокурору необхідно ретельно перевіряти клопотання слідчого, щоб своєчасно виявити його можливу незаконність чи недостатню обґрунтованість і таким чином запобігти порушенням законодавства. Попри те, остаточне рішення залишається за слідчим суддею, нагляд прокурора виступає ключовим елементом цього процесу [4, с. 165].

На думку В. М. Сакала, який досліджував місце та роль прокурора – процесуального керівника в організації досудового розслідування, прокурор або підтверджує законність процесуальних дій слідчого, погоджуючи їх, або відхиляє клопотання, визнаючи їх необґрунтованими. При цьому він оцінює, чи є зібрані докази достатніми для повідомлення особі про підозру, та визначає подальший напрям розслідування. Натомість слідчий самостійно обирає тактичні підходи до розкриття злочинів, узгоджуючи їх із прокурором. Таким чином, між слідчим і прокурором формується своєрідна співпраця, спрямована на забезпечення ефективного розслідування кримінального провадження [5, с. 46].

Проаналізувавши вищезазначені погляди науковців, можемо констатувати, що погодження клопотань прокурором є не просто процесуальною формальністю, цей механізм поєднує ієрархічний контроль, де прокурор займається питаннями застосування права у ситуації, яку реконструював слідчий [6]. Прокурор стає центральною ланкою між слідчим, дізнавачем та слідчим суддею, гарантуючи дотримання законності, обґрунтованості під час прийняття процесуальних рішень.

Щодо питань, окреслених на початку дослідження, можна констатувати, що кожне з них вимагає ґрунтовного вивчення. Особливу увагу доцільно зосередити на проблемі необхідності погодження клопотань прокурором, зокрема на питанні, чи достатньо обмежити взаємодію слідчого та дізнавача з прокурором погодженням повідомлення про підозру та обвинувального акту на затвердження. У такому разі клопотання про здійснення інших процесуальних дій могли б спрямовуватися безпосередньо до слідчого судді, що могло б суттєво вплинути на організацію досудового розслідування та потребує ретельного аналізу.

На завершення зазначимо, що на основі аналізу процесуальної взаємодії слідчого, дізнавача та прокурора через механізм погодження клопотань можна дійти

висновку, що цей процес є не лише гарантією законності, а й балансом між процесуальною автономією та ієрархічним контролем. Погодження клопотань прокурором забезпечує превентивну роль у запобіганні зловживанням і захисті конституційних прав, однак його надмірна бюрократизація чи суб'єктивізм можуть ускладнювати ефективність досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://tinyurl.com/54mjr349> (дата звернення: 09.03.2025).
2. Лапкін А. Забезпечення прокурором законності застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2014. № 1. С. 58–63.
3. Каліновська М. Форми участі слідчого та дізнавача у процесі доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Університетські наукові записки,* 2020, № 5 (77). С. 142–149.
4. Луцик В. В., Кордіяка Т. В. Повноваження прокурора спрямовані на попередження порушень закону, в ході досудового розслідування, у кримінальному процесі України та Польщі. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2016. № 9. С. 162–169.
5. Сакал В. М. Місце та роль прокурора – процесуального керівника в організації досудового розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2015. № 2. С. 41–51.
6. Ролі слідчого і прокурора на досудовому розслідуванні. Інтерв'ю з Ю. Белоусовим і Д. Гюльмагомедовим. *JustTalk.* 2021. URL : <https://surl.li/ruabzb> (дата звернення: 09.03.2025).

Кулебякін Вадим Олександрович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОЄКТ ЗАКОНУ № 12439 ВІД 24.01.2025 – ВИКЛИКИ ВСТАНОВЛЕННЯ СТРОКІВ АРЕШТУ МАЙНА ДЛЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Недоторканість права власності є однією із засад кримінального провадження визначеною п. 9 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального Кодексу України (далі – КПК України), зміст якої розкрито у ст. 16 процесуального закону та визначено, як заборону позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження, інакше як на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому цим Кодексом [1]. Зазначеними процесуальними нормами у кримінальний процесуальний закон імплементовані положення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [2] та норми ст. 41 Конституції України [3], що вказує на визначне місце окресленого права у системі гарантій прав і свобод людини і громадянина.

Глава 17 КПК України регламентує процедуру накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, однак, як звертав увагу автор у попередніх дослідженнях, окремо не регламентує період накладення арешту на майно процесуальними строками. Такий період, за чинної редакції пов'язаний і тривалістю стадій кримінального провадження. Такий строк у кримінальному провадженні в якому не встановлено особу, яка вчинила злочин може тривати до закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності (п. 3-1 ч. 1 ст. 284 КПК України) [4].

Увага суб'єктів правозастосування до проблеми відсутності регламентації строків накладення арешту на майно у кримінальному провадженні приділялась неодноразово. Указом Президента України № 30/2024 від 26 січня 2024 року утворено Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану як консультативно-дорадчий орган при Президентові України зазначений орган утворений на виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 січня 2024 року «Про невідкладні заходи із забезпечення економічної безпеки на період дії правового режиму воєнного стану», згідно із пунктом 28 частини першої статті 106 Конституції України. Членами Ради за результатами обговорень підготовлений проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження», яким запропоновано доповнити ч. 5 ст. 173 КПК України абзацом, яким встановити обов'язок слідчого судді при винесенні ухвали про накладення арешту на майно встановлювати строк дії такої ухвали, а також викласти ст. 174 КПК України у новій редакції, визначивши у ч. 1, що арешт майна здійснюється на підставі рішення слідчого судді, суду на строк не більше 2 місяців і такий строк може бути продовжений в межах строку досудового розслідування. При цьому, норму чинної редакції ч. 1 зазначеної статті запропоновано зробити ч. 5, залишивши право підозрюваному, обвинуваченому, їх захисникам, законним представникам, іншим власникам або володільцем майна, представникам юридичної особи, право на звернення до слідчого судді або суду із клопотанням про скасування арешту майна [5]. Згідно пояснювальної записки до зазначеного законопроекту, його метою є забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження в частині удосконалення гарантій суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження, підвищення вимог до якості та змісту процесуальних документів, а також удосконалення порядку здійснення слідчих (розшукових) та окремих процесуальних дій [5]. Одразу зауважимо, що у разі прийняття зазначених змін, останні будуть застосовані не лише до кримінальних проваджень у яких відбувається втручання у право власності суб'єктів господарювання, на захист інтересів яких спрямований зазначений законопроект, а підлягатимуть до застосування в усіх без виключення кримінальних провадженнях. Відповідно обов'язок перегляду доцільності продовження заходу забезпечення кримінального провадження про який йде мова, беззаперечно матиме як наслідок додаткове навантаження, як на судову систему так і на систему правоохоронних органів.

Як було зазначено, чинна редакція ч. 1 ст. 174 КПК України наділяє правом звернення до слідчого судді або суду з клопотанням про скасування арешту на майно зазначених у процесуальній нормі осіб. Вказане свідчить, що втручання у право власності під час досудового розслідування у кримінальному провадженні не

позбавлено можливості звернення за судовим контролем такого втручання, якщо особа у право якої було обмеженим вважає таке обмеження нелегітимним, або непропорційним. Зауважимо, що як при розгляді клопотання про скасування арешту на майно, так і при продовженні застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження (у разі внесення змін до процесуального закону) підлягатимуть вирішенню одні й ті самі питання дотримання вимог ст. 170 КПК України, якою визначено мету та завдання накладення арешту на майно.

У рішенні ЄСПЛ від 12.07.2001 року у справі «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини» зазначено, що суд повинен переконатися, що застосовані обмеження не звужують чи не зменшують залишені особі можливості доступу до суду в такий спосіб або до такої міри, що це вже спотворює саму суть цього права [6]. Провівши паралель з судовим контролем за втручанням у право власності слід вказати, що за чинної редакції ст. 173, 174 КПК України, такий контроль не звужується та не зменшується до такої міри, яка спотворює його суть, адже якщо особа у право якої відбулось втручання вважає його не легітимним або не пропорційним не позбавлена можливості звернення до слідчого судді або суду за його (судового контролю) забезпеченням.

З огляду на викладене, вважаємо недоцільним внесення зазначених змін до процесуального закону, зокрема на теперішньому етапі і без того перевантаженої системи судових та правоохоронних органів, та дефіциту кадрів у них.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 04.11.1950 р. із додатковими протоколами. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99_5_004#n525
4. Кулебякін В. Справедливий баланс легітимного втручання у право власності при здійсненні кримінального провадження та гарантії його недоторканості у практиці ЄСПЛ. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 92–95.
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення гарантій захисту суб'єктів господарювання під час здійснення кримінального провадження : Проект Закону України № 12439 від 24.01.2025 р., із пояснювальною запискою та порівняльною таблицею. URL: <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/55696>
6. Рішення ЄСПЛ від 12.07.2001 р. у справі № 42527/98 «Принц Ліхтенштейну Ганс-Адам II проти Німеччини» URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_035#Text

Лисюк Сергій Олександрович,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ПІДСТАВ ОЧЕВИДНОЇ НЕДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ

Прагнення України утвердитися як демократична та правова держава обумовлює необхідність слідувати тенденціям розвитку кримінального процесуального законодавства країн, пріоритетом для яких є забезпечення та захист прав та законних інтересів людини та громадянина. Не виключенням є формування інституту недопустимості доказів у кримінальному провадженні. Так, закріплення підстав для визнання доказів недопустимими, що передбачені у ч. 1 ст. 87 КПК України є результатом імплементації основних положень інституту недопустимості доказів з законодавства англо-американської та континентальної правових систем. Відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1].

Саме у рішеннях Європейського суду з прав людини вироблено практику застосування інституту недопустимості доказів, яка імплементована у національне законодавство. Зокрема, особлива увага у рішеннях Європейського суду з прав людини приділяється питанню провокації вчинення злочину, як безумовної підстави, у випадку встановлення національним судом вказаного факту, визнання доказів очевидно недопустимими, такими, що зібрані з порушенням права на справедливий судовий розгляд, яке закріплено у п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Вказана позиція закріплена у рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема «Раманаускас проти Литви», «Тейксейра де Кастро проти Португалії» тощо. Провокація у вказаних рішеннях розглядається як вплив посадових осіб поліції, або осіб, що діють за їх дорученням, на особу з метою спровокувати її на вчинення злочину, який у іншому випадку не був би вчинений [2 с. 288].

Однак, все ж на практиці проблемним залишається процес визнання доказів, які отримані внаслідок провокації особи на вчинення злочину очевидно недопустимими. Вказане обумовлено доведенням самого факту провокування особи на вчинення злочину. Зокрема, найбільш поширені випадки провокування особи до вчинення кримінального правопорушення зустрічаються у кримінальних провадженнях у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів та у кримінальних провадженнях у сфері службової діяльності пов'язаних з отриманням чи наданням неправомірної вигоди.

У вказаних категоріях кримінальних проваджень стороною захисту досить часто надається підтвердження активності дії агента, який надає згоду на конфіденційне співробітництво, направлених на провокування особи до вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, факти систематичного спілкування агента з працівниками правоохоронних органів до першої зустрічі з особою, яка можливо має намір отримати неправомірну вигоду чи з особою, що має намір збути наркотичні засоби, психотропні речовини їх аналоги або прекурсори.

У випадку не спростування стороною обвинувачення вказаних фактів, докази отриманні в результаті проведення слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій мають

визнаватися судом очевидно недопустимими, оскільки в ході їх отримання порушено право на справедливий судовий розгляд. І незважаючи на те, що доказування факту відсутності провокації покладається на сторону обвинувачення, а стороні захисту достатньо лише повідомити про факт провокування, процесуальний механізм доведення чи спростування вказаного факту залишається не відпрацьований.

Рішеннями Європейського суду з прав людини також закріплено доктрину «плодів отруйного дерева», яка передбачає визнання недопустимими не лише доказів, які отримані в результаті порушення норм права, а й доказів отриманих на підставі первинних. Вказані положення закріплено у рішеннях Європейського суду з прав людини у справах «Гейфген проти Німеччини», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України», «Балицький проти України», «Нечипорук і Йонкало проти України», «Яременко проти України» тощо.

У національному законодавстві вказана доктрина закріплена у ч. 1 ст. 87 КПК України та практичне застосування набуває через практику Верховного Суду у рішеннях якого формуються базові положення, на підставі яких судами нижньої ланки формується практика правозастосування. Зокрема, сформованою є практика визнання доказів очевидно недопустимими, які отримані в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій за відсутності рішення про надання дозволу на їх проведення (ухвали суду, постанови прокурора тощо). Однак, правила концепції теорії «плодів отруйного дерева» не можна розглядати як абсолютні та час від часу у практиці національного законодавства зустрічаються випадки відступлення від ланцюгової системи визнання доказів очевидно недопустимими. Вказані виключення формуються практикою Верховного Суду та не характеризуються єдністю позицій.

Таким чином, процес формування підстав визнання доказів очевидно недопустимими тісно пов'язаний з практикою Європейського суду з прав людини, динамічність якої є рушійною силою для вдосконалення вказаного інституту. Застосування практики Європейського суду з прав людини та формування власного нормативного регулювання інституту очевидної недопустимості доказів є додатковою гарантією захисту прав та законних інтересів людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. UR L: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Зейкан Я. П., Лисак О. М., Барсук В. М. Недопустимі докази. 2 – ге вид., змін. й доповн. Київ : ВД «Дакор», 2024. 372 с.

Налуцишин Віктор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Налуцишин Володимир Вікторович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
Налуцишин Роман Вікторович,
асистент кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

В установах виконання покарань і слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 1 лютого 2024 року перебували 43 387 людей, з них 1593 громадяни засуджені до довічного позбавлення волі [1]. Довічне позбавлення волі є найвищою мірою покарання в нашій державі, своєрідною альтернативою смертній карі, що призначається лише у виняткових випадках за вчинення особливо тяжких злочинів.

Концепцію довічного ув'язнення було запроваджено у 1990-х роках у багатьох країнах-членах Ради Європи після ратифікації Протоколу № 6 до Європейської конвенції про права людини, яка скасувала смертну кару [2]. Остання смертна кара в країні-члені Ради Європи була проведена в 1997 році і, починаючи з 2013 року, Європа є зоною, вільною від страти на підставі закону (за винятком республіки Білорусь).

Довічне ув'язнення існує не у всіх європейських країнах. Так, Португалія була першою країною у світі, яка скасувала довічне ув'язнення в результаті тюремної реформи Сампайо е Мело в 1884 році і конституціоналізувала його заборону відповідно до статті 30 (1) своєї конституції [3]. В Іспанії кілька рішень Верховного суду підкреслили невідповідність довічного ув'язнення змісту ст. 15 Конституції. Декілька європейських країн скасували довічне ув'язнення, у тому числі Сербія, Хорватія, Іспанія, Боснія і Герцеговина. Кримінальні кодекси Норвегії та Словенії також не передбачають довічного позбавлення волі. Замість нього, за особливо тяжкі злочини суди призначають тривалі, але фіксовані терміни позбавлення волі.

На сучасному етапі розвитку правових систем (які є юридичним відображенням суспільної свідомості та моралі) довічне позбавлення волі все ще сприймається як необхідність для захисту суспільних інтересів і не може бути повністю заперечене.

Так, за чинним КК ФРН покарання у виді довічного ув'язнення може бути призначене за вчинення найбільш небезпечних злочинів: підготовка агресивної війни (§ 80), державна зрада Федерації (§ 81), шпіонаж (§ 94), розбій, що призвів до смерті потерпілого, особливо тяжкий підпал, створення вибухонебезпечної ситуації при використанні ядерної енергії (§ 307), зловживання іонізуючим випромінюванням (§309), повінь, небезпечний для життя, розбійний напад на водія автомобіля, напад на повітряний або річковий транспорт (§ 316с), геноцид, тяжке вбивство тощо. Довічне ув'язнення не застосовується до неповнолітніх. Згідно зі статтями 9 і 25 КК Бельгії, в залежності від тяжкості злочину, позбавлення волі може бути призначено на строк від

8 днів до 30 років або довічно. У Нідерландах тюремне ув'язнення може бути призначене терміном до 20 років, передбачено і довічне ув'язнення.

В своїх окремих рішеннях Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що існування покарання у виді довічного позбавлення волі без чітко передбаченої в законодавстві можливості його скорочення є порушенням ст. 3 Європейської конвенції з прав людини, яка передбачає положення, згідно з яким ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. У випадку довічного ув'язнення держави зобов'язані забезпечити, щоб законодавство передбачало можливість умовно-дострокового звільнення після відбуття достатнього терміну, протягом якого засуджений демонстрував належну поведінку.

За статтею 110 Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо осіб які вчинили тяжкі злочини (наприклад, військові злочини, злочини проти людяності та геноцид), засуджені до довічного ув'язнення та фактично відбули 25 років покарання, суд переглядає покарання для того, щоб визначити, чи необхідно його зменшити [4]. Європейський суд з прав людини не зобов'язує державу до передбачення конкретних форм дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. При цьому наголошується, що цей процес має бути юридично визначеним, прозорим та забезпечувати засудженому до довічного позбавлення волі «право на надію».

У більшості європейських країн довічне ув'язнення може бути замінено після певного періоду відбування покарання. Диференційований підхід встановлений у Франції. Засуджені до довічного ув'язнення можуть бути достроково звільнені після 18 років відбуття покарання, а для рецидивістів цей термін становить 22 роки [5]. У Німеччині мінімальний термін довічного ув'язнення становить 15 років ув'язнення. Після цього засуджений може бути звільнений [6]. У Данії цей термін становить 12 років, а в Польщі – 25 років. Відповідно до ст. 38а, ч. 3 КК Болгарії, довічне ув'язнення (коли воно має право на заміну) може бути замінено на 30 років позбавлення волі лише за умови, що засуджений відбув 20 років [7]. Незважаючи на відмінності в тривалості терміну, можливість дострокового звільнення надає цьому покаранню гуманного характеру. Цілі загальної превенції поєднуються з цілями спеціальної, не заперечуючи можливості виправлення та соціалізації засудженого.

Підсумовуючи наведене, варто відзначити, що на сьогоднішній день довічне позбавлення волі є покаранням, соціальну значимість якого не можна ігнорувати, але у своїй альтернативі «без права заміни» воно є формою нелюдського поводження та жорстокості, що прирікає людину на деградацію та безнадію.

Список використаних джерел:

1. Скільки людей в Україні відбувають покарання в тюрмах і СІЗО – відповіді в Мін'юсті. URL : <https://hromadske.ua/posts/skilki-lyudej-v-ukrayini-vidbuvayut-pokarnnya-u-tyurmah-i-sizo-vidpovili-u-minyusti> (дата звернення: 12.03.2025).

2. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_802#Text (дата звернення: 12.03.2025).

3. Конституції країн світу: Італійська Республіка, Держава-Місто Ватикан, Королівство Іспанія, Португальська Республіка / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович / Переклад – Т. В. Руденко, В. С. Станіч. К. : ОВК, 2021. 320 с.
4. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 12.03.2025).
5. Кримінальний кодекс Французької Республіки / під ред. В. Л. Менчинського. К. : ОВК, 2017. 348 с.
6. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина (Strafgesetzbuch). URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення 12.03.2025).
7. Criminal Code of the Republic of Bulgaria. URL : <https://www.derechos.org/intlaw/doc/bgr1.html> (дата звернення: 12.03.2025).

Нікіфорова Тетяна Іванівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРОБЛЕМИ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ВИПРАВНИХ РОБІТ

Покарання у виді виправних робіт, згідно ст. 57 Кримінального кодексу України (далі – КК України), відбувається за місцем роботи засудженого [1]. Прямої вказівки в кримінальному чи кримінально-виконавчому законі що на час призначення цього виду покарання засуджений повинен мати місце роботи немає, проте таке тлумачення вищенаведеної норми видається логічним. До такого висновку прийшов Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС) в постанові від 18 січня 2024 року: «Перш ніж призначати засудженому покарання у виді виправних робіт, належить з'ясувати, чи є особа працевлаштованою, оскільки відсутність місця роботи унеможливує визначення розміру відрахувань із суми заробітку засудженого в дохід держави, яке є обов'язковим при призначенні вказаного виду покарання» [2].

Аналіз судової практики (вироків, постановлених судами першої інстанції в 2024 році) свідчить про те, що суди зазвичай призначають виправні роботи працевлаштованим на момент постановлення вироку особам (наприклад, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119234721>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117270854>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116259723>) та у випадку наявності такого виду покарання в санкції статті обґрунтовують неможливість його призначення саме тим, що особа не працевлаштована (наприклад, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120473049>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121074408>, <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120873448>). Однак відсутність прямої заборони призначати виправні роботи особі, яка на час призначення покарання не працевлаштована, створює підстави для можливості відступу від загальноприйнятої практики. Прикладом цього є вирок апеляційного суду, скасований вищевказаною постановою ККС ВС, а також вирок Барішівський районного суду Київської області від 20 серпня 2024 року, яким непрацюючій особі призначено покарання у виді виправних робіт із відрахуванням в дохід держави

щомісячно 15 відсотків із суми заробітку, якого особа на момент призначення покарання не мала [3]. Наведена постанова ККС ВС сприятиме єдності судової практики в цій сфері, проте вирок суду першої інстанції, постановлений після набрання чинності постановою ККС свідчить про те, що більш дієвою буде пряма заборона в КК України призначати виправні роботи особі, яка на момент постановлення вироку не є працевлаштованою.

Очевидні труднощі у виконанні цього виду покарання, мають місце у випадку коли на момент виконання вироку особа не працевлаштована (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116621599>). Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) така особа має бути направлена органами пробації для постановлення на облік у центр зайнятості. Якщо особа цього не робить, вона попереджається про можливість притягнення до кримінальної відповідальності за невиконання покарання у виді виправних робіт. У разі невиконання відповідних вимог після попередження органи пробації звертаються до Національної поліції щодо притягнення такої особи до кримінальної відповідальності за ухилення від відбування покарання у виді виправних робіт [4, 5]. Таким чином покарання не виконується. Тому в законодавстві потрібно чітко передбачити, що виправні роботи можуть бути призначені та виконані виключно щодо працевлаштованих осіб. Якщо на момент виконання вироку така особа з певних причин стає не працевлаштованою, цей вид покарання повинен бути замінений на інший, не пов'язаний з позбавленням волі. В іншому випадку ризик невиконання виправних робіт є дуже високим.

Виправні роботи є видом покарання щодо призначення якого в КК встановлено найбільше обмежень, адже цей вид покарання пов'язаний із залученням до праці, а також часто засудження за кримінальне правопорушення є не сумісним із зайняттям особою певної посади чи виконанням певної роботи [1]. Проте, як свідчить практика, коло таких обмежень може бути розширене. Зокрема, в судовій практиці є вирок, коли виправні роботи призначали вчителю гімназії, який вчинив шахрайство (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120894349>), або викладачу навчального закладу, який безпосередньо за місцем роботи вчинив шахрайство щодо студентів (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/118973852>), або лікарю, який неналежним чином виконав свої обов'язки, що призвело до тяжких наслідків щодо хворого. В таких випадках судом повинно вирішуватися питання щодо можливості застосування додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 2 ст.55 КК), а не призначатися виправні роботи за місцем праці. Не логічним також виглядає призначення виправних робіт слюсарю-сантехніку ЖКГ, який замість належного виконання своєї роботи вчинив декілька епізодів шахрайства, нав'язуючи клієнтам додаткові непотрібні послуги (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/118583596>). Так само не варто призначати виправні роботи службовій особі, яка вчиняє шахрайство або розкрадання чи привласнення майна шляхом використання свого службового становища (<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116938972>). Щодо таких осіб також повинно ставитися питання про призначення додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ч. 2 ст. 55 КК). Звичайно коло обмежень в такому випадку не можна розширити за рахунок додавання професій і посад, які унеможливають призначення виправних робіт. Проте можна використати формулювання подібне до того, що міститься в ч. 2

ст. 55 КК: «Виправні роботи не можуть бути призначені особі, яка вчинила кримінальне правопорушення з використанням займаної посади чи у зв'язку з заняттям певною діяльністю». Хоча задля досягнення єдності судової практики з цього приводу достатньо буде відповідних роз'яснень Верховного Суду. Адже навіть за відсутності прямої заборони призначати виправні роботи у подібних випадках, така заборона впливає із сутності та мети покарання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 18.01.2024 р. справа № 523/11023/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116487836>
3. Вирок Баришівський районного суду Київської області від 20 серпня 2024 р. Справа № 355/853/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121397088>
4. Кримінально-виконавчий кодекс : Закон України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
5. Порядок здійснення нагляду та проведення соціально-виховної роботи із засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі : Наказ Міністерства юстиції України від 29 січня 2019 р. № 272/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0120-19#Text>

Оксанюк Олег Анатолійович,

доктор філософії з права, докторант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВА НА МАТЕРИНСТВО ЯК ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА

Право на материнство у сімейно-правовій доктрині виводиться через категорії материнства як правового статусу при виникненні біолого-психологічного стану материнства (З. В. Ромовська, В. М. Москалюк, О. М. Ганкевич) [1, с. 395; 2; 3, с. 97] через категорію сімейних відносин, спрямованих на захист інтересів матері, її дитини та на реалізацію можливості жінки здійснювати репродуктивну функцію і реалізовувати в подальшому права та обов'язки як матері дитини (В. С. Гопанчук) [4, с. 78–79] або через відповідне суб'єктивне право жінки вирішувати питання свого материнства (право як мати дитину, так і право відмовитися від материнства) (В. О. Кожевникова) [5, с. 130–131] та батьківські права, які виникають після народження дитини (О. В. Ієвіня) [6]. При цьому. елементами права на материнство у сімейно-правовій доктрині виділяються такі суб'єктивні сімейні права жінки як: право на вагітність; право на забезпечення охорони здоров'я під час вагітності, пологів; право на відмову від народження дитини; право на соціальний захист та соціальні гарантії, які надаються жінкам, які народили дитину [7, с. 192]; право на переривання вагітності [8, с. 300], а також відповідні батьківські права, яких жінка набуває після народження дитини, реалізуючи своє право на материнство, а

також право на утримання після народження дитини [9, с. 232–233; 10, с. 203].

У правовій доктрині висловлено думку про те, що право на материнство є елементом правоздатності жінки незалежно від перебування її у зареєстрованому шлюбі, причому окреме право на материнство виникає вже після народження дитини [11, с. 82]. Із цим погодитися не можемо, оскільки ще до зачаття дитини, жінка має право на відшкодування шкоди у разі позбавлення жінки можливості народити дитину (репродуктивної функції), а тому відповідне право як особисте немайнове право подружжя належить жінці з моменту набуття статусу подружжя, тобто з моменту державної реєстрації шлюбу. Можемо частково погодитися із думкою про те, що право на материнство належить будь-якій жінці, а не тільки тій, яка перебуває у зареєстрованому шлюбі. По-перше, для встановлення факту материнства, визнання материнства не має значення сімейний стан жінки; по-друге, можливість народити дитину (репродуктивна функція) не залежить від факту державної реєстрації шлюбу, це ж саме стосується права на відшкодування шкоди, заподіяної позбавленням цієї можливості. В цій частині право на материнство дійсно є правом жінки як фізичної особи. В той же час, такі елементи права на материнство як право на створення у сім'ї умов для збереження здоров'я жінки та народження здорової дитини, право на створення у сім'ї умов для поєднання материнства із здійсненням нею інших прав та обов'язків, а також право на розірвання шлюбу у разі небажання чоловіка мати дитину або нездатності його до зачаття дитини прямо пов'язуються із правовим статусом жінки як дружини у зареєстрованому шлюбі [10, с. 204]. Говорячи про таке право жінки як право на застосування допоміжних репродуктивних технологій (право на штучну репродукцію), то на нашу думку це право також є елементом права на материнство, хоч це прямо і не визначено у ст. 49 Сімейного кодексу України, оскільки це право забезпечує природне існування фізичних осіб та спрямоване на здійснення репродуктивної функції [12, с. 132]. Можемо погодитися із висловленою П. І. Салюком думкою про те, що судовий захист такого права як право на материнство здійснюється в контексті надання права на шлюб особі, яка досягла шістнадцятирічного віку та вирішення справ про визнання материнства [13, с. 107–108].

Отже, право на материнство можна розглядати як особисте немайнове право жінки, яке вона має незалежно від перебування у зареєстрованому шлюбі, яке включає в себе такі правомочності як: можливість народити дитину (репродуктивна функція, право на вагітність), в тому числі із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, право на забезпечення охорони здоров'я під час пологів, право відмовитися від народження дитини, право вимагати у третіх осіб не позбавляти жінку можливості народити дитину і на відшкодування шкоди у разі позбавлення такої можливості. Право на материнство може бути захищене як з використанням юрисдикційних (судових) форм захисту, так і в порядку самозахисту. В першому випадку як правило такий захист здійснюється в контексті надання права на шлюб особі, яка досягла шістнадцятирічного віку та вирішення справ про визнання материнства.

Список використаних джерел:

1. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підручник. К. : Правова єдність, 2009. 500 с.

2. Москалюк В. М. Право на материнство (батьківство) за Сімейним кодексом України. *Наукові засади та практика застосування нового Сімейного кодексу України* : збірник наукових праць за матеріалами круглого столу. Київ. 2006. С. 124–129.
3. Ганкевич О. М. Поняття батьківства та материнства у сімейно-правовій доктрині. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Випуск 36. С. 89–99.
4. Сімейне право України : підручник / за ред. В. С. Гопанчука. К. : Істина, 2002. 304 с.
5. Кожевникова В. О. Здійснення та обмеження права особи на материнство, батьківство: компаративістичний аспект. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 130–133.
6. Ієвіня О. В. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Університетські наукові записки*. 2011. №2. С. 97–100.
7. Дутко А. Сучасний стан правового регулювання особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2019. Вип. 21. С. 190–196.
8. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 12.: Сімейне право. Редкол. В. І. Борисова (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук. України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2021. 480 с.
9. Труба В. І. Поняття та загальна класифікація сімейних правовідносин. Дис. ... докт.юр.наук. Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. Одеса, 2020. 470 с.
10. Оксанюк О. А. Поняття та зміст права на материнство у правовій доктрині та судовій практиці. *Актуальні проблеми правознавства*. 2024. Випуск 1. С. 202–206.
11. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України / за заг. ред. Є. О. Харитонова. Харків : ТОВ «Одіссей», 2006. 552 с.
12. Слободська І. А., Процько В. М. Законодавче закріплення реалізації права на штучну репродукцію. *Юридичний вісник*. 2021. № 1(58). С. 128–134.
13. Салюк П. І. Захист сімейних прав та інтересів судом. Дис. ... докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2023. 238 с.

Плисюк Наталія Миколаївна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОСЯГАННЯ НА ЖИТТЯ ЖУРНАЛІСТА

Загальновідомим є той факт, що для розвитку вільної, демократичної, соціальної, правової держави, важливим постає питання забезпечення права кожної особи в Україні на свободу слова, переконань, вільне вираження своїх думок і, відповідно, право на

свободу діяльності засобів масової інформації, гарантовані Конституцією України [1]. Саме журналістика та журналісти зокрема є зацікавленими у відстоюванні свободи слова, а тим самим і демократичних засад суспільства [2, с. 5].

Права журналістів зазнали значного погіршення стосовно дотримання свободи слова та захисту їх професійної діяльності ще у 2014 році. Хоча такі тенденції простежуються у всьому світі, особливо в тих країнах, де відбуваються збройні конфлікти. Серед усіх прав журналістів погіршення зазнало і право на життя та здоров'я у тому числі. І тому доцільним та актуальним вбачається дослідження саме питання про особливості кримінально-правової кваліфікації посягання на життя журналіста. Для підсилення захисту прав журналістів в Україні було удосконалено кримінальне законодавство, а саме прийнято низку змін та доповнень до норм чинного Кримінального кодексу (далі – КК України) [3] у 2015-2016 роках. Цим самим закріплено у статтях 345-1, 347-1, 348-1, 349-1 КК України діяння, спеціальним потерпілим у яких є саме професійний журналіст, члени його сім'ї та близькі родичі [4, с. 93].

Не зважаючи на таку об'ємну кримінально-правову охорону прав журналістів, на практиці дуже часто виникають проблеми в процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації діянь, що посягають саме на такі права, у тому числі й посягання на життя журналіста. У ст. 348-1 КК України передбачено кримінальну відповідальність за посягання на життя журналіста. В процесі кваліфікації даного складу кримінального правопорушення дуже часто посягання на життя журналіста помилково кваліфікується нормами Розділу 2 особливої частини КК України як злочин проти життя людини. Але дані злочини необхідно розмежовувати. І насамперед таке розмежування слід проводити за родовим об'єктом складу кримінального правопорушення, а саме за сутністю суспільних відносин, адже такі відносини, як зазначалось, поширюються на спеціального потерпілого за ст. 348-1 КК України – журналіста, його близьких родичів та членів сім'ї. Обов'язково таке діяння вчиняється у зв'язку з виконанням журналістом законної професійної діяльності [5, с. 77].

З об'єктивної сторони за особливостями конструкції посягання на життя журналіста є формально-матеріальним складом, адже диспозицією статті передбачено діяння не лише вбивство, а й замах на вбивство чітко зазначених осіб. І тому даний злочин є закінченим не лише з моменту настання смерті потерпілої особи, а й з моменту замаху на вбивство журналіста, його близьких родичів чи членів сім'ї. При цьому, важливим є те, що потрібно чітко розмежовувати замах на життя журналіста та готування до такого злочину. При посяганні на життя журналіста замах на вбивство, до прикладу, може мати місце у випадку пострілу в журналіста, який потягнув за собою поранення, але не смерть через незалежні від винного обставини. Готування до такого злочину може кваліфікуватись у випадку, якщо правопорушник вистежує чи підстерігає потерпілу особу. У таких випадках винному інкримінується ч. 1 ст. 14 та ст. 348-1 КК України. Замах при посяганні на життя журналіста можливий лише при наявності в діянні винного вини у формі лише прямого умислу. Якщо винна особа діяла з непрямым умислом, то кваліфікація за ст. 348-1 КК України виключається, а застосуванню підлягає ст. 345-1 КК України (погроза або насильство щодо журналіста). При вчиненні посягання на життя журналіста можливою є і добровільна відмова від кримінального правопорушення, але виключно у випадках, коли винний за власною волею, маючи

можливість закінчити даний злочин, не робить цього [6]. Суб'єктом складу посягання на життя журналіста може бути фізична осудна особа, яка досягла 16 років на відміну від умисного вбивства, передбаченого ст.115 КК України, де суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла 14 років. На практиці дуже часто трапляються випадки, коли винний, не досягнувши 16 років, але досягнув 14 років, вчиняє умисне вбивство журналіста у зв'язку з його професійною діяльністю. В такому разі, кваліфікація дій винного здійснюється за п.8 ч.2 ст. 115 КК України і така кваліфікація вважається правильною. Що стосується суб'єктивної сторони складу посягання на життя журналіста, то даний злочин вчиняється з прямим умислом та спеціальним мотивом – посягання на життя обов'язково пов'язане з професійною діяльністю журналіста незалежно від того, чи працює він у даній сфері на момент вчинення злочину. Якщо такий мотив у винного відсутній, то кваліфікація за ст.348-1 КК України виключається.

Таким чином, при здійсненні правильної кримінально-правової кваліфікації посягання на життя журналіста необхідним та важливим є належне встановлення усіх обов'язкових ознак складу даного кримінального правопорушення та таких фактів, що вчинення даного злочину пов'язане із професійною діяльністю журналіста, яка здійснюється законно.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Павликівський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні. Х. : Панов, 2016. 486 с.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Волковська А. С. Журналіст як потерпілий від злочину, передбаченого ст. 345-1 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 2. С. 91–95.
5. Сподарик Ю. В. Журналіст як потерпілий у кримінальному праві України. *Науковий журнал право і суспільство*. 2020. Випуск № 2–3. С. 75–81.
6. Заець І. С. Запобігання перешкоджанню законній професійній діяльності журналістів в Україні. К. : ПП «Дірект Лайн», 2014. 214 с.

Присяжна Анна Василівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ І ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Адвокатське самоврядування можна визначити як один із загальних принципів діяльності адвокатури, який полягає у самостійному вирішенні адвокатами питань, що стосуються організації та діяльності адвокатури. Можливість саморегуляції, самостійного підтримання внутрішнього порядку можна назвати основним показником

незалежності адвокатури, адже лише за умови забезпечення реалізації права самостійно приймати рішення з питань, що безпосередньо стосуються її організації та діяльності, адвокатура зможе ефективно виконувати покладені на неї функції, будучи захищеною від стороннього впливу.

Українській адвокатурі поняття самоврядування знайоме з часу виникнення цього інституту в період судової реформи 1864 року, хоч воно за всіх часів не було абсолютним. Не слід забувати, що й у радянський період також існували елементи саморегуляції адвокатури, хоча вона не була юридично єдиним інститутом. Наприклад, у Конституції УРСР 1978 року зазначалося, що для надання правової допомоги діють колегії адвокатів. І хоча термін «самоврядування» тоді не вживався, колегіям надавалися права і створювалися певні умови для внутрішньої саморегуляції. Але водночас мали місце жорсткий контроль і втручання з боку не лише держави, а передусім партійних структур, шляхом так званого «загального керівництва» колегіями адвокатів [1, с. 8]. Отже, на час здобуття Україною державної незалежності не існувало навіть зародків адвокатського самоврядування.

До останнього часу в Україні існували декілька адвокатських об'єднань, кожне з яких намагалося видати себе за єдину можливу форму адвокатської діяльності. Вони проводили з'їзди та інші контрпродуктивні заходи, які нагадували конфлікти козацької старшини часів т. зв. «Чорної ради» [2, с. 3]. Із прийняттям чинного Закону організацію адвокатури було докорінно змінено. У першу чергу це стосується справжніх органів адвокатського самоврядування. Створення та організація діяльності адвокатських об'єднань і системи адвокатського самоврядування впливає з такого принципу, як демократизм адвокатської спільноти. На жаль, цей принцип не фігурує у ст. 4 сучасного Закону. Зазначений принцип, який доцільно буде при нагоді закріпити на законодавчому рівні, визначає характер взаємовідносин між адвокатами і колегіальними утвореннями, які існують в адвокатському середовищі. В. Долежан і Ю. Полянський свого часу правильно звернули увагу на те, що основною передумовою самоврядування в адвокатурі слід вважати саме наявність об'єднаного початку. Не можна говорити про якість самоврядування, якщо люди однієї професії з певними спільними інтересами організаційно роз'єднані, на них не поширюються якісь єдині стандарти професійної поведінки і вони не рахуються з відповідними нормами і правилами, які їх не влаштовують.

З урахуванням специфіки адвокатури як професійної правозахисної інституції можна виокремити такі найхарактерніші ознаки адвокатського самоврядування: по-перше, адвокатське співтовариство і відповідні самоврядні органи є елементами громадянського суспільства. По-друге, вони діють, як правило, незалежно від держави, і держава та її органи втручаються у їх діяльність лише для нормативного регулювання найважливіших аспектів організації та діяльності адвокатури та виконує контрольну функцію у межах, визначених законом. По-третє, компетенція органів адвокатського самоврядування використовується здебільшого для вирішення внутрішніх питань діяльності адвокатури. По-четверте, адвокатське самоврядування має корпоративний характер, що впливає з визначення корпорації як замкненої групи осіб, об'єднаної фаховими, становими та іншими інтересами. По-п'яте, адвокатське співтовариство делегує частину своїх функцій і повноважень органам адвокатського самоврядування. По-шосте, діяльність органів адвокатського самоврядування має здійснюватися

винятково за рахунок індивідуальних внесків адвокатів, а не за рахунок державного бюджету [3, с. 48].

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону до принципів адвокатського самоврядування віднесено заборону втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвокатури». Обґрунтованість включення до переліку цього принципу викликає сумніви. І справді, як можна стверджувати про неприпустимість втручання самоврядних органів у професійну діяльність адвоката, поведінка якого може стати предметом обговорення Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури (далі – КДКА), якщо відповідно до цієї норми адвокати зобов'язані виконувати рішення органів адвокатського самоврядування. Тому відповідне положення потрібно виключити із тексту Закону. На підтримку позиції В. Долежана і Ю. Полянського варто також доповнити перелік закріплених у ч. 1 ст. 43 Закону принципів адвокатського самоврядування такими: прийняття управлінських рішень з волі більшості при обов'язковому урахуванні думки меншості, відповідальність органів і посадових осіб органів адвокатського самоврядування перед усім адвокатським співтовариством і регіональними об'єднаннями адвокатів [3, с. 48]. Сучасне законодавство, у принципі, відкинуло будь-які форми контролю державних органів за діяльністю адвокатури, що цілком відповідає демократичним засадам її функціонування. Проте, в окремих випадках певні контрольні функції виконує суд, а саме, у двох випадках: а) шляхом застосування санкцій до адвокатів за порушення процесуальних норм з їх боку в ході судового розгляду; б) при розгляді скарг на рішення КДКА щодо адвокатів.

Сутність професійного самоврядування полягає в тому, що адвокати у вирішенні внутрішніх питань своєї діяльності не мають над собою ніякої сторонньої влади й підкоряються тільки єдиній волі свого професійного стану та правилам адвокатської професії, що стає можливим тільки після створення адвокатури як відокремленої та самоврядної правозахисної організації [4].

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. В. Професійні права адвоката й адвокатське самоврядування. *Адвокат*. 2007. № 10. С. 8–15.
2. Лазебний Л. Такої демократії вітчизняна адвокатура ще не знала. *Адвокат*. 2012. № 2. С. 3–5.
3. Долежан В. В. Перспективи розвитку самоврядування в адвокатурі України. *Вісник прокуратури*. № 6. 2007. С. 45–51.
4. Панійко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів : Літопис. 2002. 236 с.

Пушкар Віталій Іванович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення росії на початку 2022 р. продемонструвало з усією очевидністю ряд прогалин у системі безпеки української держави. Разом з прорахунками військового й економічного характеру, явними стали й прорахунки у

системі національної безпеки країни. На компетентні органи покладається обов'язок ретельно вивчити допущені прорахунки з метою їх подальшого усунення, але, перш ніж здійснювати зміни практичного характеру, не зайвим буде проаналізувати питання теоретичні, зокрема, з'ясувати, чи відповідає категоріальний апарат поставленим перед ним завданням. З цією метою вважаємо за доцільне більш прискіпливо розглянути поняття національної безпеки, яке використовується сьогодні.

Логічним є, в першу чергу, звернутися до законодавчого визначення терміну. Так, відповідно до п. 9 ст. 1 ЗУ «Про національну безпеку України», національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1]. Інакше кажучи, це стан, при якому мінімізовано загрози суверенітету України, її територіальній цілісності та іншим національним інтересам. У п. 10 згаданого закону національні інтереси України визначаються як життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян. Таким чином, перед дослідником з усією очевидністю постає той факт, що поняття національної безпеки є надзвичайно об'ємним за своїм змістом, оскільки «безпечні умови життєдіяльності і добробут громадян» включають в себе невизначене коло аспектів, включаючи належні умови економічного, екологічного, медичного та іншого характеру. Природньо, що така багатоаспектність вимагає наявності великої кількості спеціалізованих документів, які б визначали загальний вектор діяльності задля забезпечення національної безпеки у тій чи іншій сфері. Такими документами, зокрема, є «Стратегії», тобто спеціалізовані документи, які визначають ризики національній безпеці в конкретній сфері суспільного життя і покликані виробити конкретний план діяльності, спрямованої на усунення або зниження шкідливого впливу вказаних загроз. Відповідно, закон передбачає функціонування Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України тощо. Вказані документи містять доволі докладний перелік визначених загроз національній безпеці в конкретній галузі. На жаль, як свідчить реальність, ефективна діяльність державних органів виявилась недостатньою у контексті усунення цих загроз і підготовки суспільства до екстремальних умов повномасштабної війни з найбільшою державою світу.

Крім законодавчого визначення національна безпека отримала визначення у працях ряду українських науковців. Так, О. С. Власюк вважає, що національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей і законних інтересів, джерел духовного та матеріального розвитку від можливих реальних і потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [2, с. 25]. Цікаво, що науковець, розкриваючи питання національних інтересів використовує поняття «еліти суспільства», яка усвідомлює потреби українського народу у збереженні та розвитку національних цінностей. Не піддаючи сумніву необхідності формування відповідних еліт, все ж утримаємось від використання вказаної категорії, як такої, що не має чіткого законодавчого визначення і вимагає більш докладного регулювання.

Дослідник проблематики національної безпеки В. О. Антонов пропонує національну безпеку України розглядати у широкому сенсі – як загальнонаціональну безпеку, що являє собою стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якого забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам Української держави [3, с. 21]. Слід врахувати, що монографія В.О. Антонова побачила світ за рік до прийняття ЗУ «Про національну безпеку України», відтак науковець багато в чому передбачив ключові засади визначення національної безпеки, безсумнівно, долучившись до розробки відповідного законопроекту.

Кардинально відмінне поняття запропонували інші українські науковці. Так, Блистів Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Я., Карпова К. В. запропонували розуміти національну безпеку не як сталий стан, а як процес: «...національна безпека України повинна розглядатися як процес, а система забезпечення національної безпеки, як забезпечення цього процесу. Таким чином, національна безпека визначається не як стан, а як динамічна складова розвитку держави. Інтереси або мета, які потрібно досягнути на шляху розвитку, розглядається як стала величина, а загрози є динамічними та змінюються в залежності від шляху вибору досягнення інтересів» [4, с. 15]. Таке бачення науковців видається доволі оригінальним і цікавим для подальшого осмислення у науковій діяльності.

Резюмуючи, вважаємо за потрібне зауважити, що, незважаючи на наявність законодавчого визначення розглядуваного терміну, національна безпека є надзвичайно об'ємною і неоднозначною категорією, яка вимагає більш глибокого наукового аналізу як у якості теоретичної конструкції, так і у сенсі її практичного застосування, що є особливо актуальним у сучасних умовах очевидних загроз зовнішнього характеру.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (2469-19) зі змінами і доповненнями. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 04.02.2025)
2. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: Вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
3. Антонов В. О. Конституційно-правові проблеми національної безпеки України : монографія. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
4. Блистів Т. І., Колесник В. Т., Пригунов П. Я., Карпова К. В. Концептуальні підходи до визначення методологічної функції законодавчого забезпечення національної безпеки України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Київ. 2015. № 4. С. 13–26.

Семенюк-Прибатень Анна Вікторівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНИЙ СТАН РЕЄСТРАЦІЇ ТА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

Повномасштабне вторгнення РФ та введення воєнного стану в Україні вельми вплинули на всі сфери життя українців. У зв'язку із цим, перед національною правовою системою, юридичною наукою та правоохоронними органами одразу ж постали нові виклики, зумовлені сучасними реаліями, з якими вони раніше не стикалися. Зокрема, йдеться про реєстрацію та досудове розслідування такої категорії кримінальних правопорушень, як воєнні злочини. Адже окупанти масово на території України вбивають мирне населення, руйнують інфраструктуру та помешкання громадян, гвалтують жінок та дітей, грабують тощо.

Кримінальні правопорушення, що скоєні військовослужбовцями країни-терориста на українській території, надзвичайно масштабні, їх з'ясування та розслідування потребує дізнання значної кількості подій, ретельного збору численних доказів та проведення великої кількості судово-медичних експертиз. У даному контексті вважається актуальним не лише внесення змін до національного законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародно-правових норм та стандартів щодо регулювання міжнародних кримінальних правопорушень, у тому числі військових, та діяльності, пов'язаної з їх документуванням і розслідуванням, але й для розвитку рекомендацій щодо тактико-методичного та техніко-криміналістичного забезпечення збирання доказів і здійснення відповідних процесуальних дій, планування та організації розслідування зазначених кримінальних правопорушень. За цих умов перед юриспруденцією та правовою системою постали нові виклики та завдання, які, у свою чергу, вимагають використання найсучасніших рішень [5]. Тому існує тенденція до застосування практичної спрямованості криміналістичних розробок та інноваційних продуктів, набуття ними прагматичної орієнтації для рішення практичних завдань в умовах війни та глобальних загрозах [4].

У сучасній дійсності одним із надважливих завдань криміналістики є розробка та застосування методико-, тактично-, технічно- криміналістичних засобів, методів і рекомендацій прийомів, стратегій і способів, що дають змогу збирати, вивчати, досліджувати та використовувати докази. Адже, докази є основою будь-якого судового процесу. Від якості та повноти зібраних під час попереднього слідства доказів залежить ефективність кримінального провадження судом, швидкість досягнення цілей правосуддя [6].

Згідно з офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора України (станом на 04.02.2023 р.), серед кримінальних правопорушень, що скоєні під час військової агресії російської федерації, найбільш поширеними є:

- злочини агресії та воєнні злочини: 68019;
- злочини проти національної безпеки: 16973;
- магістральна справа щодо агресії РФ: 636;

– злочини проти дітей (без повного врахування з місць активних військових дій): загинуло – 460, поранено – 919 [1].

За статистикою Департаменту протидії злочинам вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу Генпрокурора (станом на 14.03.2023 р.), майже 300 росіянам повідомлено про підозру у військових кримінальних правопорушеннях, тобто встановлено та ідентифіковано 293 причетних особи, також передано до суду справи щодо 105 осіб і на сьогодні національними судами України винесено 29 вироків щодо військових кримінальних правопорушень. Важливим чинником є також те, що вже понад 20 країн світу відкрили, в межах свого національного законодавства, провадження по воєнним злочинам росії в Україні. А щодо магістральної справи, в якій Україна намагається задокументувати вище військово-політичне керівництво рф, то підозрюваними є вже 642 особи, серед яких керівники органів розвідки, керівник головного штабу, керівниця Центробанку рф, міністр транспорту, сенатори і депутати держдуми тощо. У суді розглядається близько 176 справ агресії і 18 вироків стосуються депутатів держдуми рф. Крім того, у найближчому майбутньому в Україні з'явиться одна з найсучасніших лабораторій, що проводитиме розслідування військових кримінальних правопорушень: вибухотехнічних, балістичних та хімічних, яких немає в багатьох країнах світу. Важливим елементом є технічна підтримка. На жаль, найбільша кількість кримінальних правопорушень – руйнування цивільних об'єктів тому, щоб провести якісну перевірку і все правильно задокументувати, потрібно багато часу. Саме для економії часу почали використовувати сучасні методики: 3D-сканери, 3D-дрони, які створюють моделі зруйнованих будівель [2].

Перетворення злочинності в Україні в роки війни суттєво вплинуло на зміну пріоритетних завдань криміналістики та специфіку формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану. Розгляд практики розслідування кримінальних правопорушень показує, що органи дізнання та оперативні підрозділи стикаються з серйозними труднощами у виявленні, розкритті та розслідуванні цих кримінальних правопорушень, особливо в умовах воєнного стану та бойових дій. Перш за все, це пов'язано із особливими способами вчинення воєнних кримінальних правопорушень та їх наслідків, наявними слідами, специфікою особистості кримінального порушника та недостатністю використання тактики і спеціальних знань, науково-технічних засобів для їх ефективного виявлення та розслідування. Крім того, вважаємо, що досудовий, судовий та доказовий процеси в умовах воєнного стану є складними. Тому гостро постає питання посилення ролі криміналістики у формуванні доказової бази для розслідування військових кримінальних правопорушень, вчинених російськими військовими в Україні [3]. Адже, криміналістика – це наука, що об'єднує закономірність механізму кримінального правопорушення та іншого юридичного факту, появи інформації про них, а також про збір, перевірку, оцінку та використання інформації, одержаних в процесі діяльності відомостей та навмисно розроблені засоби і методи розшуку юридично значущих подій. При такому підході до розуміння криміналістики її висновки можна і потрібно використовувати у галузі кримінальної юрисдикції та в інших сферах некримінальної юрисдикції, що суттєво підвищує сучасну потребу у даній науці.

Список використаних джерел:

1. Статистика війни: 68019 злочинів вчинено в період вторгнення РФ, вбито 460 дітей. *Армія. Inform.* URL : <https://armyinform.com.ua/2023/02/04/statystyka-vijny-68-019-zlochyniv-vchyneno-v-period-vtorgnennya-rf-vbyto-460-ditej/>
2. Ізвозікова А., Галка Н. Україні зареєстрували понад 71 тисячу воєнних злочинів з початку вторгнення РФ – Офіс генпрокурора. *Суспільне. Новини.* URL : <https://suspilne.media/413421-v-ukraini-zareestruvali-ponad-71-tisacu-voennih-zlociniv-z-pocatku-vtorgnenna-rf-ofis-genprokurora/>
3. Когутич І. І. Про окремі виклики криміналістиці та шляхи її усталення. *Криміналістика і судова експертиза.* Випуск 65. С. 1–19. URL : <https://surl.li/ndcwgm>
4. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Modern criminalistics in the conditions of war: problems of adaptation and reload. *Modern research in world science : Proceedings of the 5th International scientific and practical conference (August 7–9, 2022).* SPC-Sci-conf.com.ua. Lviv, Ukraine. 2022. pp. 896–903. URL : <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/320/9409/21180-1?inline=1/> (дата звернення: 12.05.2023).
5. Шепітько В. Ю. Теоретико-методологічна модель криміналістики та її нові напрями. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2021. Вип. 3 (25). С. 9–20. URL : <https://khrife-journal.org/index.php/journal/article/view/497> (дата звернення: 17.05.2023).
6. Шепітько В. Ю. Цільове призначення криміналістичних знань і прагнення до європейських стандартів у протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики.* 2017. Вип. 17. С. 5–12. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2017_17_5 (дата звернення: 18.05.2023).

Смірнова Ірина Сергіївна,

аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ НА РІВНОПРАВНІСТЬ ГРОМАДЯН

Конституцією України закріплено, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ч. 1, 2 ст. 24) [1].

Зазначений вище конституційний принцип захищається, крім іншого, і на рівні кримінально-правових заборон, а саме, в статті 161 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачено відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками [2].

Обов'язковою ознакою кримінального правопорушення та елементом його складу є суб'єкт вчинення. Суб'єкт кримінального правопорушення за ст. 161 КК України характеризується такими ознаками, як: фізична, осудна особа, яка досягла віку

кримінальної відповідальності (16 років), при загальному суб'єкті. За частиною 2 статті 161 КК України передбачено спеціальний суб'єкт – службову особу.

З аналізу статей 7, 8 КК України вбачається, що за ст. 161 КК України несуть відповідальність громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, іноземці та особи без громадянства, що проживають постійно в Україні, які вчинили їх на території України. За частиною 3 статті 161 КК України також можуть підлягати кримінальній відповідальності іноземці і особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні та вчинили відповідні дії за межами України.

З аналізу вироків судів першої інстанції за період після початку повномасштабного вторгнення на територію України вбачається, що кількість вироків саме за статтею 161 КК України значно зросла і часто фіксується саме сукупність із злочинами проти основ національної безпеки [3]. В умовах збройної агресії, іноземцями може вестися розпалювання ворожнечі і ненависті та пропаганда. У зв'язку з чим, на нашу думку, варто було б передбачити можливість притягнення до кримінальної відповідальності за злочинні посягання на рівноправність і іноземців та осіб без громадянства, які постійно не проживають в Україні, якщо вони вчинили за її межами таке кримінальне правопорушення.

Що стосується віку кримінальної відповідальності за статтею 161 КК України, то він є загальним і становить 16 років. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора містить статистичні дані щодо суб'єкта вчинення кримінального правопорушення за статтею 161 КК України [4]. Згаданий ресурс (Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення) за період 2020-2024 років не фіксує відомостей про вчинення особами у віці до 14 років та неповнолітніми до 18 років вчинення кримінального правопорушення за статтею 161 КК України. Проте, повідомлення ЗМІ свідчать про те, що неповнолітніми також вчинялися злочинні посягання на рівноправність громадян [5].

Зважаючи на високу суспільну небезпечність кримінального правопорушення за частиною 2, 3 статті 161 КК України, на нашу думку, доцільно було б зменшити вік кримінальної відповідальності за окресленими нормами до 14 років.

Варто відмітити, що країни-члени ЄС мають різні підходи до розуміння віку кримінальної відповідальності за злочинні посягання на рівноправність. Віковий діапазон у зазначених країнах становить від 14-ти (ФРН, Австрійська Республіка) до 18-ти (Королівство Іспанія) років. Тобто, деякі країни-члени ЄС вважають виправданим і ефективним знижений (в порівнянні з українським кримінальним законодавством) вік кримінальної відповідальності за злочинні посягання на рівноправність.

Стаття 161 КК України не передбачає такого суб'єкта вчинення як юридична особа, а ст. 96-3 КК України, в свою чергу, не містить статтю 161 КК України в переліку підстав для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Хоча, не виключається ситуація інституційної дискримінації. Що стосується досвіду країн-членів ЄС, то варто відмітити, що кримінальне законодавства деяких з них передбачає заходи кримінально-правового впливу на юридичні особи, діяльність яких була направлена на порушення рівноправності (Литва, Словаччина, Словенія,

Естонія). В деяких європейських країнах навіть передбачено відповідальність для деяких видів юридичних осіб публічного права (Франція, Данія, Румунія).

В будь-якому разі, неопустимим є функціонування юридичних осіб, діяльність яких направлена на порушення рівноправності громадян. А притягнення лише безпосереднього виконавця таких злочинних дій до відповідальності, не принесе бажаного ефекту, оскільки, юридична особа продовжить свою протиправну діяльність. Тому, на нашу думку, ефективним було б запровадити такий захід, як ліквідація, для юридичних осіб, діяльність яких спрямована на порушення рівноправності громадян.

В якості висновку, варто відмітити, що держави-члени ЄС в різний спосіб підходять до розуміння та закріплення віку кримінальної відповідальності та відповідальності юридичних осіб за злочинні посягання на рівноправність громадян. Тому, з урахуванням того, що Україна взяла курс на євроінтеграцію, аналіз іноземного кримінального законодавства в окресленій частині становить науковий інтерес, в тому числі і з метою можливого забезпечення ефективних практик.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Офіційний вебсайт Судової влади України. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/>
4. Генеральна прокуратура України. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 12.03.2025).
5. Сутички на місці проведення лекторію про ЛГБТ: поліція кваліфікувала напад як хуліганство. *Громадське*. URL : <https://hromadske.ua/suspilstvo/235918-sutyckyy-na-mistsi-provedennia-lektoriiu-pro-lhbt-politsiia-kvalifikuvala-napad-iyak-khulihanstvo> (дата звернення: 12.03.2025).

Урода Олександр Вячеславович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЗАВДАННЯ ГАРАНТІЙ ЗАХИСНИКА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Кримінально-процесуальні гарантії є однією з фундаментальних категорій кримінального процесу, що визначають правову основу для забезпечення реалізації прав, інтересів та свобод осіб, залучених до кримінального судочинства. Вони виконують важливу роль не лише з точки зору науково-методологічного забезпечення розробки засад кримінального судочинства, а й мають практичне значення для забезпечення ефективного функціонування всіх інститутів кримінального процесу на кожній з його стадій.

Гарантії забезпечують справедливий перебіг процесу, де кожна сторона має рівні можливості для відстоювання своїх інтересів, забезпечення належної правової

допомоги та захисту від неправомірних дій з боку інших учасників процесу. Роль і значення гарантій прав і свобод особи визначаються тим, що вони є важливими чинниками в економічній, політико-правовій, культурній та інших сферах життя суспільства, які створюють умови для реальної можливості здійснення прав і свобод особи. За допомогою гарантій фіксуються способи досягнення реальності прав і свобод (спосіб функціонування гарантій) – забезпечення, реалізація, охорона і захист прав і свобод.

В сучасній енциклопедичній літературі під поняттям гарантії прав та свобод людини і громадянина розуміють умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод особи. Поняття «гарантії» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [1, с. 555]. Проте необхідно відзначити, що в юридичній літературі зустрічається неоднозначне тлумачення самого терміну «гарантія». Часто йдеться про захист прав і свобод, який ототожнюється з їхньою охороною. Але незважаючи на те, що поняття «охорона» і «захист» мають багато спільного – їх необхідно розрізняти. Інститут захисту прав і свобод виникає тоді, коли вони порушуються, або коли застосовуються заходи, спрямовані на відновлення порушеного права чи свободи. Інститут охорони прав і свобод означає забезпечення їх нормальної реалізації, недопущення порушень тощо. Одним з родових видів кримінально-процесуальних гарантій, якщо брати за основу кримінально-процесуальні функції, виступають кримінально-процесуальні гарантії захисника.

Гарантії професійної діяльності захисника займають важливе місце в його правовому статусі поряд із професійними правами та обов'язками. Оскільки захисник зобов'язаний надавати правову допомогу на професійній основі, держава має забезпечити його відповідним комплексом гарантій, які створюють умови для ефективного виконання цієї функції. Дослідник кримінально-процесуальних гарантій О. С. Старенький наголошує, що кримінальними процесуальними гарантіями захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні є: надання пояснень учасників кримінального провадження та інших осіб, отриманих захисником, статусу доказів; нормативне закріплення процесуального порядку опитування захисником учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою; надання захиснику права складати протоколи опитування учасників кримінального провадження та інших осіб [2]. Щодо стадії досудового розслідування, як окремого етапу реалізації процесуальних гарантій учасників кримінально-процесуальної діяльності, то відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3].

Водночас, необхідно підкреслити, що на практиці основні аспекти досудового процесуальної діяльності на стадії досудового розслідування втілюються у таких

площинах: криміналістичній (для ідентифікації, висунення і побудови версій, планування розслідування, моделювання, діагностики, тактики здійснення окремих процесуальних дій); кримінально-процесуальний та оперативно-розшуковий або інакше, – позапроцесуальний аспект (коли така діяльність здійснюється «паралельно» досудовому розслідуванню, наприклад, по інших «епізодах» протиправної діяльності учасників певного кримінального провадження).

Отже, завданням процесуальних гарантій захисника на досудовому розслідуванні є забезпечення ефективного виконання захисником його функцій із надання правової допомоги, захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного чи обвинуваченого; створення умов для реалізації принципів змагальності, рівності сторін і верховенства права; запобігання неправомірному втручання в професійну діяльність захисника; а також гарантування дотримання законності та справедливості на етапі досудового провадження. Завдання процесуальних гарантій втілюються у окремих «процесуально-правових можливостях», що формують сферу максимально можливого правового забезпечення реалізації функції захисту у кримінальному судочинстві. Важливим при цьому є те, що завдання процесуальних гарантій є орієнтиром при здійсненні практичної діяльності захисником, який має дотримуватися певних обов'язків та не допускати випадків зловживання процесуальними правами.

Список використаної джерел:

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К. : «Укр. енцикл», Т. 6. 2004. 768 с
2. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 88–98. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2016_2_13
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Хмелевська Наталія Володимирівна,

кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, адвокатка,

Шпак Артем Павлович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, адвокат

ДОТРИМАННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальні правопорушення щодо неповнолітніх є однією з актуальних проблем сучасної правової системи. Особливої уваги потребує питання дотримання строків досудового розслідування, адже у кримінальному провадженні за участі

неповнолітнього ця проблема набуває ще більшої гостроти. Цій темі присвячено дослідження багатьох науковців, зокрема М. О. Карпенка, В. В. Романюка, А. Є. Голубова, Н. С. Карпової, М. М. Михеєнка, В. Т. Нора, Г. М. Омелянова, М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, Л. Д. Удалової, О. Г. Яновської та інших. Однак, попри значні наукові напрацювання, залишаються аспекти, які потребують подальшого дослідження та розробки ефективних механізмів їх вирішення.

Відповідно до положень статті 219 Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), строк досудового розслідування визначається з моменту вручення особі повідомлення про підозру і триває до моменту звернення до суду з обвинувальним актом, подання клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, ініціювання звільнення від кримінальної відповідальності або закриття кримінального провадження.

Після повідомлення про підозру досудове розслідування має бути завершено в такі строки:

1) упродовж 72 годин, якщо йдеться про кримінальний проступок або затримання підозрюваного за процедурою, встановленою частиною 4 статті 298-2 КПК України;

2) упродовж 20 діб, якщо підозрюваний заперечує свою вину, необхідно провести додаткові слідчі дії або правопорушення вчинене неповнолітнім;

3) упродовж одного місяця у разі необхідності проведення експертизи за заявою підозрюваного згідно з частиною 2 статті 298-4 КПК України;

4) упродовж двох місяців з моменту повідомлення про підозру у разі розслідування злочину [1].

Верховний суд більш детально роз'яснив, що кінцевим моментом строку досудового розслідування є його закінчення, яке, як етап кримінального провадження, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 283 КПК України законодавець пов'язує в часі зі зверненням з обвинувальним актом до суду, тобто направленням його до суду засобами поштового зв'язку або передачею відповідальній особі канцелярії суду. З огляду на положення статей 115, 219 КПК України при обчисленні двомісячного строку досудового розслідування день, коли особу було повідомлено про підозру, не береться до уваги як день, від якого починається вказаний строк [2].

Окремі вчені пропонують главу 38 КПК України доповнити новою ст. 494-1 «Закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» [3]. Цілком погоджуючись із цією думкою, необхідно поглибити її аналіз та визначити особливості відповідальності за недотримання строків досудового розслідування у справах, де фігурують неповнолітні. Саме в цій категорії кримінальних проваджень питання дотримання строків набуває особливої ваги, оскільки тривале перебування неповнолітнього в статусі підозрюваного може мати негативний вплив на його психоемоційний стан, соціальну адаптацію та майбутнє життя.

Кримінальні провадження щодо неповнолітніх вимагають перегляду існуючих строків досудового розслідування з метою їх оптимізації та скорочення. Діти не повинні тривалий час взаємодіяти з правоохоронними органами, оскільки це може посилити негативні наслідки для них. У зв'язку з цим необхідно розробити ефективні механізми прискореного розгляду таких справ, забезпечуючи при цьому дотримання прав неповнолітніх та справедливості правосуддя. В той же час, необхідно пам'ятати, що

скорочення строків досудового розслідування відносно неповнолітніх не повинно призвести до формального підходу та упущення важливих факторів.

Питання дотримання строків досудового розслідування щодо неповнолітніх, тобто неухильне забезпечення проведення досудового розслідування у встановлені строки, є важливою гарантією дотримання прав дитини та її найкращих інтересів, а їх порушення може спричинити суттєві правові наслідки для всіх учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Верховний Суд пояснив, як правильно обчислювати строк досудового розслідування. *Судово-юридична газета*. 2025. URL : <https://sud.ua/uk/news/sudebnaya-praktika/324457-verkhovnyu-sud-poyasnil-kak-pravilno-ischislyat-srok-dosudebnogo-rassledovaniya>
3. Вакулєнко О. Ф. Досудове розслідування кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. Автореферат. *Репозитарій Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstream/ace68e26-af30-4343-80a0-a088acc86c88/content>

Цегельник Микола Ігорович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СТАН НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОГРОЗУ ВБИВСТВОМ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Дослідження проблематики встановлення відповідальності за погрозу вбивством є актуальним через зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із погрозами, що створюють загрозу суспільній безпеці та психологічному благополуччю громадян. У сучасних умовах, зокрема в період воєнного стану, такі діяння набувають особливої гостроти, оскільки можуть дестабілізувати соціальну ситуацію та посилювати відчуття незахищеності. Чинне кримінальне законодавство України, зокрема стаття 129 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], потребує аналізу щодо ефективності та повноти регулювання цього складу злочину, що викликає дискусії серед науковців і практиків. Актуальність також зумовлена необхідністю вдосконалення правозастосовчої практики, адже неоднозначність кваліфікації погрози вбивством ускладнює притягнення винних до відповідальності.

Насамперед розглянемо методологічні засади дослідження проблематики встановлення відповідальності за погрозу вбивством у кримінальному праві України. У цьому аспекті Науменко О.В. підкреслює, що дослідження погрози вбивством потребує системи методів, яка включає матеріальну діалектику (для аналізу кримінально-правового захисту особи у зв'язку з іншими злочинами проти життя), системний підхід (для визначення місця погрози вбивством у структурі злочинів за ст. 129 КК України),

догматичний метод (для тлумачення норм і складів злочину), а також соціологічний, статистичний, порівняльно-правовий і метод узагальнення (для вивчення практики, статистики, зарубіжного досвіду та синтезу результатів). Такий підхід є виваженим, адже поєднує теоретичний і практичний аналіз із перспективою вдосконалення законодавства [2, с. 25].

Шаблистий В. В., один із провідних дослідників у галузі кримінального права, зробив значний внесок у розробку теоретичних засад відповідальності за погрозу вбивством, захистивши дисертацію на тему «Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством» (Дніпропетровськ, 2010). Основною метою своєї роботи він визначив обґрунтування необхідності кримінальної відповідальності за цей злочин, розробку вдосконаленої правової норми та формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства й практики його реалізації. Вибір цієї теми науковець пояснює недостатньою теоретичною опрацьованістю питання, попри часте застосування відповідної норми в практичній діяльності. Дослідження має високу теоретичну цінність, оскільки воно не лише заповнює відсутність ґрунтовних наукових праць по цій темі, а й пропонує практичні рішення для підвищення ефективності правового регулювання погрози вбивством [3, с. 1–2].

Шаблистий В. В. у іншій науковій роботі звертає увагу на особливості регулювання кримінальної відповідальності за погрозу в законодавстві зарубіжних країн. Він аналізує норми кримінальних кодексів держав континентальної Європи та інших регіонів, зокрема Австралії, Болгарії, Голландії, Німеччини, Данії, Іспанії, Кореї, Польщі, Швеції, Франції та Японії, і доходить висновку, що ці країни передбачають відповідальність за погрозу насильством, трактуючи її в широкому сенсі. На його думку, концептуальні підходи до регламентації цього злочину в зазначених юрисдикціях суттєво різняться від положень ст. 129 КК України, що відображає відмінності в правових традиціях і підходах до кваліфікації таких діянь [4, с. 117].

Дослідження науковця є важливим, оскільки воно розкриває різноманітність підходів до криміналізації погрози насильством, що може слугувати основою для порівняльного аналізу та вдосконалення українського законодавства. Його висновки підкреслюють потребу перегляду ст. 129 КК України з урахуванням ширшого розуміння погрози, як це прийнято в багатьох зарубіжних країнах.

Варто окремо наголосити на тому, що кількість наукових досліджень, присвячених безпосередньо проблематиці встановлення відповідальності за погрозу вбивством, залишається вкрай обмеженою. Натомість останніми роками значно зросла увага дослідників до спеціальних норм, які регулюють відповідальність за такі діяння, зокрема в контексті захисту окремих професійних груп, таких як журналісти та військовослужбовці. Цей зсув акцентів свідчить про актуалізацію питань безпеки цих категорій в умовах сучасних суспільних викликів.

Наприклад, Хромцов О. М. у своєму дослідженні розглянув образу та погрозу військовослужбовцю як форми психічного насильства, акцентуючи на проблемах кримінально-правової протидії таким діянням. Він підкреслив, що у березні 2022 року до українського законодавства про кримінальну відповідальність було внесено статтю 435-1 КК України, яка запровадила відповідальність за посягання на честь і гідність, погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна

військовослужбовців. Ця норма стала відповіддю на потребу посилення правового захисту даної категорії осіб в умовах воєнного стану [5, с. 433]. Ще одним прикладом є праця Сачко О. В., присвячена правовим аспектам кримінальної відповідальності за фізичні напади на журналістів, де автор доходить важливого висновку про те, що в межах одного кримінального правопорушення, передбаченого однією частиною статті, неможливо поєднати такі діяння, як «образа честі і гідності» та «погроза вбивством, насильством чи знищенням або пошкодженням майна» [6, с. 101].

Підсумовуючи, підкреслимо, що аналіз наукових підходів до дослідження проблематики встановлення відповідальності за погрозу вбивством свідчить про багатогранність методологічних засад і актуальність теми в умовах сучасних викликів, таких як воєнний стан і захист професійних груп. Попри обмежену кількість досліджень, присвячених загальним аспектам ст. 129 КК України, зростає увага до спеціальних норм, що регулюють відповідальність за погрози військовослужбовцям і журналістам.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. Законодавство України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n825> (дата звернення: 07.03.2025).
2. Науменко О. В. Методологічні засади дослідження погрози вбивством. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 1. Том 4. С. 23–26.
3. Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
4. Шаблистий В. Кримінальна відповідальність за погрозу у законодавстві деяких зарубіжних держав. *Юридична Україна*. 2010. № 1. С. 117–120.
5. Хромцов О. М. Образа та погроза військовослужбовцю як прояви психічного насильства (проблеми кримінально-правової протидії). Цілі сталого розвитку в аспекті зміцнення національного та міжнародного правопорядку : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя-Львів-Одеса-Ужгород-Харків-Чернівці, 27 жовтня 2023 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 433–436.
6. Сачко О. Правові аспекти кримінальної відповідальності за фізичні напади на журналістів. *Юридичний вісник*, № 5. 2023. С. 100–107.

Циганюк Юлія Володимирівна,

докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

НАРАТИВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Як зазначає Пітер Брукс, стало очевидним, що теми, які традиційно вивчаються літературознавцями і критиками, зайняли місце в юридичних дослідженнях. Риторика, мистецтво переконання і, відповідно, організація дискурсу, є властивістю всіх висловлювань. Наратив виявляється одним з наших великих, всепроникних способів

організації світу і мовлення про нього – способом, у який ми осмислюємо значення, що розгортаються в часі і крізь час. Право, зосереджене на наданні фактам світу зв'язної форми та переконливому їх викладенні – «доказуванні» – завжди має бути тісно переплетене з риторикою...[1].

Використання наративу у кримінальному процесі України не є виключенням, його доктринальна наприкладна функції не дослідженні взагалі. Водночас, науковці інших країн приділяють значку увагу при аналізі цього предмета дослідження.

Зокрема визначається, що місце і статус наративу в праві та правових дослідженнях є невизначеними і неоднозначними. З одного боку, судові адвокати знають – знали, ймовірно, ще з античності, – що успіх у суді залежить від того, наскільки ефективно і переконливо вони можуть розповісти свою історію. Дисципліна риторика виникла, по суті, для того, щоб навчити практиків, які працюють у судах, робити саме це. І академічні дослідження, які симпатизують «праву» та літературі, останнім часом приділяють значну увагу наративу та його використанню в праві, як інституції та практиці. З іншого боку, марно шукати в правовій доктрині та судових рішеннях чіткого визнання того що «нاراتив» є категорією для судового розгляду: що правила доказування, наприклад, передбачають питання про те, як можна і потрібно розповідати історії [2, с. 71].

Грета Олсон стверджує, що наратив відіграє центральну роль у правовому дискурсі і дозволяє передавати право, обґрунтовувати судові акти та пояснювати їхні принципи. Такі документи, як обвинувальні акти, офіційні дисциплінарні скарги, юридичні довідки, апеляційні рішення та юридичні коментарі містять наративні елементи, так само як і усні вступні та заключні промови, перехресні допити та оголошення суддями вироку. Крім того, юридичні наративи є предметом права; у системах загального, континентального та змішаного права відтворення того, що сталося і з ким, і, що є основним – у певній послідовності подій, оцінюється з юридичної точки зору [3].

На думку авторки, «нاراتія» в юридичному дискурсі найчастіше означає змагання історій, яке відбувається в змагальних або в інквізиційних процесах. «Змагальними» називають правові системи, в яких обвинувачення і захист надають докази, що оцінюються під час судового процесу; в інквізиційних системах судові процеси відбуваються без участі присяжних, а судді відіграють більшу роль у визначенні процедури, допиті свідків і винесенні рішень у справах. На рівні дискурсу акт нарації займає центральне місце в судовому процесі: факти справи пов'язані з різною риторичною інтенсивністю залежно від типу судового процесу, правової системи та стадії судового розгляду, на якій відбувається наративний акт. «Нاراتив» в юридичному дискурсі також може використовуватися для опису розвитку правової концепції або закону: від прецеденту до нового судового рішення в системах загального права; в коментарях до правових концепцій та їхнього судового розвитку в кодифікованих системах [3].

Кален Коуч визначив, що по суті, все, що створює юрист, є історією. Незалежно від того, чи це контракт, юридичний меморандум або довідка, юрист об'єднує його важливі елементи в оповідь, яку читач повинен інтерпретувати, зрозуміти і, зрештою, погодитися з нею. Це, звичайно, не художній твір, але автор робить вибір, який розповідає історію про цю реальність [4].

У кримінальному процесі України наратив відображається у різних його інститутах. Серед них виділяємо саме ті, які є формальними (де наратив чітко передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України)) та неформальні (не заборонені КПК України, але існують під час кримінального провадження).

Формально сила оповідання історій знаходить свій вираз у повідомленні про підозру, судовій промові, судовому рішенні по суті тощо. Неформально, у побудові слідчих версій, обранні стороною захисту правової позиції по справі тощо. Фактично ж виникнення наративу в кримінальному процесі України пов'язано із дискурсом змагального кримінального процесу та його диспозитивністю. Також необхідно враховувати, що наратив у кожному окремому кримінальному провадженні, як правило, засновується на правовій визначеності, яка в свою чергу, також використовує наративи.

Список використаних джерел:

1. Brooks P. Law's Stories: Narrative and Rhetoric in the Law, edited by Peter Brooks and Paul Gewirtz, Yale University Press, 1996, pp. 14–22. URL : <http://www.jstor.org/stable/j.ctt32bw2g.5>
2. Brooks Peter. Inevitable Discovery: Law, Narrative, Retrospectivity. *Yale J.L. & Human.* 2003. № 15, pp. 71–101.
3. Olson G. Narration and Narrative in Legal Discourse. URL : <https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/113.html>
4. Couch C. Teaching the Narrative Power of the Law Program in Law and Humanities Sets Legal Study in Broad Context. URL : <https://www.law.virginia.edu/static/uvalawyer/html/alumni/uvalawyer/f05/humanities.htm>

Krushynskyi Serhii,

Candidate of Law Sciences, Professor, Head of the Department of Criminal Law and Procedure of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

DISCLOSURE OF MATERIALS BY PARTIES OF CRIMINAL PROCEEDINGS

One of the novelties of the Criminal Procedure Code of Ukraine of 2012, aimed at further strengthening the principle of adversarial proceedings between the parties in criminal proceedings, was the introduction of a procedure for the disclosure of materials by the parties of criminal proceedings, which replaced the institution of familiarization of the participants with the materials of the criminal case.

It should be noted that the institution of disclosure of materials (evidence) was absent in the criminal process of Ukraine and is a traditional procedure in criminal proceedings in countries with the Anglo-Saxon legal system. For example, in the USA the prosecutor is obliged to inform the defence attorney of the names and addresses of witnesses, as well as the content of their testimonies, expert opinions, written documents and physical evidence, as well as documents on the previous convictions of persons whom the prosecutor wants to call as

witnesses. It is especially emphasized that the prosecutor must inform the defence attorney of all evidence that justifies or mitigates the guilt of the accused.

Similar provisions were introduced by the domestic legislator into the criminal procedural legislation of Ukraine. According to Article 290 of the Criminal Procedure Code of Ukraine two components of the procedure of the disclosure of materials by the prosecution can be distinguished:

1. Notification of access to pre-trial investigation materials. Thus, having recognized the evidence collected during the pre-trial investigation as sufficient for drawing up an indictment, a motion for the application of compulsory medical or educational measures, the prosecutor or investigator on his behalf is obliged to notify the suspect, his defence attorney, legal representative and defence attorney of the person against whom compulsory medical or educational measures are intended to be applied, about the completion of the pre-trial investigation and the provision of access to the pre-trial investigation materials;

2. Direct access to the materials of the pre-trial investigation. The prosecutor or the investigator on his behalf is obliged to provide access and the opportunity to copy or display in an appropriate manner any material evidence or parts thereof, documents or copies thereof, as well as to provide access to the premises or place if they are in the possession or under the control of the state, and the prosecutor intends to use the information contained therein as evidence in court. In this case the prosecution is obliged to provide access to any evidence that by itself or in combination with other evidence can be used to prove the innocence or lesser degree of guilt of the accused or to contribute to the mitigation of punishment (Parts 2-3 of Article 290 of the Criminal Procedure Code of Ukraine).

The Code of Criminal Procedure of Ukraine provides for a slightly different procedure for the disclosure of materials for the defence party. Thus, the defence party at the request of the prosecutor is obliged to provide access and the opportunity to copy or display in an appropriate manner any material evidence or parts thereof, documents or copies thereof, as well as to provide access to housing or other property, if they are in the possession or under the control of the defence party, if the defence party intends to use the information contained therein as evidence in court (Part 6 of Article 290 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine).

Based on this, the following two elements can be distinguished in the procedure for the discovery of materials by the defence party:

1. Submission by the prosecutor as a representative of the prosecution of a request for access to materials collected by the defence;

2. Direct provision by the defence of the opportunity to familiarize itself with the materials available to it.

The legislator has provided an important guarantee for the defence – the right not to provide the prosecutor with access to any materials that may be used by him to prove the guilt of the accused in committing a criminal offense. Thus, the defence may deny the prosecutor access to evidence that by itself or in combination with other evidence may worsen the position of the accused. In this case the defence may postpone the decision on whether or not to provide the prosecutor with access to materials that may be used by him to prove the guilt of the accused in committing a criminal offense until the defence has been familiarized with the materials of the pre-trial investigation.

In order to prevent any abuses in providing and obtaining access to the materials of the proceedings, the legislator has provided for another guarantee - confirmation of the fact of access to such materials. According to Part 9 of Article 290 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the parties of criminal proceedings are obliged to confirm in writing to the opposing party, and the victim to the prosecutor, the fact of providing them with access to the materials, indicating the name of such materials. Noting the positive meaning of this norm, it should be emphasized that the legislator did not clearly determine in which procedural document the fact of access to the materials of the proceedings should be confirmed, which should be recognized as a deficiency.

In addition to the parties, the right to familiarize themselves with the materials of the criminal proceedings is also granted to the victim, the representative of the legal entity against which the proceedings are being conducted, the civil plaintiff, his representative and legal representative, the civil defendant, his representative (in the part that concerns the civil claim). The parties of the criminal proceedings, the victim, the representative of the legal entity against which the proceedings are being conducted are given sufficient time to familiarize themselves with the materials to which they have been granted access. However, in the event of delay in familiarizing themselves with the materials of the proceedings, the investigating judge, at the request of a party to the criminal proceedings, taking into account the volume, complexity of the materials and the conditions of access to them, is obliged to establish a time limit for familiarizing themselves with the materials, after the expiration of which the relevant participant is considered to have exercised his right to access the materials.

In this case it is necessary to take into account: 1) the volume of materials presented for familiarization; 2) personal data of the participant in the criminal proceedings (in particular, regarding the suspect and the victim – his age, education) and health status; 3) the number of other participants in the criminal proceedings who are subject to familiarize of the materials, and the sequence of providing them with such materials [1, pp. 193–194]. Thus, this provision is aimed at preventing the parties of the proceedings and the victims from delaying the process of familiarization the materials of the proceedings, as well as at observing the principle of reasonable time limits.

Therefore, the disclosure of materials by a party to criminal proceedings is a procedure within the framework of which activities are carried out to provide the opposing party and other participants of criminal proceedings with the opportunity to familiarize themselves with the materials (evidence) that this party intends to use to support its arguments during the court proceedings [2, p. 177].

Assessing the significance of the procedure for the disclosure of materials by the parties of criminal proceedings, it is necessary to note the progressive nature of such a novelty. The disclosure of materials of the proceedings should be considered as an integral part of the consistent implementation of the principle of adversarial proceedings in the criminal proceedings of Ukraine, since adversarial proceedings consist, among other things, in the right of the parties of the proceedings to familiarize themselves in advance with the evidence that will be used by other participants of the process, to be informed about it before the trial.

It is precisely in view of the significant importance of such awareness that the legislator provided that the court does not have the right to admit information contained in the materials of the proceedings as evidence if the party of the criminal proceedings does not disclose these

materials. Thus, the disclosure of the materials by the parties of the criminal proceedings is a prerequisite for the subsequent submission of these materials to the court and the admission of the information contained in them as evidence.

Literature:

1. Kovalchuk S. O. Procedural order of disclosure of criminal proceedings materials. *Legal Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2013. № 2. pp. 190–195 (in Ukrainian)
2. Krushynskyi S. A. Presentation of evidence in criminal proceedings in Ukraine: monograph. Khmelnytskyi : LYKUML, 2017. 247 p.(in Ukrainian)

СЕКЦІЯ 5

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ, ЗЕМЕЛЬНИХ, ЕКОЛОГІЧНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Андрушко Алла Володимирівна,
*кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри трудового, земельного
та господарського права Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

СПЕЦИФІКА РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ІЗ ДОМАШНІМИ ПРАЦІВНИКАМИ

У період дії воєнного стану до Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [1] було внесено зміни та доповнення, що суттєво вплинули на правове регулювання трудових відносин. Зокрема, Законом України № 3680-ІХ від 25 квітня 2024 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників» (далі – Закон № 3680-ІХ) до КЗпП України додано нову главу XI-А під назвою «Праця домашніх працівників». Крім того, внесено зміни до таких нормативних актів, як Закони України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування», «Про оплату праці», «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування» та «Про охорону праці».

Важливість чіткого правового регулювання трудових відносин, зокрема зайнятості домашніх працівників, не викликає сумнівів, враховуючи специфіку їхньої діяльності. Одним із ключових аспектів є те, що домашні працівники мають усі трудові права, передбачені чинним законодавством, включаючи право на безпечні умови праці, гарантії щодо оплати праці, робочого часу, відпочинку тощо. Позитивним кроком є визначення у Законі № 3680-ІХ понять «домашній працівник» як фізична особа, що виконує роботу в рамках трудових відносин із роботодавцем, та «домашня праця» як діяльність, що здійснюється для домогосподарства на підставі трудового договору [1].

Важливою особливістю є те, що з домашніми працівниками укладається саме трудовий договір, а не цивільно-правова угода, що підкреслює трудовий характер їхніх відносин із роботодавцем. Такий договір укладається в письмовій формі та може бути строковим, що включає опис виду роботи, її характеру, способи комунікації між сторонами, а також може передбачати додаткові права, гарантії чи пільги, які виходять за межі мінімальних вимог трудового законодавства. Зміни до договору також фіксуються письмово протягом строку його дії. Водночас викликає запитання добровільний характер загальнообов’язкового державного соціального страхування для домашніх працівників, а також можливість сторонам самостійно вирішувати питання ведення трудових книжок і первинної документації, що, на нашу думку, свідчить про недостатню деталізацію правового регулювання в цих аспектах.

Нововведенням Закону № 3680-IX є можливість передбачити в трудовому договорі надання роботодавцем житла домашньому працівникові – як на платній, так і на безоплатній основі. При цьому, якщо житло надається за плату, ці відносини регулюються цивільним законодавством, а роботодавець не має права самостійно утримувати кошти із заробітної плати працівника за таке користування. Окремо варто відзначити заборону роботодавцю вимагати від працівника передачу документів (наприклад, паспорта чи свідоцтва про право власності) на тимчасове зберігання, що є важливим захистом прав працівника [1]. З точки зору захисту інтересів роботодавця, працівник не має права збирати чи поширювати інформацію про домогосподарство або роботодавця без його згоди. На нашу думку, таку умову доцільно прямо прописувати в трудовому договорі. Ще однією новелою є введення поняття «періодів очікування» – часу, коли працівник не може вільно розпоряджатися собою через необхідність бути готовим до виконання обов'язків. Оплата таких періодів або надання компенсуючого відпочинку визначається умовами трудового договору, що підкреслює гнучкість регулювання. Щодо робочого часу, цікаво, що супровід членів домогосподарства під час відпочинку включається до робочого часу працівника. Процедура розірвання трудового договору з ініціативи працівника відповідає статтям 38 та 39 КЗпП України, тоді як з ініціативи роботодавця може передбачати укладення додаткової угоди, якщо інше не зазначено в договорі. Роботодавець зобов'язаний письмово повідомити відповідний державний орган про звільнення працівника протягом трьох днів.

Прийняття Закону № 3680-IX стало важливим кроком у напрямі вдосконалення правового регулювання праці домашніх працівників, забезпечення їхніх соціальних гарантій та імплементації положень Конвенції МОП № 189 про гідну працю домашніх працівників у національне законодавство України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників : Закон України від 25.04.2024 р. № 3680-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3680-20#Text>

Боднарчук Денис Ігорович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ТРУДОВОГО ПРАВА

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) займає особливе місце серед джерел трудового права, КЗпП України [1], хоча формально не є частиною національного законодавства країн-учасниць Ради Європи. Вона базується на тлумаченні положень Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) і має обов'язковий характер для держав, що ратифікували Конвенцію, включаючи Україну. У контексті трудового права рішення ЄСПЛ впливають на захист прав працівників, регулювання умов праці та вирішення трудових спорів, формуючи стандарти, які національні суди та законодавці повинні враховувати.

ЄСПЛ не містить окремих статей, присвячених виключно трудовим правам, але низка положень – зокрема, стаття 4 (заборона рабства і примусової праці), стаття 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), стаття 11 (свобода об'єднань) та стаття 14 (заборона дискримінації) – застосовуються до трудових відносин. Практика ЄСПЛ розширює норми, адаптуючи їх до сучасних викликів у сфері праці, таких як захист від дискримінації за ознакою статі, віку чи профспілкової діяльності. У системі джерел трудового права практика ЄСПЛ виступає допоміжним, але вагомим елементом, що не заміняє національні закони, а слугує орієнтиром для їх інтерпретації та вдосконалення. В Україні, згідно зі статтею 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди зобов'язані враховувати рішення ЄСПЛ як джерело права, так, як практика ЄСПЛ має прецедентний характер і впливає на формування судової практики у трудових спорах. Одним із прикладів є справа «Сідаг проти Туреччини» (2004), де ЄСПЛ визнав порушення статті 11 через звільнення працівника за участь у профспілці, підкресливши право на свободу об'єднань. У справі «Барбулеску проти Румунії» (2017) ЄСПЛ розглянув питання моніторингу робочої переписки працівника, вказавши на необхідність балансу між правом на приватність і інтересами роботодавця. Такі рішення встановлюють стандарти захисту прав працівників і впливають на національні підходи до регулювання трудових відносин.

Значна частина рішень Суду стосується боротьби з дискримінацією у сфері праці. Наприклад, у справі «Деніс проти Великобританії» (1976) ЄСПЛ наголосив на недопустимості звільнення через вагітність, що стало поштовхом для вдосконалення антидискримінаційних норм у багатьох країнах. Такі рішення сприяють гармонізації трудового права з принципами рівності та недискримінації, закріпленими в ЄКПЛ. Практика ЄСПЛ також торкається питань безпеки праці та соціального захисту. У справі «Вільхо Ескелінен проти Фінляндії» (2007) було розглянуто доступ держслужбовців до судового захисту трудових прав, підкресливши важливість справедливого розгляду спорів. Рішення у справі «Ренгел проти Німеччини» (2011) висвітлило проблему надмірного робочого навантаження, акцентуючи на праві працівників на відпочинок і здоровий баланс між роботою та особистим життям.

Незважаючи на формальну обов'язковість рішень ЄСПЛ, в Україні виникають труднощі з їх практичним застосуванням у трудовому праві. Серед причин – недостатня обізнаність суддів і юристів із практикою ЄСПЛ, невідповідність окремих норм КЗпП України європейським стандартам, а також обмежена судова практика з посиланнями на прецеденти ЄСПЛ, що знижує ефективність використання його практики як джерела права. Рішення ЄСПЛ стимулюють зміни в українському трудовому законодавстві. Наприклад, справа «Караханян проти України» (2018) стосувалася незаконного звільнення і призвела до перегляду процедур захисту прав працівників при розірванні трудових договорів. Практика ЄСПЛ також вплинула на вдосконалення норм про профспілкову діяльність і боротьбу з дискримінацією, що відображено в останніх змінах до КЗпП [1]. Для підвищення ролі практики ЄСПЛ у трудовому праві України необхідно активізувати просвітницьку роботу серед правників, адаптувати національне законодавство до європейських стандартів і посилити контроль за виконанням рішень. Важливим є також розвиток соціального діалогу між державою, роботодавцями та

профспілками, що сприятиме гармонійному врахуванню прецедентів ЄСПЛ у регулюванні трудових відносин.

Практика ЄСПЛ є невід'ємною частиною системи джерел трудового права, що забезпечує захист прав працівників і вдосконалення національних правових систем. Вплив на Україну проявляється через встановлення стандартів справедливості, боротьбу з порушеннями у сфері праці та стимулювання реформ. Подальше зміцнення цього впливу залежить від системного підходу до імплементації рішень ЄСПЛ і підвищення правової культури в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Костяшкін Іван Олександрович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Навроцький Володимир Анатолійович,

суддя Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області, аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РЕКВІЗИЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ

В умовах воєнного стану, передбачено обмеження конституційні права громадян. Відповідно ст. 41 Конституція України [1], передбачає можливість примусового відчуження об'єктів права приватної власності, в умовах воєнного чи надзвичайного стану з наступним повним відшкодуванням їх вартості. Вказаний процес має певне доктринальне обґрунтування як реквизиція, що включає примусове оплатне відчуження майна, у випадках визначених законом [2]. Відповідна процедура знаходить своє відображення в нормах цивільного законодавства. Зокрема, реквизиція майна регламентована Цивільним кодексом України (далі – ЦК України), у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин (передбачена частиною перша статті 353 ЦК України), а також в умовах надзвичайного чи воєнного стану (частина друга статті 353 ЦК України). Водночас якщо у першому випадку відшкодування вартості майна має бути здійснено до примусового відчуження майна, то в умовах воєнного стану обов'язок держави відшкодувати вартість майна настає після його примусового відчуження [3].

Натомість правове забезпечення реквизиції земельної ділянки на рівні спеціального земельного законодавства фактично відсутнє, що визначає необхідність усунення відповідної прогалини. Представники цивільно-правової доктрини стверджують, що незважаючи на відсутність прямої вказівки у Земельному кодексі України (далі – ЗК України), реквизиція є однією з підстав примусового припинення права власності на земельні ділянки [2, с. 169].

ЗК України містить вичерпний перелік підстав припинення права власності на землю. В контексті теми нашого дослідження варто вказати, що згідно пункту г) та є) ст. 140 ЗК України серед підстав припинення права власності на земельну ділянку виділяють відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб, а також примусове вилучення земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності [4]. Однак, якщо перша підстава передбачає судовий порядок забезпечення примусового викупу земельних ділянок під розміщення: об'єктів національної безпеки і оборони; лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, магістральних трубопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, морських портів, нафтових і газових терміналів, електростанцій) та об'єктів, необхідних для їх експлуатації та інших об'єктів [5]. То примусове вилучення земельних ділянок не передбачає оплатного порядку та стосується права власності російської федерації та її резидентів. За таких умов є необхідність відпрацювання дієвих пропозицій вдосконалення земельного законодавства з метою правового забезпечення проведення реквізиції, як підстави припинення права власності на земельну ділянку в умовах воєнного стану, зокрема, шляхом доповнення ст. 140 Земельного кодексу України окремим пунктом «реквізиція земельної ділянки».

Актуальність правового забезпечення відповідної процедури особливо актуалізується і з огляду на негативну судову практику [5], щодо відшкодування збитків завданих фактичним зайняттям земельної ділянки силами оборони з метою облаштування блокпостів чи перебування військовослужбовців. Реквізиція має стати не лише процедурою примусового припинення права власності на земельну ділянку але слугуватиме певним механізмом захисту прав власника від самовільних дій спрямованих на фактичне використання відповідної ділянки чи розташованих на ній будівель без погодження з власником.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
2. Коссак В. М., Андрусів У. Б. Реквізиція як підстава припинення права власності в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/281432/275749>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
5. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності : Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>
6. Справа № 757/64569/16-ц URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114203267>

Мініх Андрій Олександрович,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ РОБОТОДАВЦЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ

Сьогодні особливого значення набуває питання легального оформлення трудових відносин на підприємства, установах, організаціях різних форм власності. Це пояснює інтерес до питань відповідальності роботодавців юридичних та фізичних осіб за порушення положень частини 3 статті 24 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП). Так, як впливає з частини 2 статті 265 КЗпП «юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які використовують найману працю, можуть бути оштрафовані на суму, що дорівнює 30 мінімальним заробітним платам, якщо працівник фактично приступив до роботи без укладення трудового договору чи контракту». Така норма є досить прогресивною і відповідає міжнародним вимогам, оскільки нелегальна праця заборонена у міжнародному співтоваристві законами. Водночас частина 3 статті 41 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає для «...посадовців підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, а також для фізичних осіб-підприємців штраф у розмірі від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за аналогічне порушення – допуск працівника до роботи без належного оформлення трудових відносин». Як бачимо, законодавець досить чітко окреслює адміністративну відповідальність. Крім цього, як відомо, частина 3 статті 24 КЗпП України також визначає чіткі умови для того, щоб працівник був належним чином допущеним до роботи. Для цього бажано дотримати такі дві законодавчі вимоги: безпосередньо укласти трудовий договір (допускається усна чи письмова форма), який оформлено наказом (або розпорядженням) роботодавця фізичною чи юридичною особою, а також повідомити центральний орган виконавчої влади, який є відповідальним за адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, про прийняття працівника на роботу у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Ці вимоги, на наше переконання, хоча й об'єднані в одній законодавчій позиції, проте мають різну правову природу. Слід підкреслити, у зв'язку з цим, важливе регуляторне значення «Порядку повідомлення про прийняття працівника на роботу», який регулюється Постановою Кабінету Міністрів України № 413 від 17 червня 2015 року, оскільки саме у цьому нормативному акті зазначено про те, що це повідомлення є безпосередньою складовою процесу (а точніше процедури) укладення трудового договору, тому, безперечно, воно і має бути подане роботодавцем ФОП чи юридичною особою до територіальних органів Державної фіскальної служби (далі – ДФС) за місцем його державного обліку як «платника єдиного внеску» до початку роботи того чи іншого працівника. При цьому, підкреслимо, важливо пам'ятати, що повідомлення буде вважатися таким, що подано, якщо в наказі про прийняття працівника на роботу вказано конкретну дату початку роботи працівника, яка повинна наступати саме після дати, коли було подано таке подання до ДФС.

Як показує практика, вгодом може бути встановлено, що роботодавець хоча і уклав усний чи письмовий трудовий договір та видав наказ (розпорядження) про

прийняття того чи іншого працівника на роботу, але був не уважний і не повідомив (не належним чином повідомив) ДФС про укладення трудового договору. Безумовно, такі дії, у тому числі бездіяльність визнається прямим і грубим порушенням вимог частини 3 статті 24 КЗпП України [1]. Проте, на нашу думку, слід пам'ятати і про окремі особливості. До прикладу, у протоколі про адміністративне правопорушення не слід посилатися як на підставу на Постанову КМУ № 413 для того, щоби притягнути особу до відповідальності за частиною 3 статті 41 КУпАП, бо, як відомо, зазначений нормативний акт окреслює лише порядок такого повідомлення, а не встановлює санкції, за його порушення. Крім цього, слід пам'ятати, що частина 3 статті 41 КУпАП окреслює відповідальність виключно за «...допуск працівника до роботи без укладення трудового договору». Якщо ж договір укладено, наказ видано, але повідомлення до ДФС не здійснено, «... притягнення до адміністративної відповідальності за цією статтею неможливе, оскільки вона не охоплює випадки «неповідомлення» чи «повідомлення після допуску» [1].

Відтак, можемо резюмувати, що конкретна адміністративна відповідальність вірогідно може наступати за наявності підстави – правопорушення, тобто протиправної дії чи бездіяльності роботодавця ФОП чи юридичної особи, яка порушує встановлений порядок і за яку законом передбачені санкції (частина 1 статті 9 КУпАП). Слід врахувати і те, що пунктом 1 частини 1 статті 247 КУпАП «відсутність складу правопорушення є підставою для закриття провадження у справі». Отже, якщо працівник працює за укладеним трудовим договором (усна чи письмова форма, без/з виданням наказу про прийняття на роботу) але ДФС роботодавець не повідомив до цього це є порушення.

Таким чином, притягнення роботодавця (ФОП чи юридичну особу) до відповідальності згідно частини 3 статті 41 КУпАП є безперечно можливим, за наявності доказів, які свідчать, що той чи інший найманий працівник працював без трудового договору або ж такий договір було укладено пізніше, тобто після фактичного початку роботи. Відтак у разі порушення порядку (процедури) повідомлення про прийняття на роботу чи взагалі його відсутності, провадження підлягає закриттю через «...відсутність складу правопорушення (пункт 1 частини 1 статті 247 КУпАП)». Ми підтримуємо думки тих вчених, які вважають, що такі порушення ми можемо розглядати як «малозначні», тому вони можуть підпадати під так звані «інші вимоги законодавства про працю» (частина 2 статті 265 КЗпП).

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Місінкевич Анна Леонідівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВИДІЛЕННЯ В НАТУРІ НА МІСЦЕВОСТІ ЗЕМЕЛЬНОЇ ЧАСТКИ ПАЮ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодні актуальним запитом серед населення України постає питання чи можна під час дії воєнного стану виділити в натурі на місцевості земельну частку пай? Якщо так, то яким чином це питання врегульовується в практичній площині. Необхідно зазначити, що ці правовідносини врегульовуються Земельним кодексом України [1], Законом України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» [2] та Указом Президента України «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» [3].

Для того, щоб проаналізувати це питання необхідно почати з того, що є саме невитребувана земельна частка пай та її правовий статус відповідно до чинного земельного законодавства. Так, відповідно до положень ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» невитребуваною є земельна частка (пай), на яку не отримано документа, що посвідчує право на неї, або земельна частка (пай), право на яку посвідчено відповідно до законодавства, але яка не була виділена в натурі (на місцевості) [2]. Виходячи з вищезазначеної норми права наступне, що необхідно вказати це хто саме має право на таку земельну ділянку, тобто хто є суб'єктом в цих правовідносинах. У даному аспекті необхідно звернутися до положень ст. 1 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», де зазначається, що право на земельну частку пай мають безпосередньо: колишні члени колективних сільськогосподарських підприємств, сільськогосподарських кооперативів, сільськогосподарських акціонерних товариств, у тому числі створених на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, які отримали сертифікати на право на земельну частку (пай) у встановленому законодавством порядку; громадяни – спадкоємці права на земельну частку (пай), посвідченого сертифікатом; громадяни та юридичні особи України, які відповідно до законодавства України набули право на земельну частку (пай); громадяни України, евакуйовані із зони відчуження, відселені із зони безумовного (обов'язкового) або зони гарантованого добровільного відселення, а також громадяни України, що самостійно переселилися з територій, які зазнали радіоактивного забруднення, і які на момент евакуації, відселення або самостійного переселення були членами колективних або інших сільськогосподарських підприємств, а також пенсіонери з їх числа, які проживають у сільській місцевості [3].

Наступним кроком в аналізі даних правовідносин необхідно зазначити, що основним документом, що посвідчує право на земельну частку пай для вищезазначених суб'єктів є сертифікат. Окрім цього, відповідно чинного земельного законодавства є ще інші документами, що посвідчують право на земельну частку пай. Такими документами

можуть бути: свідоцтво на права на спадщину, яке посвідчене в установленому законом порядку; договори купівлі-продажу, дарування, міни земельної частки паю до яких в обов'язковому порядку додається сертифікат на право на земельну частку пай або рішення суду про визнання права на земельну частку пай. В подальшому по правовій процедурі відповідно до вимог чинного земельного законодавства саме оформлення права власності такої земельної ділянки частки паю передбачає в подальшому заміну сертифіката на витяг з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, який посвідчує реєстрацію права власності на таку земельну ділянку.

Аналізуючи сьогодні правову процедуру виділення в натурі на місцевості земельної частки паю під час дії воєнного стану в Україні ми звертаємося до підпункту 5 пункту 27 Перехідних положень Земельного кодексу України, де зазначається, що безоплатна передача земель державної, комунальної власності у приватну власність, надання дозволів на розроблення документації із землеустрою з метою такої безоплатної передачі, розроблення такої документації забороняється. Необхідно зазначити, що дія цієї норми поширюється тільки на земельні правовідносини, які стосуються приватизації землі, а не паювання. Потрібно вказати на те, що натеper у чинному земельному законодавстві відсутні які-небудь заборони чи обмеження або особливості щодо набуття права власності на земельну частку пай під час дії воєнного стану в Україні. Це ж твердження підтверджується і Листом Мін'юсту від 22.08.2022 року № 71050/Ж-18649/8.4.4 «Щодо надання дозволу на розроблення технічної документації з землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі для товарного сільгоспвиробництва на підставі сертифіката на право на земельну частку (пай) з числа невитребуваних ділянок реформованих колективних сільгосппідприємств в період дії воєнного стану» [4].

Таким чином, відповідно до вищезазначених положень земельного законодавства у період дії воєнного стану в Україні особи, які мають правостановлюючі документи на невитребувану земельну частку пай до 1 січня 2028 року можуть сміливо проходити процедуру щодо оформлення права власності на таку земельну ділянку.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 3-4. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) : Закон України від 05.06.2003 р. № 38. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/899-15#Text>
3. Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям : Указ Президента від 08.08.1995 р. № 720/95. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720/95#Text>
4. Щодо надання дозволу на розроблення технічної документації з землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі для товарного сільгоспвиробництва на підставі сертифіката на право на земельну частку (пай) з числа невитребуваних ділянок реформованих колективних сільгосппідприємств в період дії воєнного стану : Лист Мін'юсту від 22.08.2022 р. № 71050/Ж-18649/8.4.4. URL : <https://document.vobu.ua/doc/22049>

Палійчук Володимир Богданович,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Сталий європейський розвиток держави неможливий без належного правового регулювання в тому числі земельних правовідносин. Питання джерел права є одним із фундаментальних, оскільки саме чітка структура та ієрархія джерел права дозволяє упорядкувати наявні земельні правовідносини. Практика Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія) рідко досліджується на теоретичному рівні, а тому метою дослідження є практика Комісії як джерела земельного права України.

Статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (далі – Закон) передбачено, що суд застосовує «практику Суду» як джерело в тому числі земельного права при розгляді справ. У статті 1 встановлено, що практикою Суду є практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Комісії [3]. Якщо практика ЄСПЛ є доволі звичним явищем та зустрічається часто у судових рішеннях у межах земельних спорів, то практика Комісії є чимось, що трапляється у судових рішеннях значно рідше. Водночас Закон фактично передбачає цю практику таким же джерелом права, як і практику ЄСПЛ.

Функціонування Комісії було передбачено Конвенцією про захист прав і основних свобод людини (далі – Конвенція) аж до моменту прийняття Протоколу № 11 до Конвенції [2]. Комісія діяла як первинний етап оцінки скарг, які подавались у зв'язку із порушенням Конвенції. Після прийняття Протоколу 11 у 1998 року Комісія фактично припинила своє функціонування, а скарги почали подаватись безпосередньо до Суду. За період свого існування Комісія підготувала велику кількість доповідей/ухвал, що повинні розглядатись як джерело в тому числі земельного права згідно із положеннями Закону. Водночас процесуальні кодекси регулюють це питання інакшим чином. Так, наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) суди при вирішенні спорів застосовують положення Конвенції та практику ЄСПЛ як джерело права [5].

ЦПК України не розглядає практику Комісії як джерело права в Україні. Аналогічним чином це врегульовано і у Господарському процесуальному кодексі України та у Кодексі адміністративного судочинства України. Земельний кодекс України у цьому контексті доволі лаконічно передбачає лише, що земельні правовідносини регулюються Конституцією, Кодексом та прийнятими відповідно до них нормативно-правовими актами [1]. У результаті склалась ситуація, коли різні нормативно-правові акти однакової юридичної сили по-різному врегульовують питання практики Комісії як джерела права. Подібна ситуація не сприяє взаємоузгодженості українського земельного законодавства.

Якщо звертатись до міжнародного досвіду вирішення цього питання, то британський Human Rights Act 1998, який був прийнятий для упорядкованої імплементації норм Конвенції у місцеву правову систему, теж згадує доповіді Комісії. Так, у ст. 2 передбачено, що суд, що розглядає питання, яке виникло у зв'язку з правом, що передбачене Конвенцією, повинен, серед іншого, враховувати:

1) висновок Комісії, що був зазначений у відповідному звіті, прийнятому згідно зі ст. 31 Конвенції;

2) рішення Комісії у зв'язку зі статтею 26 або 27 (2) Конвенції [6].

Тому український законодавець не єдиний, хто звернув увагу на висновки Комісії як на засіб правового регулювання. Водночас варто наголосити, що британський акт зобов'язує «брати до уваги» такі висновки, в той час як український Закон прямо розглядає цю практику як джерело земельного права.

Що стосується судової практики, то наразі у Єдиному державному реєстрі судових рішень практика Європейської комісії з прав людини зазвичай фігурує, коли її згадують, цитуючи ст. 17 Закону. Надалі у цих рішеннях здійснюється посилання саме на практику Європейського суду з прав людини, а не Комісії. Водночас часом суди все ж здійснюють посилання саме на практику Комісії. Так, наприклад, у постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 25 вересня 2019 року у справі № 536/166/16-ц, яка стосувалась скасування рішення сільської ради про надання дозволу на розробку проекту землеустрою, Суд посилався на доповідь Європейської комісії прав людини від 12 жовтня 1978 року у справі *Zand v. Austria*, а саме на позицію, що стосувалась ст. 6 Конвенції [4].

Відповідно можна зробити висновок, що хоч Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика Комісії передбачена як джерело в тому числі земельного права, процесуальні кодекси таких положень уже не містять. Вітчизняні суди ж зазвичай посилаються на Комісію у контексті ст. 17 Закону як на підтвердження правомірності подальших звернень до практики ЄСПЛ. Хоч бувають випадки, коли навіть Верховний Суд звертається до практики Комісії при вирішенні земельних спорів, цей правовий інститут потребує подальшого вивчення задля ефективного практичного застосування.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
4. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 25 вересня 2019 р. у справі № 536/166/16-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84725497>
5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20250208>
6. Human Rights Act 1998. URL : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/>

Римшин Тетяна Анатоліївна,
аспірантка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В АСПЕКТІ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ

Останні роки сфера охорони здоров'я, зазнає кардинальних змін. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 року № 1013-р схвалено Концепцію реформи фінансування системи охорони здоров'я, яка поклала початок змін підходу до організації надання медичної допомоги [1]. Концепцією передбачався, та протягом останніх років реалізовувався, новий підхід до фінансування медичної сфери – «гроші ходять за пацієнтом»: створено Національну службу здоров'я України – замовника послуг з медичного обслуговування населення, здійснено перехід з командно-адміністративної на контрактну модель взаємовідносин між державою та закладами охорони здоров'я, сформовано гарантований державою обсяг медичних послуг та тарифи на них. З метою надання більшої автономії у розпорядженні коштами, заклади охорони здоров'я, які діяли у формі бюджетних установ та утримувалися за рахунок бюджетних коштів, реорганізовано шляхом перетворення у комунальні некомерційні підприємства (далі – КНП).

Не дивлячись на ряд позитивних змін, викликає стурбованість питання доступності медичної допомоги, адже під час інфраструктурного етапу медичної реформи спостерігається значне скорочення мережі державних та комунальних закладів охорони здоров'я, що прямо заборонено ст. 49 Конституції України [2]. 28.02.2025 року набув чинності Закон України від 09.01.2025 року № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» (далі – Закон № 4196-IX), який знову докорінно змінює підхід до роботи закладів охорони здоров'я [3]. Закон передбачає ряд змін, що стосуються нормативно-правового регулювання діяльності комунальних некомерційних підприємств, зокрема:

– скасування Господарського кодексу України. З введенням в дію Закону № 4196-IX, яке відбудеться 28.08.2025 року, втрачає чинність Господарський кодекс України – кодифікований нормативно-правовий акт, яким визначено основні засади господарювання в Україні та врегульовано господарські відносини між суб'єктами господарювання. Заслуговують на увагу та є слушними зауваження Головного юридичного управління, де вказано на недоцільність фрагментарного розпорошення лише частини тексту цілісного кодифікованого акта по окремим законодавчим актам [4].

– заборона створення юридичних осіб у формі державних та комунальних некомерційних підприємств. Власники комунальних некомерційних підприємств (місцеві ради) приймають рішення про припинення таких підприємств в результаті перетворення або ліквідації. КНП може бути перетворене в акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, 100 відсотків акцій (часток) якого належать відповідній територіальній громаді, або в комунальне некомерційне товариство (далі –

КНТ). Варто відмітити, що така заборона суперечить Конституції, оскільки право територіальних громад створювати, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства передбачено ч. 1 ст. 143 Конституції України [5]. Крім того, Законом № 4196-IX передбачається, що державні комунальні некомерційні підприємства протягом перехідного періоду (3 роки з моменту введення Закону в дію), у своїх найменуваннях слово «підприємство» замінюють словом «товариство». При цьому така зміна організаційно-правової форми здійснюється державним реєстратором без подання окремої заяви, а зміна «найменування» не вважається перетворенням [3]. Така позиція законодавця суперечить концептуальним положенням цивільного законодавства, які врегульовують питання створення та припинення юридичних осіб (ст. 104) [6].

– закріплення майна на праві узуфрукта комунального майна. Наразі, всі КНП користуються майном на праві оперативного управління відповідно до ст. ст. 78, 137 ГК України [7]. Закон № 4196-IX відмовляється від таких правових титулів як «господарське відання» та «оперативне управління», натомість вводить новелу в українське законодавство – речове право узуфрукту. Тут варто зауважити, що таке право передбачатиметься не Цивільним кодексом України, як основним законодавчим актом, що регулює відносини у сфері речових прав, а Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законом України «Про управління об'єктами державної власності», сфера нормативно-правового регулювання яких зовсім інша, хоча відповідно до пп. а) п. 5 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про правотворчу діяльність», до нормативно-правового акта включаються лише ті норми права, що стосуються його предмета регулювання [8]. Крім того, відповідно до Закону № 4196-IX, узуфруктарій самостійно несе витрати, пов'язані з утриманням, користуванням та обслуговуванням майна. Це означає, що на заклади охорони здоров'я може бути покладено додатковий фінансовий тягар, зокрема, щодо оплати комунальних послуг та енергоносіїв. На даний час такі видатки покриваються з місцевого бюджету (п. г) ч. 3 ст. 90 Бюджетного кодексу України) [9].

Організаційно-правова форма товариства, в цілому, створює умови для гнучкого управління, та потенційно, для державно-приватного партнерства. Корпоративна структура передбачає більш суворі вимоги до фінансової звітності, аудиту та корпоративного управління, відкриває широкі можливості для залучення інвестицій. Проте важливо, щоб держава забезпечила належний контроль за діяльністю корпоративізованих КНП, гарантувала доступність медичної допомоги для кожного громадянина, оскільки корпоратизація може призвести до подальшого скорочення мережі державних та комунальних закладів охорони здоров'я та порушення конституційного права на медичну допомогу та охорону здоров'я. Необхідно зберегти соціальну функцію медичних закладів, та навіть в умовах корпоратизації, забезпечити дотримання ст. 49 Конституції України.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. № 1013-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1013-2016-%D1%80#n8> (дата звернення 05.03.2025).

2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

3. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб : Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

4. Зауваження до проекту Закону України про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб. *Апарат Верховної Ради України. Головне юридичне управління.* URL : <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/27618> (дата звернення: 05.03.2025).

5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-ІV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

7. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

8. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-ІХ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 05.03.2025).

9. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n1426> (дата звернення: 05.03.2025).

СЕКЦІЯ 6

МІЖНАРОДНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРАВОПОРЯДОК В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Іваницький Андрій Миронович,
*доктор філософії з права, доцент кафедри міжнародного та європейського права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ МІЖДЕРЖАВНИХ СКАРГ ПОДАНИХ УКРАЇНОЮ ДО ЄСПЛ

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) є ключовою інституцією у сфері міжнародного захисту прав людини та розгляду міждержавних спорів між країнами-членами Ради Європи. Особливу вагу ЄСПЛ набуває у контексті міждержавних скарг України проти російської федерації, поданих у відповідь на значні порушення прав людини, спричинені військовою агресією та анексією територій. Ці скарги не тільки безпрецедентні за кількістю, але й стикаються з важливими правовими проблемами, такими як юрисдикція ЄСПЛ, належне документування порушень та, передусім, ефективне виконання судових рішень. У такому контексті дослідження ролі ЄСПЛ у захисті прав та врегулюванні міждержавних конфліктів є вкрай актуальним, адже воно розкриває можливості для розвитку міжнародного правосуддя у відповідь на нові глобальні виклики, зокрема щодо можливості визнання саме ЄСПЛ судовою інституцією, яка наділена повноваженнями для притягнення рф до міжнародно-правової відповідальності.

Згідно зі статтею 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), будь-яка Висока Договірна Сторона має право передати на розгляд ЄСПЛ питання про порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке, на її думку, вчинене іншою державою-учасницею [1]. Крізь призму останніх подій інститут міждержавної скарги до ЄСПЛ набуває активного розвитку та активно використовується державами як спосіб міжнародного захисту прав людини. Так, станом на сьогодні в ЄСПЛ наявні 10 міждержавних скарг України, поданих з 2014 року, які розглядаються в чотирьох провадженнях: 1) «Україна проти Росії (щодо Криму)», (№ 20958/14, 38334/18) щодо масових та систематичних порушення прав людини на тимчасово окупованій території Автономної республіки Крим з лютого 2014 року; 2) «Україна та Нідерланди проти Росії» (№ 8019/16, 43800/14, 28525/20, 11055/22) щодо подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей України та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення рф з 2014 року і злочинів під час повномасштабного вторгнення; 3) «Україна проти Росії (VIII)» (№ 55855/18) про порушення рф прав 24 військовослужбовців ВМС ЗСУ внаслідок незаконного нападу на українські кораблі, поранення та захоплення українських моряків у районі Керченської протоки 25 листопада 2018 року, їхнього незаконного затримання та притягнення до кримінальної відповідальності, та

утримання в пенітенціарних установах рф; 4) «Україна проти Росії (ІХ)» (№ 10691/21) відносно адміністративної практики рф, що наразі продовжується, стосовно дозволених державою, цілеспрямованих операцій по вбивству опонентів рф в рф та на території інших країн, включаючи членів Ради Європи, поза ситуацією збройного конфлікту [2].

25 червня 2024 року ЄСПЛ публічно оголосив рішення у справі «Україна проти Росії (щодо Криму)» за міждержавними скаргами № 20958/14 та № 38334/18. Це рішення стало важливою віхою для міжнародного права та має значний вплив для України. Вперше міжнародний суд визнав росію відповідальною за систематичні порушення прав і свобод людини на тимчасово окупованих територіях Криму і Севастополя. ЄСПЛ зазначив, що Україна надала достатньо доказів, які чітко та безсумнівно підтверджують масштабні й систематичні порушення прав і свобод, захищених Конвенцією та її Протоколами, з боку представників рф та підконтрольних їй осіб. Також Суд визнав уряд рф відповідальним за порушення прав українських політичних в'язнів – осіб, які зазнали переслідувань на окупованих територіях та на території рф через їхню проукраїнську позицію. Рішення ЄСПЛ є значущою перемогою для України, оскільки підтверджує незаконність анексії Криму та фіксує численні порушення прав людини з боку російської влади. Ці дані можуть бути використані в майбутніх судових процесах для підтримки України та осіб, постраждалих від незаконної окупації. Індивідуальні скарги постраждалих будуть розглядатися з урахуванням встановлених у рішенні фактів, що відкриває для них можливість отримання матеріальної компенсації. З політичної точки зору, рішення посилює юридичні аргументи для повернення Криму, зміцнюючи правову позицію України. Висновки ЄСПЛ можуть також сприяти посиленню дипломатичного тиску на рф, введенню додаткових санкцій та мобілізації міжнародної підтримки для відновлення контролю над півостровом [3].

Серед правових викликів, з якими стикається Україна у міждержавних спорах з росією, варто виділити труднощі з юрисдикцією ЄСПЛ. Оскільки більшість скарг пов'язані з діями, що відбуваються в умовах збройного конфлікту, вони не завжди підпадають під компетенцію Суду. Зокрема, Суд вимагає від держави-заявника довести, що порушення, які стали основою скарги, пов'язані з ефективним контролем над територією з боку держави-відповідача. Проте навіть у випадках, коли юрисдикція Суду визнана, проблемою залишається ігнорування росією рішень Суду та відмова брати участь у розгляді справ. Юридичні експерти наголошують на тому, що подібні дії з боку рф ставлять під загрозу саму концепцію міжнародного правосуддя [4, с. 23–30].

Іншою значною проблемою є відсутність ефективного механізму виконання рішень ЄСПЛ. Після виходу росії з Ради Європи 16 вересня 2022 року виконання рішень Суду проти рф стало фактично неможливим у правовому полі самої росії. Це створює потребу у створенні наднаціонального механізму, який би забезпечував виконання рішень ЄСПЛ. Один із запропонованих підходів – це створення механізму арешту та накопичення активів рф для виплати компенсацій постраждалим від порушень, допущених росією на території України. На думку деяких експертів, такий механізм може включати санкції на міжнародному рівні та посилення правових інструментів для арешту російських активів за кордоном [5, с. 10].

Таким чином, ЄСПЛ залишається одним із найважливіших інструментів для України у прагненні до справедливості на міжнародному рівні. Рішення Суду не тільки документують порушення з боку РФ, але й створюють правову базу для майбутніх судових процесів та міжнародного тиску на РФ, а також, формують бачення майбутнього спеціального трибуналу щодо злочинів проти міжнародної безпеки та правопорядку зі сторони РФ. Попри наявні правові виклики, пов'язані з обмеженням юрисдикції ЄСПЛ та відсутністю примусових механізмів виконання його рішень, висновки Суду мають значний вплив на формування позиції світової спільноти щодо дій РФ та сприяють зміцненню міжнародної підтримки України та забезпечення реального, фактично виконання рішень інституцій міжнародного правосуддя, в незалежності від його найменування та юридичного статусу.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Десятий міждержавний позов проти росії в ЄСПЛ – справа про правду та справедливість. 500 днів повномасштабної війни. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/marharyta-sokorenko-desiatyi-mizhderzhavnyi-pozov-proty-rosii-v-iespl-sprava-pro-pravdu-ta-spravedlyvist-500-dniv-povnomasshtabnoi-viiny> (дата звернення: 10.03.2025)
3. ЄСПЛ оголосив своє рішення у міждержавній справі «Україна проти Росії (щодо Криму)». URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/yespl-oholosyv-svoie-rishennia-u-mizhderzhavnii-spravi-ukraina-proty-rosii-shchodo-krymu> (дата звернення: 10.03.2025)
4. Гламазда П. В., Кравчук М. А. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: проблемні питання. Історико-правовий часопис. 2022. № 18(1). С. 23–30.
5. Karvatska S., Vdovichen V., Toronchuk I. Interstate Lawsuits of Ukraine to the ECHR: Is it Realistic to Achieve Final Judgments? *Logos Universality Mentality Education Novelty: Law*, 1. 2024.2(1). pp. 1–13.

Кірик Алла Юріївна,

докторка філософії з права, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ НАТО В СУЧАСНІЙ ГЛОБАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Північноатлантичний альянс (далі – НАТО), як організація безпеки, відіграє незамінну роль у підтриманні міжнародного миру та безпеки. Проте для протидії поточним і майбутнім загрозам важлива постійна адаптація до сучасних викликів.

Протягом своєї історії НАТО продемонструвала свою здатність до адаптації та стійкість перед обличчям широкого кола викликів. Окрім своєї первинної ролі військового альянсу, сьогодні НАТО зосереджується на багатосторонній співпраці та використовує багатогранний підхід до складних викликів нашого часу.

Перш за все завдяки величезній військовій силі та оборонним можливостям НАТО може мати значний вплив на потенційних супротивників. Члени Альянсу значно

зміцнюють можливості стримування та оборони Альянсу як основу для своїх зобов'язань згідно зі ст. 5 Північноатлантичного договору [1].

Крім того, війна росії проти України спонукала НАТО посилити свою колективну оборону. З цією метою вона значно збільшила кількість своїх сил на східному фланзі та покращила свою здатність надавати швидку підтримку будь-якому союзнику, який відчуває загрозу [2]. Також діяльність НАТО спрямовується на боротьбу з тероризмом. Стратегічна концепція Альянсу визнає тероризм у всіх його формах і проявах найбільш прямою загрозою безпеці, міжнародному миру та процвітанню громадян НАТО [3]. У зв'язку з цим, НАТО активно бореться з тероризмом, проводячи навчання в країнах-партнерах, проводячи антитерористичні операції та обмінюючись розвідданими. НАТО у сфері боротьби з тероризмом зосереджується на розвитку можливостей для підготовки та реагування на загрози, посиленні співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями. Консультування та допомога країнам-партнерам відбувається через місії НАТО в цих країнах.

Робота Альянсу по боротьбі з тероризмом також відбувається через розвиток технологій і можливостей НАТО в цій сфері з метою захисту військових підрозділів, цивільного населення та інфраструктури від терористичних атак. З цією метою у штаб-квартирі НАТО створено окремий підрозділ розвідки про тероризм. Ще однією гострою проблемою є кібербезпека, оскільки зловмисники прагнуть втрутитись в критичну інфраструктуру та роботу державних органів, отримати інформацію, викрасти інтелектуальну власність і перешкодити військовим операціям. У цьому контексті НАТО усвідомлює зростаючу загрозу кібербезпеці та працює над посиленням кіберзахисту своїх держав-членів і партнерів.

НАТО забезпечує свою кібербезпеку шляхом колективних дій своїх членів, які реагують залежно від атак. Для посилення можливостей в кіберпросторі Альянс створює новий інтегрований центр кіберзахисту. Центр інформуватиме військове командування НАТО про можливі загрози та вразливі місця в кіберпросторі, включаючи приватну цивільну критичну інфраструктуру, необхідну для підтримки військової діяльності. Центр об'єднає цивільний і військовий персонал з усієї структури НАТО, країн - членів Альянсу і галузевих експертів. Центр використовуватиме передові технології для покращення ситуаційної обізнаності в кіберпросторі та зміцнення можливостей спільного стримування та оборони [4].

Основна мета інфраструктури кібербезпеки НАТО полягає в колективній протидії повному спектру кіберзагроз у будь-який час. Варто відзначити, що створення нового кіберцентру НАТО в Бельгії є великим кроком у боротьбі з кібервійною та забезпеченні безпеки кібермереж. Зрозуміло, що ландшафт загроз кардинально змінився з моменту заснування НАТО в 1949 році, і цей новий центр є підтвердженням того, що НАТО має розвиватися. Іншим напрямком діяльності НАТО у сфері кібербезпеки є посилення зусиль із нарощування кіберспроможності для стратегічно важливих країн-партнерів. Крім того, НАТО робить важливий внесок у глобальну безпеку за допомогою миротворчих операцій у різних частинах світу. Альянс має військовий потенціал для проведення операцій із запобігання та врегулювання криз самостійно або у співпраці з іншими міжнародними організаціями.

Спектр миротворчих операцій коливається від цивільного моніторингу миру до надзвичайно ефективних операцій з примусу до миру, таких як операції НАТО в Косово та Афганістані.

Оскільки Альянс готовий захищатися навіть у разі нападу на третю країну, а конфлікти поблизу його кордонів можуть становити загрозу для держав-членів, він тримає власний військовий контингент у постійній бойовій готовності та часто залучає його до різноманітних операцій та місій. У цьому контексті миротворча діяльність дедалі більше стає важливим виміром політики НАТО.

Крім того, в останні роки Північноатлантичний альянс зіткнувся з проблемами, пов'язаними з кліматичною кризою, яка впливає на військові операції, інфраструктуру та стратегічне планування. Тому екологічна безпека також знаходиться в центрі уваги НАТО, що свідчить про фундаментальну зміну підходу до глобальної безпеки. Слід зазначити, що тема екологічної безпеки останнім часом стала предметом інтенсивних досліджень, оскільки охоплює широкий спектр загроз, включаючи дефіцит природних ресурсів, стихійні лиха та геополітичну напругу, спричинену зміною клімату. У відповідь на ці тенденції Альянс ухвалив План дій щодо зміни клімату та безпеки, який офіційно визнає зміну клімату ключовим фактором, що впливає на архітектуру глобальної безпеки. Відповідно до цього плану НАТО планує підвищити обізнаність держав-членів, адаптуватися до зміни клімату та зробити внесок у пом'якшення наслідків зміни клімату [5].

Таким чином, завдяки різноманітній діяльності НАТО виступає опорою глобальної безпеки. Основні сфери, у яких НАТО робить внесок у глобальну безпеку, включають стримування, боротьбу з тероризмом, кібербезпеку, екологічну безпеку та миротворчу діяльність, спрямовану на підтримку миру та безпеки.

Список використаних джерел

1. Північноатлантичний договір. Міжнародний документ від 04.04.1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_008#Text
2. Deterrence and defence. *NATO official*. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_133127.htm?selectedLocale=en
3. Стратегічна концепція НАТО – 2022 від 29 червня 2022 р. *NATO official*. URL : http://nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf
4. Allies agree new NATO Integrated Cyber Defence Centre. *NATO official*. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_227647.htm
5. NATO Climate Change and Security Action Plan. 14 Jun. 2021. *NATO official*. URL : https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_185174.htm

Романюк Віталія Анатоліївна,
кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ ДЛЯ УКРАЇНИ

Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) передбачає глибоку трансформацію економіки, енергетики та промисловості країн Європейського союзу (далі – ЄС), що створює значні виклики у сфері правового регулювання. Важливими аспектами є узгодження національних законодавств з вимогами ЄЗК, фінансування екологічних реформ, а також соціальні та економічні наслідки такого переходу. Для країн-партнерів ЄС, зокрема України, ця тема також є актуальною у контексті євроінтеграції та необхідності гармонізації законодавства з європейськими стандартами. Впровадження ЄЗК має далекосяжні наслідки для міжнародного правопорядку, що вимагає глибокого аналізу правових механізмів та можливих викликів.

ЄЗК – це стратегія Європейського Союзу, представлена Європейською Комісією у грудні 2019 року, яка має на меті перетворити Європу на кліматично нейтральний континент до 2050 року. Для досягнення цієї мети передбачається скорочення викидів парникових газів на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року [1, с. 3].

Для України, яка отримала статус кандидата на вступ до ЄС у 2022 році та зобов'язалася згідно з Угодою про асоціацію гармонізувати своє законодавство із законодавством ЄС, імплементація правових норм ЄЗК стає невід'ємною частиною євроінтеграційного процесу. Водночас цей процес породжує низку правових викликів, пов'язаних із необхідністю суттєвого оновлення національного законодавства та створення ефективних механізмів його реалізації.

Нормативно-правова база ЄЗК включає значну кількість регламентів, директив та інших правових актів, що формують комплексну систему екологічного регулювання. Ключовими елементами цієї системи є:

1) Регламент (ЄС) 2021/1119 Європейського Парламенту та Ради від 30 червня 2021 року, що встановлює основу для досягнення кліматичної нейтральності та вносить зміни до Регламентів (ЄС) № 401/2009 та (ЄС) 2018/1999 [2], який юридично закріплює мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та проміжну мету скорочення викидів парникових газів на 55 % до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року.

2) Пакет «Fit for 55», що включає 13 законодавчих пропозицій, спрямованих на досягнення кліматичних цілей ЄС до 2030 року [3, с.10–11]. Серед них перегляд Системи торгівлі викидами ЄС, Регламент ЄС №2018/842 про розподіл зусиль, Директива про відновлювані джерела енергії (RED II та RED III), Директива № 2023/1791 про енергоефективність [7].

3) Регламент ЄС № 2023/956 про механізм вуглецевого коригування імпорту, який встановлює механізм оподаткування імпортованих товарів з високим вуглецевим слідом [4].

4) Регламент ЄС № 2020/852 про таксономію ЄС, що встановлює критерії для визначення екологічно сталих економічних діяльностей [5].

Порівняльний аналіз нормативно-правової бази ЄС та України у сфері екологічної та кліматичної політики виявляє значні розбіжності та прогалини. На відміну від ЄС, в Україні відсутній спеціальний закон про клімат, який би визначав конкретні цілі та механізми декарбонізації економіки. Хоча в 2021 році була схвалена Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату, вона не має статусу закону і не містить юридично обов'язкових цілей [6]. В Україні лише розпочато роботу над створенням національної системи торгівлі викидами парникових газів. Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів», прийнятий у 2019 році, є першим кроком у цьому напрямку, проте повноцінна система ще не функціонує [8].

Хоча Україна має Закон України «Про альтернативні джерела енергії» [9], він не містить таких амбітних цілей, як Директива ЄС про відновлювані джерела енергії, яка передбачає досягнення 42,5% частки відновлювальних джерел енергії у структурі енергоспоживання до 2030 року [10]. В Україні відсутнє комплексне законодавство щодо циркулярної економіки. Національна стратегія управління відходами до 2030 року не має статусу закону, а прийняті законодавчі акти про відходи не містять механізмів стимулювання циркулярної економіки на рівні, відповідному європейському [11]. Також в Україні існує проблема недостатньої інституційної спроможності для імплементації та контролю виконання екологічного законодавства [12, с. 160]. Необхідно законодавчо посилити роль Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, Державної екологічної інспекції та інших відповідних органів.

Отже, імплементація Європейського зеленого курсу в Україні створює значні правові виклики, пов'язані з необхідністю комплексного оновлення законодавства, посилення інституційної спроможності та забезпечення ефективного правозастосування. Водночас, ці виклики є невід'ємною частиною євроінтеграційного процесу та відкривають можливості для модернізації української економіки та покращення стану довкілля.

Список використаних джерел:

1. Європейський зелений курс і кліматична політика України : аналіт. доп. / [С. П. Іванюта, Л. М. Якушенко] ; за заг. ред. А. Ю. Сменковського. Київ : НІСД, 2022. 95 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/dopov-greendeal-1-red-pogod-doverstki_12_07_2022_gotove.pdf

2. Regulation (EU) 2021/1119 establishing the framework for achieving climate neutrality. *Official Journal of the European Union*, 243/1. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj/eng>

3. Досягнення цілі вуглецевої нейтральності – аналіз наявних вуглецевих ринків та інструментів їхнього регулювання. 2022. URL : <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2024/06/13-ZK-Dosyagnennya-tsili-vugletsevoi-ney-tralnosti-analiz-nayavnyh-vugletsevyyh-rynkiv-ta-instrumentiv-i-hnogo-regulyuvannya.pdf>

4. European Parliament and Council. Regulation (EU) 2023/956 establishing a carbon border adjustment mechanism. *Official Journal of the European Union*, L 130/1. 2023. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj/eng>

5. Regulation (EU) 2020/852 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment. *Official Journal of the European Union*, L 198/13. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj/eng>

6. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>

7. «Fit for 55»: delivering the EU’s 2030 Climate Target on the way to climate neutrality. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions empty. Brussels, 14.7.2021. *European Commission*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0550>

8. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів : Закон України від 12.12.2019 р. № 377-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20>

9. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#top>

10. Пастух А. Директиви ЄС з відновлюваної енергетики (RED II та RED III). Основні положення. НТЦ «Біомаса». URL : <https://uabio.org/wp-content/uploads/2023/12/4.-Pastuh-A.-V.-Dyrektyvy-YES-z-vidnovlyuvanoyi-energetyky-RED-II-ta-RED-III-osnovni-plozhennya.pdf>

11. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>

12. Красовський В. Г. Деякі правові аспекти реалізації Європейського зеленого курсу (EU Green Deal) в контексті переходу до використання відновлювальних джерел енергії в Україні. *Правова держава*. № 55. 2024. URL : <http://pd.onu.edu.ua/article/view/311968/304529>

Ivanova Roksolana,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Internal and European Law of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

INTERNATIONAL ATOMIC ENERGY AGENCY (IAEA) AND IT COOPERATION WITH UKRAINE: LEGAL, TECHNICAL, AND STRATEGIC DIMENSIONS

The International Atomic Energy Agency (IAEA) is fundamental in facilitating nuclear safety, security, and non-proliferation on an international scale. As a country reliant on nuclear

energy, Ukraine has sustained long-term collaborative relations with the IAEA in nuclear safety management, regulatory affairs, and technical services. This cooperation has become more pronounced due to Ukraine's geopolitical context and ongoing hostilities. The aim of this research is to assess the consequences of IAEA involvement in Ukraine in regard to nuclear safety, emergency preparedness, and overall energy security of the country.

The IAEA acts within the international legal system comprising treaties and agreements between the agency and the member countries, including Ukraine. Within the context of Ukraine's membership in the IAEA, there are legal obligations pertaining to nuclear safety, security, and the non-proliferation of nuclear weapons. The IAEA facilitates Ukraine's achievement of international legal status by tailoring its national regulatory system to internationally accepted standards of nuclear governance. The agency monitors the implementation of international obligations and provides assistance in compliance with domestic reforms in the nuclear industry of Ukraine [1]. Nuclear power is one of the key areas of collaboration of Ukraine with the IAEA and it forms an integral part of Ukraine's nuclear energy industry, which requires comprehensive IAEA guidance on all aspects of NP safety, including risk analysis, enhancement of the NP safety features, and readiness to manage emergencies. The IAEA has also significantly assisted Ukraine in integrating radiation protection, waste management, and reactor maintenance improvements with other components of sophisticated assistance programs [2].

Ukraine conflict is a new challenge for nuclear security which has been focused on problems of particular facilities such as Zaporizhzhia Nuclear Power Plant. The IAEA has monitored the situation, undertaken inspections, made attempts for risk diplomacy, and other interventions as needed. The agency has worked with Ukrainian officials to make necessary arrangements to safeguard nuclear materials and other energy infrastructure throughout the conflict [3]. Projections for Cooperation between IAEA and Ukraine. In the next few years, the IAEA is likely to continue assisting in the development of Ukraine's nuclear infrastructure on the safety enhancement, energy sustenance, and international cooperations policies. It is anticipated that IAEA will be actively involved in the nuclear sphere of Ukraine, as it always has been, to guarantee energy with reliable security and compliance with world standards [4].

The collaborative work between IAEA and Ukraine demonstrates the significance of nuclear safety and governance beyond boundaries. The IAEA legal and particularly technical assistance, as well as the crisis forecasting and intervention programs of the IAEA, have enabled building nuclear resilience of Ukraine. The future patterns of energy consumption in Ukraine vis-a-vis the IAEA designed and sponsored global nuclear safety regulations will depend on this strengthened cooperation.

Literature:

1. Law of Ukraine on the Use of Nuclear Energy and Radiation Safety, February 8, 1995, No. 39/95-VR. *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine.* URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-bp>
2. International Atomic Energy Agency. Official Documents. URL : <https://www.iaea.org>
3. Strategy for the Development of Nuclear Energy in Ukraine until 2035. *Ministry of Energy of Ukraine.* URL : <https://me.gov.ua>
4. Risks and Challenges for Nuclear Safety in Ukraine: Analytical Report. *National Academy of Sciences of Ukraine*, 2023, pp. 102–118.
5. Petrenko O. V. International Cooperation of Ukraine in the Field of Nuclear Safety. *Bulletin of Kyiv University*. 2022, No. 4, pp. 56–72.

СЕКЦІЯ 7

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ

Арзянцева Дар'я Андріївна,

*кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПОТЕНЦІАЛ РОЗУМНИХ ФАБРИК ЩОДО СКОРОЧЕННЯ ВИКИДІВ У НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Екологічні виклики сучасності вимагають від промисловості активних дій для мінімізації її впливу на навколишнє середовище. Одним із перспективних рішень є впровадження концепції розумних фабрик, які базуються на використанні цифрових технологій, автоматизації та штучного інтелекту. Такі виробничі системи дозволяють оптимізувати споживання енергії, мінімізувати відходи та скорочувати шкідливі викиди.

Європейський Союз приділяє значну увагу екологічній модернізації промисловості, що відображено в низці нормативних актів, зокрема в оновленій Директиві про викиди від промисловості і тваринництва (IED 2.0), яка є переглядом колишньої Директиви про промислові викиди (2010/75/ЄС) [1; 2]. Вона спрямована на стимулювання інновацій у виробництві, підвищення ефективності використання матеріалів та впровадження декарбонізаційних технологій. Крім того, у рамках Європейського зеленого курсу передбачено заходи, що сприяють досягненню вуглецевої нейтральності до 2050 року. Використання розумних фабрик відповідає цілям цих ініціатив, оскільки сприяє екологічній ефективності виробництва та впровадженню циркулярної економіки.

Розумні фабрики (або інтелектуальні фабрики) – це виробничі підприємства, що пропонують сучасні технології автоматизації, цифровізації, Інтернету речей (IoT), великих даних (Big Data), штучного інтелекту та інших інноваційних рішень для оптимізації виробничих процесів [3]. Вони здатні інтегрувати різноманітні пристрої та системи для моніторингу, аналізу та автоматичного регулювання виробничих операцій, що дозволяє підвищити ефективність, зменшити витрати, покращити якість продукції та мінімізувати вплив на навколишнє середовище. Розумні фабрики функціонують на основі зміни постійного збору та обробки даних у реальному часі, що дозволяє швидко реагувати на умови виробництва, а також забезпечує гнучкість та адаптивність до змінених вимог ринку. Розвиток розумних фабрик відкриває широкі можливості для промисловості, дозволяючи не лише підвищувати продуктивність, а й зменшувати негативний екологічний вплив, що робить їх важливим елементом стратегії сталого розвитку та адаптації підприємств до сучасних екологічних вимог.

Розумні фабрики мають значний потенціал для скорочення викидів у навколишнє

середовище завдяки впровадженню цифрових технологій, автоматизації та оптимізації виробничих процесів. Одним із ключових аспектів є енергоефективність: використання IoT-сенсорів та штучного інтелекту дозволяє моніторити споживання енергії в реальному часі та автоматично регулювати роботу обладнання для зниження зайвих витрат. Це дає змогу скоротити споживання електроенергії та перехід на відновлювані джерела, такі як сонячна та вітрова енергія, що зменшує залежність від викопного палива та знижує викиди парникових газів.

Важливим напрямом є мінімізація промислових відходів. Завдяки інтелектуальному аналізу даних виробництво може працювати за принципом нульових втрат, коли матеріали використовуються максимально ефективно, а залишки переробляються або повторно використовуються. Наприклад, 3D-друк дозволяє зменшити кількість відходів, виробляючи деталі за точно заданими параметрами без надлишкового використання сировини. Також, розумні фабрики сприяють зниженню викидів за рахунок оптимізації логістичних процесів. Автоматизовані системи управління постачанням та транспортуванням дозволяють зменшити кількість перевезень, обрати найбільш екологічні маршрути та мінімізувати викиди CO₂.

Ще одним важливим фактором є контроль за викидами та якістю повітря. Завдяки сенсорам та аналітиці штучного інтелекту підприємства можуть швидко реагувати на перевищення екологічних норм та вживати заходів для зменшення впливу на довкілля. Використання фільтраційних систем нового покоління дозволяє ефективно очищати викиди, що додатково покращує екологічну ситуацію.

Таким чином, розумні фабрики є важливим інструментом у боротьбі зі змінами клімату та забрудненням довкілля. Впровадження інноваційних технологій дає змогу не лише підвищити ефективність виробництва, а й суттєво зменшити екологічний слід промисловості, що є важливим кроком до сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) (recast) (Text with EEA relevance). URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/75/oj/eng>
2. Directive (EU) 2024/1785 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 amending Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) and Council Directive 1999/31/EC on the landfill of waste (Text with EEA relevance). URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AL_202401785
3. Osterrieder P, Budde L, Friedli T The smart factory as a key construct of industry 4.0: A systematic literature review. 2020. URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0925527319302865?via%3DIhub>

Білоцький Віктор Андрійович,
аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕДИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНІ ТА РИЗИКОВІ АСПЕКТИ

На сьогоднішній день одним із найпопулярніших механізмів ефективного функціонування системи охорони здоров'я виступає медичне страхування, яке відіграє роль своєрідного гаранта здоров'я усієї нації у майбутньому. Як відомо, українців не можливо віднести до категорії людей із гарним здоров'ям, а тому, питання належного функціонування системи охорони здоров'я в Україні постає достатньо гостро. Особливої актуальності дана тема набуває в умовах тривалих воєнних дій на території України, що розкрило недосконалість та невідповідність у нашій державі система охорони здоров'я. До того ж, існує необхідність у забезпеченні належного й ефективного забезпечення можливості отримання медичного обслуговування особами, які мають тяжкі захворювання, які отримали травми чи каліцтво внаслідок військової агресії, особливо військовослужбовцям, а також особам похилого віку.

Страхова медицина є однією із форм організації системи медичного забезпечення та належного обслуговування, що передбачає страхування від різноманітних захворювань у обов'язковому порядку. При цьому, шляхом активної взаємодії між такими системами та медичними установами (як державними, так і приватними) створюється можливість для співвідношення оплати праці медичного персоналу та матеріального забезпечення конкретної медичної установи та якості лікування та проведення діагностичних досліджень [1, с. 259].

Саме шляхом запровадження механізму медичного страхування можливо залучити додаткове грошове забезпечення у сферу медичного обслуговування і захисту життя та здоров'я населення. Отже, поняття страхової медицини містить у собі сукупність наступних елементів: надання медичної допомоги та обслуговування населення; додаткове фінансове забезпечення з метою удосконалення та розвитку матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я; підготовка медичного персоналу до більш високої професійної кваліфікації; можливість для фінансування інноваційних та інших наукових досліджень у галузі охорони здоров'я тощо [5, с. 4].

Повномасштабне вторгнення проти України зумовило виникнення низки проблемних питань у сфері медичного страхування. Так, 28 лютого 2022 року Торгово-промисловою палатою у листі за реєстраційним № 2024/02.0-7.1 зазначено, що військова агресія росії проти України є форс-мажорною обставиною (обставиною непереборної сили) [3]. Отже, визнання дії обставин непереборної сили є законною підставою для звернення страховика до Торгово-промислової палати та отримання відповідного підтвердження даного факту, а також невиконання прийнятих на себе зобов'язань за договором медичного страхування.

На офіційному веб-порталі Національного банку України 27 лютого 2022 року опубліковано рекомендації для страховиків щодо спрощення процедур врегулювання страхових випадків, шляхом максимального використання електронного документообігу та копій документів, що зумовлено труднощами в отриманні оригіналів [6]. Варто зауважити, що у рекламних кампаніях страховики акцентують

увагу на тому, що ними у повному обсязі виконуються прийняті на себе зобов'язання щодо виплати страхових відшкодувань. При цьому, отримання травм або поранень внаслідок військової агресії не віднесено до категорії страхових випадків, а території активних бойових дій та тимчасово окуповані території виключно із зони страхового покриття. Прикладом такого договору є продукт СГ «ТАС» «TAS – ДМС – Індивідуальний Захист», умовами якого передбачено обмеження дії страхового договору, а саме відсутність покриття на територіях ведення активних бойових дій, тимчасово окупованих територіях та територіальних громадах, в межах яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження [7].

У той же час, деякі компанії, зокрема СГ «ТАС», пропонують спеціальний страховий поліс, який покриває лікування поранень та травм, завданих бойовими діями. Наприклад, страховий продукт «Захисти себе та Україну» передбачає віднесення покриття затрат на лікування, що зумовлені бойовими діями за виключенням випадків, коли застрахована особа є військовослужбовцем та отримала поранення під час виконання службових завдань. При цьому, страховий платіж визначається індивідуально для кожного клієнта, враховуючи умови і територію його проживання та провадження трудової діяльності [2]. Індивідуальний підхід страхових компаній свідчить про те, що ними розраховуються економічна доцільність та можливі ризики для травмування застрахованих осіб у різних регіонах, від чого й залежатиме розмір страхового платежу. Наприклад, ризики травмування від військової агресії у прифронтових регіонах є значно більшим, а, отже, і сума страхового внеску буде вищою.

Після початку повномасштабного вторгнення своєю альтернативою медичного страхування у випадку отримання поранень через військову агресію виступає державна Програма медичної евакуації. За своєю сутністю медична евакуація виступає в якості системи заходів з транспортування постраждалих громадян для надання високоспеціалізованої допомоги, зокрема у випадках отримання важких травм чи каліцтв через російські обстріли. Критерії та порядок направлення постраждалих громадян для лікування до спеціалізованих закладів охорони здоров'я за кордоном, врегульовано положеннями Наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та визначення закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану». Положеннями зазначеного наказу передбачено, що фінансування такого транспортування та вартості лікування здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань Національної служби здоров'я України у рамках Програми медичних гарантій [4].

За результатами проведеного аналізу встановлено, що ринок медичного страхування в Україні після повномасштабного вторгнення зазнав суттєвих змін, що пов'язано із численними економічними ризиками. Зокрема, страховими компаніями зроблено застереження щодо покриття страховим відшкодуванням випадків завдання шкоди здоров'ю застрахованої особи внаслідок військової агресії проти України. До того ж, обмеження стосуються страхування діючих військовослужбовців та інших осіб, які виконують бойові або службові завдання, пов'язані із протидією та стримуванням збройної агресії, а також застрахованих осіб, які проживають на територіях ведення

активних бойових дій чи тимчасово окупованих територіях. У цьому зв'язку можливо стверджувати, що запровадження та функціонування Програми медичних гарантій виступає своєрідною державною альтернативою для медичного страхування у приватному порядку, внаслідок чого існує потреба у вдосконаленні механізму нормативно-правового регулювання та запровадження обов'язкового медичного страхування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Вороніна О. О. Державно-приватне партнерство як стимул розвитку охорони здоров'я України. *Економіко-правові аспекти державно-приватного партнерства в умовах децентралізації економіки України* : матеріали Всеукр. наук.- практич. інтернет-конф. молодих учених і студ. (м. Харків, 1–28 лютого 2017 р.). Харків, Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2017. С. 258–260.

2. Захисти себе та Україну. URL : <https://sgtas.ua/health-protection/strahuvannya-vid-neshhasnogo-vypadku/> (дата звернення: 12.03.2025).

3. Лист Торгово-промислової палати України № 2024/02.0-7.1 від 28.02.2022 р. URL : <https://ucci.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf> (дата звернення: 12.03.2025).

4. Про затвердження Критеріїв направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану та визначення закладів охорони здоров'я, які здійснюють координацію направлення громадян України для лікування за кордон на період дії воєнного стану : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 574 від 05.04.2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0414-22#Text>. (дата звернення: 12.03.2025).

5. Сердюк М. Ю. Особливості державного регулювання системи медичного страхування в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 1–9.

6. Що потрібно знати небанківським установам під час воєнного стану. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/scho-potribno-znati-nebankivskim-finansovim-ustanovam-pid-chas-voennogo-stanu> (дата звернення: 12.03.2025).

7. TAS – ДМС – Індивідуальний Захист. Страхова група «ТАС». URL : <https://sgtas.ua/health-protection/tas-dms-personal/> (дата звернення: 12.03.2025).

Бурбела Алла Леонідівна,

*викладачка кафедри фінансів банківської справи, страхування та фондового ринку
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

АДАПТАЦІЯ ДОГОВОРІВ АВТОСТРАХУВАННЯ КАСКО ДО УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Еволюційні процеси в економіці кожної країни супроводжуються не лише періодами зростання, але й кризовими явищами, які негативно впливають на всі сектори

економічної системи, включаючи й страховий ринок. Вітчизняний страховий сектор, який знову відновився після потрясінь, спричинених пандемією COVID-19, знову зазнав суттєвих випробувань. Внаслідок повномасштабної військової агресії проти України страховий ринок опинився в безпрецедентних умовах, які вимагають кардинального переосмислення принципів його функціонування та розробки нових адаптаційних механізмів.

Діяльність страхового ринку в умовах війни супроводжується високим рівнем невизначеності, що ускладнює прогнозування страхових ризиків та планування діяльності компаній. Розширення зони бойових дій та загрози на значну територію країни призвело до кардинальних змін умов страхової діяльності та трансформує традиційні підходи до оцінки ризиків і тарифікації страхових продуктів, порушуючи усталені механізми функціонування страхового сектора.

Рухоме майно, особливо автотранспорт, дуже вразливий під час військових дій. Автомобілі регулярно зазнають пошкоджень від вибухових хвиль, осколків снарядів, уламків зруйнованих будівель та прямих влучень. Часто транспортні засоби загоряються внаслідок близького розташування до пожежі, спричинених обстрілами. Найбільше ризикують автомобілі, залишені на відкритих паркувальних майданчиках у районах найближчих до зони бойових дій [1].

Оскільки війна є надзвичайною ситуацією, яка може призвести до значних збитків, страховики можуть установлювати умови обмеження страхових ризиків для зменшення фінансових витрат. Під час воєнних дій умови страхового захисту можуть суттєво відрізнятись від звичайних умов страхування КАСКО. Як правило, умови страхування у воєнний час включають обмеження території страхування та умови, за якими дія полісу може бути призупинена або анульована. Крім того, у воєнний час може бути накладено обмеження на страхове забезпечення певних видів ризиків, таких як військові дії, терористичні акти та диверсії.

Незважаючи на підвищені ризики та складнощі з оцінкою проявлених збитків, деякі страхові компанії все ж таки прийняли рішення розширити свої пропозиції та включити покриття ризиків, які пов'язані з бойовими діями, адаптувавши свої продукти до нових викликів воєнного часу.

У стандартних випадках КАСКО забезпечує повне відшкодування при ДТП, викраденні, пошкодженнях через порушення ПДР та стихійного лиха. Однак при пошкодженні автомобіля внаслідок бойових дій (обстрілу, стрілянина) або його конфіскації для військових потреб звичайний поліс не діє. Усі страхові компанії включають пункт про форс-мажор, який включає територію ведення бойових дій із зони дії страхового покриття. Попри це, в умовах воєнного стану деякі страховики розширили свої пропозиції, включивши додаткові опції захисту для клієнтів.

Страхова компанія «ІНГО» пропонує розширення стандартного полісу КАСКО з додатковою опцією страхування воєнних ризиків. За розділом договору КАСКО охоплює пошкодження транспортного впливу від руйнівної ударної дії хвилі, пошкодження вогнем або термічним впливом внаслідок цього розташування до місця пожежі, що виникла в результаті воєнних дій, зіткнення з військовою технікою або наїздом військової техніки, а також пошкодження внаслідок падіння сторонніх об'єктів оборонного та спеціального військового призначення. За розділом страхування від нещасних випадків вимагається страхування від шкоди у випадку смерті або втрати

працездатності водія чи пасажирів внаслідок дорожньо-транспортної пригоди, що сталася в результаті військових дій. Важливо відзначити, що дане страхове покриття не поширюється на території високого ризику, перелік яких представлений на офіційному сайті компанії.

Страхова компанія «ВУСО» пропонує спеціалізований продукт КАСКО «Патріот», який забезпечує страховий захист за такими виробничими ризиками як пошкодження транспортного пошкодження внаслідок осколків, пошкодження внаслідок ракетного удару, пошкодження внаслідок падіння інших об'єктів, підрив транспортного пошкодження на мінімальне пошкодження внаслідок прямого обстрілу. Страхова сума за цим полісом становить 10% від вартості автомобіля. Важливо зазначити, що з покриття виключаються пошкодження внаслідок ядерної, біологічної чи хімічної атаки, а також можливі повне загибелі (тотального знищення) автомобіля [2].

Страховий ринок України в умовах воєнного стану відзначає водночас негативних і позитивних трансформацій. При значному зростанні ризиків та економічної нестабільності, кризова ситуація стимулювала розвиток інноваційних підходів до страхування. Яскравим прикладом є адаптація програми КАСКО провідними страховими компаніями, які розробили спеціалізовані продукти з покриттям військових ризиків також, страхові компанії «ІНГО» та «ВУСО» впровадили страхування від пошкоджень внаслідок обстрілів, вибухів та ракетних ударів. Це демонструє гнучкість страхового ринку та його здатність зберігати ефективні рішення навіть за надзвичайно складних умов.

Список використаних джерел:

1. Марина А. С. і Пеценко М. В. Страховий ринок України в умовах війни, *Цифрова економіка та економічна безпека*, 2023. Вип. 5 (05). С. 44–51.
2. Краус Н. М., Суручану А. І. Особливості роботи договорів каско в умовах воєнного стану. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : тези доповідей XVI Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік (м. Полтава, 25 квітня 2023 р.). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 135–137.

Гриценко Ольга Миколаївна,

кандидатка економічних наук, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ КАЗНАЧЕЙСЬКОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті воєнного стану, фінансове забезпечення стратегічних потреб держави, зокрема оборони, функціонування бюджетної сфери та соціальної підтримки населення, що постраждало від військових дій, набуває критичного значення. У зв'язку

з цим, актуалізується наукове дослідження діяльності органів Державної казначейської служби України в аспекті обслуговування місцевих бюджетів. Згідно з нормативним актом, що регламентує діяльність Державної казначейської служби України (далі – ДКСУ), до її ключових функціональних обов'язків належать: реалізація казначейських платіжних операцій, ведення обліку бюджетних асигнувань, здійснення контролю за цільовим використанням зазначених коштів та забезпечення транспарентності бюджетних процедур [1]. ДКСУ виступає як фундаментальний елемент бюджетної системи держави, що безпосередньо відповідає за касове виконання державного та місцевих бюджетів.

Економічна сутність казначейського обслуговування місцевих бюджетів полягає у забезпеченні ефективного управління фінансовими потоками, спрямованими на задоволення потреб територіальних громад. Даний процес характеризується комплексною структурою та охоплює: розробку прогнозів доходів та видатків місцевих бюджетів; дистрибуцію бюджетних асигнувань між розпорядниками бюджетних коштів; здійснення нагляду за виконанням бюджетів та оперативне реагування на динаміку економічної кон'юнктури; забезпечення дотримання фінансової дисципліни та запобігання неефективному використанню бюджетних коштів.

Науковий аналіз проблеми функціонування фінансових потоків у державі виявляє складність, обумовлену умовами воєнного стану, що характеризується критичним дефіцитом фінансових ресурсів. Додаткову складність вносить динамічність законодавчого поля України, що зазнає перманентних змін в умовах воєнного стану. Зокрема, у серпні 2023 року набули чинності зміни до нормативно-правових актів, що регулюють порядок казначейського обслуговування коштів місцевих бюджетів та визначають пріоритетність здійснення платіжних операцій органами Казначейства за дорученнями розпорядників та одержувачів коштів місцевих бюджетів у період дії воєнного стану. Зазначені зміни мають безпосередній вплив на діяльність місцевих фінансових органів, розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, оскільки неухильне дотримання законодавчих вимог є ключовим фактором запобігання бюджетним правопорушенням.

Проаналізувавши постанову КМУ від 09.06.2021 року № 590, слід відмітити, що значні зміни стосуються виконання місцевих бюджетів, зокрема [2]:

- першочергового відкриття асигнування, зокрема, на поточні трансферти місцевим бюджетам;

- розширено перелік пріоритетних видатків місцевих бюджетів. До другої черги віднесено платежі за витратами місцевих бюджетів на розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах за умови придбання державних цінних паперів на суму в розмірі 50 відсотків загального обсягу коштів, які розміщуються на депозитах (п. п. 2 п. 19 Порядку № 590);

- розширено перелік платежів за видатками загального та спеціального фондів місцевих бюджетів, визначений абз. 4 – 5 п. п. 2 п. 19 Порядку № 590, які здійснюються органами Казначейства у другу чергу;

- органами Казначейства будуть проводитися у другу чергу платежі за видатками загального і спеціального фондів місцевих бюджетів за здійснення медичних оглядів лише тих категорій осіб, які чітко визначені у наведеному вище підпункті

Порядку № 590, а саме: водіїв; підопічних та працівників інтернатних установ системи соціального захисту населення; внутрішньо переміщених осіб.

Проаналізувавши проблемні аспекти здійснення видатків в умовах воєнного стану, коли пріоритетність видатків визначається першочерговістю забезпечення національної безпеки та оборони, встановлено, що виникають колізії між нормативними актами та практичними потребами розпорядників бюджетних коштів. Зокрема, існують випадки, коли: видатки, необхідні для забезпечення нагальних потреб розпорядника, не відповідають встановленим критеріям першої або другої черги пріоритетності; видатки, що формально відповідають критеріям пріоритетності, є недоцільними в умовах воєнного стану.

З метою вирішення зазначених проблем пропонуємо наступне:

– запровадити механізм подання розпорядниками бюджетних коштів обґрунтувань доцільності видатків, які не відповідають встановленим критеріям пріоритетності, але є критично важливими для забезпечення їхньої діяльності в умовах воєнного стану;

– посилити контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, особливо в частині видатків, які є недоцільними в умовах воєнного стану;

– розробити чіткі критерії оцінки доцільності видатків в умовах воєнного стану, розпорядників бюджетних коштів.

Впровадження зазначених заходів сприятиме більш ефективному та гнучкому використанню бюджетних коштів в умовах воєнного стану, забезпечуючи баланс між необхідністю дотримання фінансової дисципліни. Результати аналізу практичної діяльності казначейської системи свідчать про те, що першочергові зусилля спрямовуються на подальшу оптимізацію та вдосконалення казначейського обслуговування бюджетів усіх рівнів. В умовах воєнного стану органи Державної казначейської служби України продовжують функціонування, забезпечуючи дотримання нормативно-правової бази для здійснення казначейського обслуговування бюджетних коштів та коштів інших клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

2. Порядок виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 9.06.2021 р. № 590. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

3. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2023 р. №230. URL : <https://www.kmu.gov.ua/140323-230> (дата звернення: 11.03.2025).

4. Порядок казначейського обслуговування місцевих бюджетів : Наказ Міністерства фінансів України від 23.08.2012 р. № 938. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z156912#Text> (дата звернення: 11.03.2025).

Кравчук Роман Васильович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ СТЕЙБЛКОЇНІВ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Активний розвиток цифрових технологій сьогодні має вагомий вплив на фінансову систему держави, сприяючи появі нових фінансових інструментів, які відповідають вимогам сучасного глобального ринку. З кожним роком все більша кількість людей шукають зручні та безпечні інструменти для зберігання та примноження своїх фінансових активів. У сучасних умовах економічного розвитку суспільства відбувається розвиток цифрової економіки, що проявляється у вдосконаленні цифрової інфраструктури держави [1]. Однією з таких інновацій в останні декілька років виступає окрема категорія криптоактивів – стейблкоїни. Тому вважаємо за необхідне більш детально розглянути в своїй роботі переваги та недоліки їх використання у фінансовій системі.

Стейблкоїни виникли як механізм стабілізації криптовалютного ринку. Дані цифрові активи з фіксованою вартістю зменшили загальну волатильність сектора та стали сполучною ланкою, що поєднує його з традиційною фінансовою системою. Стейблкоїн (англ. Stablecoin – стабільна монета) – це вид криптоактивів, основною метою використання якого є збереження стабільної вартості відносно певного активу або кошика активів, на відміну від інших криптовалют, що характеризуються високою волатильністю [2]. Як правило, стейблкоїни прив'язані до курсу долара або євро (зазвичай у співвідношенні 1 до 1), цінних активів (золота, нафти тощо) або ж іншої криптовалюти.

Станом на сьогодні існує близько 200 розповсюджених у світі стейблкоїнів. За механізмом забезпечення стабільності курсу стейблкоїни можна розділити на дві основні групи: забезпечені та незабезпечені [3]. Забезпечені стейблкоїни, в свою чергу, поділяються на: фіатні, товарні та криптовалютні.

Фіатні стейблкоїни є найбільш поширеним типом і прив'язані до вартості резервних валют. Їх основна концепція полягає у створенні цифрового активу, що зберігає стабільну ціну, еквівалентну фіатній валюті, до якої він прив'язаний. Завдяки цьому такі стейблкоїни мають високий рівень стабільності, оскільки їх можна обміняти на фіатну валюту за фіксованим курсом. Відомі фіатні стейблкоїни – Tether (USDT), USD Coin (USDC), Stasis Euro (EURS), Euro Coin (EUROC) тощо.

Товарні – це різновид стейблкоїнів, вартість яких залежить від ціни товарів або сировини, наприклад золота, срібла, нафти, платини та інших біржових активів. Представники товарних стейблкоїнів: Tether Gold (XAUT), Digix Gold (DGX), Silver Token (SLVT) та інші.

Вартість криптовалютних стейблкоїнів прив'язана до криптовалют або блокчейн-активів, таких як Bitcoin, Ethereum тощо. Для підтримки їхньої стабільності використовуються механізми децентралізованих фінансів (DeFi), що працюють на базі публічних і приватних блокчейн-мереж. Прикладами криптовалютних стейблкоїнів є Wrapped Bitcoin (WBTC), Dai (DAI), sUSD (SUSD) та інші.

До незабезпечених стейблкоїнів можна віднести алгоритмічні – сучасний тип криптовалюти, що підтримує стабільність вартості за допомогою алгоритмів і смарт-контрактів та немає прив'язки до традиційних активів. Алгоритмічні стейблкоїни використовуються у сфері торгівлі та децентралізованих фінансів, забезпечуючи автономний спосіб збереження вартості. Найвідомішими прикладами даного типу є Terra (Luna та UST), Empty Set Dollar (ESD), Frax (FRAX), Ampleforth (AMPL) та інші.

Зауважимо, що ринкова капіталізація стейблкоїнів постійно зростає і станом на початок березня 2025 року перевищує 200 млрд дол. США [4]. Рейтинг топ-10 стейблкоїнів за ринковою капіталізацією наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Рейтинг стейблкоїнів за ринковою капіталізацією станом на 10.03.2025р.

№ з/п	Назва стейблкоїну	Ринкова капіталізація, \$	Ціна, \$
1.	Tether (USDT)	143 138 121 147	0,9996
2.	USDC (USDC)	58 218 491 252	1,00
3.	Ethena USDe (USDe)	5 451 349 331	0,9994
4.	Dai (DAI)	5 365 509 615	1,00
5.	First Digital USD (FDUSD)	2 073 110 870	0,9977
6.	Usual USD (USD0)	978 515 652	0,9978
7.	PayPal USD (PYUSD)	710 636 651	0,9997
8.	TrueUSD (TUSD)	494 606 925	0,9981
9.	Frax (FRAX)	406 942 173	0,9975
10.	Ondo US Dollar Yield (USDY)	386 709 347	1,09

Джерело: складено авторами на підставі [4]

До переваг використання стейблкоїнів можна віднести: стабільність, стійкість до хакерських атак, низькі транзакції, простоту та зручність у використанні, глобальний доступ, прозорість (регулярні аудити для підтвердження наявності забезпечення). Недоліками виступають: ризики забезпечення (неплатоспроможність або можливі шахрайські дії з боку емітента), регуляторні ризики та непередбачуваність законодавчого поля, технічні ризики (помилки у програмному забезпеченні та смарт-контрактах, що можуть призвести до втрати стабільності) та інші [3].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що стейблкоїни займають важливе місце у криптоекономіці, надаючи цінову стабільність та захист від волатильності ринку. Вони сприяють підвищенню ліквідності на криптовалютних біржах і спрощують процес обміну цифрових активів, а також відкривають доступ до глобальних фінансових ринків для користувачів по всьому світу. Стейблкоїни поєднують переваги традиційних фінансових інструментів з інноваційними можливостями блокчейн-технологій, що робить їх розвиток важливою частиною сучасної фінансової екосистеми.

Список використаних джерел:

1. Гавва В., Гапонюк М. Цифрові фінансові активи: визначення та класифікація. *Економічний аналіз*. 2023. Том 33, № 3. С. 238–246.
2. Assessment of Risks to Financial Stability from Crypto-assets. *Financial Stability Board (FSB)*. February 16, 2022. 26 p. URL : <https://www.fsb.org/uploads/P160222.pdf>
3. Борисюк О., Шматковська Т., Дацюк-Томчук М. Переваги та недоліки використання стабільних монет як інструменту зниження волатильності криптовалют на фінансовому ринку. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. № 1, 25. С. 69–78.
4. Top Stablecoin Tokens by Market Capitalization. URL : <https://coinmarketcap.com/view/stablecoin/>

Крушинська Алла Вікторівна,

кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПОВЕДІНКОВІ ФІНАНСИ У СТРАХУВАННІ: ПСИХОЛОГІЯ РИЗИКУ ТА ВИБОРУ

Актуальність дослідження поведінкових фінансів у страхуванні обумовлена зростаючою роллю психологічних та когнітивних чинників у прийнятті фінансових рішень. Традиційні економічні моделі припускають, що люди діють раціонально, оцінюючи ризики та вигоди страхування. Проте численні дослідження показують, що реальна поведінка споживачів часто відхиляється від раціональної логіки, що впливає як на попит на страхові послуги, так і на стратегії страхових компаній.

Поведінкові фінанси (Behavioral Finance) – це напрям фінансової науки, що досліджує вплив психологічних, когнітивних та емоційних факторів на фінансові рішення людей. У сфері страхування поведінкові фінанси відіграють ключову роль, оскільки рішення про купівлю страхових полісів часто ґрунтуються не лише на раціональних розрахунках, а й на суб'єктивних переконаннях, страхах і сприйнятті ризиків. Дослідження в сфері поведінкових фінансів поділяються на два основні теоретичні напрями. Перший – когнітивна психологія – зосереджений на аналізі того, як приймаються фінансові рішення на індивідуальному рівні, а також на виявленні відхилень від раціональної економічної поведінки. Другий напрям – обмеження арбітражу – досліджує динаміку фінансових ринків і ринкові аномалії, які не узгоджуються з гіпотезою ефективних ринків [1].

Розглянемо ключові фактори формування поведінкових аспектів страхування:

1. Низький рівень страхування населення. У багатьох країнах, зокрема в Україні, спостерігається недостатнє поширення добровільних видів страхування. Це пояснюється не лише економічними причинами, такими як рівень доходів, цінова політика страховиків, а й психологічними упередженнями, такими як оптимістичне упередження або ігнорування довгострокових ризиків.

2. Вплив пандемії та глобальних криз. Останні події, такі як пандемія COVID-19, війни та економічні кризи, змінюють поведінку споживачів. Люди починають більше усвідомлювати ризики, але водночас зростає недовіра до страхових компаній. Вивчення поведінкових фінансів допоможе розробити ефективніші страхові продукти та комунікаційні стратегії.

3. Розвиток цифрових технологій та InsurTech. Використання Big Data, штучного інтелекту та аналітики поведінки клієнтів відкриває нові можливості для персоналізації страхових послуг. Дослідження поведінкових факторів дозволяє страховим компаніям краще прогнозувати ризики та пропонувати індивідуалізовані рішення.

4. Ефект когнітивних упереджень на страхові рішення. Люди часто неправильно оцінюють ймовірність ризиків або роблять емоційні вибори. Наприклад, вони можуть купувати страхування після великих катастроф (ефект недавності), але нехтувати ним у звичайні періоди. Вивчення цих патернів допоможе зробити страхові продукти більш привабливими та ефективними.

5. Модернізація страхового ринку. В умовах глобалізації та конкуренції страхові компанії змушені адаптувати свої стратегії. Розуміння поведінкових фінансів дає можливість покращити маркетингові підходи, розробити нові види страхування та підвищити фінансову грамотність населення.

Досить ґрунтовно висвітлила еволюцію моделей економічної поведінки індивідів і критично означила поведінкові аспекти, що виникли внаслідок їх метаморфоз Барабаш Л. В. [2], орієнтуючись на які виокремимо основні аспекти поведінкових фінансів у страхуванні (табл.1).

Таблиця 1.

Основні аспекти поведінкових фінансів у страхуванні

1. Евристики та когнітивні упередження у прийнятті рішень	
1	2
Ефект доступності (Availability Heuristic)	люди схильні переоцінювати ймовірність рідкісних, але емоційно значущих подій (наприклад, авіакатастроф, стихійних лих), що може стимулювати попит на страхові послуги.
Якірний ефект (Anchoring Bias)	клієнти можуть орієнтуватися на початкову ціну або умови страхування, навіть якщо вони не є оптимальними.
Оптимістичне упередження (Optimism Bias)	багато людей недооцінюють ймовірність негативних подій у своєму житті, що може знижувати їхню схильність до страхування.
2. Емоційний вплив на страхові рішення	
Страх втрат (Loss Aversion)	люди більше бояться втрат, ніж прагнуть до вигоди. Це пояснює популярність страхування від катастрофічних ризиків.
Ефект недавності (Recency Effect)	події, що відбулися нещодавно (наприклад, пандемія, війна, стихійне лихо), значно впливають на попит на страхування.
3. Ірраціональна поведінка та парадокси у страхуванні	
Парадокс страхування малого ризику	люди охочіше купують поліси для незначних ризиків (страхування гаджетів), але ігнорують серйозніші загрози (наприклад, страхування життя)

1	2
Ефект впливу франшизи	клієнти часто неправильно оцінюють, що для них вигідніше: низькі страхові внески з великою франшизою чи навпаки. Контракти з франшизою не можуть контролювати моральний ризик при великих збитках. Традиційна франшиза теоретично не є ефективною для зменшення морального ризику для осіб із високим ризиком [3, с. 196]

Джерело: складено авторкою за даними [2, 3]

Перспективами використання поведінкових фінансів у страхуванні з урахуванням трансформації їх моделей в сучасному суспільстві стануть: 1) персоналізовані страхові продукти, адже аналіз поведінкових патернів клієнтів допомагає пропонувати відповідні страхові рішення; 2) цифрові технології та Big Data як аналітичні інструменти великих даних для оцінки поведінки клієнтів та прогнозування ризиків; 3) модифікація страхових продуктів під впливом гейміфікації, бонусних програм та інших стимулів для підвищення залученості клієнтів.

Таким чином, поведінкові фінанси відіграють важливу роль у розвитку сучасного страхування, дозволяючи компаніям краще розуміти клієнтів, формувати ефективні стратегії та підвищувати рівень страхового покриття в суспільстві. Дослідження поведінкових фінансів у страхуванні є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки воно дозволяє зрозуміти, як люди приймають рішення щодо страхування, та сприяє розвитку ефективних страхових програм, що відповідають реальним потребам споживачів, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню рівня страхового покриття, фінансової стійкості населення та розвитку страхового ринку загалом.

Список використаних джерел:

1. Кривий В. І. Сутність та основні теоретичні блоки поведінкових фінансів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 23(1). С. 12–16.
2. Барабаш Л. В. Трансформація поведінкових фінансів внаслідок зміни моделей економічної поведінки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Економічна. 2020. Вип. 99. С. 43–49.
3. Бугров О., Бугрова О., Лук'ячук І. Модель ухвалення рішення щодо страхування інвестиційного ризику проекту в контексті поведінкових фінансів і теорії контрактів. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 2. С. 194–206.

Попель Сергій Анатолійович,
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

ЄВРОЗОНА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ

У сучасному світі інтеграційні процеси стають ключовими для економічного розвитку та стабільності більшості держав. Не винятком є й країни Європи, які в рамках Європейського союзу об'єдналися для досягнення спільних економічних, політичних та соціальних цілей. Одним із важливих аспектів цієї інтеграції є валютна інтеграція, яка забезпечує стабільність фінансових відносин між країнами-членами, знижує валютні ризики та сприяє розвитку внутрішнього ринку. Впровадження єдиної валюти або інтеграція до Єврозони є важливим етапом на шляху до глибшої економічної та політичної єдності між країнами.

Єврозона – це об'єднання країн Європейського Союзу, що офіційно впровадили євро як свою національну валюту та дотримуються спільної грошово-кредитної політики, що контролюється Європейським центральним банком. Створення Єврозони стало результатом тривалого процесу економічної та валютної інтеграції в Європі та відбувалося в декілька етапів (рис. 1).

Рис.1. Етапи створення та розширення Єврозони

Джерело: розроблено автором на основі: [1, 2]

Станом на 2025 рік євро є офіційною валютою в 20 країнах-членах ЄС, крім того, євро перебуває в обігу й у чотирьох країнах, які не є членами ЄС, а саме: Андорра,

Монако, Сан-Марино, Ватикан. Це стало можливим завдяки підписанню офіційних угод з ЄС, які дали їм можливість перейти на єдину валюту.

Також, євро використовує в односторонньому порядку Косово і Чорногорія. Така ситуація виникла в результаті того, що ці країни не мали своєї національної валюти і протягом довгого періоду використовували німецьку марку, а коли Німеччина запровадила євро, Косово і Чорногорія автоматично перейшли на нього для забезпечення фінансової та макроекономічної стабільності. Таким чином, ці країни не відповідають критеріям конвергенції, які є необхідними для вступу в Євросоюзу і Європейський Союз не надавав цим країнам офіційного дозволу на використання євро, але й не заборонив цього.

Загалом всі країни, які стають членами Європейського Союзу, зобов'язуються впровадити євро як національну валюту (виняток – Данія), коли вони виконають відповідні критерії конвергенції, визначені Маастрихтським договором. В світлі євроінтеграційних прагнень України та набуттям статусу кандидата на вступ до ЄС (23 червня 2022 року) це питання є надзвичайно важливим і для нашої країни. В перспективі, після набуття статусу повноправного члена ЄС, Україні також буде необхідно відповідати критеріям конвергенції, щоб впровадити євро як національну валюту. Ці критерії включають чотири основні вимоги [3]:

1. Стабільність цін: рівень інфляції країни не повинен перевищувати більш ніж на 1,5 відсоткових пункти середній рівень трьох держав-членів ЄС з найнижчою інфляцією протягом одного року до оцінки.

2. Стан державних фінансів:

– Бюджетний дефіцит, що не повинен перевищувати 3 % від валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) на кінець фінансового року.

– Державний борг, що не повинен перевищувати 60 % від ВВП або повинен демонструвати тенденцію до зниження та наближення до цього рівня.

3. Стабільність обмінного курсу: країна повинна брати участь у Механізмі обмінних курсів (ERM-2) протягом щонайменше двох років без значних відхилень від центрального курсу та без девальвації національної валюти щодо євро.

4. Довгострокові процентні ставки: Середня номінальна довгострокова процентна ставка не повинна перевищувати більш ніж на 2 відсоткових пункти середній рівень трьох держав-членів ЄС з найнижчою інфляцією, які використовуються для визначення критерію стабільності цін.

Якщо країна виконує ці критерії, вона може подати заявку на введення євро. Європейський центральний банк та Європейська комісія оцінюють ситуацію в країні на основі виконання цих критеріїв. У разі позитивної оцінки країна може приєднатися до Євросоюзу.

Досягнення Україною критеріїв конвергенції буде доволі складним процесом, оскільки вимагатиме проведення значних економічних реформ. Попри це, запровадження євро надає низку переваг для фізичних осіб, бізнесу та економік країни загалом, а саме [4]:

– легкість порівняння цін між країнами, що сприяє посиленню конкуренції між підприємствами, що, у свою чергу, вигідно для споживачів;

– стабільність цін;

- євро робить процес купівлі та продажу в межах єврозони, а також торгівлю з рештою світу легшими, дешевшими та безпечнішими для бізнесу;
- покращена економічна стабільність і зростання;
- краще інтегровані, а отже, більш ефективні фінансові ринки;
- більший вплив на глобальну економіку;
- відчутний символ європейської ідентичності.

Попри вищезазначені переваги, які отримує країна від приєднання до Єврозони, слід зазначити й наявність певних недоліків, зокрема: обмежений контроль над грошово-кредитною політикою, втрата монетарної самостійності, фіскальні обмеження (ліміти дефіциту бюджету і державного боргу), вразливість до зовнішніх кризових явищ, значні фінансові витрати на перехідний період.

Таким чином, хоча впровадження євро є питанням майбутнього, але вже зараз в Україні активно обговорюють необхідність підготовки до цього процесу як частину більш широкої стратегії європейської інтеграції. Для країни це означає необхідність проведення глибоких економічних реформ для забезпечення відповідності критеріям конвергенції, результатом яких стануть значні переваги для України, а саме: зниження валютних ризиків, підвищення довіри інвесторів, зменшення вартості кредитних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. History of the European Union. URL : https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en
2. A brief history of the euro. URL : <https://www.nbb.be/en/notes-and-coins/brief-history-euro>
3. Єврокомісія: Польща не відповідає умовам для вступу в євროзону. URL : <https://www.pap.pl/ua/ukrainian/news/evrokomisiya-polscha-ne-vidpovidaє-umovam-dlya-vstupu-v-evrozonu>
4. What are the benefits of the euro? URL : https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/benefits_uk

Прокопов Віктор Олександрович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ЗЕЛЕНИХ ІННОВАЦІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасні виклики сталого розвитку вимагають інноваційних підходів, які сприяють ефективному використанню ресурсів, зменшенню негативного впливу на довкілля та соціально-економічному зростанню. Зелені інновації відіграють ключову роль у досягненні Цілей сталого розвитку ООН (далі – ЦСР ООН), сприяючи екологічному, економічному та соціальному прогресу [1]. Встановлено, що вони є важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності бізнесу, розширення ринків, розвитку нових бізнес-моделей та сприяння продуктивній зайнятості населення [2]. Зелені інновації відіграють ключову роль у досягненні сталого розвитку, особливо в контексті зменшення викидів вуглецю та покращення екологічної стійкості.

У своїй роботі Лю В. та Ваккас М. досліджують вплив зелених інновацій, фінансового розвитку, виснаження природних ресурсів, відкритості торгівлі, якості інституцій, економічного зростання та урбанізації на процес досягнення вуглецевої нейтральності [3].

У наукових дослідженнях виокремлюють різні типи зелених інновацій, зокрема технологічні, організаційні, соціальні, інституційні, маркетингові, фінансові та цифрові [2; 4]. Враховуючи їхній комплексний вплив, важливо оцінити, як кожен із цих типів сприяє досягненню Цілей сталого розвитку, оскільки різні інновації по-різному впливають на економічні, соціальні та екологічні процеси.

Технологічні інновації, включаючи відновлювану енергетику, енергоефективні рішення, екологічний транспорт, зелену хімію та технології очищення води, сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля та підвищенню ефективності використання ресурсів. Вони безпосередньо підтримують Ціль 3 «Міцне здоров'я та благополуччя», Ціль 6 «Чиста вода та санітарія», Ціль 7 «Доступна та чиста енергія», Ціль 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», Ціль 11 «Сталі міста та громади», Ціль 12 «Відповідальне споживання та виробництво», Ціль 13 «Боротьба зі зміною клімату» та Ціль 14 «Збереження морських екосистем». Використання екологічних технологій сприяє скороченню викидів CO₂, зменшенню залежності від викопного палива, оптимізації енергоспоживання та покращенню доступу до чистої води.

Організаційні інновації, такі як циркулярна економіка, зелене будівництво та стійкі логістичні системи, сприяють ефективному використанню матеріалів, зменшенню відходів і розвитку сталих бізнес-моделей. Вони підтримують Ціль 8 «Гідна праця та економічне зростання», Ціль 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», Ціль 11 «Сталі міста та громади», Ціль 12 «Відповідальне споживання та виробництво» та Ціль 13 «Боротьба зі зміною клімату». Ці інновації забезпечують стійке управління природними ресурсами, сприяють екологічному містобудуванню та впровадженню принципів відповідального виробництва.

Інституційні інновації, пов'язані з екологічним регулюванням, політиками щодо скорочення відходів та розвитком зеленої урбаністики, відіграють важливу роль у формуванні сприятливого законодавчого середовища для сталого розвитку. Вони сприяють Цілі 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», Цілі 11 «Сталі міста та громади», Цілі 12 «Відповідальне споживання та виробництво», Цілі 13 «Боротьба зі зміною клімату», Цілі 14 «Збереження морських екосистем», Цілі 15 «Збереження екосистем суші», Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інститути» та Цілі 17 «Партнерство заради сталого розвитку». Встановлення стандартів екодизайну, вимог до енергоефективності та підтримка екологічних ініціатив сприяють створенню відповідальних державних і бізнес-підходів до екологічного управління.

Соціальні інновації, що включають екологічну освіту, інновації в сільському господарстві та громадські екопроекти, забезпечують підвищення рівня екологічної свідомості населення та зміну поведінкових моделей. Вони сприяють Цілі 2 «Подолання голоду», Цілі 4 «Якісна освіта», Цілі 11 «Сталі міста та громади», Цілі 12 «Відповідальне споживання та виробництво» та Цілі 15 «Збереження екосистем суші». Завдяки просвітницьким ініціативам формується культура екологічного споживання, відповідального ставлення до природних ресурсів та розвитку міських екосистем.

Фінансові інновації, включаючи зелені облігації, вуглецеві ринки та інвестиції у сталий бізнес, забезпечують залучення капіталу для розвитку екологічних технологій. Вони сприяють Цілі 8 «Гідна праця та економічне зростання», Цілі 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», Цілі 13 «Боротьба зі зміною клімату» та Цілі 17 «Партнерство заради сталого розвитку». Використання фінансових інструментів дозволяє підтримувати підприємства, які впроваджують екологічні практики, зменшувати промислові викиди та стимулювати розширення інноваційних рішень.

Маркетингові інновації, такі як екологічне маркування, зелений брендинг, екофрендлі пакування та стратегія зеленого маркетингу, сприяють зміні споживчих пріоритетів і формуванню екологічно відповідальних ринків. Вони підтримують Ціль 12 «Відповідальне споживання та виробництво», Ціль 13 «Боротьба зі зміною клімату», Ціль 14 «Збереження морських екосистем» та Ціль 15 «Збереження екосистем суші». Завдяки поширенню екологічних товарів і послуг знижується використання пластику, зменшується рівень забруднення та стимулюється розвиток циркулярної економіки.

Цифрові інновації, включаючи Big Data, штучний інтелект, IoT-рішення для «розумних» міст і блокчейн для екологічної прозорості, забезпечують оптимізацію ресурсокористування та точний моніторинг екологічної ситуації. Вони сприяють Цілі 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура», Цілі 11 «Сталі міста та громади», Цілі 12 «Відповідальне споживання та виробництво», Цілі 13 «Боротьба зі зміною клімату», Цілі 15 «Збереження екосистем суші» та Цілі 16 «Мир, справедливість та сильні інститути». Використання цифрових технологій дозволяє ефективніше керувати виробництвом, контролювати споживання ресурсів та запобігати екологічним загрозам.

Таким чином, зелені інновації є важливим інструментом забезпечення сталого розвитку, оскільки вони сприяють раціональному використанню ресурсів, мінімізації екологічних ризиків, розвитку відновлюваної енергетики, підвищенні енергоефективності, впровадженні принципів циркулярної економіки, екологічному регулюванні, цифровій трансформації, фінансовій підтримці екологічних ініціатив і зміцненню економічної стабільності. Подальші дослідження мають бути зосереджені на визначенні ефективних фінансових механізмів стимулювання зелених інновацій.

Список використаних джерел:

1. Цілі сталого розвитку. *Організація Об'єднаних Націй Україна*. URL : <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
2. Мусіна Л. А., Кваша Т. К. Інновації та технології для розвитку зеленої ресурсоефективної економіки України. Київ : УкрІНТЕІ, 2017. 138 с.
3. Liu W., Waqas M. Green Innovation at the Crossroads of Financial Development, Resource Depletion, and Urbanization: Paving the Way to a Sustainable Future from the Perspective of an MM-QR Approach. *Sustainability*. 2024. 16. 7127. URL : <https://www.mdpi.com/2071-1050/16/16/7127>
4. Орловська Ю. В., Чала В. С. та Глушченко А. В. Політика ЄС щодо зеленої економіки та інновацій : підручник. під заг. ред. Орловської Ю. В. Д. : ПДАБА. 2023. 193 с.

Самарічева Тетяна Анатоліївна,

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЕКОІННОВАЦІЙ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Сталий розвиток та ефективне використання ресурсів є ключовими пріоритетами сучасної економічної політики країн Європейського Союзу. У цьому контексті важливу роль відіграють екоінновації – новітні технологічні, організаційні та управлінські рішення, спрямовані на зниження негативного впливу на довкілля, підвищення ресурсоефективності та зростання конкурентоспроможності економік. Одним із основних інструментів оцінювання прогресу у сфері екологічних інновацій є Індекс екологічних інновацій (Eco-Innovation Index) [1], який дозволяє аналізувати рівень впровадження екологічних технологій, інвестиційну активність та соціально-економічний ефект екологічних ініціатив у країнах ЄС. Актуальність дослідження динаміки розвитку екоінновацій зумовлена необхідністю оцінки ефективності екологічної політики, визначення ключових тенденцій та перспектив подальшого розвитку цієї сфери. Індекс екологічних інновацій дозволяє порівнювати ефективність екологічних інновацій у країнах ЄС і визначає ступінь впровадження еко інноваційних технологій та використання зеленої енергії, охоплюючи кілька ключових напрямів, а саме:

1) ресурсне забезпечення, що включає загальну вартість інвестицій у «зелені» проекти на душу населення, частку витрат на науково-дослідні розробки у сферах енергетики та довкілля у структурі ВВП, а також загальну кількість дослідників, зайнятих у сфері розробки екологічних технологій;

2) рівень еко-інноваційної діяльності оцінюється за кількістю екологічно орієнтованих продуктів, що виробляються малим та середнім бізнесом, рівнем сертифікації підприємств за стандартами ISO 14001, а також активністю у впровадженні технологій відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності;

3) отримані результати у сфері еко-інновацій визначається за кількістю наукових публікацій, присвячених екологічним технологіям, рівнем їх висвітлення у засобах масової інформації та кількістю отриманих патентів на новітні екологічні рішення;

4) ефективність використання ресурсів охоплює такі аспекти, як продуктивність товарної економіки, співвідношення ВВП до загального водоспоживання, а також рівень інтенсивності викидів парникових газів у перерахунку на одиницю ВВП. Крім того, екологічний ефект ресурсоефективності оцінюється через показники матеріальної продуктивності, водної продуктивності, енергетичної ефективності та вуглецевого сліду економіки;

5) соціально-економічний ефект екоінновацій вимірюється рівнем зайнятості у «зеленому» секторі, часткою доданої вартості екологічно орієнтованої продукції у ВВП, а також обсягом експорту продукції, створеної завдяки екоінноваціям.

Екоінновації відіграють ключову роль у розвитку сталого економічного зростання та ресурсоефективності в Європейському Союзі. Вони сприяють зменшенню

негативного впливу на навколишнє середовище, покращенню продуктивності ресурсів та підвищенню конкурентоспроможності економік країн-членів. Динаміка індексу екологічних інновацій у ЄС представлена на рис. 1, який відображає тенденції розвитку ключових індикаторів у період 2014-2024 років. Індикатори екоінновацій розраховані відносно показників базового 2014 року, якому присвоєно 100 балів за цей рік.

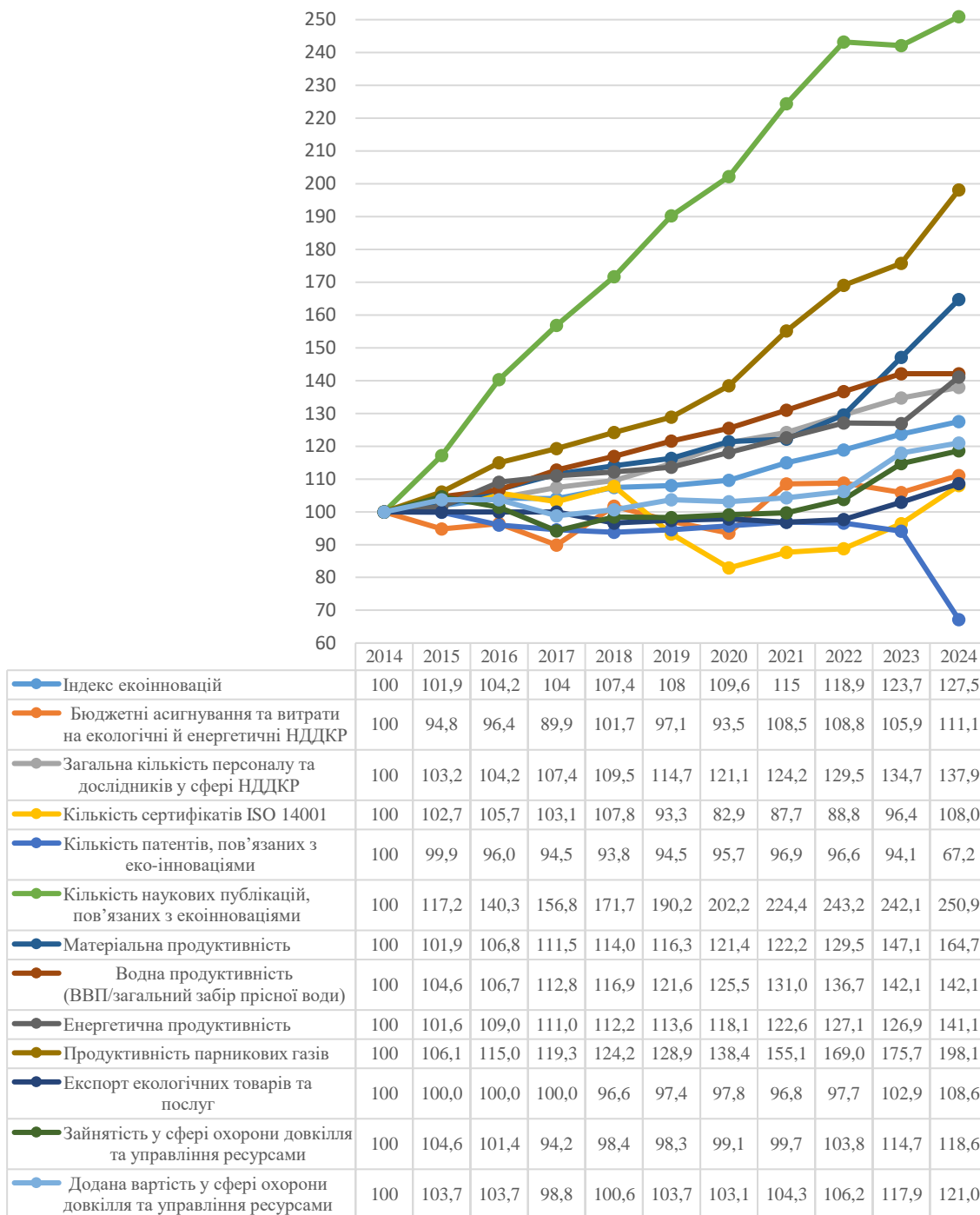

Рис. 1. Динаміка індексу екоінновацій ЄС

Джерело: складено авторкою за даними [1]

Аналіз даних рис.1 демонструє загальну позитивну динаміку екоінновацій у країнах Європейського Союзу. Він стабільно зростав протягом усього періоду, досягнувши 127,5 у 2024 році, що свідчить про активний розвиток екологічних технологій та практик. Суттєве зростання показали наукові публікації, пов'язані з екоінноваціями, які збільшилися з 100 у 2014 році до 250,9 у 2024 році. Це вказує на зростання наукових досліджень у сфері екологічних інновацій. Також відзначається підвищення продуктивності ресурсів: матеріальна продуктивність зросла до 164,7, водна продуктивність – до 142,1, енергетична – до 141,1, а продуктивність парникових газів – до 198,1. Ці тенденції демонструють ефективне використання природних ресурсів та поступове скорочення екологічного навантаження. Водночас деякі показники мали нестабільну динаміку. Наприклад, кількість сертифікатів ISO 14001 знизилася у 2019 році до 93,3, а потім почала відновлюватися, досягнувши 107,8 у 2024 році. Патентна активність у сфері екоінновацій, навпаки, знизилася, опустившись до 67,2 у 2024 році, що може свідчити про зменшення впровадження нових технологій або зміни в підходах до патентування. Сектор екологічних товарів і послуг демонстрував певні коливання, проте до 2024 року його експорт досяг рівня 108,6, що свідчить про зростання попиту на екологічно чисті продукти. Також покращилися соціально-економічні результати: зайнятість у сфері захисту довкілля та управління ресурсами зросла до 118,6, а додана вартість у цьому секторі досягла 121,0.

Таким чином, результати аналізу свідчать про стабільне зростання рівня екоінновацій у країнах Європейського Союзу, що підтверджується позитивною динамікою Індексу екологічних інновацій. Значний прогрес спостерігається у сферах наукових досліджень, підвищення продуктивності ресурсів та розширення сектору екологічних товарів і послуг. Однак, нестабільність окремих показників, зокрема патентної активності та сертифікації за стандартами ISO 14001, вказує на необхідність подальших стимулюючих заходів та адаптації екологічної політики до нових викликів. Подальші дослідження мають зосередитися на виявленні чинників, що впливають на динаміку екоінновацій, та розробці стратегій для забезпечення сталого розвитку цієї сфери.

Список використаних джерел:

1. Eco-Innovation Index. URL : https://green-business.ec.europa.eu/eco-innovation_en

Синчак Віктор Петрович,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів,
банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда Юзькова*

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ ДОБРОВОЛЬНОГО ДОТРИМАННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК НАПРЯМ ГАРМОНІЗАЦІЇ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Плюралізм підходів до реформування податкової системи України сприяв появі нового за назвою суб'єкта податкових відносин. У їхній композиції привертає увагу

опція платників податків із високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства (далі – ВРДДПЗ). Уведення такої категорії осіб відбулося завдяки прийняттю Закону №3813-IX [1]. Отож, відповідно до його норм, пункт 69 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України (далі – ПК України) доповнено підпунктом 69.41. Положеннями останнього встановлено особливості в адмініструванні податків і зборів (платежів). Однак означена винятковість в адмініструванні, по-перше, обмежена у часі (розповсюджується на період воєнного стану й діятиме до кінця року, в якому він припиниться або скасується), і, по-друге, стосується платників податків саме із ВРДДПЗ.

Очевидно, що особливий підхід до податкового реформування актуалізується саме у період російсько-української війни, яка спричинила податкові обмеження. Одним із напрямів мінімізації негативного впливу на обсяги податкових надходжень є дотримання своєчасного і повного надходження податків і зборів до бюджетів. У нинішніх умовах воєнного стану загальновідомий алгоритм набуває надзвичайно важливої ваги у податкових відносинах платників податків із державою.

Відмінність від мирного часу полягає у тім, що за браку нині фінансових ресурсів, дотримання зазначеного алгоритму повинно доповнюватися компенсаторним ефектом. Для чого доцільно створювати відповідні умови з акцентом на посилення гармонізації у фіскальних і регулювальних процесах. Відтак у рівній мірі мають реалізовуватися фіскальна та регулювальна функції податків у податкових відносинах. Зокрема, із боку платників податків, при виконанні ними податкових обов'язків і – держави, при створенні нею умов для реалізації зазначеного алгоритму. Це особливо важливо у нинішньому складному воєнному періоді.

Природно, що саме у воєнний період в податковому законодавстві з'являється відносно нове поняття «високий рівень добровільного дотримання податкового законодавства». У нашому дослідженні означимо його як статус, якого набуватиме вітчизняний платник податків, за умови дотримання ним установлених вимог, критеріїв тощо з урахуванням унормованих законодавством особливостей в адмініструванні.

З огляду на законодавчу новацію, наголосимо на глибині змісту зазначеного поняття. По суті на нормативно-правовому рівні утверджується ознака, якою має бути наділений платник податку. Ця квінтесенція, сформована завдяки еволюціонуванню податкової культури суспільства. Передумовою появи першої і результатом другої стала інша подібна риса. Ідеться про широковживану прикмету «добровільна сплата податків», що передувала вказаному поняттю. Однак встановити таку «добровільність» достатньо складно, хоча це не відразу сприймалося однозначно. Потрібен був час для усвідомлення.

Нагадаємо, що використання терміну «добровільна сплата податків» особливо добре спостерігалось із початком 90-х років ХХ ст. – до початку 20-х років ХХІ ст. Насамперед, у практиці податкової роботи органів податкового контролю, що лише підтверджує наш висновок про еволюціонування податкової культури, зокрема й на рівні державного податкового менеджменту. Відтак, вважаємо, що з появою законодавчого поняття «високий рівень добровільного дотримання податкового законодавства» використання словосполучення «добровільна сплата податків» виглядає сумнівним. Для початку, хоча б з погляду теорії податків. Адже у сучасних

умовах розвитку податкової системи перевагу слід надавати саме податковому обов'язку.

На останньому безпосередньо наголошено у статті 67 Конституції України та прописано предметно для платників податків у статті 16 ПК України. Причому, уведення в податкову лексику поняття «високий рівень добровільного дотримання податкового законодавства» підвищує вимоги до виконання платником податків податкового обов'язку. До того ж, такий термін є необхідним і корисним як для подальших наукових досліджень, так і податкової практики. В обох випадках законодавча новація має перспективу поширення і на післявоєнний період. Однак в умовах російсько-української війни означене питання набуває особливої гостроти, насамперед, з практичної точки зору. Власне на тривалість дії якого передбачені й особливості в адмініструванні податків і зборів (платежів), що їх адмініструють органи податкового контролю. Тому після введення у податкову лексику поняття «високий рівень добровільного дотримання податкового законодавства» важливого значення набуває його практична площина. По суті вона безпосередньо стосується наповнення державного та місцевих бюджетів фінансовими ресурсами, як власне й соціальних позабюджетних фондів. Причому саме в умовах дії воєнного стану й особливостей адміністрування податків і зборів (платежів). Ідеться про узгодження інтересів держави та платників податків із ВРДДПЗ. Адже зі зменшенням у первинному розподілі валового внутрішнього продукту обсягів фінансових ресурсів їх частково можливо компенсувати за рахунок гармонізації податкових відносин.

Із урахуванням визначення гармонізації як економічної категорії [3] та з погляду її інтерпретації у фіскальній діяльності [4], під гармонізацією інтересів держави та платників податків із ВРДДПЗ будемо розуміти процес законодавчого унормування взаємовигідних умов для формування державних доходів і виконання податкових обов'язків платниками податків за їхньої відповідності вимогам і критеріям, передбачених особливостями адміністрування податків, зборів (платежів) на час дії воєнного стану та визначений період після його припинення (скасування). Тож поняття «високий рівень добровільного дотримання податкового законодавства» у композиції з гармонізацією інтересів держави та платників податків із ВРДДПЗ посилює зміст податкових відносин. Тому особливості в адмініструванні податків і зборів для таких платників податків доцільно пролонгувати на післявоєнний період відновлення України, що й окреслює наступний напрям наукових розвідок.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей податкового адміністрування під час воєнного стану для платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства : Закон України від 18 червня 2024 р. № 3813-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3813-20#Text> (дата звернення: 20.02.2025 року).

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами). URL : <https://surli.cc/fcvegu> (дата звернення: 20.02.2025 року).

3. Чмут А. В. Сутність гармонізації як економічної категорії. *Електронне наукове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2017. № 1. URL :

4. Синчак В. П. Гармонізація бюджетного відшкодування ПДВ у контексті євроінтеграції. *Актуальні питання оподаткування в країнах ЄС: досвід для України : збірник тез науково-практичного круглого столу*. Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 54 – 59.

Ткачук Наталія Миколаївна,

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ В СУЧАСНІЙ ЦИФРОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Завдяки численним новаціям у сфері інформаційних та комунікаційних технологій другої половини ХХ та фінансовим інноваціям початку ХХІ століття, в системі економічних відносин багатьох країн виникли такі нові явища, як електронна комерція, мобільні платежі, банкінг та безконтактні платіжні засоби. На їх фоні з'явилося і набуло досить широкого поширення поняття електронних грошей. Незважаючи на різке зростання інтересу до електронних грошей, у вітчизняній і зарубіжній економічній літературі практично відсутні роботи, присвячені особливостям і ризикам використання електронних грошей. Однак, саме ця проблема є однією з ключових у контексті подальшого їх розвитку та поширення в суспільстві, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Поява електронних грошових одиниць, позбавлених матеріальної субстанції загального еквівалента, зумовлює необхідність поглибленого дослідження їхньої онтологічної природи та генезису в контексті сучасної парадигми цифрової економіки. Концептуалізація «електронних грошей» набула розвитку в науковому дискурсі з середини 70-х років ХХ століття, корелюючи з появою інформаційних технологій, що забезпечили ефективну обробку даних у рамках централізованих обчислювальних систем. Ключовим вектором еволюції інформаційних технологій стала автоматизація операційних процесів та розробка програмних систем управління, зокрема в сфері банківського обслуговування.

Варто зазначити, що перші спроби інтерпретації сутності електронних грошей ґрунтувалися на технологічних аспектах зберігання, обробки та передачі інформації в процесі безготівкових транзакцій. Не вдаючись у детальний огляд позицій науковців-дослідників з цього питання зазначимо, що на сьогодні сутність поняття «електронні гроші» трактується в контексті:

- схем безготівкових розрахунків з використанням грошей у комп'ютері, які персилаються банківськими мережами;
- синоніму терміну «електронні грошові перекази»;
- взаємозв'язку лише з банківськими картами.

Еволюція концепції електронних грошових одиниць протягом останніх десятиліть демонструє тісний зв'язок з прогресивним розвитком інформаційних технологій та обчислювальної техніки, що беззаперечно розширюють сферу їх використання сьогодні. З огляду на це, доцільно виокремити такі підходи в розумінні сутності електронних грошей:

- 1) електронні гроші як дематеріалізована форма фіатних грошей;
- 2) електронні гроші як фінансовий інструмент з авансованою вартістю;
- 3) електронні гроші як платіжний інструмент.

Отже розглянемо типові інтерпретації визначення електронних грошей у кожному з окреслених контекстів. Якщо електронні гроші розглядати як дематеріалізовану готівку, то вони можуть називатися такими лише за умови задоволення всіх основних властивостей готівки: оборотності, відсутності прямого зв'язку з банківським рахунком, відсутності клірингу, універсальності у використанні та остаточності і одноразовість їх використання в розрахунках. Сутність електронних грошей як фінансового продукту означає те, що вони здатні «зберігати вартість», тобто в них інформація про вартість є доступною споживачеві й зберігається на електронному носію, яким він і володіє. Як зазначено в Акті уніфікації грошових послуг у США, електронні гроші відносяться до грошей або грошових субститутів, які перетворені в інформацію, збережену на комп'ютерному чипі або персональному комп'ютері, для того, щоб бути переданими інформаційними мережами, такими як Інтернет [1].

В Директивах європейського парламенту зазначено, що «електронні гроші означають електронно, в тому числі магнетично, накопичену грошову вартість, яка представлена вимогою до емітента, і яка після отримання коштів випускається з метою здійснення платіжних трансакцій» [2].

Тлумачення сутності електронних грошових одиниць як платіжного механізму базується на розумінні, що вони є грошовою вартістю, репрезентованою вимогою до емітента, яка: зберігається на електронному носії, емітується після отримання грошових коштів у розмірі, що не є меншим за обсяг прийнятих зобов'язань; приймається як платіжний інструмент не лише емітентом, але й іншими учасниками ринку.

На сьогодні в Законі України «Про платіжні послуги» подається таке визначення електронних грошей: «...це одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій (у тому числі з використанням наперед оплачених платіжних карток багатоцільового використання), які приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж їх емітент, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей» [3].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що електронні гроші – це вартість, що зберігається на електронному носії, вони є альтернативою реальним грошам і зберігаються в електронному гаманці. Неминучість розширення практики застосування електронних грошей у процесі формування простору цифрової економіки та інформаційного суспільства рано чи пізно потребуватиме вирішення проблем виявлення та ідентифікації основних видів ризиків використання електронних грошей і створення адекватної системи захисту від них.

Список використаних джерел:

1. Greuning Hennie van, Brajovic Bratanovic Sonja. Analyzing banking risk : a framework for assessing corporate governance and financial risk management. Washington, D. C. : World Bank, 2009. 422 p.
2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/110/ЄС від 16 вересня 2009 року про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей [...]. Міжнародний документ від 16.09.2009 № 2009/110/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a18#Text
3. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

Халавчук Валерій Олегович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ПДФО В ФІСКАЛЬНІЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ

Фіскальна децентралізація є одним із ключових етапів реформи місцевого самоврядування в Україні. Вона спрямована на підвищення фінансової автономії місцевих органів влади, зміцнення економічної незалежності територіальних громад і створення сприятливих умов для сталого розвитку місцевих економік. Одним із основних інструментів, що забезпечують фіскальну децентралізацію в Україні, є податок на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО), що є важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів і має прямий вплив на економічну та соціальну стабільність на рівні громад.

ПДФО є одним з найважливіших джерел надходжень до місцевих бюджетів, оскільки цей податок безпосередньо пов'язаний з діяльністю фізичних осіб, що проживають на відповідних територіях. Відтак, місцеві органи влади отримують прямий фінансовий ресурс для реалізації соціальних, економічних і інфраструктурних проектів, таких як будівництво доріг, оновлення освітніх і медичних установ, а також підтримка місцевого бізнесу.

Закріплення податків – це механізм, при якому частина або весь обсяг податків, які сплачуються фізичними та юридичними особами на певній території, спрямовується до місцевого бюджету замість того, щоб передаватися до державного бюджету, що дозволяє місцевим органам влади мати стабільніші джерела фінансування для виконання своїх функцій і забезпечення соціально-економічного розвитку території [2]. Розглянемо структуру доходів місцевих бюджетів у розрізі закріплених податків за 2019–2023 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів у розрізі закріплених податків за 2019–2023 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
Закріплені податки всього (млн грн)	3002,2	3112,9	3779,6	4183,4	4752,3

1	2	3	4	5	6
ПДФО, млн грн	1655,1	1778,2	2122,3	2722,4	2893,9
Податок на майно та плата за землю, млн грн	1347,1	1334,7	1657,3	1461,0	1857,4
Частка закріплених податків у доходах (%)	53,6 %	66,0 %	65,1 %	75,4 %	72,8 %
Частка ПДФО у доходах (%)	29,5 %	37,7 %	36,5 %	49,0%	44,3 %

Джерело: розроблено автором на основі [1].

Отже, бачимо, що ПДФО, який є основним закріпленим податком, зріс з 1655,1 млн грн у 2019 році до 2893,9 млн грн у 2023 році. Частка ПДФО в загальних доходах місцевих бюджетів також зросла з 29,5 % до 44,3 %. Найбільш важливим податковим джерелом доходів місцевих бюджетів, частка якого суттєво зросла від 27 % до 44,4 % доходів місцевих бюджетів, є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Слід наголосити, що до бюджетної реформи 2014 року, усі 100 % надходжень від цього податку (за винятком частини доходів до м. Києва та м. Севастополя) розподілялися між рівнями місцевих бюджетів (обласний, районний, бюджети місцевого самоврядування). З 2015 року відповідно положень Бюджетного кодексу сума ПДФО за визначеними пропорціями розмежується між Державним та місцевими бюджетами. З 2021 року в результаті адміністративно-територіальної реформи, проведеної у 2020 році, компетенція районних бюджетів суттєво зменшилася і сьогодні цей рівень влади виключений з розподілу ПДФО. Додатково з 2022 року, як виняток, для сталого проходження опалювального сезону та забезпечення ритмічності розрахунків за енергоносії та комунальні послуги змінилися частки зарахування ПДФО до державного та бюджетів територіальних громад на користь останніх [5, с. 28]. У зв'язку з необхідністю додаткового фінансування потреб військового характеру (як виняток) з 01 жовтня 2023 р. по 31 грудня того року, в якому буде припинено чи скасовано воєнний стан сума ПДФО від оподаткування доходів, одержаних військовослужбовцями, поліцейськими та особами рядового і начальницького складу зараховується до державного бюджету у розмірі 100 % [4, с. 60]. До жовтня 2023 року цей податок був вагомим джерелом доходів для багатьох громад, особливо тих, на території яких розміщені військові частини. Вилучення військового ПДФО призвело до зниження частки місцевих доходів у зведеному бюджеті України: з 24,4 % у 2022 році до 17,8 % у 2023 році та до 15,8 % за перші дев'ять місяців 2024 року. Ця ситуація посилює диспропорції між громадами: ті, що раніше отримували суттєві надходження від військового ПДФО, стикнулись з фінансовими труднощами, тоді як менш залежні від цього джерела зберегли відносну стабільність.

Аналізуючи, прийнятий Закон про Державний бюджету України на 2025 рік, варто відмітити, що у 2025 р. прогноз доходів місцевих бюджетів становить – 720 млрд грн, що на 15 % більше, ніж у 2024 році. До бюджетів територіальних громад зараховуватиметься підвищена до 64 % частка ПДФО, до держбюджету відповідно 21 %. Для бюджетів громад це додаткових 12 млрд грн на цілі забезпечення у 2025 році [3].

Незважаючи на позитивні результати фіскальної децентралізації, зокрема щодо збільшення частки ПДФО у місцевих бюджетах, існують і певні проблеми, пов'язані з адмініструванням цього податку. Однією з головних проблем є недостатня ефективність збору податків на місцях, що може призвести до втрат у бюджетах громад. Окрім того, важливим аспектом є прозорість витрачання коштів, отриманих від ПДФО. Для подальшого розвитку ПДФО як важливого інструменту фіскальної децентралізації необхідно впроваджувати нові механізми стимулювання місцевих органів влади до підвищення рівня збору податків, а також заохочення і підтримка малого і середнього бізнесу, що може значно збільшити кількість платників ПДФО на місцях.

Список використаних джерел

1. Open budget. URL : <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=NATIONAL>
2. Федорова Н. Ю. Міжбюджетні трансферти як інструмент фіскальної децентралізації в Україні. Харків : ХНУ, 2022.
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України : Закон України від 8 листопада 2023 року № 3428-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3428-20#n38>
4. Про Державний бюджет на 2022 рік : Закон України № 1928-IX від 2 грудня 2021 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
5. Про Державний бюджет України на 2025 рік : Закон України від 19.11.2024 р. 4059-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

Фурман Денис Ростиславович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ОЦІНКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ

Фондовий ринок сьогодні є турбулентним, що виявляється в доволі бурхливих коливаннях ринкових показників цінних паперів, які набагато перевершують нормальні очікування значення. Крім того, такі коливання фондового ринку зумовлені концентрацією змін та розривами, тобто стрибкоподібними переходами системи від однієї величини до іншої, а також довгостроковою залежністю від ринкової поточної ситуації. Ще більший ризик викликає те, що ціни на фондовому ринку змінюються стрибками, а не плавно. Не варто також забувати, що фондовий ринок функціонує в реальному часі і йому притаманна власна внутрішня невизначеність, яка й зумовлює

високу небезпеку та низьку ймовірність прогнозування його стану та курсів окремих видів цінних паперів.

Слід зазначити, що фінансові ринки мають різні типи поведінки, відкритості та мережевих взаємодій, оцінка яких можлива з позицій побудови лінійних і нелінійних залежностей. Не є виключенням і фондовий ринок, який являє собою складну систему. Окреслити його майбутнє досить непросто, адже до його складу можуть бути включені інші складні підсистеми. Ускладнюють обставини також і недостатня нерозвиненість оціночних інструментів фондового ринку. Через взаємопроникнення фінансів та інформації відбувається їх зрощення та формування фінансово-інформаційної системи як важливої основи розвитку сучасного фондового ринку.

Особливості функціонування підсистем фондового ринку можна сьогодні розглядати з різних позицій [1]:

- обґрунтованості зв'язків між підсистемами ринку;
- рефлексивності відносин між суб'єктами фондового ринку;
- інфляційних і дефляційних властивостей підсистем ринку;
- іраціональності та ірраціональності підсистем;
- умов вибору підпорядкованості та керованості підсистем фінансового ринку.

З урахуванням перерахованого можна переходити до визначення економічної складності фондового ринку як системи загалом і його підсистем зокрема У другій половині ХХ ст. досягнення науки змінили підходи до вивчення багатьох фінансових подій, дали змогу формалізувати та впорядкувати фондовий ринок і висунути гіпотезу ефективного фінансового ринку. Теорія ймовірності дала змогу не тільки перейти до формалізації та впорядкування випадкових подій на фінансовому ринку, а й окреслити їхні рамки, а також побудувати різні моделі, які широко використовували в операційному, поточному та стратегічному управлінні [2]. Зазначимо, що в основі всіх міркувань приймався ідеальний фондовий ринок і будь-які відхилення від його рівноваги розглядалися як винятки, які необхідно було виправляти – з кейнськіанських позицій за допомогою державної економічної політики, а з монетарних – за рахунок ринкового саморегулювання.

Підвищена невизначеність сучасного фондового ринку привернула увагу науковців й до інших нестандартних концепцій і гіпотез. Серед них особливе місце посідає теорія хаосу, яка дала змогу розглядати розвиток фондового ринку в нелінійній динаміці із залученням цілої низки фізичних і математичних нових концепцій і положень. У зв'язку з цим біржові падіння, системні неплатежі, банківські паніки і дефолти співвідносили з фінансовим хаосом, а періоди благополучного розвитку фондового ринку – з його порядком і стабільністю. Ймовірність тих чи інших фінансових подій, різних шоків впливів на ринок, змін рівнів невизначеності, а також коливань між хаосом і порядком це досить різні процеси. Однак для їхнього врахування використовують спеціальні статистичні методики, що дають змогу розглядати відхилення реального стану фондового ринку від його ідеального стану (гіпотеза ефективного ринку).

Як відомо, класичні фінансові теорії та моделі побудовані на лінійних залежностях. Проте, поточну невизначеність фондового ринку краще оцінювати а допомогою нелінійних позицій і залежностей. Нелінійне моделювання фондового

ринку може підвищити рівень його прогнозування та надати додаткову інформацію щодо можливих напрямів руху основних фондових індексів та індикаторів, тобто, виступати основою для аналізу фондового ринку в динаміці. Нажаль, такі моделі поки що не набули свого достатнього розвитку в теорії та практиці функціонування фондового ринку.

Функціонування фондового ринку як системи має нелінійний характер взаємодії його складових, що й породжує особливі властивості, наявність яких і формує складність поведінки ринку. Адаптивність фондового ринку слугує базою його ефективного розвитку. Вона ґрунтується на законах самозбереження та самовідновлення системи. Поняття адаптивності вказує на здатність фондового ринку як складної системи пристосовуватися до відповідних ринкових умов, в яких він функціонує. На нашу думку, фондовий ринок, як підсистему фінансового ринку можна вважати складною адаптивною системою, що може змінюватися внаслідок зовсім незначних коливань зовнішнього ринкового середовища, які можуть швидко поширюватись на функціонування всієї системи. Властивість адаптивності передбачає прагнення фондового ринку до рівноважного стану на основі швидкої адаптації його складових до змін параметрів зовнішнього середовища; при цьому нерівноважний стан ринку не завжди може бути дисфункціональним фактором його розвитку, адже саме нестійкість і нерівноважність є сьогодні головними умовами динамічного розвитку фондового ринку як сегмента фінансового ринку.

Підсумовуючи вищевикладене відмітимо, що функціонування фондового ринку в сучасних умовах повинно здійснюватися відповідно до принципів і припущень нелінійної парадигми ринку. Вчені ще не дійшли згоди сьогодні щодо того, чи є ринок раціональним та ефективним (традиційна фінансова теорія) чи ірраціональним і неефективним (нелтрадиційна теорії та її напрями). Від цього залежить спрямованість і результативність управління фондовим ринком, а також ефективність його регулювання. На наш погляд, необхідно використовувати нелінійні моделі прогнозування та звернутися до гіпотези адаптивності, яка дасть змогу поєднати ринкову раціональність та ірраціональність і розв'язати проблему розвитку фондового ринку, обравши правильні напрями його оцінки та регулювання.

Список використаних джерел:

1. Levin S. A. Complex Adaptive Systems: Exploring the Known, the Unknown and the Unknowable. *Bulletin of the American mathematical Society*. 2003. Vol. 40. № 1, pp. 87–94.
2. Miller M. Financial Markets and Economic Growth. *Journal of Applied Corporate Finance*. 1998. Vol. 11 (3). P. 14.

СЕКЦІЯ 8

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕНЕДЖМЕНТУ, ЕКОНОМІКИ ТА СТАТИСТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Задачін Денис Олександрович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИМИ СТРУКТУРАМИ У СФЕРІ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ

Інформаційне забезпечення є ключовим елементом ефективного управління підприємницькими структурами у сфері транспортної логістики. Воно забезпечує своєчасний обмін даними, оптимізацію процесів та підвищення конкурентоспроможності на ринку. В умовах цифрової трансформації бізнесу інформаційні технології стають невід'ємною частиною транспортної логістики, оскільки вони дозволяють автоматизувати планування, контроль та моніторинг логістичних операцій. Використання сучасних ІТ-рішень сприяє зменшенню витрат на перевезення, скороченню часу доставки та підвищенню якості обслуговування клієнтів. Окрім цього, інформаційні системи допомагають підприємствам гнучко реагувати на зміни попиту, планувати вантажопотоки та ефективніше управляти складськими запасами [1].

Інформаційне забезпечення логістичних процесів включає кілька основних складових: збирання та обробку даних про запаси, замовлення, маршрути та інші ключові показники, що дозволяє підприємствам отримувати актуальну інформацію для прийняття рішень; передачу інформації за допомогою сучасних цифрових технологій, що забезпечує ефективну взаємодію між усіма учасниками логістичного ланцюга; створення та підтримку надійних баз даних, які дозволяють зберігати та швидко отримувати необхідну інформацію; а також аналіз і прогнозування на основі великих масивів даних для визначення оптимальних рішень щодо транспортування та управління запасами. Сучасні інформаційні технології дозволяють запроваджувати алгоритми штучного інтелекту та машинного навчання, що підвищує точність прогнозування та сприяє ефективному розподілу ресурсів [2].

Значну роль у транспортній логістиці відіграють інформаційні системи, які допомагають автоматизувати та оптимізувати процеси управління поставками. Серед найпоширеніших систем варто виокремити WMS (Warehouse Management System), яка дозволяє ефективно управляти складськими операціями, SCM (Supply Chain Management), що забезпечує контроль за всім ланцюгом постачання, а також TMS (Transportation Management System), яка допомагає планувати, контролювати та оптимізувати транспортні перевезення. Використання таких систем дозволяє підвищити рівень прозорості логістичних операцій, зменшити витрати, знизити ризики помилок та підвищити ефективність використання транспортних ресурсів. Крім того,

широке застосування знаходять технології блокчейну, які забезпечують безпечність та достовірність даних, що є критично важливим для міжнародних логістичних операцій [3].

Незважаючи на очевидні переваги, впровадження інформаційних технологій у транспортній логістиці стикається з низкою викликів. Одним із ключових питань є інтеграція нових інформаційних систем із вже існуючими процесами та обладнанням, що потребує значних інвестицій та технічної підготовки. Не менш важливим є забезпечення кібербезпеки, оскільки логістичні компанії оперують великими обсягами конфіденційної інформації, яка може стати мішенню для кібератак. Також важливим чинником є необхідність підготовки персоналу до роботи з новими технологіями, оскільки ефективне використання сучасних ІТ-рішень потребує відповідних компетенцій. Подолання цих викликів дозволить підприємницьким структурам суттєво підвищити ефективність своїх операцій, оптимізувати транспортні потоки та підвищити якість логістичних послуг, що в кінцевому підсумку сприятиме їх конкурентоспроможності на ринку [2].

Інформаційне забезпечення є невід'ємною складовою сучасної транспортної логістики. Його ефективне впровадження сприяє оптимізації процесів, підвищенню продуктивності, скороченню витрат та покращенню обслуговування клієнтів. Розвиток цифрових технологій у логістиці відкриває нові можливості для підприємницьких структур, допомагаючи їм адаптуватися до змін у динамічному ринковому середовищі. Інвестиції в інформаційні технології та їх інтеграція в логістичні процеси є важливими чинниками підвищення ефективності роботи підприємств і забезпечення їх сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Чобіток В., Літвінчик С. Системи інформаційного забезпечення транспортної логістики в підприємницькій діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки, 2024, № 4, с. 14–21. URL : <https://heraldes.khmnpu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/215>
2. Закревська І. С., Луцак Н. А. Інформаційне забезпечення логістичних процесів на підприємстві. *Соціально-економічний розвиток України на початку XXI століття* : матеріали студентської конференції. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2012. URL : https://feu.kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section2/tez23
3. Інформаційна система в логістиці: створення логістичних інформаційних систем. *Освіта.ua*. URL : <https://osvita.ua/vnz/reports/logika/25336>

Захаркевич Наталія Петрівна,

кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

УПРАВЛІННЯ ТАЛАНТАМИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Сучасне бізнес-середовище характеризується високою конкуренцією, швидкими технологічними змінами та необхідністю інноваційного розвитку. У цих умовах людський капітал стає ключовим фактором успіху підприємств, що зумовлює актуальність впровадження системи управління талантами, яка дозволяє компаніям залучати, розвивати та утримувати найкращих фахівців, забезпечуючи їхню максимальну продуктивність та ефективність. Впровадження управління талантами сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства за рахунок розвитку ключових компетенцій працівників, що особливо важливо для підприємницьких структур, які прагнуть до інновацій та стійкого зростання. В умовах динамічного зовнішнього середовища управління талантами є не просто HR-інструментом, а стратегічною необхідністю для підприємницьких структур, а його впровадження дозволяє підприємствам досягати довгострокового успіху, підвищувати продуктивність праці та створювати сприятливі умови для розвитку персоналу.

Перш ніж перейти до визначення сутності управління талантами, визначимося з трактуванням наукової категорії «талант». Так, Е. Майклз, Х. Хендфілд-Джонс, Е. Ексельрод [1] визначають талант з точки зору здібностей людини, наданих їй від народження, життєвого досвіду, невичерпної енергії і здатності вчитися та розвивати власні навички. А. Робертсон [2] трактує талант як високу працездатність, що проявляється в активній роботі на користь компанії. В працях Р.К. Метьюсона [3] підтримана ідея про те, що сьогодні багато організацій потребують співробітників, які володіють необхідними компетенціями, високим особистісним потенціалом і демонструють здатність швидко і гнучко сприймати, втілювати інноваційні ідеї і розробляти модернізовані продукти для розвитку організації в умовах конкурентної боротьби. Талантом можна назвати як вроджену здатність особистості до будь-якої діяльності, так і набуту в процесі цієї діяльності. Слід зазначити, що талант не виникає нізвідки і вимагає постійного підкріплення та вдосконалення.

Отже, талант – це сукупність природних здібностей, інтелектуальних і креативних якостей особистості, які дозволяють індивіду досягати високих результатів у певній сфері діяльності, він включає вроджені задатки, навички, рівень мотивації та здатність до саморозвитку. У контексті HR-менеджменту талант розглядається як стратегічний ресурс організації, що сприяє її інноваційному розвитку та конкурентоспроможності.

Термін «управління талантами» був описаний наприкінці ХХ століття в статті Девіда Уоткінса про розвиток таланту в організації [4]. Через кілька років цю ідею продовжив розвивати Алан Швайер у своїй книзі «Системи управління талантами» [5]. А зв'язок між розвитком людських ресурсів і організаційною ефективністю був встановлений в 1970-х рр. Управління талантами зазвичай розуміється як набір

інструментів і методів для залучення, найму та утримання співробітників з важливими знаннями, навичками та компетенціями. Для організації, яка бажає підвищити свою конкурентоспроможність в довгостроковій перспективі, необхідно також розробити відповідні характеристики персоналу.

Система управління талантами – це комплексна стратегія та сукупність процесів, спрямованих на залучення, розвиток, мотивацію та утримання висококваліфікованих фахівців з метою забезпечення довгострокової конкурентоспроможності організації. Вона включає такі ключові елементи, як рекрутинг, адаптація, навчання, розвиток кар'єри, управління ефективністю та створення сприятливого робочого середовища. Ефективна система управління талантами допомагає компанії не лише залучати найкращих спеціалістів, а й розкривати їхній потенціал, сприяючи професійному зростанню та підвищенню продуктивності.

Система управління талантами є стратегічним підходом до залучення, розвитку, мотивації та утримання висококваліфікованих працівників у компанії, яка спрямована на формування ефективної команди, здатної забезпечити конкурентоспроможність організації та її довгострокове зростання. Першим ключовим елементом такої системи є залучення та підбір талантів, що включає аналіз потреб компанії, формування привабливого бренду роботодавця та використання сучасних методів рекрутингу, таких як цифровий підбір і HR-аналітика.

Другий важливий аспект – адаптація нових співробітників (онбординг). Процес онбордингу допомагає швидко інтегрувати працівників у корпоративну культуру, ознайомити їх із бізнес-процесами та забезпечити наставництво на початковому етапі. Без ефективної адаптації навіть найталановитіші працівники можуть не досягти високої продуктивності. Наступним елементом є розвиток і навчання персоналу. Компанії впроваджують тренінги, коучинг, онлайн-курси та корпоративні університети, що дає змогу працівникам постійно вдосконалювати свої навички.

Ще одним важливим елементом є оцінювання ефективності та потенціалу співробітників на основі застосування сучасних методи оцінювання, такі як ключові показники ефективності (KPI), метод «360-градусів», зворотний зв'язок та регулярні атестації, що дозволяють визначити сильні сторони та напрями розвитку персоналу. На основі цього проводиться кар'єрне планування, яке передбачає формування кадрового резерву, можливості внутрішнього просування та горизонтальної ротації між відділами. Це сприяє розвитку професійних компетенцій та залученню працівників до довготривалої співпраці з компанією.

Важливим компонентом системи є мотивація та утримання талантів. Впровадження ефективної системи матеріального та нематеріального стимулювання, створення комфортного робочого середовища, розвиток корпоративної культури та визнання досягнень працівників дозволяє знизити рівень плинності кадрів. Також важливою складовою є стратегічне планування управління талантами, що включає аналіз майбутніх потреб у персоналі, визначення ключових компетенцій та використання HR-аналітики для прогнозування змін у структурі кадрів.

Сучасний підхід до управління талантами передбачає гнучкість, адаптацію до змін ринку та впровадження інноваційних HR-технологій. Використання штучного інтелекту, автоматизованих систем управління персоналом та аналітичних платформ дозволяє ефективно відстежувати продуктивність працівників, визначати потенційних

лідерів та розробляти персоналізовані плани розвитку. Окрім того, у сучасному світі важливу роль відіграє робота з молодими спеціалістами, які мають високий потенціал, але потребують додаткової підготовки та мотивації.

Отже, управління талантами відіграє значну роль у підвищенні ефективності діяльності компанії. Шлях лідерства багатьох організацій ґрунтується на ефективному використанні людського капіталу. При злагодженому процесі і застосуванні певних принципів управління високим потенціалом і компетенціями співробітників досягається особливий результат. Методологія управління талантами ґрунтується на постійному вдосконаленні технологій дослідження, залучення, розвитку, мотивації та утримання необхідного персоналу. Сучасна система управління талантами містить такі елементи як пошук талантів всередині компанії та за її межами; перегляд стратегії підбору персоналу; забезпечення постійного розвитку та навчання персоналу; інвестування в нерозкриті таланти; утримання спеціалістів. Управління талантами – це циклічний процес, покликаний задовольнити потребу компанії в співробітниках з необхідними знаннями та характеристиками.

Таким чином, система управління талантами є комплексним процесом, що забезпечує підприємству можливість розвивати власний людський капітал, досягати високих показників продуктивності та формувати стійку конкурентну перевагу. Вона дозволяє не тільки залучати найкращих фахівців, а й створювати умови для їхнього професійного та особистісного зростання. Успішна реалізація такої системи вимагає інтегрованого підходу, підтримки керівництва та використання сучасних технологій.

Список використаних джерел:

1. Michaels E., Handfield-Jones H., Axelrod E. The war for talent. *Cambridge : Harvard Business Press*, 2001. 287 p.
2. Robertson A., Abby G. Talent management: how to benefit from the talent of your subordinates. Dnepropetrovsk : Balance Club, 2004. 200 p.
3. Mathewson R. Ch. Talent management. A guide to growing a strong team. Alpina Publ., 2020. 232 p.
4. Watkins David Lightyear – An Application Framework for Talent Management that Acts as a Central Feedback Center for all Organizational Functions. Softscape, Incorporated, 1998.
5. Schein Edgar Increasing Organizational Effectiveness through Better Human Resources Planning and Development. *Sloan Management Review*, 1976.

Іжевський Павло Григорович,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГІБРИДНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ

Сучасні умови розвитку економіки та бізнесу, з широким використанням штучного інтелекту, потребують переосмислення підходів та методів управління

проектами. Проектна діяльність піддається частим змінам, що унеможливує в подальшому широко використовувати одну із двох традиційних груп методів – гнучких (Agile) та водоспаду (Waterfall), кожна з яких має свої переваги та недоліки. Відтак, постає розуміння в необхідності відходу від традиційних методів управління [1] та переходу до гібридних, які поєднують гнучкість структури з конкретними потребами проекту. Згідно статистичних даних, близько 60% проектів реалізуються за гібридним підходом до реалізації, незалежно від досвіду їх керівників у цій сфері [4]. Ключовими характеристиками, які визначають методи управління проектами виступають тип команди та мета проекту.

Передумовами переходу до гібридних методів управління проектами постають: ускладнення проектів, непередбачуваний діловий клімат, неможливість змінити внутрішню культуру організації, пошук точок дотику в межах внесків та очікувань зацікавлених сторін, стислі терміни реалізації [3].

Серед основних переваг гібридного управління проектами варто вказати [2]:

- підвищення гнучкості та адаптивності через комбінацію індивідуального підходу з конкретними вимогами до проекту, поєднуючи ітераційні процеси з структурованим плануванням;
- забезпечення високого рівня ефективності розподілу ресурсів в межах проекту на основі широких можливостей коригування обмежень бюджету та персоналу;
- зростання рівня продуктивності команди проекту та організаційної гнучкості як факторів прийняття ефективних рішень з реалізації та пристосування до динамічних умов та цілей проекту.

Враховуючи вказані переваги, гібридні методи управління проектами комплексно поєднують покроковість та гнучкі практики, забезпечуючи реалізацію вимог та відповідаючи викликам складності проектів, що дає можливість:

- розуміння усіма учасниками та зацікавленими сторонами цілісної траєкторії проекту для спільної узгодженої роботи над його цілями;
- візуалізацію кроків команди проекту в режимі реального часу;
- здійснювати проактивну співпрацю між командою та зацікавленими сторонами відповідно до розуміння дій та змін в межах проекту;
- завчасно передбачити та відреагувати на майбутні події передбачаючи та мінімізуючи ризики;
- зменшити ризик організаційного опору змінам через поступовість впровадження гнучких методів управління.

Зазначимо, що використання штучного інтелекту дозволить прискорити впровадження гібридних методів, а також допомогти проектним менеджерам оптимізувати їх застосування для складних в реалізації проектів. З одного боку – сучасні платформи на основі штучного інтелекту (Jira, Trello та ін.) використовуючи режим реального часу вже дають можливість покращити управління проектами мінімізуючи людські помилки та покращуючи взаємозв'язок між його учасниками, з іншого боку – використовуючи їх, керівники проектів повинні розуміти процеси управління та технології штучного інтелекту для уникнення генерування помилок його використання.

Найбільш широкого застосування, зважаючи на потребу в адаптації до динамічних цілей, гібридне управління проектами набуло поширення в охороні

здоров'я, консалтингу та ІТ-сфері. Практика засвідчила, що поряд з перевагами використання гібридних методів управління проектами існують проблеми з їх впровадженням, серед яких найголовніші – опір команд до змін і труднощі з синхронізацією процесів [2]. Для їх вирішення необхідно розробляти та впроваджувати стратегії управління змінами з одночасним та всеохоплюючим навчанням членів команд гібридним технологіям управління проектами.

До найкращих практик впровадження гібридних методів на сучасному етапі розвитку управління проектами варто віднести:

- індивідуалізацію управління проектами;
- комунікаційну активність та узгодженість методик управління проектом відносно всіх учасників команди проекту з налагодженням якісних двосторонніх інформаційних потоків;
- синхронізацію й оптимізацію моніторингу та результативності процесів управління проектами через використання цифрових інтелектуальних інструментів підтримки гібридних методів на основі прозорості та оновлення в режимі реального часу з метою забезпечення адаптації до змін;
- забезпечення безперервності процесів вдосконалення та навчання використанню гібридним методам управління проектами усіма членами команди.

Гібридні методи розширюють можливості проектних менеджерів в сфері управління проектами через застосування адаптивної технології та одночасне використання переваг кількох підходів. Використання штучного інтелекту та цифрових інструментів дозволяє отримувати від використання гібридних методів високих показників ефективності та розширення горизонтів їх застосування. Водночас їх впровадження висуває підвищені вимоги до ресурсного забезпечення та рівня освіти менеджерів проекту. Серед перспектив подальших досліджень, застосування гібридних методів в управлінні проектами вартує уваги їх поділу на гібридні за методами та гібридні за етапами; задіюючи такий поділ можна дослідити вплив їх використання на процеси реалізації та результати проекту, відповідно до обмежень та можливостей менеджера на кожній фазі проекту.

Список використаних джерел:

1. Six Key Focus Areas for the Project Manager in 2025. *Mannaz*. URL : <https://www.mannaz.com/en/articles/project-management-agile-practices/six-key-focus-areas-for-the-project-manager-in-2025/> (дата звернення: 11.03.2025).
2. A. Nieto-Rodriguez Hybrid Project Management: Agile & Traditional URL : <https://antonionietorodriguez.com/the-hybrid-project-management/> (дата звернення: 11.03.2025)
3. The Rise of Hybrid Project Management. *Kanban Software for Agile Project Management*. URL : <https://businessmap.io/blog/hybrid-project-management> (дата звернення: 11.03.2025)
4. 31 Must-Know Project Management Statistics in 2025. *ProofHub*. URL : <https://www.proofhub.com/articles/project-management-statistics> (дата звернення: 11.03.2025)

Корюгін Андрій Валерійович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ ПОСЛУГ

Нестабільна економічна ситуація у нашій країні здійснює вплив на економічні та маркетингові показники контакт-центрів. Традиційні види діяльності таких компаній стають менш рентабельними, що обумовлює адаптацію їх діяльності до нових взаємовідносин з клієнтами, що гуртуються на їх комплексному обслуговуванні та ефективності співпраці. Стабільне функціонування та прибуткову діяльність забезпечує наявність потужної клієнтської бази. Саме вона стає вагомим фактором конкурентоспроможності і задоволення потреб основних сегментів ринку. Завдяки цій базі залучаються нові клієнти, формуються програми лояльності та утримання вже існуючих клієнтів задля забезпечення зростання майбутніх доходів. Але для досягнення цих цілей клієнтська база повинна формуватися на принципах системності, впорядкованості та відповідності стратегічним цілям компанії.

Вітчизняний науковець В. Д. Суров вважає, що клієнтська база формується під впливом можливостей та орієнтирів підприємства [2]. Діяльність контакт-центрів це у цьому аспекті передбачає сегментацію споживачів з урахуванням їх специфічних запитів і потреб щодо пропонуванних послуг. Завдяки такому підходу формується глибше розуміння очікувань клієнтів, що є запорукою якісного обслуговування. База клієнтів формується як інтеграція стратегічного та тактичного рівнів управління.

Стратегічний рівень передбачає розробку керівництвом підприємства довгострокової стратегії управління клієнтськими відносинами. Основними елементами такої стратегії виступають сегментація наявної бази клієнтів, нові інформаційні продукти та канали їх поширення на ринок із залученням засобів маркетингової комунікації щоб утримати клієнтів та підвищити їхню лояльність. Поряд з цим, відбувається адаптація маркетингової політики під впливом економічної нестабільності і зростаючих вимог споживачів.

Тактичний рівень включає в себе оперативні дії, спрямовані на утримання наявних клієнтів та залучення нових, що досягається завдяки індивідуалізованому підходу до надання послуг, що підвищує їх якість в очах споживачів, використанню сучасних технологій, що забезпечують автоматизацію комунікацій із зовнішнім середовищем. Завдяки такому багаторівневому підходу підприємства ефективно конкурують на ринку і забезпечують значну кількість задоволених клієнтів.

Формування клієнтської бази контакт-центрів зумовлює реалізацію низки кроків, зумовлених особливостями діяльності таких підприємств. Перший крок передбачає визначення цільових сегментів клієнтів з урахуванням специфіки роботи підприємств, продуктом яких є інформаційні та комунікаційні послуги. Ключовими параметрами сегментації виступають галузі, обсяги потреб у послугах, потенціал довгострокового співробітництва. Кожен сегмент вимагає розробку пропозицій з конкретними умовами співпраці та адаптацію інформаційних продуктів.

Обслуговування цільових сегментів – це основа планування маркетингових зусиль компанії. В інших сегментах доцільно формувати комплекс заходів в межах взаємодіючих потоків з клієнтами, що зберігають зв'язок з ними й компенсують витрати на їх обслуговування. Завдяки цьому підтримується баланс ресурсів, що сприяє досягненню стратегічних орієнтирів контакт-центрів.

Для підвищення ефективності клієнтської бази застосовують комбінацію методів з презентаційних дзвінків, контекстної реклами в Інтернеті, залучення посередників тощо з поступовим застосуванням цих всіх заходів. Спочатку формують базу потенційних клієнтів. Потім збирають детальну інформацію про них, акцентуючи увагу на зацікавлених продуктах. На завершення планують та впроваджують графік комунікацій [1].

Реалізацію стратегії розвитку клієнтської бази розглянемо на прикладі ТОВ «ARCE CONTACT CENTER», що знаходиться у м. Хмельницький. Контакт-центр застосовує клієнтоорієнтований підхід із застосуванням CRM-систем (Customer Relationship Management). Завдяки цим системам відбувається оптимізація процесів взаємодії з клієнтами, спрямована на зростання лояльності клієнтів та темпи зростання клієнтської бази. Розвиток інновацій в інформаційних технологіях призвів до появи віртуальних е-CRM-інструментів як результату трансформації CRM-систем, з інтеграцією з глобальними мережами для забезпечення централізованого управління комунікаціями [3]. Застосування таких систем надає наступні переваги, що вдосконалюють бізнес-процеси і підвищують загальну ефективність:

1. Значне зниження навантаження на працівників завдяки автоматизації низки повторюваних завдань. В автоматичному режимі відправляються звіти, нагадують терміни дедлайнів, сповіщують про важливі дії. Працівники ТОВ «ARCE CONTACT CENTER» завдяки таким процедурам зосереджуються на реалізації стратегії компанії, що сприяє підвищенню продуктивності праці.

2. В режимі реального часу завдяки централізації клієнтської бази забезпечується доступ до інформації про кожного клієнта у режимі реального часу, що спрощує координацію роботи між підрозділами та формування виключних завдань для них. Завдяки «хмарним» CRM-рішенням вирішується проблема безпечного зберігання інформації.

3. Застосування CRM-систем забезпечує структурованість та ефективність планування завдань. Швидка реакція керівників на проблеми, які виникають під час реалізації проєктів забезпечується завдяки прозорості процесів, що запобігає їх повторенню в майбутньому.

4. CRM сприяють інтеграції із іншими сервісами, зокрема бухгалтерськими програмами, платформами управління проєктами та e-mail-маркетингом. Завдяки цьому синхронізуються всі бізнес-процеси в єдиному інформаційному середовищі. Ця система доступна з будь-якого пристрою для оперативного вирішення завдань співробітниками незалежно від їх місцезнаходження. Така гнучкість є перевагою контакт-центрів для швидкого реагування на запити клієнтів.

5. CRM-системи покращують взаємовідносини із клієнтами, бо дозволяють точно відстежувати їхні потреби і вчасно виконувати завдання. В кінцевому рахунку це призводить до зростання прибутків та кількості лояльних клієнтів.

Отже, сучасні CRM-системи допомагають ТОВ «ARCE CONTACT CENTER» забезпечити високу якість обслуговування через ефективне управління відносинами з клієнтами. В умовах гострої конкуренції на ринку послуг, зокрема між контакт-центрами, управління відносинами з клієнтами це-ключовий фактор успіху на динамічному ринку.

Список використаних джерел:

1. Круш П. В. Економіка підприємства: навчальний посібник. Київ : Ельга-Н: КНТ, 2007. 777 с.
2. Суров В. Формування клієнтської бази банківських установ України. *Молодий вчений*. 2013. № 1(01). С. 43–46.
3. HubSpot CRM допомагає мільйонам бути успішними. URL : <https://softprom.com/ua/vendor/hubspot>

Кулинич Роман Омелянович,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МЕТОД КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ ЗАСОБАМИ IBM SPSS STATISTICS

Кластерний аналіз поєднує кластери та змінні (об'єкти), що схожі між собою, здійснюючи класифікацію об'єктів. Багатовимірний опис застосовується при вирішенні економічних задач для численних сукупностей з великими обсягами даних. Одним з простих методів багатовимірного аналізу є кластерний аналіз. Кластерний аналіз – це кількісний інструмент для вивчення соціально-економічних процесів, які потребують великої кількості ознак для опису. Він дозволяє розбити вибірку на кілька груп за досліджуваними ознаками та аналізувати групи (як згруповані змінні) та об'єктні угруповання (як згруповані об'єкти). Цей метод використовується для вирішення проблеми сегментації ринку, для аналізу фермерських господарств з метою порівняння продуктивності, наприклад, для прогнозування ситуації на ринку окремих продуктів.

Для вирішення такого роду статистичних задач можна скористатися комп'ютерною програмою IBM SPSS Statistics.

Наведемо типовий алгоритм роботи з комп'ютерною програмою IBM SPSS Statistics для кластеризації.

1. Введення (імпорт) даних. Створення таблиці даних. Робота з вкладками «Дані» та «Змінні».

2. Попереднє дослідження даних. Аналіз кількісних даних, описова статистика (розвідувальний аналіз) та таблиці спряженості.

3. Кластерний аналіз (Аналіз-Класифікації-Ієрархічна кластеризація). Визначення змінних для дослідження та кластеризація за спостереженнями. Параметри виводу значень (таблиці та графіки). Статистики (порядок агломерації). Графіки (дендрограма). Метод (Уорда (Варда), міра – квадрат Евклідової відстані). Зберегти

нову змінну за результатами кластеризації (можна здійснити вибір кількості розв'язань за приналежністю до кількості кластерів від одного рішення до вказаного дослідником діапазону).

На основі широкого застосування даної програми при розв'язання типових дослідницьких завдань слід виділити типовий алгоритм статистичного аналізу даних: підготовка даних для аналізу, розвідувальний аналіз за головною групувальною ознакою, кластеризація. При застосуванні даної комп'ютерної програми до вихідних даних, наведених у табл.1 за наведеним вище алгоритмом можна одержати наступні результати (рис. 1) [2, С. 41].

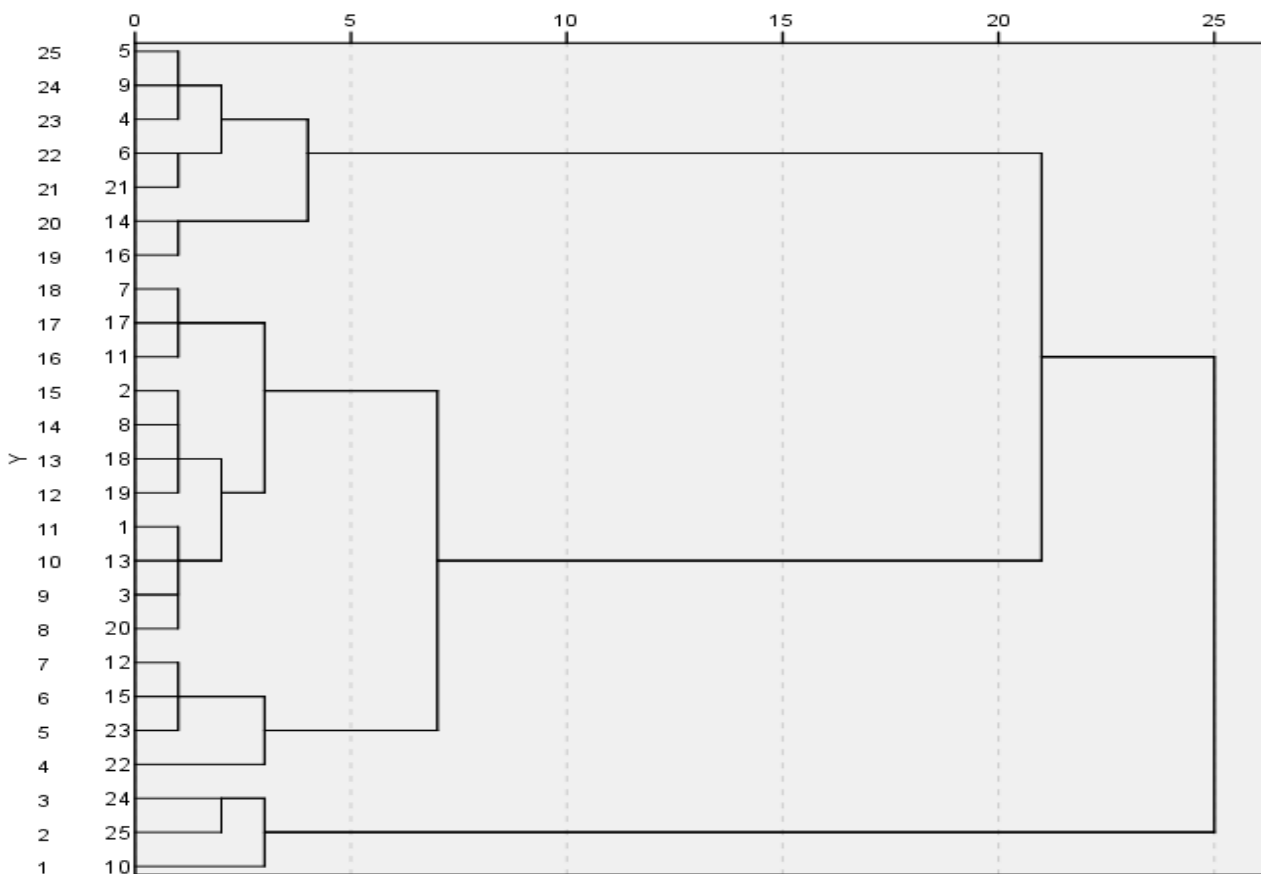

Рис. 1. Дендрограма залежності обсягу реалізованої картоплі від її собівартості

Джерело: складено автором за даними [2, с. 41].

Як видно з рис. 1 утворено 4 кластери за номерами спостережень на основі даних від 25 сільськогосподарських підприємств адміністративного району за рік. Узагальнений результат кластеризації можна навести в табл.1.

Таблиця 1

Залежність економічної ефективності реалізації картоплі від рівня концентрації її продажу в сільськогосподарських підприємствах, адміністративного району за рік, тис. гривень

Групи підприємств за вартістю реалізованої картоплі	Кількість підприємств	Реалізовано картоплі	Собівартість реалізованої картоплі	Прибуток (+), збиток (-)	Рівень рентабельності (+), збитковості (-), %
до 40	7	140,1	132,5	7,6	5,7
40-64	11	525	500,8	24,2	4,8
65-90	4	264,9	257,2	7,7	3,0
більше 90	3	314,4	315,8	-1,4	-0,4
Разом	25	1244,4	1206,3	38,1	3,2

Джерело: складено автором за даними [2]

За даними табл. 1 приходимо до висновку, що зростання концентрації у вирощуванні картоплі є стримуючим чинником економічного розвитку агропідприємств, що на пряму суперечить економічній практиці. Розглядаючи питання застосування рівних та нерівних інтервалів слід обирати перевірені практикою відповідні нормативи, щоб не прийти до випадкових (невірних) результатів [2, с. 40, 44].

Отже, при побудові груп чи класифікацій на основі стандартних алгоритмів та формалізованих методик необхідно в першу чергу дослухатися до економічної логіки, яка визначає практичні результати діяльності колективів. Така проблема загострюється з широким застосуванням BigData. Як вирішення ми бачимо популяризацію статистичних знань та поширення рівня статистичної грамотності дорослого населення.

Список використаних джерел:

1. Miller James D. Statistics for Data Science. Packt Publishing, 2017. 280 p.
2. Кулинич О. І., Кулинич Р. О. Теорія статистики. 7-е вид. Київ : Знання, 2015. 294 с.
3. Паянок Т. М., Задорожня Т. М. Статистичний аналіз даних : навч. пос. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2020. 312 с.

Піхняк Тетяна Андріївна,

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА У РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

У сучасному цифровому світі, де технології швидко розвиваються та змінюються, цифровізація стала критично важливою для виживання та розвитку бізнесу, особливо малого та середнього. Малі та середні підприємства (далі – МСП) становлять значну частину економіки будь-якої країни, забезпечуючи робочі місця та сприяючи інноваціям. Впровадження цифрових технологій суттєво підвищує їх конкурентоспроможність і адаптивність до змінюваних умов ринку, можливість оптимізувати процеси, підвищувати ефективність роботи та розширювати аудиторію клієнтів. Відповідно до доповіді Українського інституту майбутнього «Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою», цифровізація – це один із головних факторів зростання світової економіки в найближчі 5-10 років, яка стане головним інструментом для досягнення стратегічної цілі України - збільшення ВВП у 8 разів, до 1 трлн дол у 2030Е, та забезпечення добробуту, комфорту та якості життя українців на рівні, вищому за середній показник у Європі. Крім прямого підвищення продуктивності, яке отримують компанії від цифрових технологій, є ланцюг непрямих переваг цифровізації, як-от економія часу, створення нового попиту на нові товари й послуги, нова якість та цінність тощо [1].

Сьогодні цифрова економіка впливає на підприємства у всіх сферах економічної діяльності, не лише в галузі інформації та телекомунікацій, але також у основних галузях промисловості, сільському господарстві, будівництві, логістиці та інших. Так, за останні десять років частка представників малого та середнього бізнесу, які використовують і продукують цифрові технології, збільшилася практично на 20 % [2]. У табл. 1 розглянемо основні переваги цифровізації для МСП.

Таблиця 1

Перевагами цифровізації для малих та середніх підприємств

№ з/п	Переваги цифровізації		Інструменти цифровізації
1	2		3
1.	Зміна споживчої поведінки	Споживачі все більше переходять у сферу онлайн-покупок, використовують мобільні додатки та соціальні медіа для взаємодії з брендами. Це створює нові виклики та можливості для МСП.	Цифровізація дозволяє підприємствам створювати ефективні канали продажу та комунікації, що підвищує доступність продуктів та послуг: Shopify, WooCommerce, Etsy, Amazon, дозволяють МСП створювати онлайн-магазини для продажу своїх товарів і послуг, забезпечують зручні інструменти для управління замовленнями, оплатою та доставкою.

1	2		3
2.	Підвищення ефективності роботи	Цифрові технології, такі як автоматизація процесів, використання аналітичних інструментів та систем управління, допомагають МСП оптимізувати свої внутрішні процеси.	Впровадження системи управління складом може зменшити витрати та покращити обслуговування клієнтів, використання CRM-систем - краще розуміти потреби своїх споживачів та вдосконалити стратегії маркетингу. Інструменти автоматизації маркетингу: Mailchimp, HubSpot або GetResponse- дозволяють планувати, виконувати й аналізувати маркетингові кампанії без значних витрат часу. Це включає email-маркетинг, ведення соціальних мереж і контентний маркетинг.
3.	Доступ до нових ринків	Цифровізація відкриває нові можливості для МСП вийти на міжнародні рівні.	Платформи електронної комерції, такі як Amazon або Etsy - забезпечують просту та зручну можливість для реалізації товарів за межами домашнього ринку. Інтернет, Internet of things - доступ до глобального ринку, дозволяючи продавати продукцію за межами країни.
4.	Інновації та розвиток	Цифрові технології стимулюють інновації, дозволяючи підприємствам швидше впроваджувати нові ідеї. Завдяки технологіям такі підприємства можуть тестувати нові продукти і послуги з меншими витратами та ризиками.	Big Data, Data mining, машинне навчання та штучний інтелект - можуть бути використані для аналізу ринкових трендів, що, у свою чергу, сприяє кращій адаптації до вимог споживачів. Google Analytics - дозволяють підприємствам відстежувати поведінку користувачів на своїх сайтах, аналізувати трафік і ефективність маркетингових кампаній, що допомагає приймати обґрунтовані бізнес-рішення. Послуги хмарних технологій: Google Cloud, Microsoft Azure або AWS- забезпечують підприємствам доступ до ресурсів та інфраструктури, що дозволяє знижувати витрати на ІТ та забезпечує зручний доступ до даних з будь-якої точки світу.

Джерело: систематизовано автором за даними [1, 2]

Проте, цифровізація не є безпроблемним процесом: малі та середні підприємства стикаються з багатьма викликами, такими як: обмежений доступ до фінансових ресурсів, недостатня технічна база, безпека та захист даних, високі податкові ставки, не вигідний інвестиційний клімат, неготовність персоналу, зростаючий тиск з боку державних органів. Важливо, щоб підприємці отримували належну підтримку,

включаючи навчання та консультації, для успішного впровадження цифрових технологій у свою діяльність.

Таким чином, цифровізація є не лише тенденцією, а невід'ємною частиною стратегії розвитку малих і середніх підприємств, надаючи їм можливість залишатися конкурентоспроможними у світі, що постійно змінюється. Інвестування в цифрові технології та адаптація бізнес-моделей до нових умов стає ключовим фактором успіху для МСП в XXI столітті. Тому, ті підприємці, які розуміють важливість цифрової трансформації бізнесу і здатні активно використовувати переваги цифровізації зможуть активно розвиватися в умовах сучасної економіки.

Список використаних джерел:

1. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. URL : <https://hvylya.net/uk/special-projects/177938-ukraina-2030e-kraina-z-rozvinutoju-cifrovoju-ekonomikoju>.

2. Церковна А. В., Карелова К. С. Вплив цифровізації на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. Том 19. Вип. 2(45). 2020. С. 328–339.

Суховірський Олег Васильович,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ВИВЧЕННЯ ЗАСОБУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ASANA AI ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Активне використання засобів штучного інтелекту студентами має як позитивні так і негативні прояви. В процесі фахової підготовки перед науково-педагогічними працівниками постає завдання у виборі професійно-орієнтованих інструментів, які б дозволили продемонструвати можливості штучного інтелекту для виконання основних функцій менеджера. Стрімкий розвиток технологій визначає інтенсивні пошуки нових методів як організації освітнього процесу так і власне навчання.

Вивчаючи роль технологій штучного інтелекту у науково-педагогічній діяльності освітніх закладів, А. Кільченко виділяє основні напрями його застосування [1]:

- штучний інтелект у навчальній аналітиці;
- штучний інтелект у персоналізації навчання;
- штучний інтелект в оцінюванні компетенцій студентів;
- штучний інтелект у проектуванні смарт-кампусів.

Схожі напрями але в дещо розширеному розумінні пропонують А. Коломієць та О. Кушнір [2, с. 47–48]:

- індивідуалізоване навчання;
- аналіз успішності;

- віртуальні педагогічні симулятори;
- автоматизація адміністративних завдань;
- глобальна співпраця;
- підвищення якості викладання;
- ефективність і доступність;
- створення інноваційних навчальних матеріалів;
- підготовка до цифрової реальності;
- постійне вдосконалення.

Забезпечити реалізацію вказаних напрямів можна за допомогою уже відомих ChatGPT, Copilot, Gemini та інші. Втім все більшої популярності набирають платформи, що інтегрують штучний інтелект у повсякденні професійні завдання різних спеціальностей. Однією з таких платформ є Asana. Вона розроблена для організації та супроводу спільної роботи над проектами. Інтеграція у цю платформу засобів штучного інтелекту дозволила розширити її можливості щодо автоматизації рутинних завдань та оптимізації діяльності, що значно зменшує навантаження на працівників та підвищує продуктивність. Зокрема, система може автоматично призначати завдання, відслідковувати статуси виконання та генерувати звіти. Майбутні менеджери можуть створювати власні проекти і досліджувати властивості та функціонал платформи. Найкращим методом навчання, який рекомендується використовувати при цьому, є метод проектів, що дозволяє забезпечити повноцінне опанування платформою в межах виконання професійно орієнтованого проекту.

Як додаткове завдання для студентів або ж завдання для самостійної роботи можна запропонувати створення інтелектуальних робочих процесів за допомогою AI Studio. Цей модуль дозволяє користувачам без використання програмування створювати ШІ-агенти для виконання рутинних завдань, що показує важливість врахування здатності до масштабування, гнучкості та адаптивності робочих процесів. Завдяки аналітичним можливостям штучного інтелекту, Asana AI надає рекомендації щодо встановлення пріоритетів завдань, що дозволяє групам студентів зосередитися на найважливіших аспектах роботи. Це навчає ефективному використанню ресурсів та вмінню досягати стратегічних цілей.

Важливими для підготовки майбутніх менеджерів є навички планування проектів, які передбачають розрахунок оптимальних термінів виконання, розподіл ресурсів та оцінку потенційних ризиків. Під час виконання проектів Asana AI може автоматично створювати контент, керувати версіями проектів та моніторити прогрес, що забезпечує безперервність робочого процесу. Також варто розглянути на заняттях можливість отримувати реальні дані в режимі реального часу, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення на основі аналітики, що сприяє підвищенню прозорості та підзвітності у процесі управління проектами, а отже показує студентам реальні результати використання штучного інтелекту у професійній діяльності.

Для приватних осіб та невеликих груп користувачів доступ до Asana безкоштовний та включає достатньо об'ємний функціонал (необмежена кількість задач, проектів, повідомлень та дій, різні способи відображення поточних проектів) Але засіб штучного інтелекту включається лише в платні пакети, вартість яких починається з 13 доларів на місяць. Для вивчення Asana AI на лабораторних заняттях необхідно

скласти навчальну програму дисципліни та розклад занять таким чином, щоб відповідні лабораторні роботи виконувалися в межах двох тижнів. Саме протягом цього періоду після реєстрації користувачі отримують доступ до усіх функцій платформи з метою реклами та ознайомлення з продуктом. При цьому варто звернути увагу і на вивчення додаткових можливостей Asana, які наявні у платних пакетах. Серед них найбільш цікавими є конструктор робочих процесів, побудова хронологій, інструмент для створення діаграм Ганта, засоби автоматизації з іншими платформами та інтернет-ресурсами.

Як бачимо функціональні можливості платформи неможливо розглянути протягом одного заняття. Саме тому необхідно правильно розподілити час та розробити для студентів оптимальні за складністю практичні завдання, а також поєднати їх із виконанням самостійної роботи.

Список використаних джерел:

1. Кільченко А. В. Роль технологій штучного інтелекту у науково-педагогічній діяльності освітніх закладів. *Цифрова освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 жовтвотня 2023 р.). Комунальний заклад «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради, 2023. Вип. 3(55). URL : <https://surl.li/weoigk>

2. Коломієць А., Кушнір О. Використання штучного інтелекту в освітній та науковій діяльності: можливості та виклики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип. 70. С. 45–57.

Тадля Сергій Андрійович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

БІЗНЕС ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Впровадження новітніх цифрових технологій у різні сфери діяльності людини сьогодні є нагальною потребою. Зміни здійснюються практично в усіх напрямках, навіть у найконсервативніших сферах відбувається поступова модернізація. Найяскравіші зміни, пов'язані з цифровізацією і діджиталізацією, можна бачити в таких галузях діяльності людини як послуги сфери публічного управління, фінанси, транспорт, медицина, освіта, бізнес.

Необхідно розглянути цифровізацію в різних галузях економіки, проаналізувати внутрішні витрати організацій на створення та використання цифрових технологій, а також дослідити управлінський процес в цифровізаціях умовах. Важливо виявити основні проблеми, що виникають під час переходу на цифрові технології, та визначити інструменти, які сприяють підвищенню ефективності бізнес-процесів у цифровому середовищі [1].

Попри те, що стратегія для кожного бізнесу буде унікальною, потреба в цифровій трансформації є і в глобальних підприємств, і в невеликих компаній. Пандемія COVID-19 показала, що в умовах кризи найкраще почуваються компанії, які успішно реалізують стратегію цифрової трансформації. Вони роблять акцент на онлайн-комунікаціях із клієнтами, переводять співробітників на віддалену роботу або пропонують в Інтернеті нові послуги – відповідно до потреб, що змінилися.

На сьогодні, цифровізація вже охопила всі сфери життєдіяльності людей, а для бізнесу вона є прямим шляхом до інноваційного розвитку та отримання конкурентних переваг [2, с. 55]. Серед ключових напрямів цифровізації можна виділити хмарні технології, з допомогою яких команди можуть одночасно працювати над одним проєктом та ефективно використовувати ресурси компанії. Також попит є на стратегію Mobile First, що дозволяє компаніям отримувати прибуток від мобільного трафіку, який за обсягом і показниками вже дорівнює трафіку зі стаціонарних пристроїв.

Цифровізація в бізнесі має важливе значення, що дає змогу заощаджувати час при виконанні завдань, а також підвищення ефективності роботи завдяки використанню різноманітних додатків і розширень, які легко впроваджуються та не потребують значних ресурсів для адаптації. Крім того, вона сприяє розробці та впровадженню нових бізнес-моделей, заснованих на цифрових технологіях, що забезпечують індивідуальний підхід, оперативність та зниження витрат на виробництво товарів і послуг у широких масштабах. Збільшення у використанні цифрових технологій, електронних платформ, впровадження штучного інтелекту допомагає скоротити час при виконанні завдань будь-якої складності, що дає змогу компаніям підлаштовувати продукти й послуги під вподобання споживачів.

Хоча цифровізація бізнес-процесів відкриває для компаній значні можливості та сприяє прискоренню їхньої діяльності, процес переходу супроводжується певними труднощами [3, с. 27]. Однією з основних проблем є нестача кваліфікованих спеціалістів, які будуть добре орієнтуватися в сучасних умовах цифрової економіки, через що підприємства можуть тривалий час шукати відповідних співробітників для реалізації завдань цифрової трансформації. Крім того, швидко змінити усталені процеси неможливо, що змушує компанії витратити більше часу на впровадження та адаптацію новітніх технологій. Важливим фактором є й те, що інтеграція цифрових рішень у бізнес вимагає значних фінансових вкладень. Окрім цього, необхідність навчання персоналу та підвищення його кваліфікації також створює додаткові витрати як у часовому, так і у фінансовому вимірі.

Таким чином, слід зробити висновок, що цифровізація робить бізнес-процеси більш гнучкими що, в свою чергу, збільшує прибутки компаній. Завдяки автоматизації та цифровізації підприємства можна швидко обробляти запити клієнтів і проводити аналітику, генерувати контент і спрощувати комунікацію в команді. Це дає змогу компаніям ставати більш гнучкими і стійкими до зовнішніх змін та залишатися конкурентоспроможними на ринку.

Список використаних джерел:

1. Цифрова трансформація бізнесу. *SION. Patent. Tax. Law.* 2022. URL : <https://sion-ip.com/blog/tsyfrovaia-transformatsiya-byznesa/>

2. Юдіна А. І., Нурулліна А. Р. Оптимізація бізнес-процесів за допомогою цифрової трансформації. *Економіка: вчора, сьогодні, завтра*. 2021. Том 11. № 8А. С. 54–60.

3. Агафонова Т. В. Цифровізація бізнес-процесів. *Економіка і бізнес: теорія і практика*. 2020. № 12, Ч. 1. С. 26–29.

Фалдина Назарій Володимирович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАНЬ

Інтеграція в агропромисловому комплексі – це процес об'єднання різних етапів виробництва, переробки та збуту сільськогосподарської продукції з метою підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності. Інтеграція дозволяє зменшити витрати на виробництво і збут, підвищити якість продукції та забезпечити стабільність доходів учасників [1].

Серед основних форм інтеграції в агропромисловому комплексі виділяють: кооперативи, агрокомпанії та консорціуми. Важливим є створення чіткої організаційної структури, яка забезпечить ефективну взаємодію між учасниками, що включає розробку управлінських механізмів, що дозволяють координувати дії учасників, враховуючи їх інтереси та цілі [6].

Інтеграція не позбавлена ризиків, таких як конфлікти інтересів між учасниками або залежність від коливань ринкових цін. Необхідно розробляти стратегії управління ризиками для забезпечення стабільності та успіху інтегрованих структур. Також, інтегровані структури можуть отримувати доступ до нових ринків та споживачів, що підвищує їх фінансову стабільність. Інтеграційні процеси сприяють зниженню витрат завдяки спільному використанню ресурсів, що дозволяє зменшити витрати на закупівлю сировини, технології та логістику [3].

Глобалізація та міжнародна торгівля відкривають нові можливості для розвитку інтегрованих агропромислових формувань. Важливо також звернути увагу на розвиток екологічно чистого виробництва та органічного землеробства, що стає дедалі більш актуальним у контексті сучасних екологічних викликів.

Державна підтримка є ключовим фактором успішного розвитку інтегрованих агропромислових формувань. Є необхідність впроваджувати законодавчі ініціативи та програми фінансування, які сприятимуть розвитку сільського господарства та залученню інвестицій, що включає податкові пільги, дотації на розвиток інфраструктури та технологій [4].

Використання сучасних технологій, таких як автоматизація виробничих процесів і впровадження систем управління ресурсами, може суттєво підвищити ефективність інтегрованих структур. Цифровізація в агропромисловому комплексі, прозорість управлінських рішень, дозволяє здійснювати моніторинг та аналіз даних у реальному часі [2].

Інтеграційні процеси в агропромисловому комплексі мають позитивний вплив на соціально-економічний розвиток сільських територій. Оскільки вони сприяють створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя населення [5]. Соціальна відповідальність агропромислових формувань також відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Буряк Г. І. Інтеграційні процеси в агропромисловому комплексі: теорія і практика. Київ : Аграрна наука. 2018.
2. Гончаренко М. С. Інновації в аграрному секторі: роль цифровізації. *Технології та інновації в Агропромисловому комплексі*. 2020. № 5(4). С. 78-85.
3. Коваленко О. В. Економічні аспекти інтеграції в агробізнесі. *Журнал економіки*. 2020. № 12 (3). С. 45–52.
4. Костенко Л. І. Державна політика підтримки агропромислового комплексу: сучасний стан і перспективи. *Аграрна політика України*. 2021. № 6 (2). С. 15–22.
5. Петренко І. В. Соціальний аспект агропромислової інтеграції: виклики та можливості. *Соціально-економічний розвиток села*. 2022. № 10 (3). С. 23–30.
6. Семенова Т. П. Організаційні форми інтеграції в агропромисловому комплексі. *Сільськогосподарська економіка*, 2019. № 8 (1). С. 34–40.

Федоришина Лариса Миколаївна,

докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ГНУЧКЕ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ – НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

В умовах кризи підприємства стикаються з економічними, кадровими, репутаційними, соціальними та технологічними викликами, що вимагає оперативної трансформації методів управління персоналом. Основною метою цього є забезпечення балансу між ефективністю діяльності підприємства та потребами працівників. Саме тому доцільним є впровадження й реалізація гнучкого управління персоналом, яке «дає можливість адаптуватися до змін в організаційному середовищі та потреб персоналу, залучати і утримувати талановитих працівників і підтримувати їхній розвиток при зменшенні втрати та професійного вигорання» [1].

Гнучке управління персоналом, на нашу думку, є системою адаптивних підходів до організації людських ресурсів, яка дозволяє підприємству швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, мінімізувати ризики, зберігати продуктивність та забезпечувати безперервність бізнес-процесів. Враховуючи це, можна назвати основні риси гнучкого управління персоналом:

– адаптивність – здатність швидко змінювати кадрові стратегії відповідно до нових викликів;

- мультифункціональність – розвиток навичок персоналу, що дозволяють працівникам виконувати різноманітні завдання;
- гнучкість зайнятості – використання віддаленої роботи, скороченого графіка, проєктних контрактів;
- диференційований підхід до мотивації – ефективне поєднання матеріальних і нематеріальних стимулів (або їх чергування) залежно від ситуації;
- технологічна підтримка – використання цифрових HR-рішень для ефективного управління персоналом;
- відкрита комунікація – прозоре інформування працівників про зміни та перспективи розвитку підприємства.

В контексті антикризового менеджменту ключовими особливостями гнучкого управління персоналом слід назвати:

1. Гнучку організацію праці шляхом:
 - переходу на дистанційну роботу або змішаний формат;
 - змінного графік роботи (скорочені робочі години, позмінна робота за можливості);
 - переходу до роботи за результатами (performance-based management);
 - запровадження проєктної роботи (створення тимчасових команд для вирішення ключових завдань).
2. Оптимізацію витрат на персонал за рахунок:
 - аутсорсингу та аутстафіngu (передача частини функцій зовнішнім підрядникам);
 - тимчасового скорочення заробітної плати з обов'язковим узгодженням із працівниками;
 - впровадження нефінансової мотивації (гнучкий графік, навчання, можливості кар'єрного зростання);
 - ротації кадрів (переведення співробітників на інші посади відповідно до нових потреб підприємства).
3. Гнучке управління компетенціями персоналу завдяки:
 - навчанню та перекваліфікації співробітників відповідно до нових викликів ринку;
 - мультифункціональності та мобільності персоналу (розвиток навичок роботи в різних сферах підприємства, перепідготовка для роботи в нових функціональних сферах);
 - інвестиціям в цифрову грамотність (навчання співробітників використанню нових технологій, набуття цифрових навичок, освоєння цифрових інструментів).

Таким чином, антикризова кадрова стратегія підприємства має орієнтуватися на підтримку ключових фахівців (талентів) та збереження критично важливих компетенцій; психологічну підтримку персоналу (корпоративні програми боротьби зі стресом); гнучкі підходи до найму та звільнення (тимчасові контракти, залучення фрілансерів); прозору комунікацію та кризовий HR-брендинг (формування довіри всередині колективу).

Гнучкий режим управління забезпечує чітке розуміння традиційного управління людськими ресурсами з точки зору цілей управління, управлінської ролі та стратегічної

позиції [2]. Тому представимо порівняльну характеристику традиційного та гнучкого управління персоналом за певними критеріями (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика традиційного та гнучкого управління персоналом

Критерій	Традиційне управління	Гнучке управління
Форми зайнятості	Повна зайнятість, стандартний графік	Дистанційна робота, гнучкий графік, проектні контракти
Розвиток кар'єри	Висхідне зростання (вертикальна кар'єра), фіксовані посадові обов'язки	Мультифункціональність, горизонтальна кар'єра
Мотивація	Основний акцент на фінансові стимули	Поєднання фінансових та нефінансових стимулів
Управління компетенціями	Жорстка посадова структура	Перекваліфікація, розвиток нових навичок
Комунікація	Формальні звіти, регламентовані зустрічі	Відкрита комунікація, цифрові платформи, гнучкі зустрічі
Адаптація до змін	Повільне реагування, бюрократія	Швидке прийняття рішень, експериментування

Джерело: сформовано автором.

Таким чином, гнучке управління персоналом – це ключовий інструмент антикризового менеджменту, який дозволяє підприємству адаптуватися до змін, оптимізувати витрати, підтримувати продуктивність і зберігати лояльність працівників. Успішна реалізація цієї концепції потребує гнучкої організації роботи, ефективної комунікації, стратегічного управління компетенціями персоналу та, безперечно, технологічної підтримки.

Список використаних джерел:

1. Харчук О. Г., Щоголь В. О. Система гнучкого управління персоналом підприємства як засіб усунення причин втоми та професійного вигорання. *Наукові перспективи*. 2023. № 10(40). С. 524–535. URL : <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7069/7109>
2. Жибак І., Зелінська Г. Взаємозв'язок між гнучким управлінням людськими ресурсами та інноваційним розвитком підприємства. *Репозитарій МНАУ*. URL : <https://surl.li/niixii>

Федорчук Ольга Степанівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ

Процес цифровізації активно трансформує всі сфери життя, включаючи правову галузь. Сьогоднішні правники є активними учасниками процесу становлення Legal Tech (від англ. Legal Technology – інформаційні технології в юридичній діяльності), тобто впровадження інноваційних технологій та програмного забезпечення для отримання оптимальних та ефективних рішень в царині юридичних послуг. У рамках розвитку Legal Tech виділяють три напрямки: 1) технології, що полегшують доступ до даних та їх обробку; 2) рішення та сервіси у сфері підтримки професійної роботи; і 3) рішення, які автоматизують процес застосування норм матеріального права [1, с. 91].

Уже сьогодні з впровадженням електронного судочинства значного зростає частки юридичних справ, які передаються адвокатам і юристам у цифровому форматі, замість традиційної практики особистого звернення клієнта до офісу. У перспективі подальшого розвитку цифрових правових технологій можна передбачити появу систем електронного судочинства, здатних самостійно вирішувати незначні правові спори на основі заданих параметрів, без необхідності фізичної присутності сторін чи їхніх представників. Такі алгоритмічні рішення можуть значно оптимізувати судовий процес, скоротивши час розгляду справ та мінімізувавши людський фактор.

Доступ до юридичних аналітичних платформ ЛІГА 360, ActiveLex, ZakonOnline, WikiLegalAid, впровадження у роботу практикуючих юристів систем електронного документообігу, CRM систем та інших новітніх технологічних рішень докорінно змінює роль юриста: замість безпосереднього виконання завдань він дедалі активніше виконує функції контролера й аналітика, який оцінює якість кінцевого продукту, створеного за допомогою автоматизованих систем. Ключовим напрямком використання Legal Tech є застосування іноваційних технологій обробки природної мови (NLP – Natural Language Processing), які відіграють важливу роль у цифровій трансформації юридичної сфери. Незважаючи на значні перспективи, NLP залишається однією з найскладніших технологій для реалізації, оскільки потребує аналізу й обробки багатьох природних мов, що відрізняються за синтаксичними та семантичними особливостями. Швидкість та ефективність впровадження Legal Tech залежить від подолання можливих труднощів у таких ключових аспектах:

1. Глибоке розуміння технологій штучного інтелекту та NLP: юристи повинні мати базове уявлення про принципи роботи штучного інтелекту та зокрема NLP, щоб ефективно інтегрувати ці рішення у свою діяльність; важливо забезпечити об'єктивність та точність даних, які використовуються для використання моделей штучного інтелекту, адже неточні або некоректні дані можуть призвести до помилкових юридичних висновків.

2. Забезпечення кібербезпеки при використанні Legal Tech: юридичні фірми та організації повинні постійно моніторити потенційні кіберзагрози, пов'язані із

застосуванням Legal Tech, та впроваджувати заходи для мінімізації ризиків; для запобігання витоку конфіденційної інформації та підвищення рівня цифрової безпеки необхідний постійний моніторинг та аналіз вразливих категорій даних, що обробляються системами Legal Tech, і швидка випереджувальна реакція на можливі кібератаки.

Загалом, інтеграція Legal Tech та NLP у юридичну практику відкриває широкі можливості для підвищення ефективності роботи юристів, автоматизації рутинних завдань і забезпечення швидкого доступу до правової інформації. Водночас цей процес потребує ретельного підходу до безпеки, відповідального використання технологій і контролю за їхнім впливом на правові процеси.

Список використаних джерел:

1. Jacob K., Schindler D., Strathausen R. LegalTech on the Rise: Technology Changes Legal Work Behaviours, But Does Not Replace Its Profession on Liquid Legal. *Springer International Publishing*. 2017. URL : <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-45868-7>

СЕКЦІЯ 9

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Войцещук Андрій Дмитрович,
*доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління та
адміністрування Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ПАРАДИГМА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВСЕСВІТНЬОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: АДАПТАЦІЯ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

Всесвітня митна організація (далі – ВМО), заснована в 1952 році, є однією з основних міжнародних організацій, що регулює митну політику та забезпечує спрощення міжнародної торгівлі. В умовах глобалізації та технологічних змін ВМО постала перед новими викликами, які вимагають від організації модернізації та адаптації до нових реалій. Парадигма модернізації ВМО базується на інтеграції новітніх технологій, покращенні координації між країнами-членами, а також на удосконаленні процесів управління митною політикою, щоб забезпечити швидкий та ефективний рух товарів через кордони, що також передбачає впровадження нових інструментів для боротьби з контрабандою, забезпечення безпеки торгівлі та оптимізацію митних процедур.

В рамках зусиль з модернізації ВМО члени організації виступили за оновлення Стратегії з розбудови потенціалу. Зокрема, під час Комітет з інституційного розвитку (СВС) 15 і сесій Комісії з питань політики та Ради в червні 2024 року деякі члени попросили оцінити поточну парадигму розбудови потенціалу після 20 років практичного застосування, щоб знайти шляхи найкращої адаптації до поточних викликів, включаючи важливість визначення пріоритетів в умовах обмежених ресурсів [1].

У контексті процесу модернізації ВМО нова парадигма передбачає посилення уваги до корпоративного підходу до підтримки впровадження та розвитку потенціалу. У цьому контексті в оновленому документі викладено методологію визначення основних пріоритетних напрямків імплементаційної підтримки та розвитку потенціалу країн-членів на найближчі роки, а також процеси, передбачені для ефективною та цілеспрямованою діяльністю, таким чином, забезпечуючи необхідне оновлення Стратегії розвитку потенціалу. Нещодавно розроблена парадигма ґрунтується на відгуках країн-членів і внутрішньому аналізі та має на меті забезпечити більшу ефективність використання ресурсів за рахунок цілеспрямованою імплементаційної підтримки та розвитку потенціалу ВМО для найкращого задоволення інтересів країн-членів. Основними новими елементами нової парадигми є:

- більший акцент на стратегічному узгодженні інтервенцій;
- розширені зусилля щодо залучення акредитованих експертів;
- більш широке використання змішаного навчання для розбудови потенціалу, що дозволить заощадити ресурси для цілеспрямованої підтримки впровадження стандартів ВМО;

- більший акцент на науково обґрунтованих втручаннях, які спираються на вихідні дані та сприяють оцінці впливу втручань.

За останні роки відбулися значні зміни в операційному середовищі митних служб, що створило постійний попит на зміни та інновації в адміністраціях країн-членів. Потреби країн-членів у підтримці впровадження та більш широких запитах на розбудову потенціалу значно зросли, що створює додаткове навантаження на обмежені ресурси, наявні в Секретаріаті. Крім того, запити часто виходять далеко за межі основного мандату ВМО, торкаючись різних сфер розбудови потенціалу, тим самим ставлячи під сумнів послідовне узгодження зусиль зі стратегічними цілями Організації, погодженими членами. Така ситуація створює потребу в більш чіткому визначенні пріоритетів для забезпечення того, щоб обмежені ресурси розподілялися таким чином, щоб вони відповідали цілям, визначеним країнами-членами для Організації з урахуванням потреб колективу. Наведемо огляд викликів, з якими довелось зіткнутися:

1. Щороку члени подають список запитів без прив'язки до конкретних критеріїв.
2. Корпоративний план включає ці запити, але в середньому лише 50% з них можуть бути виконані щороку.
3. Обмежена оцінка відповідності запитів на підтримку пріоритетам Стратегічного плану ВМО.

Нова організаційна структура Секретаріату ВМО покликана забезпечити більший фокус на розробці та оновленні інструментів, що повинні розглядатися разом з належним впровадженням у митну практику. Крім того, триває розробка нових матеріалів на основі технологій і раціоналізація мережі акредитованих експертів з метою найкращого задоволення країн-членів. Віртуальні моделі доставки стають «новою нормою» в підході ВМО до надання підтримки в імплементації та розвитку потенціалу країн-членів, що дозволяє розширити охоплення і полегшити розповсюдження досвіду ВМО - потенціал, який слід вивчати і надалі [2]. Використання цього потенціалу в найкращій мірі означає, що забезпечення якості та вимірювання впливу має бути посилене в нашій методології підтримки впровадження та розвитку потенціалу, що також необхідно для того, щоб мати змогу ефективно повідомляти про історії успіху та конкретні покращення, яких досягають наші інтервенції.

На додаток до відгуків країн-членів і досвіду технічного персоналу, було проведено SWOT-аналіз для оцінки поточного стану справ і виявлення слабких місць, що необхідно усунути. Хоча визнаний досвід ВМО і надалі дозволяє Організації надавати належну підтримку своїм членам, тим самим служачи їм відповідно до свого мандату, виявлені слабкі сторони потребують негайного усунення, щоб продовжувати забезпечувати найкращу можливу якість заходів з надання підтримки членам ВМО.

В результаті аналізу Стратегії розвитку потенціалу до 2020 року та вищезазначеного SWOT, нова парадигма розвитку потенціалу повинна посилити стратегічне узгодження, розширити надання послуг за допомогою акредитованих

експертів та віртуального навчання, а також приділяти більше уваги науково обґрунтованим заходам, які спираються на базові дані та дозволяють оцінити вплив заходів. Директорат з впровадження та розвитку потенціалу (ICD) складатиметься з двох піддиректоратів: Підтримка впровадження (IS) та Розвиток потенціалу (CD). Впровадження інструментів, засобів і стандартів ВМО є найбільш важливою частиною роботи ICD, яка безпосередньо відповідає політиці, розробленій Директоратом з питань політики та стандартів (PSD). У цьому сенсі ICD виступатиме міцною сполучною ланкою між PSD і командами, що підтримують адміністрації країн-членів у впровадженні зазначених політик і стандартів. Крім того, ICD відповідає за оцінку сфер, де існує потреба в технічній допомозі, розробку конкретних робочих планів і вимірювання результатів розвитку потенціалу з особливим акцентом на вимірюванні ефективності на основі фактичних даних [1].

Основні обов'язки двох піддиректоратів: IS та CD зосереджені на комплексному управлінні життєвим циклом допомоги від початкового збору інформації та діагностики до здійснення заходів з реагування та подальшого контролю. Саме так, відповідно до цієї нової парадигми, і буде діяти IS та CD, а саме:

- оцінювати потреби членів на основі чітких і визначених критеріїв;
- визначити відповідні ініціативи, які будуть реалізовані на основі цих оцінок;
- перетворення політик і стандартів на навчальні матеріали;
- забезпечити належне вимірювання ефективності забезпечення якості наданої допомоги.

Діяльність CD включає управління проектами і програмами, які сприяють використанню інструментів, засобів і/або операцій ВМО для того, щоб дозволити країнам-членам брати участь у практичній реалізації митного потенціалу відповідно до стандартів і пріоритетів Організації, визначених у її Стратегічному плані. Ми зосередимо увагу на деяких основних завданнях, пов'язаних з розвитком потенціалу:

- збільшення використання акредитованих експертів;
- планування, логістику та адміністративну організацію надання потенціалу (онлайн або на місці);
- реалізація ініціатив з розбудови потенціалу.

Нова парадигма розбудови потенціалу повністю відповідає місії, баченню та основним цінностям ВМО, що гарантує, що наші ініціативи з розбудови потенціалу узгоджуються з нашими основними функціями, стратегічними цілями і пріоритетними напрямками для забезпечення цілісного розвитку та сталого впливу. Парадигма розбудови потенціалу ВМО покликана забезпечити прагматичну відповідь на визначення та задоволення потреб митних адміністрацій у розбудові потенціалу, а також забезпечити сталість підтримки, яку надає ВМО.

Завдяки оцінці потреб на основі фактичних даних, чіткому визначенню пріоритетів, розробці стандартизованих навчальних програм, використанню змішаних методів навчання, розширенню пулу акредитованих експертів, надійній методології діагностики та оцінки прогресу, а також ефективним комунікаційним кампаніям, підхід ВМО спрямований на створення динамічної, оперативної та ресурсоефективної екосистеми розвитку потенціалу, яка дає змогу країнам-членам взяти на себе

відповідальність за свій розвиток, розкрити весь свій потенціал та сприяти сталому організаційному успіху.

Адаптація Всесвітньої митної організації до глобальних викликів та технологічних інновацій є необхідною умовою для ефективного функціонування міжнародної митної системи. Впровадження цифрових технологій, таких як блокчейн, автоматизація процесів і використання великих даних, дозволить ВМО зберігати високу ефективність у взаємодії між митними органами різних країн, зменшуючи час на проходження митних процедур та сприяючи збільшенню міжнародної торгівлі. Водночас, модернізація митної інфраструктури сприятиме покращенню боротьби з митними правопорушеннями та забезпеченню безпеки на глобальному рівні. Важливим аспектом є також створення більш прозорих та ефективних механізмів для обміну інформацією між митними органами, що забезпечить не лише розвиток міжнародної торгівлі, але й підвищить рівень довіри серед учасників світового ринку.

Список використаних джерел:

1. World Customs Organization. URL : <http://www.wcoomd.org>
2. WCO Goals. World Customs Organization. URL : <http://www.wcoomd.org/en/about-us/what-is-the-wco/goals.aspx>

Головащенко Олег Валентинович,

аспірант Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ НАГЛЯДУ І КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Державний нагляд у сфері праці є важливою складовою механізму управління, спрямованого на забезпечення реалізації трудових прав працівників, контроль за виконанням роботодавцями норм законодавства та запобігання порушенням у трудових відносинах, що охоплює діяльність спеціально уповноважених органів, які здійснюють перевірки, аналізують скарги та вживають заходів для усунення виявлених недоліків. Значення цього механізму полягає в гарантуванні соціальної стабільності, захисті інтересів працівників і роботодавців, а також у формуванні правової культури в суспільстві.

Механізм державного управління в цій галузі базується на Конституції України, Кодексі законів про працю (далі – КЗпП) [1], Законах України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про охорону праці» та інших підзаконних актах. Документи визначають повноваження органів нагляду, порядок здійснення перевірок, права й обов'язки суб'єктів трудових відносин, а також відповідальність за порушення законодавства. Важливим є також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема конвенціями Міжнародної організації праці (далі – МОП).

Основним суб'єктом державного управління в галузі нагляду за дотриманням трудового законодавства в Україні є Державна служба України з питань праці (далі –

Держпраці), що виконує функції контролю за умовами праці, оплатою праці, дотриманням режиму робочого часу та відпочинку, а також за оформленням трудових відносин. Крім того, до наглядових функцій можуть залучатися інші структури, такі як органи соціального страхування чи прокуратура (у межах їхньої компетенції), що забезпечує комплексний підхід до реалізації політики у сфері праці. Державний нагляд здійснюється через планові та позапланові перевірки, моніторинг скарг і звернень громадян, аналіз звітності роботодавців та інспекційні відвідування. Планові перевірки проводяться за затвердженим графіком, тоді як позапланові можуть ініціюватися у разі виявлення порушень чи звернень працівників. Важливим методом є профілактична робота – роз'яснення норм законодавства, проведення семінарів і консультацій для роботодавців і працівників, що сприяє попередженню порушень.

Незважаючи на чітко визначену нормативну базу, механізм державного управління стикається з низкою труднощів. Серед них – недостатнє фінансування Держпраці, що обмежує кількість інспекторів і технічне забезпечення перевірок; бюрократичні перепони, які ускладнюють оперативне реагування на порушення; низький рівень правової обізнаності працівників і роботодавців. Актуальною залишається проблема тіньової зайнятості, коли трудові відносини не оформлюються належним чином, що ускладнює нагляд.

Механізм державного управління передбачає застосування санкцій до порушників. Адміністративна відповідальність включає штрафи за неоформлення працівників, порушення норм оплати праці чи умов безпеки. У разі систематичних або грубих порушень можливе притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас ефективність цих заходів залежить від швидкості реагування органів нагляду та судової практики, що не завжди є послідовною. Сучасні технології відкривають нові можливості для державного управління в цій сфері. Впровадження електронних систем моніторингу, онлайн-подачі скарг і звітності роботодавців дозволяє пришвидшити обробку даних і підвищити прозорість перевірок. Наприклад, створення єдиної бази даних про трудові порушення може допомогти в аналізі тенденцій і плануванні превентивних заходів.

Аналіз практики країн ЄС показує, що успішний нагляд за трудовим законодавством ґрунтується на поєднанні жорсткого контролю та стимулювання добровільного дотримання норм. У країнах із розвинутою економікою активно використовуються програми підтримки роботодавців, які дотримуються законодавства, а також тісна співпраця з профспілками. Для України перспективним є запозичення такого досвіду, зокрема через посилення ролі соціального діалогу та вдосконалення інституту медіації у трудових спорах. У період воєнного стану в Україні механізм державного управління зазнав змін, спрямованих на адаптацію до нових умов. Зокрема, спрощено деякі процедури перевірок, введено мораторій на планові інспекції для окремих категорій бізнесу, однак посилено увагу до захисту прав працівників у зонах ризику, що вимагає від органів нагляду гнучкості та пошуку балансу між підтримкою економіки й дотриманням трудових стандартів.

Ефективність державного нагляду за дотриманням трудового законодавства, і зокрема КЗпП України залежить від скоординованої роботи всіх суб'єктів управління, достатнього ресурсного забезпечення та адаптації до сучасних викликів [1]. Для вдосконалення механізму доцільно збільшити фінансування Держпраці, активізувати

просвітницьку діяльність, розширити використання цифрових інструментів і посилити співпрацю з громадськими організаціями. Лише за таких умов можна забезпечити реальний захист трудових прав і сприяти розвитку справедливих трудових відносин в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Кравчук Олег Вікторович,

доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Копанчук Володимир Олександрович,

доктор наук з державного управління, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні воєнного стану у зв'язку із повномасштабним вторгненням РФ неминуче позначилося на усіх сферах суспільних відносин. Не винятком стала і судово-експертна діяльність, оскільки розширилося та змінилося коло правопорушень, правова оцінка яких є неможливою без застосування спеціальних знань. Публічне управління судово-експертною діяльністю стикнулося із рядом викликів, продиктованих сучасною реальністю. Адже в будь-якому випадку воно мало забезпечувати функціонування ефективної системи судово-експертного забезпечення правосуддя в умовах воєнного стану.

Під судово-експертною діяльністю розуміється здійснення роботи з метою кваліфікованою, незалежною та об'єктивною експертизою правосуддя України [1, с. 498]. На законодавчому рівні зазначений термін не визначений, але його зміст впливає із сутності окремих статей Закону України «Про судову експертизу» [2]. Публічне управління судово-експертною діяльністю торкається усіх її складових: від нормативно-правової регламентації такої діяльності, підготовки експертів за різними спеціальностями, матеріально-технічного забезпечення діяльності експертних установ, організації експертної роботи до проведення контролю за якістю такої діяльності, видання науково-методичної та довідкової літератури тощо. Для забезпечення ефективності публічного управління судово-експертною діяльністю, складові такого управління повинні проявляти гнучкість та змінюватися відповідно до нових викликів: система судово-експертного забезпечення повинна зберігати свою функціональність, а також розширювати межі свого використання, у зв'язку із виникненням нових потреб.

Зміни торкнулися нормативно-правового механізму публічного управління судово-експертною діяльністю, адже за наявності об'єктивних чинників неможливості дотримання певних процедурних моментів, виникала загроза переходу системи судово-експертного забезпечення в неідеальний стан. Зокрема, наказом Міністерства юстиції України від 14.03.2022 року № 1138/5 було упорядковано питання дійсності свідоцтв про присвоєння кваліфікації судового експерта після введення воєнного стану [3].

Судові експерти почали широко використовуватися для документування воєнних злочинів та розрахунку збитків від військової агресії. Так, судових експертів включено до переліку фахівців, які можуть проводити обстеження об'єктів будівництва, що зазнали пошкоджень внаслідок воєнних дій та давати висновок щодо рівня пошкодження таких об'єктів [4]. Залучаються судові експерти також для оцінки економічних збитків. Особливої актуальності набула інженерно-екологічна експертиза, оскільки воєнні дії чинять суттєву шкоду ґрунтам, водним ресурсам, повітрю, цілим екосистемам – а це все також потребує документального оформлення. Публічне управління судово-експертним забезпеченням розслідування екологічних злочинів стикнулося з рядом викликів, які потребують вирішення: відсутність чіткого нормативного регулювання як на національному, так і міжнародному рівнях; технічні та організаційні труднощі, пов'язані із складністю забезпечити безпеку фахівця на місці проведення дослідження; необхідність розвитку безконтактних способів проведення дослідження (дистанційного огляду за допомогою безпілотників чи супутникових знімків тощо) [5, с. 843]. Останнє актуальне також для проведення вибухотехнічних експертиз.

Важливого значення набуло прийняття Закону України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [6], яким було закладено початок широкого використання молекулярно-генетичних експертиз для пришвидшення ідентифікації невпізнаних тіл, пошуку безвісти зниклих осіб та формування доказової бази воєнних злочинів росії.

Велика увага публічного управління судово-експертною діяльністю була також зосереджена на збереженні кадрового потенціалу судових експертів, що стосується не лише передислокації судово-експертних установ з тимчасово-окупованих територій у більш безпечні місця, але і забезпечення експертів державних судово-експертних установ чоловічої статі відстрочкою від мобілізації. Хоча матеріальне забезпечення судових експертів в період воєнного стану постраждало. Виникли обставини, що унеможливають підвищення посадових окладів судовим експертам.

Воєнний стан вплинув також і на тривалість розгляду нових законопроектів «Про судово-експертну діяльність». На сьогодні жоден із існуючих чотирьох проектів не прийнятий, попри те, що основний закон, що регулює судово-експертну діяльність в Україні датується ще 1994 роком та потребує оновлення. Основними чинниками цінності прийняття нового регулюючого закону є зміни до системи управління державними та недержавними експертними установами, створення системи самоврядування судових експертів, удосконалення науково-методичного, інформаційного, матеріального забезпечення судово-експертної діяльності в Україні.

Таким чином, публічне управління судово-експертною діяльністю в період воєнного стану стикається з рядом викликів та загроз, подолання яких є невід'ємною частиною забезпечення ефективності та безперервності судово-експертного

забезпечення правосуддя у нових умовах. Гнучкість такого управління покликана нівелювати негативні наслідки воєнних дій та забезпечити ефективне розслідування кримінальних правопорушень, вирішення цивільних спорів та формування потужної об'єднаної доказової бази воєнних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Мартиненко Н. В. Стан дослідження проблематики публічного управління у сфері судово-експертної діяльності. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2023. № 20. С. 492–522. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/purr_2023_20_12 (дата звернення: 01.03.2025).

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 02.03.2025).

3. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 р. № 1138/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text> (дата звернення: 02.03.2025).

4. Про внесення змін до Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.03.2025).

5. Лазебний А. М., Інгульська Д. А. Проблема призначення та виконання екологічної експертизи під час війни. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 12. С. 841–844. URL : <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/142.pdf> (дата звернення: 03.03.2025).

6. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 9 липня 2022 р. № 2391-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 03.03.2025).

Терещенко Тетяна Василівна,

кандидатка економічних наук, доцентка, деканеса факультету управління та економіки, доцентка кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ПРОЕКТУВАННЯ

Сучасна організаційна парадигма вимагає перегляду підходів до управління організаціями в умовах швидких, складних та непрогнозованих змін зовнішнього середовища, стрімких процесів глобалізації, глокалізації, тотальної цифровізації суспільства, зростання ролі людського капіталу. В умовах війни в Україні сучасна парадигма управління набуває нових рис, оскільки вона реалізується у VUCA-середовищі (Volatility (непередбачуваність), Uncertainty (невизначеність), Complexity (складність) та Ambiguity (неоднозначність)) або, навіть, у BANI-середовищі (Brittle (крихкість), Anxious (тривожність), Nonlinear (нелінійність), Incomprehensible (незбагненність)) [1]. У таких умовах на особливу увагу заслуговує питання

організаційного проектування, що відіграє ключову роль у забезпеченні стійкості, адаптивності та ефективності сучасних організацій [4]. Як одна з основних функцій управління, організаційне проектування спрямоване на формування оптимальної структури, яка дозволяє забезпечити перспективний розвиток підприємства, ефективний розподіл реальних та номінальних ресурсів, покращення комунікації між підрозділами, працівниками та швидке реагування на виклики зовнішнього середовища.

Організаційне проектування – це процес визначення та впровадження оптимальної структури організації, яка забезпечує ефективне досягнення її стратегічних цілей. Він включає узгодження ключових елементів організації, таких як цілі та завдання, структура, люди, технології, а також культура організації. Погоджуємось з думкою Монастирського Г. Л. у тому, що сучасні фахівці по-різному трактують організаційне проектування, проте існуючі точки зору не лише не суперечать одна одній, а навпаки, доповнюють креативний, інноваційний характер такого виду управлінської діяльності [2]. Фактично, організаційне проектування виступає своєрідним процесом пошуку відповідності між ключовими елементами організації та її стратегією. Організаційне проектування є нелінійним та багатоваріантним у результатах, адже залежить від дії чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, більше того, сформована організаційна структура може мати тимчасовий характер і залежить від конкретної ситуації, потреби.

При цьому цілями організаційного проектування можуть виступати:

- створення нової організаційної структури;
- часткове удосконалення існуючої організаційної структури;
- радикальне перетворення існуючої організаційної структури [2; 3].

Зі свого боку, основними завданнями організаційного проектування є: визначення елементів організації та встановлення зв'язків між ними; розробка форм і методів реалізації цих зв'язків, визначення необхідних повноважень; їх закріплення, регламентація у локальних актах організації. Відтак, логіка процесу організаційного проектування передбачає декілька ключових етапів: композиція, структурування, регламентація та орієнтація.

На наше переконання, важливість належного організаційного проектування зумовлена необхідністю підвищення конкурентоспроможності підприємств, оптимізації бізнес-процесів, створення умов для впровадження інновацій та адаптації до роботи під час війни та повоєнного відновлення. В сучасних умовах цифрової трансформації та автоматизації управлінських процесів виникає потреба у використанні гнучких організаційних структур, які здатні адаптуватися до змін без втрати ефективності та стійкості. У цьому контексті важливими стають такі інноваційні підходи як:

– Agile-менеджмент (підхід до управління організаціями, що орієнтується на гнучкість, швидкість реагування на зміни та активну участь у проекті усіх членів команди. Він виник у сфері розробки програмного забезпечення, у відповідь на виклики традиційних методів управління, які не спроможні у повній мірі враховувати зміни зовнішнього середовища та потреби зацікавлених сторін);

- Lean-методологія (підхід до управління процесами, що допомагає

організаціям зменшити витрати, підвищити якість, прискорити виконання процесів і зробити їх гнучкішими. Він застосовується в організаціях, які прагнуть постійного вдосконалення та адаптації до мінливого середовища, фокусується на визначенні того, що є важливим для кінцевого споживача, а також передбачає аналіз усіх етапів виробництва або надання послуги, щоб визначити й усунути неефективні дії);

– матричне моделювання (підхід до організації діяльності підприємств, які функціонують у мінливому та нелінійному середовищі та реалізують складні завдання. Вони поєднують у собі елементи лінійної та функціональної структур, що дозволяє оптимізувати використання ресурсів і підвищити ефективність їхньої роботи. Головна особливість цього підходу полягає в тому, що працівники організації одночасно підпорядковуються двом керівникам: функціональному, який відповідає за професійну діяльність, і проектному, який керує конкретним завданням (проєктом). Це забезпечує кращу координацію роботи, особливо в організаціях, де важливе швидке реагування на зміни та ефективна взаємодія між різними відділами);

– холакратичне моделювання (підхід, в основі якого лежить відмова від традиційної ієрархічної структури, де рішення приймаються керівниками на різних рівнях, і перехід до системи, в якій відповідальність розподілена між автономними групами співробітників – так званими «колами». Кожне з цих «кіл» має власну зону відповідальності та повноваження ухвалювати рішення, що дозволяє організації швидше реагувати на зміни, ефективніше використовувати потенціал працівників і сприяти розвитку культури співпраці та ініціативності. Тут немає традиційних посад і керівників, кожен працівник може брати на себе кілька ролей у різних колах залежно від своїх навичок, досвіду та інтересів).

Упевнені в тому, що результативність цих підходів та методологій може бути підвищено за рахунок використання сучасних цифрових інструментів, широке коло яких, залежно від змісту та функціонального призначення, доцільно систематизувати на окремі групи: інструменти для налагодження комунікації та співпраці; інструменти для здійснення управління проєктами та завданнями; інструменти для візуалізації та моделювання органіграм (організаційних структур); інструменти для автоматизації бізнес-процесів. Використання сучасних цифрових інструментів у проєктуванні організаційних структур не лише спрощує процеси, але й підвищує адаптивність підприємств до динамічних та складних умов, забезпечує конкурентоспроможність та стійкість бізнесу, дозволяючи ефективно реагувати на виклики сучасного ринку. Також вони дозволяють підвищити рівень самостійності команд, зменшити бюрократичні бар'єри та оптимізувати процес прийняття рішень загалом.

Важливим є те, що організаційне проєктування сприяє підвищенню ефективності управління людськими ресурсами, які є ключовим чинником для розвитку будь-якої організації. Чітке визначення ролей, обов'язків і повноважень сприяє зменшенню конфліктів, покращенню мотивації персоналу та створенню ефективних механізмів комунікації між структурними підрозділами. Успішне впровадження організаційного проєктування забезпечує стабільний розвиток підприємства, підвищує його конкурентні переваги та створює фундамент для довготривалого зростання.

Таким чином, організаційне проєктування є невід'ємною складовою ефективного управління організацією. Його значення в сучасних умовах лише зростає, оскільки воно

забезпечує стратегічну гнучкість, ефективне використання ресурсів та адаптацію до викликів глобального бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Білецький О. В. Трансформація ролі та якостей лідера в новій управлінській парадигмі. *Економіка та суспільство*. № 66. 2024. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4534> (дата звернення: 24.10.2024).

2. Монастирський Г. Л. Теорія організації : підручник. 2-е видання, доповнене й перероблене. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С.181–182.

3. Терещенко Т. Теорія організації : навч. посібник. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. 335 с.

4. Терещенко Т. В., Лалуєва Н. М. Ефективність організаційних структур в контексті сучасної парадигми управління. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2024. № 6. С. 125–132.

Хитра Олена Володимирівна,

кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри публічного управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

РОЛЬ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Обсяг накопичених прямих іноземних інвестицій вважається одним з ключових показників, що свідчить про ступінь інтегрованості держави до світової економіки і рівень розвитку її зовнішньоекономічних зв'язків [1]. Під впливом глобалізації економіки багатьох країн відчули гостру потребу в іноземних інвестиціях у зв'язку з недостатністю внутрішніх ресурсів, з одного боку, та труднощами із залученням кредитів з огляду на проблеми зовнішньої заборгованості – з іншого, що пояснює ту обставину, що світова конкуренція за прямі іноземні інвестиції поступово зростає.

Прямі іноземні інвестиції (далі – ПІІ) виступають не лише потужним джерелом фінансування важливих для економіки проєктів, засобом залучення сучасних технологій і передового управлінського досвіду, але й чинником оптимізації участі в міжнародному поділі праці, прискорення економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки [2, с. 45]. Відповідно, іноземні інвестиції стають «наріжним каменем, який впливає на економічний розвиток країни» [3, с. 7], прямо чи опосередковано торкаючись усіх аспектів економічного життя – співвідношення курсів валют, спрямованість потоків капіталу, створення нових робочих місць, розвиток персоналу, прискорення темпів науково-технічного прогресу, зниження бідності, підвищення рівня життя та ін. Надходження ПІІ дозволяє успішно реалізувати масштабні технологічні проєкти, більш раціонально використовувати ресурсно-промисловий потенціал, розширювати міжнародні зв'язки (зокрема,

поліпшити стан зовнішньоторгового балансу завдяки збільшенню експортних можливостей), забезпечуючи тим самим позитивну динаміку валової доданої вартості [4, с. 88; 5, с. 132; 6, с. 307]. Іншими словами, надаючи імпульс для активізації ендогенних чинників розвитку економіки, іноземні інвестиції відіграють суттєву роль в реалізації стратегічних ініціатив, визріванні та провадженні структурних економічних змін, забезпеченні інноваційності економічної системи і стимулюванні трансформаційних перетворень.

Слід зауважити, що глобальні потоки ПІІ мають тенденцію до зростання практично у всіх регіонах світу. Їх географічний розподіл зазвичай обумовлюється діяльністю транснаціональних корпорацій, оскільки локальні переваги в першу чергу впливають на рішення щодо вкладання коштів [2, с. 45]. Сучасні ПІІ спрямовуються переважно до розвинених держав світу, і їх першочерговим результатом є не надмірна експлуатація ресурсів або завоювання ринків слаборозвинених країн, не отримання надприбутків, а гармонізація взаємозв'язків економік та капіталів, що, на нашу думку, може свідчити про синергетично-зв'язуючу роль інвестицій в еволюції світової економіки. Втім, деглобалізація, яка все сильніше проявляється і може ознаменувати нову точку біфуркації у розвитку економічних систем різних ієрархічних рівнів, обумовлює збільшення обсягів інвестицій до країн, що розвиваються, які стають більш привабливими для інвесторів у зв'язку зі змінами в торговельних угодах та політичними трансформаціями, що сприяє більшій відкритості ринків окремих країн для іноземного капіталу і, відповідно, синхронізації циклів їх розвитку з загальносвітовими тенденціями. Водночас основними викликами щодо ефективного залучення ПІІ вважаються геополітичні ризики і підвищення рівня інфляції у світі [7].

В Україні процес залучення іноземних інвестицій завжди був важливою передумовою розвитку національної економіки. Основоположні аспекти прямого іноземного інвестування прописані у Законі України «Про режим іноземного інвестування» [8], а відповідно до Національної економічної стратегії на період до 2030 року [9] Україна до 2030 року має стати конкурентним і безпечним середовищем з високододатковими, диверсифікованими та сталими інвестиційними можливостями. Важливість залучення до України ПІІ зумовлена, передусім, необхідністю нарощення промислового потенціалу країни, виходу з пастки соціально-економічної і технологічної відсталості, запуску процесів реіндустріалізації економіки та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників [4, с. 89]. Крім того, залучення іноземних інвестицій є ключовим аспектом інтеграції економіки України до Європейського Союзу, забезпечення національної стійкості в умовах воєнного стану та закладання надійного економічного фундаменту для післявоєнного відновлення.

Оскільки для приймаючої країни прямі іноземні інвестиції характеризуються як перевагами, так і недоліками, досить актуальним є питання розробки виваженої політики у цій сфері, у т. ч. з урахуванням вимог інвестиційної безпеки [2, с. 49]. Регулювання залучення ПІІ передбачає виявлення та систематизацію подій і явищ, настання яких може становити загрозу для різних суб'єктів іноземного інвестування або елементів інвестиційного поля. Вкрай необхідним є ухвалення комплексу рішень макроекономічного характеру з метою диверсифікації потенційних ризиків та формування прогресивних передумов сталого економічного розвитку [10]. Доцільним є формування механізму залучення іноземних інвестицій як єдиної системи

управлінських функцій, заходів, форм та інструментів діяльності держави, які являють собою сукупність і взаємодію суб'єктів, об'єктів, принципів, методів і підсистем управління, що можуть підвищити ефективність державного регулювання іноземних інвестицій [11].

Оцінюючи інвестиційну привабливість об'єкта інвестування, потенційний інвестор аналізує низку базових умов, зокрема: відсутність корупційних ризиків, наявність документів стратегічного розвитку обраного регіону, готовність місцевих чиновників докладати певні зусилля для реалізації нових проєктів, ступінь готовності інвестиційних проєктів, сприятлива законодавча база [12]. Війна в Україні, на жаль, привносить негативні корективи до економічного сектора і, відповідно, відлякує потенційних інвесторів. Основною реакцією іноземних інвесторів на нестабільність економіки України є виведення капіталу за кордон, що зменшує імовірність реінвестування прибутку в розвиток українських підприємств. До цього додаються нерозв'язані проблеми попередніх періодів – сировинна спрямованість, галузева неефективність і недосконалість інституційної підтримки, що не дозволяють українським виробникам повністю інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості і є однією з причин низького відсотка експорту високотехнологічної продукції [5, с. 135]. Для розробки виваженої інвестиційної політики дещо бракує публічного бачення перспектив іноземного інвестування, систематичного оцінювання ефективності ПІІ; до того ж, іноземні інвестори не володіють релевантною інформацією для планування інвестицій [11].

В умовах, коли країна перебуває на стадії використання всіх критичних запасів державного бюджету, залучення додаткового іноземного капіталу стає питанням виживання [13, с. 156–157]. Наразі важливо оперативно відстежувати динаміку показників прямого іноземного інвестування (табл. 1), розуміти логіку основних трендів у цій сфері та окреслити перспективи поліпшення ситуації (рис. 1). У конкуренції за залучення іноземних інвестицій Україна має чимало переваг порівняно з іншими країнами: великий споживчий ринок; вигідне географічне розташування на перехресті транспортних шляхів між Європою та Азією; значний науковий потенціал; високий рівень кваліфікації робочої сили [4, с. 89]. Втім, через низку стримуючих чинників наявний потенціал не може реалізуватися повною мірою. Серед ключових факторів, які негативно впливають на процес іноземного інвестування, дослідники виділяють передусім воєнні дії на території держави, високий рівень інфляції, нестабільність фінансової і податкової систем [1].

Табл. 1

Динаміка ПІІ в Україні за 2017–2024 рр., млн. дол. США

Рік	ПІІ в Україну		ПІІ з України		Сальдо	
	Сума	Відхилення відносно попереднього року	Сума	Відхилення відносно попереднього року	Сума	Темп приросту, %
1	2	3	4	5	6	7
2017	3692	х	8	х	+3684	х

1	2	3	4	5	6	7
2018	4455	763	-5	-13	+4460	+21,1
2019	5860	+1405	648	+653	+5212	+16,9
2020	-868	-6728	82	-566	-950	-118,2
2021	6687	+7555	-198	-280	+6885	+824,7
2022	1152	-5535	529	+727	+623	-91,0
2023	4247	+3095	42	-487	+4205	+575,0
2024	3116	-1131	-111	-153	+3227	-23,3

Джерело: складено авторкою на основі [14]

Як свідчать дані табл. 1, проблеми з залученням інвестицій розпочалися у 2020 році у зв'язку з пандемією Covid-2019. У 2021 році ситуація поліпшилась, однак вже у 2022 році з початком повномасштабного вторгнення РФ процес прямого іноземного інвестування в Україні сповільнився. Проте, починаючи з II кварталу 2022 року світ поступово почав допомагати Україні та вкладати ресурси в її економіку. До того ж, слід пам'ятати правило: політичні ризики і воєнні конфлікти часто стають причиною стриманості для консервативних інвесторів, але водночас приваблюють агресивних інвесторів, націлених на високий прибуток від інвестицій [11].

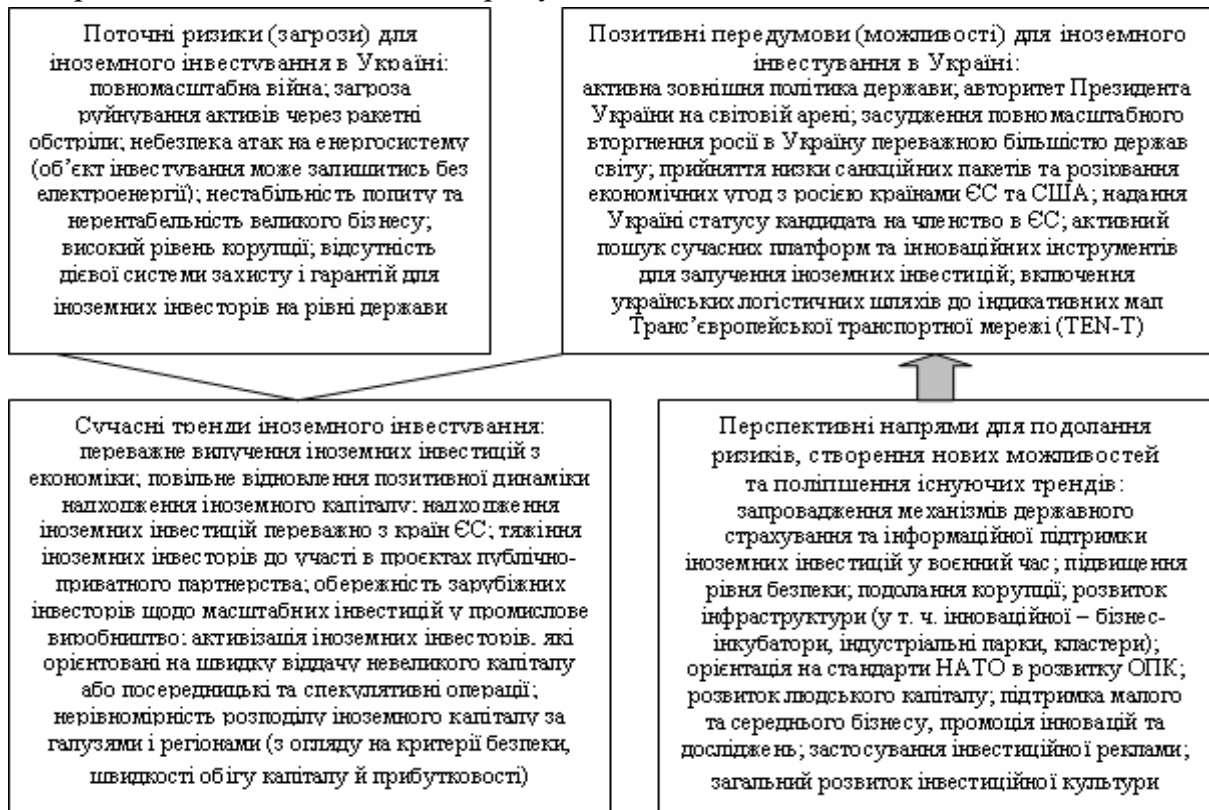

Рис. 1. Передумови сучасних трендів прямого іноземного інвестування в Україні і напрями їх регулювання в контексті відновлення економіки у післявоєнний період

Джерело: складено авторкою на основі даних [4; 5; 7; 10; 12; 13; 15]

Упродовж 2022–2023 рр. основними закордонними інвесторами виступали компанії (бренди), які вже мали потужності в Україні на момент повномасштабного вторгнення [3, с. 10]. Традиційно іноземні інвестори концентрують свої ресурси у високорентабельних бізнесах зі швидким обігом капіталу та в ліквідній нерухомості у відносно безпечних регіонах. Наразі популярними сферами для залучення ПІ є агросектор, ІТ, фармацевтика, транспорт і логістика, FMCG; водночас підвищується інтерес інвесторів до будівництва (зокрема, іноземними інвесторами Kingspan Group і Fihit були ініційовані проекти зі створення кампусу будівельних технологій, заводів з виробництва сучасних будівельних матеріалів), енергетичної сфери (проекти компаній Scatec і Onur Group з використанням новітніх технологій у сфері відновлювальної енергетики), об'єктів інфраструктури, military-tes і «зеленої» металургії [15, с. 90–91]. Переважна більшість міжнародних корпорацій, які підтримали Україну, виділяли кошти на релокацію виробництва, ремонт пошкоджених об'єктів, соціальні проекти; однак безумовний пріоритет має оборонна промисловість [10].

У 2024 році було ініційоване створення Ukraine Investment Framework (UIF) – інвестиційного механізму для підтримки відновлення, реконструкції та модернізації України в рамках програми Ukraine Facility, що передбачає сприяння в залученні передусім приватних інвестицій до української економіки. 7 березня 2025 року Керівна рада UIF оголосила конкурс заявок для операцій з опосередкованого кредитування мікро-, малих і середніх підприємств через банки. Конкурс орієнтований на розширення доступу до фінансування, зокрема, для бізнесів у регіонах, які зазнали наслідків війни, а також компаній, заснованих ВПО, ветеранами та іншими групами, що постраждали від війни [16]. Оптимістичним є той факт, що у 2024 році, за результатами дослідження Європейської Бізнес-Асоціації, індекс інвестиційної привабливості України зріс до 2,49 балів (з 5 можливих) порівняно з 2,45 балів у 2023 році [17].

Очевидно, що у післявоєнний період суттєво зміниться пріоритетність капіталовкладень не лише у регіональному розрізі (зокрема, з урахуванням виділення серед функціональних типів територій нового різновиду – територій відновлення [18]), але й у розрізі видів економічної діяльності. Для відновлення економіки України після завершення війни необхідно забезпечити сприятливі умови для спрямування іноземного капіталу передусім у галузі промисловості, які виготовляють продукцію з високою доданою вартістю. Так, найбільше інвестиційних проектів для розвитку секторів з доданою вартістю в межах національних програм Плану відновлення України зареєстровано в металургійній сфері та ІТ-секторі [5, с. 139].

Таким чином, дослідження сучасних трендів іноземного інвестування, їх коригування за допомогою інструментів адміністративного та економічного впливу, програм міжнародної підтримки дозволить підвищити інвестиційну привабливість України, стимулювати залучення до економіки стратегічних іноземних інвесторів [15, с. 89]. Можна стверджувати про необхідність докладання зусиль щодо зменшення негативного впливу чинників зовнішньоекономічного середовища, внесення змін до законодавства згідно зі стандартами ЄС, проведення судової та антикорупційної реформ, створення інноваційних зон, реформування податкової системи і розвитку спеціальних програм рефінансування [4, с. 94; 10].

Список використаних джерел:

1. Тимоць М. В., Стахів Г. І. Фінансові аспекти залучення іноземних інвестицій в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2155/2084> (дата звернення: 08.03.2025).
2. Зятина К. О., Кушнір Н. О. Динаміка і структура глобальних потоків прямих іноземних інвестицій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2023. Вип. 49. С. 45–50. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2023_49_10 (дата звернення: 08.03.2025).
3. Савченко М. В., Степанюк В. Л. Залучення іноземних інвестицій в економіку України: тенденції, проблеми та перспективи повоєнного відновлення. *Актуальні проблеми та економіки*. 2024. № 6(276). С. 6–15. URL : <https://surl.li/tpvbur> (дата звернення: 08.03.2025).
4. Ковель П. М. Аналіз надходження прямих іноземних інвестицій в Україну. *БізнесІнформ*. 2024. № 3. С. 87–95. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-3_0-pages-87_95.pdf (дата звернення: 08.03.2025).
5. Бабець І. Моделювання впливу прямих іноземних інвестицій на економіку України в умовах повоєнної відбудови. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 1(80). С. 131–143. URL : <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/80/1138.pdf> (дата звернення: 08.03.2025).
6. Гринчук Т. Прямі іноземні інвестиції в економіці України: стан та фактори, що впливають на процес їх залучення. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2024. № 2. С. 306–309. URL : <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/124/131> (дата звернення: 08.03.2025).
7. Гаврилюк І. І. Світові тенденції міжнародного руху капіталу. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 61. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3753/3674> (дата звернення: 08.03.2025).
8. Про режим іноземного інвестування : Закон України від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2025).
9. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.03.2025).
10. Атамас О. П. Інвестування в умовах економіки війни: аналіз сучасного стану та короткостроковий прогноз. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3515/3444> (дата звернення: 08.03.2025).
11. Мацука В. М. Механізм залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_40 (дата звернення: 08.03.2025).

12. Нечипорук О. В. Проблема залучення іноземних інвестицій в Україні під час війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2714/2628> (дата звернення: 08.03.2025).
13. Віблій П., Корнійчук Ю. Проблема залучення іноземних інвестицій в умовах війни. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 2(87). С. 155–162. URL : <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/87/1294.pdf> (дата звернення: 08.03.2025).
14. Прямі іноземні інвестиції в Україну. *Мінфін*. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 08.03.2025).
15. Мацука В. М. Сучасні тренди іноземного інвестування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 88–94. URL : <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1740/1754> (дата звернення: 08.03.2025).
16. ЄС запускає новий конкурс пропозицій на суму 1,6 мільярда євро для підтримки малого бізнесу, постраждалого від війни в Україні. *Представництво ЄС в Україні*. URL : <https://surl.li/gwmaqj> (дата звернення: 08.03.2025).
17. Індекс інвестиційної привабливості України 2024. *Європейська Бізнес-Асоціація*. URL : <https://surl.lu/mrjxl> (дата звернення: 08.03.2025).
18. Про затвердження порядків з питань відновлення та розвитку регіонів і територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 р. № 731. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.03.2025).

СЕКЦІЯ 10

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ І РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ

Щепанський Едуард Валерійович,
*доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ТУРИСТИЧНИЙ БРЕНДИНГ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ

Тенденції сучасного економічного розвитку та зростаючі масштаби процесів глобалізації призводять до пошуку та активізації нових механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів. У постіндустріальному суспільстві головним засобом створення конкурентоспроможності стають не традиційні чинники виробництва, а знання та інноваційні технології. Відповідно, змінюються й орієнтири для презентації можливостей та потенціалу певної території чи регіону.

Пошук ефективних механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів в умовах сьогодення є вкрай важливим завданням, оскільки регіони України потребуватимуть повоєнного відновлення. Саме про це зазначено у візії Відновлення України: «Сильна європейська країна – магніт для іноземних інвестицій». Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Плану України» [1] було затверджено відповідний стратегічний документ, який спрямований на прискорення стійкого економічного зростання через розробку та реалізацію відповідних механізмів.

Одним із інноваційних механізмів підвищення конкурентоспроможного статусу регіону, метою якого є формування іміджу території, покращення поінформованості, збільшення кількості залучених інвестицій, збільшення участі території у регіональних та державних програмах, є брендинг. Брендинг орієнтований, переважно, на зовнішніх щодо нього суб'єктів, і має відповідати стратегічним завданням розвитку території, сприяючи залученню уваги до неї організацій та суспільства.

Для розкриття сутності брендингу як механізму підвищення конкурентоспроможності регіону є доцільним визначення його понятійного апарату. Так, під поняттям «бренд регіону» розуміють:

- 1) відомий суспільству унікальний позитивний емоційний образ регіону під впливом його природних, історичних, соціокультурних та інших особливостей;
- 2) обіцянки населенню міста очікуваних споживчих якостей;
- 3) гарантія якісного задоволення потреб споживачів регіону та отримання певних вигод;
- 4) підвищений суб'єктивний рівень цінності регіону для споживача, що формується через позитивні асоціації, що виникають до регіону та нагадують про нього;

5) найважливіший фактор конкурентних переваг та доходів регіону, цінний нематеріальний актив.

Процес створення та управління брендом називається брендингом. Він може включати етапи розвитку бренду: формування, посилення, репозиціонування, відновлення та зміни, розширення та поглиблення бренду. Створення бренду – це творча діяльність, яка базується на глибокому знанні ринку. Побудова бренду передбачає діяльність у сферах маркетингу, реклами та зв'язків з громадськістю, а також встановлення каналів зв'язку з потенційними споживачами та контрагентами.

Відмінна риса нинішніх ринкових відносин полягає в тому, що регіональний розвиток перетворюється на мету та засіб конкурентної боротьби. Для того, щоб регіони стабільно розвивалися, вони, як і комерційні структури, повинні приділяти особливу увагу своєму стратегічному плануванню та використовувати брендинг для формування чіткого та позитивного образу. Отже, брендинг регіону – це ефективне використання конкурентних переваг певної території для життя, бізнесу, довготривалого перебування [2, с. 9].

Брендування регіону невіддільне від процесу підвищення його конкурентоспроможності, оскільки бренди, по суті, є вираженням конкурентних переваг і тому мають більшу цінність (економічну, соціальну, культурну, політичну тощо). Крім того, регіональні бренди також є важливим фактором забезпечення соціальної стабільності.

Успіх місцевого брендингу безпосередньо впливає на:

- забезпечення стабільного та привабливого іміджу території;
- залучення іноземних інвестицій;
- підвищення економічного потенціалу;
- поширювати регіональні досягнення та ініціативи.

Сьогодні інтенсивний розвиток регіону залежить від ефективності функціонування індустрії туризму. В умовах постіндустріалізації світової економіки та посилення процесів глобалізації економічного, політичного, культурного та соціального просторів туризм став однією з провідних галузей світового господарства, що динамічно розвиваються, і важливим сегментом світового ринку. Впливаючи такі ключові галузі, як транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів, туризм виступає своєрідним каталізатором розвитку всього соціально-економічного простору країни. Для стимулювання розвитку сфери туризму у регіоні необхідне застосування туристичного брендингу.

На нашу думку, туристичний брендинг – це механізм розробки стратегічних конкурентних переваг турпродукту, перспектив розвитку туристичної діяльності та отримання максимального соціально-економічного ефекту регіону шляхом створення туристичного бренду. Загалом, формування туристичного бренду можна розглядати як комплексну інвестицію в туристичний потенціал місця. Він передбачає як забезпечення інформаційних площ, так і створення інфраструктури, впровадження нових стандартів якості послуг, навчання та підвищення кваліфікації персоналу. Ефективність цих процесів в ринкових умовах залежить насамперед від цілеспрямованої роботи туристичних фірм.

Якщо раніше брендингову роль туризму відігравали географічні назви (Крим, Карпати, Туреччина, Єгипет, Австрія, Канарські острови, Лазурний берег тощо), то сьогодні успішний відпочинок все частіше асоціюється з туристичною компанією, яка його організовує. Іншими словами, туристичні бренди демонструють масовим споживачам, що компанія може задовольнити їхні потреби краще, ніж будь-яка інша компанія.

Побудова туристичного бренду є складним багаторівневим творчим процесом, який має базуватися на маркетинговому підході: розумінні місця туристичного регіону на світовому туристичному ринку та виявленні основних мотивацій та переваг потенційних споживачів.

Таким чином, у разі створення надійного та позитивного туристичного бренду, регіони України отримають такі основні переваги у міжнародному середовищі:

- підвищення стабільності валюти;
- сприяння відновленню міжнародної довіри та впевненості інвесторів;
- створення позитивного іміджу регіону та країни в цілому;
- зміна міжнародних рейтингів;
- збільшення обсягів в'їзного туризму та інвестицій;
- стимулювання створення сильних міжнародних партнерів;
- розвиток каналів та полегшення поширення інформації про можливості туристичної галузі регіону;
- популяризація області та України загалом тощо.

Отже, головним результатом впровадження вдалого туристичного бренду регіону буде підвищення його конкурентоспроможного статусу, економічного, соціального, культурного розвитку, популяризація регіону та вихід на міжнародний туристичний ринок.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Плану України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.03.2024 р. № 244-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2025).
2. Соскін О. І. Брендинг міст: досвід країн Вишеградської групи для України / за заг. ред. О. І. Соскіна. К. : Вид-во «Інститут трансформації суспільства», 2011. 80 с.

СЕКЦІЯ 11

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Виговський Леонід Антонович,

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ЛОГІКА ЯК ОСНОВА ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

В основі життєдіяльності людини, як свідомої істоти, лежить процес мислення. Мислення є специфічним та ефективним інструментом освоєння людиною навколишньої дійсності. Адже, в практичній діяльності людська істота спочатку створює у свідомості поняття потрібної їй речі, а потім в практиці реалізує таку ідею. Водночас, таке подвоєння дійсності створює умови для маніпуляції іншими людьми. В основі такого процесу лежить те, що люди мають власні егоїстичні інтереси, які не завжди співпадають з колективними. Звідси і потреба подати в соціумі власні думки, підходи в якості єдино вірних. Тому проблема формування у людини критичного мислення в умовах маніпулятивного світу (а він завжди був таким) завжди була актуальною.

В наш час людство живе в умовах інформативного буму. Вже зранку людина отримує великий масив інформації через Інтернет-мережі тощо. Звісно, що ця інформація вже по визначенню може мати маніпулятивний характер. Наприклад, про події на фронті, їх оцінку зовсім інакше відображають українські і російські джерела. Тому у індивіда є потреба відокремити в потоці інформації істину від хибі. І якщо в умовах невеликого компактного проживання людей (село, селище) можна на практиці перевірити істинність інформації, скажімо, про діяльність місцевої влади чи конкретного жителя, то в умовах урбанізованого суспільства зробити таку верифікацію практично неможливо. Тому є потреба пошуку таких засобів, які б дозволяли виокремлювати в отриманій інформації «зерна від половини». До речі, якщо в демократичних країнах споживач інформації має можливість перевірити її правдивість зверненням до інших джерел, то авторитарні країни зробили все можливе для того, щоб інформація мала єдиний світоглядно-ідеологічний вимір і відповідне трактування. До прикладу, путінська кліка у росії монополізувала всі засоби масової інформації. Тому її громадяни систематично отримують «рафіновану» інформацію, яка є частиною інформаційно-психологічного впливу на них. Такий вплив ЗМІ сформував у більшості громадян росії стійке сприйняття України як винуватця російсько-української війни. Варто зазначити, деструктивний вплив агресивної імперської пропаганди має певний вплив і на свідомість частини громадян України. Про це, зокрема, свідчить наявність в країні «ухилянтів» та втікачів.

Ефективним та дієвим засобом протистояння маніпулюванню індивідуальною та суспільною свідомістю громадян є критичне мислення. Воно передбачає, що споживач інформації має потребу пересвідчитись у її логічній послідовності, фактичній обґрунтованості та ціннісній доцільності. Тому такий тип мислення протиставляється догматичному (шаблонному) мисленню. «Критичне мислення, – слушно зазначає В. Надурак, – можна описати як надбудову над звичайним мисленням, функція якого – контролювати, корегувати та спрямовувати його до стандартів раціональності» [1, с. 141].

Людство, як свідчить практика, завжди потребувало постійного вдосконалення навичок мислення, що лежить в основі критичного мислення. Більше того, демократизація суспільних відносин не є можливою без критичного мислення, оскільки в ньому на перше місце виходить здатність та потреба оцінювати будь-яку ситуацію критично. Критичне мислення є необхідною умовою досягнення результату у демократичному суспільстві, оскільки передбачає цивілізовану дискусію щодо питань із сфери конфлікту громадян, груп, колективів, класів. «Критичність мислення пов'язується з оволодінням таких навичок, як збір інформації, аналіз її якості, розгляд завдання в цілому, побудова логічних висновків, виявлення проблеми, її чітке визначення, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, вироблення власної позиції з досліджуваної проблеми, вміння віднайти альтернативи, змінити свою думку залежно від додаткової інформації» [2, с. 131].

Основою процесу формування критичного мислення особистості є традиційна логіка, яка розглядає основні форми правильного мислення (поняття, судження, умовиводи, основні формально-логічні закони), а також типи логічних помилок, які найчастіше допускаються на практиці. Тому оволодіння основами такої науки дозволяє особистості свідомо мислити логічно, тобто, «піднятися» над безпосереднім емоційним сприйняттям тих чи інших фактів особистого чи суспільного життя, а тому виходити з тих закономірностей, які притаманні природі розвитку існуючих предметів і явищ. Логічні знання формують критичне мислення, що дозволяє розглядати отриману інформацію з точки зору її істинності і відповідності реальним фактам. Тому використання форм і методів раціонального мислення й аргументації дозволяє вірно оцінювати екстремальні життєві ситуації (особливо в умовах ведення кровопролитної війни з агресором), і, відповідно, діяти адекватно в складній практиці індивідуального і соціального буття. Такий, образно говорячи, «логічний фільтр» щодо отриманої інформації відносно подій в Україні, у світі, на фронті тощо дозволяє звести нанівець зусилля ворожої пропаганди.

Щодо володіння громадянами знаннями логіки та їх використанням у житті можна (звичайно, досить умовно) виокремити буденно-емпіричний та свідомо-теоретичний рівні. Так, для носіїв буденно-емпіричного рівня характерний прагматичний підхід до отримання логічних знань, оскільки вони їм потрібні лише для вирішення наявних конкретних проблем, тобто, фрагментарно. Тому такі громадяни в основному оперують знаннями «інтуїтивної» логіки, яка впливає насамперед з практики та досвіду їх повсякденного життя. Через те їх логічні знання мають поверхневий характер, що зумовлює низький рівень критичного мислення щодо отриманої інформації. Тому такі громадяни можуть стати жертвами маніпулювання, поширювати дезінформацію та фейки.

Щодо громадян з свідомо-теоретичним рівнем знань логіки, то їм притаманна потреба усвідомленого і систематичного засвоєння логічних знань, практичного їх застосування вивченні чи оцінки явищ суспільного та індивідуального життя. Вони використовують логічні знання для аналізу та оцінки отриманої інформації з точки зору її істинності чи хибності. Такий підхід дозволяє їм вільно орієнтуватися в наявному інформаційному просторі, оскільки вони чітко бачать порушення законів логіки в отриманій інформації, у фейках та дезінформації. Зрозуміло, що для підтримання високого рівня логічної культури потрібно систематично працювати над засвоєнням знань з логіки як науки, а також відповідної професійної підготовки у певній сфері, глибокого знання тих предметів чи явищ, які обговорюються і потребують вірних рішень.

Високий рівень логічної культури громадян, в основі якої лежить критичне мислення, є запорукою свідомої участі їх в демократичних перетворюваннях в Україні, в принциповому несприйнятті ними маніпуляцій їх свідомості. Тому систематичне вивчення логіки як навчального предмету у закладах освіти, функціонування курсів, що вивчають проблеми формування у людей критичного мислення, дозволяє особистості усвідомити природу маніпуляцій, фейків, які побудовані на порушеннях логічних законів.

Список використаних джерел:

1. Надурак В. Критичне мислення: поняття та практика. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2022. № 28 (2). С.129–147.
2. Тараненко Г. Критичне мислення як умова набуття логічної компетентності та формування логічної культури особистості в сучасному культурно-освітньому просторі. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 28. Том 4. С. 128–133.
3. Виговський Л. А. Логіка : навч. посіб. Хмельницький : ХУУП, 2012. 214 с.

Гуменюк Оксана Григорівна,

кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання Хмельницького університету управління і права імені Леоніда Юзькова

ВНУТРІШНЬООСОБИСТІСНИЙ КОНФЛІКТ ЯК РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ОСОБИСТОСТІ

У складних умовах сьогодення надзвичайно актуальною є проблема конфліктів, оскільки саме вони впливають на усі сфери суспільного життя. Особливо зараз, в умовах повномасштабного вторгнення значно підвищився стан внутрішньої напруги, оскільки систематично доводиться зіштовхуватись з проблемними ситуаціями, знаходитись у стані подолання труднощів, тобто внутрішньоособистісного конфлікту.

Психологічні конфлікти поступово ослаблюють життєву енергію, викликають негативні емоції, почуття, призводять людей до психологічних захворювань, до появи негативних емоцій та стресу, або до смерті як до кінцевого результату.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена мета дослідження: проаналізувати психологічні особливості внутрішньоособистісного конфлікту та визначити стратегії його подолання.

Проблема внутрішньоособистісного конфлікту достатньо висвітлена у працях як зарубіжних (А. Адлер, Е. Берн, Е. Еріксон, В. Вундт, Я. Морено, К. Роджерс, Ф. Перлз, К. Хорні, З. Фрейд, Е. Фромм, В. Франкл, К.-Г. Юнг), так і вітчизняних психологів (Л. І. Божович, Б. С. Братусь, О. Ф. Бондаренко, Ф. Ю.Василюк, О. О. Донченко, Г. М. Дубчак, О. М. Кононець, С. Р. Карташов, Г. В. Ложкін, В. С. Мерлін, В. В. Олійник, В. В. Столін, Т. М. Титаренко, М. І. Пірен, Р. П. Попелюшко та ін.).

Як відзначає О. М. Кононець, внутрішньоособистісний конфлікт не виникає сам по собі, а має свої коріння у складному соціальному контексті, в якому існує особистість. Як соціальна істота, людина перебуває у взаємодії з різними суспільними структурами, і можна навіть стверджувати, що вона певною мірою залежить від суспільства. Проте, не зважаючи на це, кожна людина має пристрасне бажання до свободи, незалежності, самореалізації і самодостатності. І саме це протиріччя між бажанням бути незалежним та впливом соціальних чинників визначає появу різних внутрішньоособистісних конфліктів [3].

Представники теорії особистості, по-своєму трактують причини внутрішньоособистісного конфлікту, а саме:

- комплекс неповноцінності, який протистоїть прагненню до досконалості (А. Адлер);

- несумісні невротичні потреби, які одночасно спонукають людину прагнути до інших людей, проявляти агресивність до них і прагнути бути від них незалежними (К. Хорні);

- психосоціальні кризи, які виникають в процесі формування ідентифікації особистості (Е. Еріксон).

На думку Г. М. Дубчак, внутрішньоособистісний конфлікт перебігає не тільки в полі співвідношень мотивів і цінностей, а й у діалозі із зовнішнім світом. Тому він порушує реальність повсякденного світу як упорядковану реальність, вимагає нової систематизації дійсності, яка має враховувати зміни, що відбулися. Невирішуваність переживань у вигляді почуття безвиході підкреслює незахищеність «Я», відсутність адекватного психологічного захисту і впевненості у собі [2].

Узагальнення теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що причиною виникнення внутрішньоособистісного конфлікту може бути будь-яка ситуація, в якій зазнає утиску якась з суттєвих потреб особистості. Поштовхом до виникнення внутрішньоособистісного конфлікту стають такі особливості людини, як:

- високий рівень особистісних домагань, самооцінки;
- акцентуйовані домагання особистісного самоствердження;
- необґрунтованість домагань особистості;
- невідповідність очікуваних самооцінок з реальними.

В. В. Олійник розрізняє такі види внутрішньоособистісного конфлікту: 1) зіткнення бажань особистості і дійсності, яка їх не задовольняє. Потреби особистості можуть протистояти один одному і спонукати до різних дій; 2) суперечності ставлень всередині особистості, яка виходить із дилем в моральних категоріях; 3) боротьба принципів установок, заборон, норм із конкретно-особистісними відношеннями; 4) зіткнення можливостей людини і вимог діяльності [4].

Для подолання внутрішньоособистісного конфлікту важливо, по-перше, встановити факт наявності конфлікту, по-друге, визначити тип конфлікту і його причину, і відповідно застосувати відповідний спосіб подолання.

Попелюшко Р. П. наголошує що важливо не зволікати з вирішенням внутрішньоособистісного конфлікту, але діяти рішуче та налагоджувати внутрішню гармонію. Це можна зробити шляхом саморефлексії, усвідомлення своїх емоцій, пошуку компромісів та поступок, а також застосування ефективних стратегій керування стресом, таких як медитація, релаксація та фізична активність. Навичка розрізнення важливих проблем від незначних і зосередження на тих аспектах, які дійсно важливі для особистого розвитку, може сприяти розв'язанню конфлікту та впровадженню позитивних змін у життя людини. Необхідно пам'ятати, що кожен конфлікт є можливістю для росту та вдосконалення, і активне вирішення його може привести до позитивних результатів і сприяти особистому розвитку людини [5].

Прогноз виходу з особистісного конфлікту може бути позитивним і негативним. Ефективні стратегії спрямовані на саму проблему, зміст суперечності і мають метою подолання тих перешкод, які створює проблема на шляху самоактуалізації особистості. Неefективний шлях полягає в послабленні, пом'якшенні гостроти конфлікту і веде до деградуючого для особистості ефекту. Наведемо приклади основних стратегій виходу із особистісного конфлікту:

1. Заперечення проблеми, спотворення реальності, її уникнення. Людина намагається відволіктися, переконує себе, що конфлікт є надуманим і для його подолання достатньо просто менше зосереджуватися на проблемі.

2. Людина визнає наявність суперечності, але не здатна до прийняття рішення, щоб змінити життя. Застосування вказаних стратегій не надають можливостей подолати конфлікт і призводять особистість до алкоголізму, наркоманії, неврозів.

3. Пошук змін та їх здійснення, що передбачає аналіз ситуації і породження нового особистісного смислу.

Отже, конфлікт – це завжди порушення психологічної гармонії, яке тягне за собою деструктивність, ускладнює розв'язання життєвих проблем, завдань. Але життєвий шлях людини формується і розвивається у процесі безперервного становлення і вирішення різноманітних за своєю природою і значенням суперечностей, тому внутрішньоособистісні конфлікти виступають і як регулятори життя людини.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк О. Г. Психологія загальна і професійна : підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів вnz. К. : КНТ, 2014. 460 с.

2. Дубчак Г. М. Психологічні механізми внутрішньоособистісних конфліктів. URL : <https://ap.uu.edu.ua/article/222>

3. Кононець М. О. Психологія конфлікту : комплекс навчально-методичного забезпечення підготовки бакалаврів всіх спеціальностей. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. 48 с.

4. Олійник В. В. Внутрішньоособистісні конфлікти у студентів: сучасне осмислення. URL : <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/195972/196288>

5. Попелюшко Р. П. Особливості виникнення та подолання внутрішньоособистісних конфліктів. URL : <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/ce2a9e0f-d89a-43e2-9d8a-b90574f51d88/download>

Іванова Олена Василівна,

*асистентка кафедри філософії, соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СВІТУ: ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ

У XXI столітті глобалізація, технологічний прогрес і соціальні зміни породжують нові етичні виклики, які потребують філософського осмислення та практичних рішень. Етичні дилеми, що пов'язані з цифровими технологіями, біоетикою, екологічною відповідальністю та соціальною справедливістю, формують сучасний дискурс [1, с. 45].

Філософські підходи до етичних викликів. Основні філософські течії – утилітаризм, деонтологія та етика доброчесності – пропонують різні стратегії вирішення моральних дилем. Зокрема, кантівський категоричний імператив вимагає дотримання морального закону, тоді як утилітаризм орієнтується на максимізацію загального блага [2, с. 112].

Етичні виклики цифрової епохи. Штучний інтелект, великі дані та соціальні мережі породжують проблеми конфіденційності, маніпуляції свідомістю та цифрової нерівності. Філософія інформаційної етики закликає до розробки нормативних підходів щодо захисту прав людини у цифровому просторі [3, с. 89].

Біоетика та моральні дилеми в медицині. Впровадження генної інженерії, евтаназії та штучного інтелекту в медицині вимагає філософського аналізу та правового регулювання. Дебати щодо меж людського втручання в природу залишаються актуальними для сучасної етики [4, с. 60].

Екологічна етика та відповідальність перед майбутніми поколіннями. Філософія сталого розвитку вимагає перегляду споживацьких цінностей та формування екологічної свідомості. Концепція екологічної справедливості пропонує рівномірний розподіл ресурсів та мінімізацію впливу антропогенної діяльності на довкілля [5, с. 33].

Етичні аспекти соціальної справедливості. Сучасні проблеми бідності, нерівності та дискримінації потребують етичного осмислення через призму концепцій справедливості Джона Ролза та Акселя Хоннета. Практичні рішення включають соціальні реформи а також забезпечення рівного доступу до певних ресурсів [6, с. 150].

Сучасні етичні виклики потребують міждисциплінарного підходу та впровадження філософських ідей у правове регулювання, соціальну політику та

технологічний розвиток. Філософія має сприяти формуванню морально відповідального суспільства [7, с. 201].

Список використаних джерел:

1. Губерський Л. В. Філософія: підручник. К. : Знання, 2021.
2. Кант І. Основи метафізики моралі / пер. В. Терлецького. Львів : Літопис, 2020.
3. Флоріді Л. Інформаційна етика. Оксфорд : Oxford University Press, 2019.
4. Шевченко М. В. Біоетика: підручник. Київ : Медична книга, 2022.
5. Наумова М. Екологічна етика: історія та сучасність. Харків : Видавництво ХНУ, 2021.
6. Ролз Дж. Теорія справедливості. Київ : Дух і Літера, 2023.
7. Гончаренко О. В. Етика і глобальні виклики. Київ : Академперіодика, 2022.

СЕКЦІЯ 12

ГЛОБАЛЬНІ ТА ЛОКАЛЬНІ ЗДОБУТКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ У СФЕРІ ФІЛОЛОГІЇ

Волошина-Бродзянська Олена Вікторівна,
*асистентка кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ІМПЛІЦИТНЕ ЗАСВОЄННЯ ГРАМАТИКИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Імплицитне засвоєння граматики є одним із ключових підходів у навчанні іноземної мови, особливо в умовах професійного спрямування. Відмінність між імплицитним та експліцитним вивченням граматики полягає в тому, що перший процес відбувається несвідомо, через мовну практику та занурення у мовне середовище, тоді як другий передбачає свідоме вивчення граматичних правил та їх пояснення [1]. Застосування імплицитного підходу є надзвичайно важливим у контексті навчання мови для професійного спілкування, оскільки воно сприяє природному використанню мовних структур без надмірного когнітивного навантаження на студентів [2].

Актуальність теми обумовлена сучасними тенденціями у викладанні іноземних мов, які передбачають комунікативно орієнтоване навчання. Основними аспектами імплицитного засвоєння граматики є:

- використання автентичних матеріалів, що відображають професійну сферу діяльності студентів, зокрема текстів, відео- та аудіоматеріалів, які містять природне вживання граматичних структур;
- створення комунікативних ситуацій, що сприяють природному засвоєнню граматичних правил без їхнього явного пояснення;
- використання технік повторення, інтерактивних завдань та розпізнавання мовних зразків, що допомагає студентам засвоювати граматику на підсвідомому рівні;
- поєднання усного та письмового мовлення для покращення ефективності запам'ятовування граматичних конструкцій [3].

Згідно з дослідженнями у сфері когнітивної лінгвістики та психолінгвістики, імплицитне навчання забезпечує більш ефективне оволодіння мовою порівняно з традиційними методами, що пояснюється тим, що засвоєння відбувається у природних умовах спілкування, а не через механічне запам'ятовування правил. Крім того, імплицитне навчання сприяє розвитку мовленнєвої автоматизації, що є критично важливим у професійній сфері, де швидкість і точність комунікації мають велике значення [4].

Практичне застосування імплицитного підходу у викладанні професійно орієнтованої іноземної мови можливе через:

- використання рольових ігор, що імітують реальні професійні ситуації, такі як переговори, презентації або ділові зустрічі;

– інтеграцію проєктної діяльності, яка передбачає створення тематичних презентацій, написання звітів та виконання інших завдань, наближених до реальних умов професійної діяльності;

– залучення технологій, зокрема мультимедійних засобів, що дозволяють моделювати мовне середовище і забезпечують студентам можливість взаємодії з реальними автентичними матеріалами [3].

Таким чином, імпліцитне засвоєння граматики у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням є ефективним підходом, що дозволяє студентам природно інтегрувати граматичні структури у своє мовлення, підвищуючи їхню комунікативну компетентність. Подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на розробку конкретних методичних рекомендацій та аналіз впливу імпліцитного навчання на довгострокове засвоєння граматичних структур.

Список використаних джерел:

1. Ellis R. *Implicit and Explicit Learning of Languages*. Oxford University Press. Oxford. 2009.
2. DeKeyser R. Skill Acquisition Theory and the Role of Practice in Second Language Learning. *Language Learning*, 67(S1). 2017. pp. 1–22.
3. Long M. *Second Language Acquisition and Task-Based Language Teaching*. Wiley-Blackwell. 2015. 456 pages.
4. VanPatten B. *Processing Instruction: Theory, Research, and Commentary*. Lawrence Erlbaum Associates. 2004. 360 pages.

Гуменчук Ольга Євгенівна,

старша викладачка кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

Петренко Марина Олександрівна,

старша викладачка кафедри мовознавства Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

ОВОЛОДІННЯ СТУДЕНТАМИ РЕЦЕПТИВНОЮ ГРАМАТИЧНОЮ КОМПЕТЕНТНІСТЮ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Рецептивні граматичні навички і знання є складовими рецептивної граматичної компетентності (далі – РГК), яка поряд з іншими мовними компетентностями створює базу для іншомовної комунікативної компетентності [3]. В рамках сучасного компетентісного підходу до навчання і вивчення іноземної мови (далі – ІМ) під комунікативною компетентністю розуміється здатність, спроможність і готовність особистості до спілкування ІМ, яка є «динамічною комбінацією» знань, навичок і вмінь, що базується на мотивах, інтересах, установках та бажаннях особистості [7, с. 59].

Такі дослідники, як Дж. А. Райс, П. Хегболдт, Н. Є. Білоножко, О. І. Вовк, Ю. М. Кажан, Б. М. Маруневич, Н. М. Марченко та ін. розглядали питання про

вивчення другої нерідної мови та вказували на фактори, які сприяють її засвоєнню, полегшуючи та прискорюючи цей процес.

З точки зору процесів запам'ятовування вивчення ІМ2 відбувається в більш сприятливих умовах, оскільки знання двох мов дає більше можливостей для встановлення сприяючих запам'ятовуванню зв'язків, чим коли той, хто навчається, вивчає ІМ1, володіючи тільки рідною мовою. І цей фактор працює незалежно від міри структурної та семантичної близькості мов, адже «зв'язки, які ми застосовуємо для запам'ятовування, можуть бути штучними, не відображати суттєвих відношень дійсності, але вони придатні для запам'ятовування». Звичайно близькість мов значно полегшує виділення необхідних для запам'ятовування зв'язків.

Важливим є також той факт, що в процесі вивчення ІМ1 відбувається – часто несвідоме – вдосконалення прийомів запам'ятовування, які є важливими для запам'ятовування не тільки іншомовних лексичних одиниць, але й граматичних структур, наприклад, у вигляді мовленнєвих зразків.

Вивчення ІМ2 протікає в сприятливих умовах і з точки зору процесів осмислення. Студенти, які вивчають ІМ2, не лише володіють великим двомовним досвідом, поєднуючи практичне володіння і теоретичні знання, а й характеризуються розвиненим лінгвістичним мисленням, що полегшує та прискорює осмислення, наприклад, структур ІМ2. В результаті скорочується шлях до оволодіння значенням, закономірностями функціонування елементів ІМ2, а також полегшуються процеси запам'ятовування лексико-граматичного матеріалу та формування відповідних навичок.

Не менш важливим є те, що на молодших курсах у студентів напрацьовуються і «вміння вчитися» – вміння організувати свою працю, вміння раціонально розподілити свій час і т. д. – що також переносяться на процес оволодіння ІМ2. Студенти, які вивчають ІМ2, характеризуються високим рівнем таких здібностей, які в педагогічній психології називаються «здатність до навчання». В результаті аналізу специфічних умов навчання ІМ2 також виділяються позитивні та негативні фактори навчання, що впливають на процес оволодіння німецькою мовою як ІМ2. До позитивних факторів, що впливають на процес оволодіння німецькою мовою як ІМ2 відносяться: 1) здатність студентів переносити знання, уміння та навички з рідної мови (далі – РМ) та ІМ1 на ІМ2; 2) здатність спиратися на попередній лінгвістичний досвід в РМ і ІМ1; 3) достатньо високий рівень мисленнєвої діяльності; 4) спорідненість англійської та німецької мов. До негативних факторів відносяться: 1) розходження мовних структур РМ, ІМ1 та ІМ2; 2) відсутність у студентів навичок гальмування та подолання інтерферуючого впливу мовних явищ РМ та ІМ1 при засвоєнні матеріалу. До негативних факторів необхідно віднести також несформовані, або частково стихійно сформовані у студентів вміння і навички з першої групи позитивних факторів: студенти не вміють, як правило, систематично переносити знання, уміння та навички з РМ та ІМ1 на ІМ2 і не навчені послідовно і свідомо спиратися на попередній лінгвістичний досвід в РМ і ІМ1.

Інтерференція із негативними наслідками між двома і більше мовами є достатнім поштовхом для підвищеної уваги до цього феномена. Для протидії і профілактики інтерференції навичок ІМ1 необхідно відібрати граматичні структури (далі – ГС), які є найбільш складними для засвоєння та створити спеціальні вправи, направлені на

встановлення рис схожості та відмінності ГС з тими, які вже відомі з минулого досвіду і можуть мати інтерферуючий вплив. Якщо вчасно запобігти негативному впливу, можна уникнути великої кількості помилок.

Для формування РГК в німецькій мові на базі англійської на початковому ступені навчання необхідно спиратися насамперед на такі дидактичні принципи: проблемності, свідомості, індивідуалізації навчання, економізації навчального процесу та професійно-педагогічного спрямування. наочності, посильності, активності, систематичності, послідовності та повторюваності.

Список використаних джерел:

1. Білоножко Н. Є. Стратегії старшокласника як суб'єкта навчальної діяльності. *Іноземні мови*. Серія педагогіка та психологія. 2011. № 4. С. 12–17.
2. Вовк О. І. Формування англійської граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання: дис. ... канд. пед. наук.: 13.00.02 / Вовк Олена Іванівна. К. : 2008. 343 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. в-ня С. Ю. Ніколаєва. К. : Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Кажан Ю. М. Методика формування у майбутніх учителів рецептивної лексичної компетенції у процесі навчання німецької мови на базі англійської : автореф. дис ... канд. пед. наук / Кажан Юлія Миколаївна. К. : 2012 . 23 с.
5. Марченко Н. М. Навчальний матеріал для формування у студентів рецептивної граматичної компетенції (навчання німецької мови після англійської). *Вісник КНЛУ*. Серія педагогіка та психологія. 2009. № 15. С. 32–40.
6. Палій О. А. Комплексне використання технічних засобів навчання для формування німецькомовної граматичної компетенції студентів (на базі англійської мови): Автореф. дис. ... канд. пед. наук.:13.00.02 К. : 2002. 20 с.
7. Glossary on the Bologna Process: English/German/Russian. Beiträge zur Hochschulpolitik 7/2006. HRK German Rectors`Conference, Bonn. 196 p.
8. Hufeisen B., Neuner G. Mehrsprachigkeitskonzept – Tertiärsprachen – Deutsch nach Englisch. Europarat, 2005. 184 p.
9. Neuner G., Hufeisen B., Kursisa A. u.a. Deutsch im Kontext anderer Sprachen. Tertiärsprachendidaktik : Deutsch nach Englisch. Berlin, München : Langenscheidt, 2006. 162 p.

Кузь Валентина Володимирівна,

*кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФЕМІНІТИВИ: ВИТОКИ ТА РОЛЬ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Сьогодні чимало дискусій породжує таке явище, як фемінітивізація. Є різні погляди на використання / не використання фемінітивів як у писемній, так і усній формі професійного спілкування. Однак варто зауважити, що саме фемінітиви є однією з характерних ознак української мови. Це явище зовсім не нове. Саме їхні витoki сягають

ще дописемних часів, а перші згадки знаходимо в «Повісті минулих літ» та «Галицько-Волинському літописі». Найбільш яскравим виразником цього явища є використання в текстах пам'яток суфікса -ниц-(я), -иц-(я) на позначення іменників жіночого роду за родом чи видом діяльності. Ще одним виразником фемінітивів у цих текстах документів є суфікс -к- при творенні фемінітивів.

Звернемо увагу на те, що як у періоди активного використання цих пам'яток, так і сьогодні суфікси не подають новотворів, а лише беруть участь у творенні жіночих форм на позначення певної професії, роду чи виду діяльності, тобто утворюють паралельну форму іменника жіночого роду поряд з іменником чоловічого роду. Відповідно спостерігаємо в цей період зародження міцної основи для фемінітивів як окремої категорії. Ще у 1956 році натрапляємо на фемінітиви в першому друкованому українському словнику «Лексис», що свідчить про затребуваність і вмотивованість використання фемінітивів. Політична дискусія 1927–1928 років стосовно визначення ролі і значення фемінітивів і жіночих прізвищ підтвердила прерогативу використання фемінітивів і нівелювала гострі дискусії щодо недоречності вживання фемінітивів. Так само «Російсько-український словник ділової мови» за редакцією М. Дорошенка досить активно вживає фемінітиви. Однак радянська влада систематично намагалася розмити кордони щодо вживання іменників чоловічого і жіночого роду на позначення професій, сіючи зерно розбрату в розуміння і походження фемінітивів та надаючи їм зневажливого значення. Проте повністю викоринити фемінітиви їй не вдалося. 1970-ті роки ознаменувались перемогою фемінітивів у всіх сферах використання. Хоча на той час точилось безліч дискусій, як, власне, і сьогодні навколо нової редакції чинного правопису (2019 р.) щодо вживання фемінітивів. Однак вже тоді ствердно прийшли до висновку, що суфікси на позначення жіночих назв професій чи посад є власне українськими словами, що входять до активного словника, що уможлиблює підтвердити те, що вони є підґрунтям для утворення нових українських слів відповідно до правил українського словотвору. Таку думку на той час підтримав і мовознавець Олександр Пономарів.

Відтак можемо стверджувати, що фемінітиви – явище не нове, має слов'янське походження і є однією з автентичних ознак української лексики зокрема та української мови в цілому.

Кутовська Ірина Миколаївна,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕЗІЙ Г. ГЕЙНЕ

Поезія Генріха Гейне і сьогодні є досить популярною у німецькомовній літературі, виділяючись своєю душевністю та простотою, що підкреслюється різного роду стилістичними прийомами. Вірші цього відомого поета являють собою особливий вид художнього мовлення на основі специфічної ритмічно-мелодійної структури. До найчастіших засобів поетичного мовлення належать синтаксичні конструкції, побудовані на повторі. Оскільки збільшене вживання в мовленні одного й того самого

слова надає літературному твору неповторного значення, поезії Г. Гейне в цьому аспекті набувають особливого звучання [2]. Яскравим прикладом стилістичної виразності та експресивності є повторення риторичних звертань: *Sag der Sonne, daß sie wieder / Sag in meine Adern gieße, / Sag dem Lenze, daß er wecke / In der Brust die Nachtigallen* [1, с. 521], *Herz, mein Herz, sei nicht beklommen* [1, с. 114]. Особливо ефектно звучать у віршах поета епіфори, посилюючи ритмічність поетичного мовлення. Улюбленою у читачів в цьому контексті є фраза *Mein Liebchen, was willst du mehr?: Von ewigen Liedern gedichtet / Mein Liebchen, was willst du mehr? / Und hast mich zugrunde gerichtet / Mein Liebchen, was willst du mehr?* [1, с. 118]. Характерним для поезій Г. Гейне є синтаксично інверсований порядок членів речення, що привертає увагу до найважливішої інформації: *Ich will in ländlicher Stille / Genießen die schöne Natur* [1, с. 457], *Bebt das Herz, und die verstorbenen / Jugendträume, sie erwachen* [1, с. 510]. Представлена зміна у реченні прямого порядку слів обумовлюється розміщенням логічного наголосу зазвичай в кінці речення і в цій позиції представлені висловлювання з найбільшим смисловим навантаженням [2]. З метою наближення до читача та досягнення більшої експресивності поет використовує риторичні запитання і звертання, які, формуючи відповідний змістовий контекст, допомагають передати психологічно напружені моменти, сформульовані у формі запитання, на яке не потрібно відповідати: *Sagt an, ihr Türme und Tore, / Wo ist die Liebste mein?* [1, с. 103]. *Mein Liebchen, was willst du mehr?* [1, с. 118]. Простоту поезій Г. Гейне особливо підкреслює чіткий ритм, створюючи тим самим логічні зв'язки поетичного тексту. Цьому слугує синтаксичний паралелізм [2], виражений паралельними простими реченнями або окремими його частинами: *Das Lied und brennt wie Feuer* [1, с. 310], *Mancher dreht ihr stumm den Rücken, / Mancher glotzt sie an und lächelt, / Mancher seufzet: Armes Kind!* [1, с. 312].

Список використаних джерел:

1. Heine H. Das Glück auf Erden. Ausgewählte Gedichte. Deutschland. *Ein Wintermärchen*. М. : Verlag Progress. 1980. 639 p.
2. Ходаковська Н. Фігури поетичного мовлення поезії Г. Гейне. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 20, Том 2. С. 87–89. URL : http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/1685/Nvmg_u_filol_2016_20%282%29__27.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 09.03.2025).

Павлик Ольга Борисівна,

*кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАПИСАННЯ І ПЕРЕКЛАДУ ДІЛОВОГО ЛИСТА ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Із розвитком глобальної економіки та міжнародних зв'язків ділове листування набуває все більшого значення. Водночас, ще більшої уваги потребує тема правильного

оформлення та добору мовних засобів для написання ділового листа іноземною мовою. Особливості, які є характерними для написання ділових листів у більшості мов світу є спільними. Так, існують певні кліше для звертання та закінчення листа, мовні засоби характеризуються відсутністю емоційного забарвлення, великою кількістю ділової термінології, мовних штампів, стійких словосполучень, мінімальному використанню синонімів та поширених означень, що має слугувати зрозумілості та не викликати двозначності та суб'єктивності сприйняття. Діловим листам характерні смислова і логічна цілісність, чітка структура, зв'язність, інформативність. Окрім того, листи ділового характеру мають мати такі ознаки, як прагматичність, умовність, об'єктивність та інструментальність. Стилiстичною нормою написання ділових листів є стандартизація, що виявляється як синтаксично, так і лексико-фразеологічно. Ділове листування характеризується подібністю мовних засобів, частотністю їхнього вживання, що призводить до появи кліше та стандартних фраз.

Діловий лист як частина ділової комунікації виконує певну комунікативно-прагматичну функцію, під якою розуміється типова конвенційна мовленнєва реалізація прагматичного задуму автора, який є обумовленим нормами соціально-функціональної сфери. Загальною прагматичною метою ділового листа є вплив на адресата, а мовні засоби, які реалізують цю мету, формують певну комунікативно-прагматичну функцію листа, що і дозволяє адресату інтерпретувати діловий лист-прохання, пропозицію, скаргу, вибачення тощо [1, с. 10–11]. Серед лексичних одиниць, що вживаються в ділових листах більшості європейських мов, є дві спільні групи: ті, які мають лише термінологічне значення, і ті, що поєднують термінологічне і нетермінологічне значення. Обидві групи є постійним компонентом написання ділових листів на лексичному рівні.

Термінологічна лексика може бути поєднана у певні тематичні групи:

- назви ділових документів;
- платежі;
- страхування;
- поставка та транспортування;
- якість товару та пакування;
- назви форм ділової активності [2, с. 8].

Іншим компонентом семантичної структури ділових листів є стереотипні кліше, які можна згрупувати за тематичною ознакою: 1) пропозиція; 2) замовлення; 3) запит; 4) претензія; 5) вибачення; 6) прохання; 7) повідомлення.

Окремо варто звернути увагу на використання в ділових листах великої кількості аббревіатур і скорочень, що слугують для мовної економії і роблять зміст зрозумілим для фахівців певного профілю. Водночас, такі мовні одиниці створюють труднощі при перекладі. Перекладачу часто доводиться перекладати їх описово, якщо у мові перекладу немає повного функціонального відповідника.

Отже, написання та переклад ділових листів вимагає обізнаності та дотримання певних правил і форм. При перекладі ділових листів, так як і інших документів, варто максимально дотримуватись структури і змісту вихідного тексту, максимально уникати двозначності чи незрозумілості. Водночас, за відсутності повних відповідників у мові

перекладу чи незрозумілих абревіатур, краще перекласти їх розшифровуючи за допомогою описового перекладу.

Список використаних джерел:

1. Савченко Т. В. Проблеми міжкультурної взаємодії в діловому спілкуванні: Автор. дис. ... канд. філ наук. Київ. 1999. 16 с.
2. Шаргай І. Є. Комунікативно-прагматичні особливості ділового листа в оригіналі та перекладі: Автор. дис. ... канд. філ наук. Київ. 1998. 16 с.

Подольнчук Ольга Володимирівна,

*кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри мовознавства
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ФЕМІНІТИВИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

З набуттям чинності Нового правопису питання фемінітивів набуло значної актуальності. Фемінітиви – явище не нове. Поява нової редакції чинного правопису спровокувала шквал нових поглядів на використання фемінітивів. Хоча в офіційно-діловому стилі і використовуються фемінітиви, однак досі нема одностайності у прийнятті рішення щодо їх використання, зокрема і в тексті документів.

Найбільшим викликом щодо вживання фемінітивів є Класифікатор професій, який наразі потребує доопрацювання, зокрема використання назв професій на позначення осіб жіночого роду. Доки не буде впорядкований класифікатор, доти точитимуться різноманітні дискусії щодо доречності вживання фемінітивів.

Проблема використання фемінітивів полягає в тому, що недостатньою базою є затвердження нової редакції правопису (2019 р.), незважаючи навіть на те, що Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства затвердило зміни до національного Класифікатора професій. Хоча перевага залишається за використанням фемінітивів, однак доки не буде оновлена і доповнена структура Класифікатора професій фемінітивами, доти будуть поставати нові виклики у вигляді дискусій щодо доцільності використання фемінітивів. Цим питанням наразі займаються Національне агентство кваліфікацій, Мінцифри, Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Національний інститут стратегічних досліджень, Агентство з питань державної служби, Федерація профспілок та інші.

Оскільки це питання залишається досі не вирішеним, маємо ще один виклик: далеко не у всіх установах використовуються фемінітиви в текстах документів (в одних – частково, в інших – на вимогу окремих працівників).

З часом і кадрова діяльність зазнає негативного впливу недопрацювань Класифікатора професій, адже відсутність фемінітивів у Класифікаторі професій матиме негативні наслідки оформлення трудових книжок. Відтак станом на сьогодні фемінітиви неможливо використовувати в кадровій діяльності, зокрема в особистих документах.

Тому сьогодні дуже важливо не тільки популяризувати Новий правопис загалом, а й фемінітиви як автентичний український показник зі слов'янськими витоками

зокрема, а й створити міцну базу для позитивної перспективи затвердження і вкорінення фемінітивів на всіх рівнях комунікації. Це створить міцну основу для уніфікації і кодифікації назв посад і професій жіночого роду, усуне прогалини на законодавчому рівні, розширить активний словникових запас, і найголовніше – усуне недоліки і дискусійні моменти на юридичному рівні.

Nahorna Olha,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Linguistics Department of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

PECULIARITIES OF BUZZ WORDS TRANSLATION INTO UKRAINIAN

Buzz words play a critical role in communication across cultures, especially in global business. Buzz words, as they are called, are typically constructed around social movements, pop culture currents, social media trends and business jargon. Keeping up with these new terms resembles learning a foreign language. This analysis explores the peculiarities of translating buzz words into Ukrainian, considering cultural nuances and context for effective understanding. Emphasis on accuracy ensures that these terms resonate with the local audience while maintaining their original intent. Thus, in modern globalized world, the need for accurate translation of buzz words and trending terms into various languages is more important than ever. Buzz words are terms regularly used in specific highly specialized industries and environments to discuss common topics to achieve shared targets.

Buzz words simplify complex concepts into a word or phrase what makes comprehension easier. On the other hand, these units frequently cause difficulties with understanding and translating them into other languages. This paper takes «The Ultimate List of Business Buzzwords and their True Definitions»[1] to outline the common translation methods of their translation.

The translation of buzz words means not only rendering from one language to another, but also the interpretation of cultural differences. Still, many researchers have devoted their studies to this topic successfully. In the translation of buzz words, the predominant thing is to understand and preserve their denotative and connotative meanings in the target language by means of appropriate transformations. According to the analysis, the most typical ways of translation of business buzz words into Ukrainian are transliteration (influencer – інфлуенсер, synergy – синергія, start up – стартап, freemium – фріміум, gaslighting – газлайтинг) and description (freemium – безкоштовне надання продукту або послуги з можливістю отримання додаткових функцій за плату, touchpoint – взаємодія точки дотику, що створює переваги для споживачів завдяки двосторонньому зв'язку між клієнтом і брендом, boomer – людина, яка створює ажітаж, gaslighting – форма психологічної маніпуляції, metaverse – це мережа віртуальних світів, techlash – ненависть людей до технологічних гігантів).

Thus, to it is important to consider cultural differences, origin, the context and target audience for adequate rendering of buzz words into Ukrainian, using such ways of translation as transliteration and description.

Literature:

1. The Ultimate List of Business Buzzwords and their True Definitions. URL : <https://www.bluleadz.com/blog/the-ultimate-list-of-business-buzzwords-and-their-true-definitions>

Nahorni Yaroslav,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Linguistics Department of Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ANALOGUE CORRESPONDENCES AS MEANS OF LACUNAE TRANSLATION INTO UKRAINIAN

This report examines the concept of analogue correspondences in the translation of lacunae – cultural or linguistic gaps – into Ukrainian. According to the type of nominations, there are two types of lacunae – nominative and stylistic.

Nominative lacunae are gaps that demonstrate the absence of denotative nomination in the language of translation. Stylistic lacunae are the absence of a word with a certain stylistic feature, which is a purely linguistic characteristic of the lacuna. Analogue correspondences, which provide equivalent meanings or contexts, bridge the gap between languages, allowing for accurate and culturally relevant translations. This study underscores the importance of context in achieving effective communication. Lacunae refer to words or expressions that lack direct equivalents in another language. In translating these terms into Ukrainian, analogue correspondences play a vital role, providing translators with tools to convey meaning while maintaining cultural integrity. Analogue correspondences are grounded in linguistic theories that emphasize the contextual and cultural aspects of language. According to Vinay and Darbelnet [1], translation strategies must consider both linguistic structures and cultural relevance.

Searching for the closest translation language unit to an equivalent source language unit is the task of a professional translator (for example, drugstore – аптека, grandparents – дідусь та бабуся, toddler – дитина, яка вчиться ходити). The identity of the meanings of equivalent units in the original and the target language in these examples is not fully complete, and these variants can be applied only in a specific context. Analogues are indivisible language units that are close in meaning to the meaning of the units of the source language and have the same function in a similar language situation. Analogues are also used to render phraseological units, proverbs, sayings, etc. However, if the analogue does not coincide in shades of meaning with the unit of the source language, a stylistic lacuna is formed (fortnight – два тижні, coroner – коронер, судмедексперт). One prominent example includes the English term «thanksgiving», which can be translated into Ukrainian as «свято подяки», mimicking the cultural context of gratitude-specific celebrations. Such a correspondence effectively conveys the underlying meaning.

Analogue correspondences are crucial for translating lacunae into Ukrainian, ensuring that translations retain cultural nuances and contextual meanings. Recognizing and employing these correspondences enriches the translation process, benefiting both the translator and the audience.

Literature:

1. Vinay J. P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 1995. 358 p.

ЗМІСТ	
Вітальне слово ректора	3
Секція 1. Актуальні питання розвитку держави і права: теоретичний та історичний аспекти.....	4
<i>Вовк В. М.</i> Цифровий гуманізм» та проблеми, породжені ним.....	4
<i>Місінкевич Л. Л.</i> Яків Гальчевський – командуючий подільською повстанською групою.....	5
<i>Савенко В. В.</i> Онтологія правового закону в контексті філософії права.....	10
<i>Стеньгач Н. О.</i> Історичні витоки українських фемінітивів.....	12
Секція 2. Актуальні проблеми конституційного, муніципального, адміністративного, фінансового та інформаційного права.....	14
<i>Гуцул І. А.</i> Реформування митного законодавства України в контексті євроінтеграції: ключові аспекти відповідальності.....	14
<i>Мазур Я. П.</i> Право громадян на доступ до інформації в умовах воєнного стану...	17
<i>Левандовський Ч. Ч.</i> Публічні закупівлі як мистецтво компромісу (art of compromise) інтересів територіальних громад, підрядників будівництва та міжнародних фінансових організацій.....	18
<i>Сторожук І. П.</i> Інформація як фактор маніпулювання правосвідомістю.....	21
Секція 3. Актуальні питання правового регулювання здійснення та захисту особистих немайнових і майнових прав суб'єктів приватного права.....	23
<i>Сидоренко Д. І.</i> Теоретико-правові питання визначення права жити та виховуватися у сім'ї як суб'єктивного сімейного права.....	23
Секція 4. Кримінальне право і процес, кримінально-виконавче право, кримінологія, криміналістика, прокуратура, адвокатура і судоустрій.....	25
<i>Белякова А. В.</i> До питання ролі неурядових організацій у запобіганні злочинності.....	25
<i>Виговський Д. Л.</i> Визначення окремих детермінантів економічної злочинності в сучасній кримінології.....	27

Вітушинська О. О. Застосування засад кримінального провадження для вирішення прогалин правового регулювання судового контролю рішень слідчого судді, які не підлягають оскарженню.....	30
Голуб А. Є. До питання криміналізації діянь, пов'язаних із посяганням на культурні цінності в умовах збройного конфлікту: причини та передумови.....	32
Козут І. А. Погодження клопотань прокурором як механізм процесуальної взаємодії зі слідчим та дізнавачем.....	34
Кулебякін В. О. Проект Закону № 12439 від 24.01.2025 – виклики встановлення строків арешту майна для правозастосування.....	36
Лисюк С. О. Практика Європейського суду з прав людини як джерело формування підстав очевидної недопустимості доказів.....	39
Налуцишин В. В., Налуцишин В. В., Налуцишин Р. В. Довічне позбавлення волі: європейський досвід.....	41
Нікіфорова Т. І. Проблеми призначення та виконання покарання у виді виправних робіт.....	43
Оксанюк О. А. Теоретико-правові питання здійснення та захисту права на материнство як особистого немайнового права	45
Плисюк Н. М. До питання особливостей кваліфікації посягання на життя журналіста.....	47
Присяжна А. В. Правовий статус адвокатських об'єднань і органів адвокатського самоврядування.....	49
Пушкар В. І. До питання поняття національної безпеки України.....	51
Семенюк-Прибатень А. В. Сучасний стан реєстрації та досудового розслідування кримінальних правопорушень в Україні.....	54
Смірнова І. С. Суб'єкт злочинного посягання на рівноправність громадян.....	56
Урода О. В. Завдання гарантій захисника під час досудового розслідування.....	58
Хмелевська Н. В., Шпак А. П. Дотримання строків досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.....	60

<i>Цегельник М. І.</i> Стан наукового дослідження проблематики встановлення відповідальності за погрозу вбивством за кримінальним правом України.....	62
<i>Циганюк Ю. В.</i> Наратив у кримінальному процесі України.....	64
<i>Krushynskiy S.</i> Disclosure of materials by parties of criminal proceedings.....	66
Секція 5. Правове забезпечення трудових, земельних, екологічних та господарських відносин в Україні як умова сталого розвитку	70
<i>Андрушко А. В.</i> Специфіка регулювання трудових відносин із домашніми працівниками.....	70
<i>Боднарчук Д. І.</i> Практика Європейського суду з прав людини в системі джерел трудового права.....	71
<i>Костяшкін І. О., Навроцький В. А.</i> Реквізиція як підстава припинення права власності на земельну ділянку.....	73
<i>Мініх А. О.</i> Відповідальність роботодавця за порушення порядку прийняття на роботу.....	75
<i>Місінкевич А. Л.</i> Правові особливості виділення в натурі на місцевості земельної частки паю під час дії воєнного стану в Україні.....	77
<i>Палійчук В. Б.</i> Практика європейської комісії з прав людини як джерело земельного права України.....	79
<i>Римшин Т. А.</i> Скасування Господарського кодексу України в аспекті медичної реформи.....	81
Секція 6. Міжнародний та європейський правопорядок в сучасних умовах.....	84
<i>Іваницький А. М.</i> Практика розгляду міждержавних скарг поданих Україною до ЄСПЛ.....	84
<i>Кірик А. Ю.</i> Роль НАТО в сучасній глобальній безпеці.....	86
<i>Романюк В. А.</i> Правові виклики європейського зеленого курсу для України.....	89
<i>Ivanova R.</i> International Atomic Energy Agency (IAEA) and its cooperation with Ukraine: legal, technical, and strategic dimensions.....	91

Секція 7. Актуальні питання розвитку фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.....	93
<i>Арзянцева Д. А.</i> Потенціал розумних фабрик щодо скорочення викидів у навколишнє середовище.....	93
<i>Білоцький В. А.</i> Медичне страхування в Україні: економічні та ризикові аспекти.....	95
<i>Бурбела А. Л.</i> Адаптація договорів автострахування каско до умов воєнного часу.....	97
<i>Гриценко О. М.</i> Особливості казначейського обслуговування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану.....	99
<i>Кравчук Р. В.</i> Переваги та недоліки використання стейблкоїнів у фінансовій системі.....	102
<i>Крушинська А. В.</i> Поведінкові фінанси у страхуванні: психологія ризику та вибору.....	104
<i>Попель С. А.</i> Єврозона та перспективи вступу України: економічні виклики та можливості інтеграції.....	107
<i>Прокопов В. О.</i> Роль зелених інновацій у забезпеченні сталого розвитку.....	109
<i>Самарічева Т. А., Самарічев Д. О.</i> Динаміка розвитку екоінновацій у Європейському Союзі.....	112
<i>Синчак В. П.</i> Високий рівень добровільного дотримання податкового законодавства як напрям гармонізації інтересів держави та платників податків.....	114
<i>Ткачук Н. М.</i> Електронні гроші в сучасній цифровій економіці.....	117
<i>Халавчук В. О.</i> Роль ПДФО в фіскальній децентралізації України.....	119
<i>Фурман Д. Р.</i> Сучасні реалії оцінки функціонування фондового ринку.....	121
Секція 8. Сучасні проблеми та перспективи розвитку менеджменту, економіки та статистики в умовах цифрової трансформації.....	124
<i>Задачін Д. О.</i> Інформаційне забезпечення управління підприємницькими структурами у сфері транспортної логістики.....	124

<i>Захаркевич Н. П.</i> Управління талантами як елемент забезпечення конкурентоспроможності організації.....	126
<i>Іжєвський П. Г.</i> Гібридні методи управління проектами.....	128
<i>Корюгін А. В.</i> Моделі лояльності типів споживачів.....	131
<i>Куличнич Р. О.</i> Метод кластерного аналізу засобами IBM SPSS Statistics.....	133
<i>Піхняк Т. А.</i> Цифровізація як невід’ємна складова у розвитку малого та середнього бізнесу.....	136
<i>Суховірський О. В.</i> Вивчення засобу штучного інтелекту Asana AI при підготовці майбутніх менеджерів.....	138
<i>Тадля С. А.</i> Бізнес процеси в умовах цифровізації.....	140
<i>Фалдина Н. В.</i> Організаційно-економічні засади формування інтегрованих агропромислових формувань.....	142
<i>Федоришина Л. М.</i> Гнучке управління персоналом – невід’ємна складова антикризового менеджменту.....	143
<i>Федорчук О. С.</i> Перспективи цифрової трансформації юридичних послуг.....	146
Секція 9. Публічне управління та адміністрування в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України.....	148
<i>Войцещук А. Д.</i> Парадигма модернізації Всесвітньої митної організації: адаптація до глобальних викликів та технологічних інновацій.....	148
<i>Головащенко О. В.</i> Окремі аспекти механізму державного управління в галузі нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства.....	151
<i>Кравчук О. В., Копанчук В. О.</i> Публічне управління судово-експертною діяльністю в умовах воєнного стану.....	153
<i>Терещенко Т. В.</i> Інноваційні підходи до організаційного проектування.....	155
<i>Хитра О. В.</i> Роль прямих іноземних інвестицій в розвитку національної економіки.....	158
Секція 10. Сучасні виклики розвитку туризму і рекреації в Україні.....	165
<i>Щепанський Е. В.</i> Туристичний брендинг як механізм підвищення конкурентоспроможності регіону.....	165

Секція 11. Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук.....	168
<i>Виговський Л. А.</i> Логіка як основа процесу формування критичного мислення особистості.....	168
<i>Гуменюк О. Г.</i> Внутрішньоособистісний конфлікт як розв'язання проблемних питань особистості.....	170
<i>Іванова О. В.</i> Етичні виклики сучасного світу: філософські підходи та практичні рішення.....	173
Секція 12. Глобальні та локальні здобутки й перспективи у сфері філології	175
<i>Волошина-Бродзянська О. В.</i> Імплицитне засвоєння граматики на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням.....	175
<i>Гуменчук О. Є., Петренко М. О.</i> Оволодіння студентами рецептивною граматичною компетентністю в процесі вивчення другої іноземної мови.....	176
<i>Кузь В. В.</i> Фемінітиви: витоки та роль на сучасному етапі розвитку.....	178
<i>Кустовська І. М.</i> Стилiстичні особливості поезій Г. Гейне.....	179
<i>Павлик О. Б.</i> Лексичні особливості написання і перекладу ділового листа іноземною мовою	180
<i>Подолянчук О. В.</i> Фемінітиви в контексті сучасних викликів.....	182
<i>Nahorna O.</i> Peculiarities of buzz words translation into Ukrainian.....	183
<i>Nahornyι Y.</i> Analogue correspondences as means of lacunae translation into Ukrainian.....	184

Наукове видання

ЗБІРНИК ТЕЗ

**XXIX щорічної звітної наукової конференції
науково-педагогічних працівників,
докторантів та аспірантів**

**«Управлінські та правові
засади забезпечення розвитку України
як європейської держави»**

Відповідальний редактор – *Шевчук І. В.*
Комп'ютерний набір – *Льченко Ю. Л.*

Підписано до друку 26.03.2025 р. Формат 60×84 1/16.

Ум. друк. арк. 31,9. Наклад 50 прим. Зам. № 79.

*Видано у Хмельницькому університеті управління
та права імені Леоніда Юзькова.*

29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8.

Тел.: (382) 71-75-91, (382) 71-80-80.

Ел. адреса: наука@univer.km.ua

*Свідоцтво Державного комітету інформаційної
політики, телебачення та радіомовлення України про
внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.*